

KLASSİK AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

MƏHƏMMƏD
FÜZULİ

İsərləri

MƏHƏMMƏD FÜZULİ

ƏSƏRLƏRİ

ALTI CİLDDƏ

II CİLD

**"ŞƏRQ-QƏRB"
BAKI-2005**

Bu kitab "Məhəmməd Füzuli Əsərləri. Altı cildə, II cild" (Bakı, "Azərbaycan " nəşriyyatı, 1996) nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır.

Tərtib edəni:

Həmid Arash

Redaktoru:

Teymur Kərimli

894.3611 - dc 21

AZE

Məhəmməd Füzuli. Əsərləri. Altı cildə. II cild. Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, 336 səh.

Orta əsrlər Azərbaycan dilində yüksələn şerin ən uca zirvəsi Füzuli yaradıcılığıdır. Yalnız Azərbaycan xalqının deyil, bütün türk xalqlarının ədəbiyyatına Nəvidən sonra qüvvətli təsir göstərmiş bu ən böyük sənətkar doğma dilin elə imkalarını kəşf etmişdir ki, ondan sonra ədəbiyyatımızda fars və ərəb dillərində yazıb-yaratmağa bir ehtiyac qalmamışdır. Azərbaycan şeir dilinin müdrik, qanadlı və ibrətli poeziya səviyyəsinə yüksəlməsi üçün tarixi iş görmüş Füzuli ana dilində yaratdığı əsərləri ilə türkcəni də Şərqdə hakim dil səviyyəsinə qaldırmışdır.

Duyğu dünyasının sonsuz çalarlarını yaşaya-yaşaya onun türk dilindəki bənzərsiz ifadəsini üzə çıxarmış Füzulinin "Leyli və Məcnun"u - eşq haqqında dastan deyil, eşq məqamına yüksələn, məcnunlaşan şerin özüdür. Bu mövzu şerimzdə Füzuli ilə başlamayıb, amma Füzuli ilə qurtarıbdi. Ölməz bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli 1908-ci ildə yaratdığı ilk Azərbaycan operasını məhz bu poema üzərində qurmuşdur.

Füzuli əsərlərinin təqdim olunan ikinci cildində Şərqin bu ən səmimi, ən həssas şairinin "Leyli və Məcnun"undan başqa alleqorik poemalarından "Bəngü Badə", "Söhbət ül-əsmar", eləcə də ana dilində yazdığı digər əsərləri - müəmmaları, məşhur şikayətnaməsi, məktubları və Ə.Camidən bədii tərcüməsi - "Hədisi-ərbəin" toplanmışdır.

ISBN 9952-418-51-2

©"ŞƏRQ-QƏRB", 2005

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

**“Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında”**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

ÖN SÖZ YERİNƏ

Füzuli əsərlərinin ikinci cildinə şairin "Leyli və Məcnun" əsəri, alleqorik poemalarından "Bəngü Badə" və "Söhbət ül-əsmar", ana dilində yazdığı müəmmalar, məşhur "Şikayətnamə"si, Qazi Əlaəddinə, Əhməd bəyə, Bayəzid Çələbiyə yazdığı məktublar və Əbdürrəhman Camidən tərcümə etdiyi "Hədisi-ərbəin" daxil edilmişdir.

Beləliklə, I və II cildlər Füzulinin qəsidələrindən və "Hədiqət üs-süəda"dan başqa ana dilindəki bütün əsərlərini əhatə edir.

"Leyli və Məcnun" Füzuli yaradıcılığının yüksək zirvəsidir. Şərq xalqları içərisində çox geniş yayılmış bu mövzunun qədim bir tarixi vardır. Hələ qədim zamanlardan ərəb şifahi ədəbiyyatında mövcud olan bu mövzuda ilk dəfə 1188-ci ildə Nizami Gəncəvi epik poema yazmış, sonralar onlarca Şərq şairi bu mövzuya müraciət etmişlər. "Leyli və Məcnun" türk ədəbiyyatının da sevimli mövzularından olmuş və hələ XV əsrdən başlayaraq türk dilində bir çox "Leyli və Məcnun" əsərləri yaranmışdır ki, bunların içərisində geniş şöhrət qazanıb nadir sənət nümunəsi kimi əbədiləşən Füzuli poeması olmuşdur.

Füzuli özünüün həssas sənətkar təbiətinə çox uyğun olan bu mövzunu sələflərindən fərqli bir şəkildə işləyərək, əsərə bir çox yeni epizodlar və mövzu ilə bağlı türk xalq ədəbiyyatında yayılan rəvayətlər əlavə etməklə insanın mənəvi əzəməti, insan gözəlliyinin ülviliyi və məhəbbətin qüdrətini tərənnüm edən ölməz sənət abidəsi yaratmışdır. Saf, təmiz eşqin mənəvi qələbəsini təsdiq edən bu əsərində şair bir sıra ictimai məsələlərə də toxunmuş, sevgi azadlığı, məhəbbət aləmində bərabərlik, insan şəxsiyyətinə hörmət, vəfa, sədəqət, fədakarlıq, dəyanət kimi gözəl sifətlərdən bəhs etmişdir. Poemada Füzulinin fəlsəfi-irfani düşüncələrinə də geniş yer verilir. Və həm də bu problemlər burada da yenə insan qəlbinin bu ali hissilə bağlı şəkildə öz bədii-fikri tutumunu tapmışdır. Şair eləcə də İnsan və təbiət probleminin həllində bu zəmindən çıxış edir. Poemada "hünər və kamal əhli" olan zəka sahiblərinin müsibəti, müqəddəs arzular önünə çıxan maneələrin keçilməzliyinə etiraz da baş mövzu ilə ustalıqla əlaqələndirilir.

Əsərdə xüsusi diqqəti çəkən problemlərdən biri də orta əsr qadınlarının hüquqsuzluğuna, kölə vəziyyətinə etiraz və usandır. Əsərin qadın qəhrəmanı Leylinin dilindən deyilmiş aşağıdakı sətirlərə diqqət edək:

*Mən gövhərəm, özgələr xiridar,
Məndə deyil ixtiyari-bazar.*

*Dövrən ki, məni məzadə saldı,
Bilmən kim idi satan, kim aldı.
Olsaydı mənim bir ixtiyarım,
Olmaz idi səndən özgə yarım.*

Bu sətirərdə, eləcə də Leylinin şama, pərvanəyə, aya, səbaya, buluda müraciətlərində şair qüvvətli bədii ümumiləşdirmə ilə qadının mənəvi azadlıq istəyini ifadə edir.

Zəmanəsinin ictimai dərdlərini mahir sənətkar qələmilə göstərən bu poema həm ideya baxımından, həm də bədii gözəlliyi ilə klassik Şərq poeziyasının misilsiz nümunələrindən biri kimi tanınmaqdadır. Son dərəcə maraqlı kompozisiyası, sadə, zəngin dili ilə seçilən bu əsəri şair lirik ricətlər, baş verən əhvalatların ruhuyla səsləşən gözəl təbiət təsvirləri ilə daha da zənginləşdirmiş, hadisələr və qəhrəmanların əhvali-ruhiyyəsinə uyğun ecazkar qəzəl nümunələriylə zینətləndirmişdir. Bədii sözə zərgər dəqiqliyi ilə yanaşmağı bacaran ustad sənətkar doğma dilin zəngin ifadə imkanları və klassik poetikanın qayda-qanunlarından məharətlə bəhrələnmiş, şeirin mənəvi tutumuna təsir edən və zahiri gözəlliyini artıran bədii vasitələri bir-birilə vəhdətdə işlətməmişdir. Poemada xalq danışığı ifadələri, xalq məsəlləri, sadə el deyimləri, xalq ədəbiyyatının dərin hikmətini özündə əks etdirən aforizmlər ustalıqla əsas məzmununa bağlanmışdır.

Füzuli hələ gənc yaşlarında yazdığı "Bəngü Badə" əsərində də zəmanəsinin ictimai dərdlərinə toxunmuş, alleqorik şəkildə da olsa Bəng və Badənin təmsalında mülk-torpaq üstündə gedən qanlı çəkişmələrə, şöhrət, ad-san, mənəmlilik üçün aparılan qəsbkarlıq vuruşmalarına qarşı çıxaraq Bəng ilə Badənin bir-birinə meydan oxuyan hücum və təhdidlərində dövrünün tarixi hadisələrini işarə vurmuşdur.

Füzuli zəmanəsində gördüyü ictimai çatışmazlıqlara, baş verən əbəs çəkişmələrə eləcə də "Söhbət ül-əsmar" əsərində öz münasibətini bildirmiş, yersiz qürur, mənasız öyünlərin fayda vermədiyini, bir-birinin eyblərini söyləməklə öz məziyyətlərini tərifləyən meyvələrin mübahisəsində göstərmişdir. Meyvələrin xassələri və onların hər birinin insan orqanizminə təsirini gözəl bilən şairin bu əsəri zahirən uşaqlar üçün yazılmış sadə əsər kimi görünərsə də öz fəlsəfi-nəsihətəməz ruhu ilə diqqəti cəlb edir. Əsərdə ictimai ədalətsizliyə etiraz edən, dünyanın vəfəsizliğından şikayətlənən şair yazır:

*Dünya işinin mədarı yoxdur,
Heç kimsəyə etibarı yoxdur.
Eylər birisini sahibi-tac,
Ol birisin eylər ona möhtac.*

Anadilli Azərbaycan Ədəbiyyatı tarixində bədii nəsrin ilk nümunələrini yaradan Füzulinin Sultan Süleymana yazdığı "Şikayətnamə" adlı bədii məktubunda zəmanəsinin vəqf ifadələrindəki rüşvətخورluq və süründürməçilik tənqid olunur. Xalq malı hesab oınan vəqf pullarını məmurlar tərəfindən mənimsəndiyini, özbaşınalıq və qanunsuzluğu casarətlə aks etdirən bu əsərdə eyni zamanda istedadlı adamların qiymətləndirilməsinə ciddi etiraz ifadə olunmaqdadır. Füzulinin zəmanəsinin ədalətsizliklərini ifadə edən bu əsəri bədii dəyəri, məntiqi kəskinliyi və şairin məharətlə nümayiş etdirdiyi bədii umumiləşdirmələri ilə sevilir. Elə ona görədir ki, o indi də öz əhəmiyyətini itirməmiş, "Salam verdim, rüşvət deyildir deyə almadılar. Hökm göstərdim fəidsəzdir deyə mültəfit olmadılar" - cümlələri həyati mənasını saxlayaraq, zərbi-məsəl kimi işlənməkdədir.

Füzulinin Qazi Əlaəddinə, Əhməd bəyə və Bəyazid Çələbiyə yazdığı məktubları da bədii nəsrimizin yaxşı nümunələri kimi ədəbiyyat tariximiz üçün əhəmiyyətliyədir.

Şairin fars-tacik şairi Əbdürrəhman Caminin "Hədisi-ərbain" əsərinin tərcüməsi bədii tərcümə tariximizdə özünəməxsus görkəmli yerlərdən birini tutur.

Fuzuli müəmmalar da yazmış və Azərbaycan dilində bu janrın diqqətəlayiq nümunələrini yaratmışdır.

Böyük şairin bu cildə daxil olan əsərləri hələlik ən qədim və mötəbər sayılan əlyazmaları, daş basmaları və nəşrləri əssasında tərtib edilmişdir.

Həmid Araslı

*Leyli
və
Məcnun*

DİBAÇƏ

İlahi, Leyliyi-sirri-həqiqət sərəpərdeyi-vəhdətdən iqtizayi-zühur edib təcəlliyi-cəmalilə fəzayi-surəti müzəyyən etdikdə və Məcnun ruhi sərgəsteyi-badiyeyi-qəflətdə ikən ol şə 'şəayi-cəmalı görəb, inani-ixtiyari əldən getdikdə əgər əlaqeyi-abayi-ülvi və rabiteyi-ümməhati-süfli ol ləzzəti-canfəzaya və məsərrəti-dilgüşaya vaqif olmayıb, firibi-məvaiz-gunə və hiyleyi-nəsayehnumunə ilə mühərriki-silsileyi-inqitai-peyvəndi-vüsal və müdəbbiri-vəsileyi-İnfisali-iqdi-ittisal olmaq etsələr, təvəqqə oldur ki, nə ol Leyliyi-aləmaraya bu təqdir rəf'i-hicabi-cismanidə mövcibi tə'xir ola və nə ol Məcnuni-cahanpeymaya bu təqdir nəfyi-təsəvvürati-nəfsanidə baisi-təqsir. Və əgər bəhaneyi-fəsanə ilə eşqi-həqiqi və hüsni-əzəlidan füzəlayi-bələğətpişə və büləğayi-fəsaḥətəndişə cəvahir-i-əsrari rişeyi-nəzmə çəkib və səməreyi-iğmazı şəcəreyi-ibarətdən götürüb, niqabi-xəfa və hicabi-əna rəf' etmək istəsələr, tərəqqüb oldur, hüsni-müsaidəti-sübhani və lütfi-müvavinəti-rəbbani hüsuli-mərtəbeyi-vüsulə və hüzuri-dərəcəyi-zühurə mümtədd olub, Leyliyi-təxəyyülati-xaslarına və Məcnuni-hüsn ixtlaslarına İhanəti-təşni-süfəhadən və zilləti-e'tirazi-büləhadən ki, itlaqi-təərrüzləri əş'arə və təsəvvüri-göftərə məsəbeyi-tə'ni-bihudeyi-Leyli və mənzileyi-mən'i-bifəideyi-Məcnundur, mümtəne'-təsir ola. Və əgər bu fəqiri-müstəham Füzuliyi-bisərəncam qayəti-qilləti-bəzaət və nəhayəti-nəqsi-əmtəayi-fəsaḥət ilə istidayi-indiraci-silki-ərbabi-həqayiq və təmənnay-i-İnxirəti-silsileyi-əshabi-dəqayiq edib, xəzaneyi-hüsni-Leyli təsxirində və xərabeyi-eşqi-Məcnun tə'mirində azim olur, təərəssüd oldur ki, ol tərzi-xaməvü nəqşi-namə əhsən vəchilə müyəssər olub, hekayəti-Leyli kimi aləmgir və möhnəti-Məcnun kimi bəqapəzir ola.

RÜBAİLƏR

I

Ey nəş'əti-hüsni-eşqə tə'sir qılan!
Eşqifə binayi-kövni tə'mir qılan!
Leyli səri-zülfini girehgir qılaü!
Məcnuni-həzin boynuna zəncir qılan!

II

Tutsam tələbi-həqiqətə rahi-məcaz,
Əfsanə bəhanəsilə orz etsəm raz,
Leyli səbəbilə vəsfm etsəm ağaz,
Məcnun dili ilə etsəm izhari-niyaz.

III

Lütf ilə şəbi-ümidimi ruz eylə!
İqbalımı tövfiq ilə firuz eylə!
Leyli kimi ləfzimi diləfruz eylə!
Məcnun kimi nəzmimi cigərsuz eylə!

**BU, HƏZRƏTİ-İZZƏTDƏN HƏMD İLƏ
İSTİMDADI-MƏTALİBDİR**

və

**ASARI-ŞÜKR İLƏ
İSTİD'AYI-SƏTRİ-LAİBDİR**

Əlhəmdü livahibil-məkarim,
Vəş-şükrü lisahibil-mərahim.
Və hüvəl-əzəliyyü fil-bidayət,
Və hüvəl-əbədiyyü fin-nəhayət.
Qəd şaə bi-sünihi-bəyanülü,
Ma əzəmə fil-bəqai-şənüh.
Sübhanəllahi-zəhi Xudavənd,
Bişibhü şərikü mislü manənd.
Məşşateyi-növrusi-aləm,
Gövhərkeşi-silki-nəsli-Adəm.
Sərrafi-cəvahir-i-həqaiq,
Kəşşafi-qəvamizü dəqaiq.
Peydakoni-hər nəan ki, başəd,
Ponhankoni-hər oyan ki, başəd.
Memari-binayi-afərinış,
Sirabkoni-riyazi-biniş¹.
Ya Rəb, mədədi ki, dərdməndəm,
Aşüftəvü zarü müstəməndəm!
Əz feyzi-hünər xəbər nədarəm,
Cüz bihünəri hünər nədarəm.
Şügli-əcəbi giriftəəm piş,
Pişü pəsi-u təmam təşviş.
Səngist bərahəm uftadə,
Bəhrist mərə hərəs dadə.
Tövfiqi-toəm əgər nəbaşəd,

¹ Tərcüməsi: Əziz və mərhəmətli Allaha şükürlər olsun. O, əzəli və əbədidir. Allahı sənəti ilə tanımaq mümkün oldu. O nə böyük, nə yüksəkdir! Bənzəri, şəriki, misli və oxşan olmayan Allah pak və münnəzəhdir. Təzə gəlin kimi gözəl olan bu aləmi bəzəyən, insan nəslini yaradan Odur. Həqiqət cəvahirinin sərrafi, çətin və anlaşılmazlıqları kəşf edəndir. Yaranış binasının memarı, dünya bağçasının suvancısıdır.

Vər lütfi-to rəhbər nəbəşəd.
Müşkil ki, dərin giriveyi-təng
Lə'li bedərərəm öz dili-səng.
Müşkil ki, murad rox nəmayəd,
Zin bəhr duri bədəstəm ayəd.
An kon ki, diləm fūruğ girəd,
Lövhəm rəqəmi-səfa pəzirəd.
Ayineyi-xatirəm şəvəd pak,
Rövşən gərdəd çiraği-idrak.
Qofli-dəri-arizu betabəm,
Hər çiz tələb konəm beyabəm.
Bəxşəd be riyazi-dövlətəm ab,
Əbri-kərəmi-Rəsulü əshab¹.

¹ Tərcüməsi: Ey Allah, mənə imdad et ki, dərddiyəm, çaşqınam, zar və məhzunam. Hünər şöhrətindən xƏbərım, hünərsizlikdən başqa hünərim yoxdur. Qarşıma çox çətin birməşğələ qoymuşam, onun əvvəli və sonu qorxulu və qarışıqdır. O, yolun üzərinə düşmüş bir daş və məni qorxuya salan bir dənizdir. Əgər sənin lütf və uğurun mənə rəhbərlik etməsə, bu dar dərədəki daşın qəlbindən bir ləlin çıxarılması, bu dənizdən əlimə bir dürrün yetişməsi və məqsədimin gülməsi çətinidir. Ürəyimi işıqlandıran sinəmin lövhəsinə saf yazılar nəqş etdilər işləri gör ki, xatirim aynası pak, əqlimin çirağı parlaq olsun. Dövlətimin bağçasına Peyğəmbər və onun əshabının nemət buludları su versin.

BU, ŞÜKUFİYİ-GÜLZARİ-TÖVHİDDİR
və
NÖVBAVEYİ-BUSTANİ-TƏMCİDDİR

Ey munisi-əhli-zövq yadın,
Əbvabi-oraəl kilidi adın!
Ey gənci-əta tilismi ismin,
Sən gənci-nihan, cahan tilismin!
Ey cudi vücudi-kövnə vahib,
Zati kimi e'tirafı vacib.
Ey silsileyi-vücuda nazim,
Rəzzaqi-ərazilü əzəm.
Ey pərdəkeşi-rümüzi-mübhəm,
Müstəhfi intizami-aləm.
Ey nəqşərazi-səfheyi-xak,
Sahibrəqəmi-xütuti-əflak!
Ey möhtəsibi-cəhati-ərkan,
Kani-gühəri-vücübü imkan!
Ey məbdəi-feyzi-afərinış,
Səndən rövşən çiraği-biniş!
Ey pərdeyi-masiva niqabın,
Səndən özgə sənin hicabın!
Ey sirri-vücudun əmri-məlum,
Mövcud həmin sən, özgə mədum!
Ey yeddi gülü doquz gülüstan
Feyzi-kərəminlə səbzü xəndan!
Ey varı yox eyləyən, yoxu var,
Yox varlığında zənnü inkar!
Ey şahidi-qeyb pərdədari,
Fikrin güli-mə'rifət bəhari!
Ey aləmə feyzi-cud səndən,
Xəlqə şərəfi-vücuda səndən!
Ey cümlə cahan sənə rizacu,
Səndən xali, səninlə məmlu!
Ey şəm'i-əzəl fitiləsuzi!
Bəzmi-əbəd əncümənffiruzi!
Ey şirkü şərkdən münəzzəh,

Sirri-əzəli əbəddən agəh!
Ey bari Xudayi-ələmaray,
Təhsin işinə həmin ola ray!
Əhsəntə, zəhi həkimi-kamil!
Nə şükr ola sün'tinə müqabil?
Fitrət rəqəmin çəkən zamanda,
Həqqə ki, bir əmri-"kün fəkanda";
Höktə etdin ki, nə ola əhval,
Nə vəz' ilə çizgİnə məhü sal.
Dövrən nə zamanda ola axir,
Hər dövrəndə nə oia zahir.
Necə ola fərdi-nosü-Adəm,
Hər fərdi onun nə edə hər dəm.
Əşyaya çox etməzəm təhəyyür,
Səndən yanadır həmin təfəkkür.
Əşya əcəb olmaz olsa zahir,
Çün var sənin kimi məzahir,
Ərama çü sənə qədimdir zat,
İdrak sənə yetərmi, heyhat!
İdrakimizə kəmalı-heyərət,
Tövhidinə bəsdürür dələlet.
Əndişeyi-zat qılmaq olmaz,
Bilmək bu yetər ki, bilmək olmaz.
Ol dəm ki, urub binayi-möhkəm,
Çəkədin rəqəml-nizami-alom,
Həqqə ki, xoş intizam verdin,
Arayışını təmən verdin.
Etdin gərəyin gər az, gər çox,
Bir nəsnə gərəkli yox ki, ol yox.
Bir növ ilə eylədin mühəyya
Kim, gəldi qüsurdan mübərta.
Əşyadə əgərçi raz çoxdur,
Ol kim ola razm onda yoxdur.
Əşya necə səndən olsun agah,
Əlqüdrətü vəl-bəqaü lillah.¹

¹ Qüdrət və böyüklük Allaha məxsusdur.

**BU, MÜNACAT DƏRYASINDAN
BİR CÖVHƏRDİR**

və

TƏZƏRRÖ' MƏ'DƏNİNDƏN BİR GÖVHƏRDİR

Ya Rəb, kərəm et ki, xarı zərəm,
Dərgahə bəsi ümidvarəm.
Torpaq idim, eylədin bir insan,
Müstövcibi-əqlü qabili-can.
Gər can isə xaki-dərgəhindir,
Vər əql isə saliki-rəhindir.
Mən gülşəni-can içində xarəm,
Ayineyl-əqlə bir qübarəm.
Nəm¹ var ki, laf edəm özümden,
Məhv eylə məni mənim gözümdən.
Ol gün ki, yox idi mənə qüdrət,
Qıldın mənə qeybətimdə rəğbət.
Can verdinü sahibi-dil etdİN,
İdraki-ümurə qabil etdin.
Gər səfheyi-surətə misalim
Çokməzdi qəza, nolurdu haiim?
Hala ki, həvaləgahi-cudəm,
Məqbuli-səadəti-vücudəin,
Yüz şükr ki, yox sənə xilafim,
İnsafim var, var e'tirafim.
Öylə degiləm ki, bu aradə
Sədd ola sülükim e'tiqadə;
Hər lehzə əqidəm ola zail,
Tövhidinə istəyəm dəlail.
Rahi-tələbində biqərarəm,
Əmma tələbimdə şərmsarəm.
Doğru yola getmədim' nə hasil?
Bir mənzilə yetmədini' nə hasil?
Hər ərsədə hər əsər ki, gördüm,
Sənsən deyib ol əsər, yügürdüm;

¹ Nəyim

Çün verdi xəyal ona xəmə piç,
Mən münfəil oldum, ol əsər hiç,
Mən əqldən istərəm dəlalət,
Əqlim mənə göstərər zəlalət.
Təhqiç yolunda əql netsin,
Əmavü qərib qanda getsin?
Tövfiq edəsən məgər rəfiqim,
Ta səhl ola şiddəti-təriqim.
Gör hirsimi, istəgincə ver kam,
Səndən iqbalü məndən iqdam.
Elmində əyandır e'tiqadım,
Sənsən, səndən həmin muradım.
Dünya nədirü təəllüqati?
Əndişeyi-mövtdür həyati.
Əmma deməzəm yalandır ol həm,
Sərmənzili-imtohandır ol həm.
Billah ki, bu dilfirib mənzil
Öylə mənə verdi rahəti-dil
Kim, əski məqamımı unuttum,
Sandım vətənim, məqam tutdum.
Müşkül gəlir indi tərkin etmək,
Bir özgə məqamə dəxi getmək.
Mən böylə qılırdım e'tibari
Kim, bunda olur könül qəvari;
Bundan dəxi yey məqam olmaz,
Zövqü bu yerin təmain olmaz.
Əmma çü sənindürür bu göftar
Kim, dünyadan özgə axirət var;
Oldur ki, məqami-cavidandır,
Kəmi-dilü rahəti-rəvandır.
Göftənnə e'tiqad qıldım,
Ol yaxşıraq olduğunu bildim.
Bildim bu imiş sənin muradın
Kim, əhli-kəmal ola ibadın.
Bunda yetə rütbeyi-kəmalə,
Onda yetə dövlətə-vüsələ.
Fərz oldu bir əzmə cəzm qılmaq

Mə'raci-kəmalə əzm qılmaq.
Bu rahdən etmək olmaz ikrah,
Xoş rahdurur sənə gedən rah.
Əvvəldə çü lütfün oldu mə'lum,
Axır günü də həm etmə məhrum!
Çün yadı-vüsal edib rəvanım,
Əzmi-rəhi-qürbün edə canım,
Ol ləhzə həm etmə şəfqətin kəm,
Tövfiqinə qıl rəfiq hər dəm!
Çün əql ilə can əmanətindir,
Məndə əsəri-inayətindir,
Bunları mənimlə zar qılma,
Bir neçə əzizi xar qılma!
Ta kim, bu məqamı tərək edəndə,
Səndən yana əzm edib gedəndə,
Məndən cəzə' ilə getməsinlər,
Dərgahə şikayət etməsinlər.
Şum olmasın onlara vüsalım,
Olmasın olardan infialim.

**BU, VACİBÜL-VÜCUD İSBATINA
BÜRHANİ-QATE 'DİR**
və
**BƏQAI-SAIR MÖVCUDATA
DƏLİLİ-MANE'DİR**

Etmək gərək əhli-feyzi-biniş,
Təhqiqi-vücuti-afəriniş.
Bilmək gərək onu kim, cəvahir
Nə gənci-nihandan oldu zahir?
Nə dairədir bu dövri-əflak,
Nə zabitədir bu mərkəzi-xak?
Cismə ərəzi kim etdi qaim,
Narə nədən oldu nur lazim?
Hər xilqətə gərçi bir səbəb var,
Aya, səbəbi kim etdi izhar?
Gər kaf ilə nundan oldu aləm,
Aya, nədən oldu kafü nun həm?
Bihudə degil bu karxanə,
Bifaidə gərdişi-zəmanə.
Haşa ki, bu bargahi-ali
Bir dəm iyosindən¹ ola xali.
Haşa ki, bu türfə nəqşi-qərra
Nəqqaşından ola mübərta.
Fikr eylə və gör, nədir bu üslub,
Nə saniedir bu vez'i-mənsüb?
Hər zərreyi-zahirin zühuri
Bir özgəyə bağlıdır zəruri.
Gər qayətə eyləsən təəmmül,
Zahir olur onda məzhəri-kiüll.
Versən özünə fənaii-mütləq,
İsbat olur ol fəna ilə həq.
Gər var isə mə'rifət məzaqi,
Fani sənə bəs dəlili-baqi.
Həqqə ki, həmin vücut birdir,

¹ Yiyəsindən, sahibindən

Bir zatə vücud münbəsirdir
Əksidir onun vücudi-əğyar,
Mə'nidə yox, e'tibar ilə var.
Var olani xəlq yox sanırlar,
Yox varhğma aldanırlar.
Yoxdur bu vücudun e'tibari,
Həq ayinədir, cahan qübari.
Ey əq!, ədobə riayət eylə,
Bu bilmək ilə kifayət eylə!
Təhqiqi-sifaia qane olğil,
Əndişeyi-zatə mane olğü!
Ol pərdəyə kimsə rah bulmaz,
Təhqiq bil, onu bilmək olmaz.
Gər yetmə idi bu sirrə idrak,
Demozdi Rəsul "məərfhak"¹
Xəlq oldu bu bəbri-heyrətə qərq,
Ta xəlqdən ola Xaliqə fərq.
Hər riştə ki, Haqq əyan edibdir,
Sərriştəsini nihan edibdir.
Bir kimsə əgər olaydı agah
Kim, xəlqi necə yaradır Allah,
Mümkün ki, iradətilə ol həm
Xəlq edə biləydi özgə aləm.
Verməz çü kəməli-hikməti-Həq
Təhqiqi-rümuza rahi mütləq,
Fəş oldu ki, sirri-Həq nihandır,
Aləmdə nişanı binişandır.

¹ Səni tanımadıq

BU, İZHARİ-E'TİRAFİ-CƏHALƏTDİR
və
İQRARI-İSRAFİ-MƏ'SİYƏTDİR

Ey hikmətə baxmayan nəzərsiz,
Əhvali-zəmanədən xəbərsiz!
Tə'n etmə ki, çərx bivəfadır,
Daim işi cövr ilə cəfadır.
Şərh eylə mənə ki, çərx netdi?
Ondan nə cofa zühura yetdi?
Nən¹ var idi kim, əlindən aldı,
Nə mərtəbədən aşağı saldı?
Dövrəyə gətirdi mehrü mahi,
Axıtdı səfidivü siyahi.
Gəh atəşə zəcri-ab verdi,
Gəh badə qəmi-türab verdi.
Şəm'i-əməlin münəvvər etdi,
Hər nə dilədin müyəssər etdi.
Qıldı səni hiçdən bir adəm,
Əsbabi-tənə'ümün fərahəm.
Çərxin xud işi sənənlə böylə;
Sən neylədin onun İlə, söylə?
Hər dəm onu bivəfa oxursan,
"Dunsan" - deyə bəddua oxursan.
Çün ol sənə qıldı mehribanlıq,
Yaxşılığa eyləmə yamanlıq!
Ey ruh ki, cami-cəhl edib nuş,
Hübbi-vətən eylədin fəramuş,
Kim saldı səni bu təng rahə,
Qandan düşdün bu damgahə?
Sən tərək qılıb ədəm diyarin,
Bulduqda vücud e'tibarin,
Qılmışdı sənənlə hikmətüllah,
Əcnasi-həvasü əqli həmrəh.
Ta aləmə gəldiyin zamanda

¹ Nəyin

Bazari-tərəddüdi-cahanda
Sərmayələrindon edəsən sud,
Ol sud nədir? - Rizayi-Mə'bud.
Hala ki, xəsarət oldu vaqə,
Sərmayələrin təmam zaye.
Heyranü mükəddərü tühidəst,
Əhvalı xərabü rütbəsi pəst.
Dönsən yenə gəldig'in rəqamə,
Qabilmi düşərsən ehtiramə?
Əlbəttə, zəlilü xar olursan,
Bu fel ilə şərmsar olursan.
Ey nəfspərəstü cismpərvər,
Olma qəmi-hirs ilə mükəddər!
Cəhd eylə, əzabi-gur yığma!
Sə'y eylə, mətəyi-mur yığma!
Alma ələ sağəri-meyi-nab
Kim, qərqə edər səni bu girdab!
Olma nigərani-səbzeyi-bəng,
K'ayineyi¹-dininə salır jəng!
Dəf kimi köküsdə ləhv qoyma!
Ney kirmi həvəyi-nəfsə uyma!
Damani-təriqi-şər'i tutğıl!
Hər nə ki, xilafi-şər' unuttğıl!
Təhqiqi-vəsüeyi-vüsul et!
Təqlidi-şəriəti-Rəsul et!

¹ Ki ayineyi

**BU, SƏRDƏFTƏRİ-ƏNBİYANIN
KİTABİ ÖVSAFINDAN BİR VƏRƏQDİR
və
SƏRVƏRİ-ƏSFİYANIN
GÜLZARİ-LƏTAFƏTİNDƏN BİR TƏBƏQDİR**

Ey padşəhi-səri-lövlak,
Məqsudi-vücuti-xakü əflak!
Olmuş əflak xaki-rahin,
Çəkmiş əflakə xak cahin.
Ey raqimi-nüsxei-məani,
Mə'mureyi-elmi-dinə bani!
Şahənşəhi-məsnədi-risalət,
Rəssami-qəvaidi-ədalət!
Ey ərşnəvazü fərşpərvər,
Dəftərdari-hesabi-məhşər!
Sərdəftəri-ənbiyayi-mürsei,
Onlara həni axirü həm əvvəl!
Ey vazei-istilahi-iman,
Həqdən səbəbi-nüzuli-fürqan!
Sənsən sultanü qeyr xeylin,
Səndən özgə sənin tüfeyün.
Ey xəlvəti-qürbə şəm'i-məhfü,
Cibril tərəddüdünə mənzil!
Həqq əmri səninlə xəlqə cari,
Qövlünlə ol əmrin e'tibari.
Ey qiblənüməyi-əhli-taət,
Gəncineyi-gövhəri-şəfaət,
Taci-səri-ərş xaki-payin,
Şəmi-şəbi-qədr nuri-rayin.
Ey vasiteyi-nizami-aləm,
Ə'yani-vücuda sədri-ə'zəm.
İrfani-sifatü zatə arif,
Keyfiyyəti-kainatə vaqif!
Ey zatın üçün bəşər vücuti
Adəmdə sənə mələk sücudi! "
Yasin" sədəfi-düri-sifatın,

"Taha" güli-bustani-zatın.
Ey məktəbi-danişə müəllim,
Məhruseyi-hökmi-şər'ə hakim!
Dərgahinə ənbiya rücu,
Tə'ziminə asiman rükui.
Təhsin sənə, ey xüceştəfərcam
Kim, və'z qılıb təriqi-islam,
Keyfiyyəti-halı rövşən etdin,
Xeyrü şər işin müəyyən etdin.
Əhvali-əvamîrü nəvahi,
Mə'lum elədin bizə kəmahı.
Sən bildirdin ki, kimdir Allah,
Sənsiz kim olurdu ondan agah?
Gümrahları təriqə saldın,
Üftadələrin əlini aldın.
Faş oldu nəsihətin cəhanə,
Sən qoymadın ortada bəhanə.
Əmma bizə yoxdur ol səadət
Kim, hifzi-təriqin ola adət.
Ehmal edəriz itaətində,
Təqsir ədayı-xidmətində.
Hər necə kif xud şərmsarız,
Bu cürm ilə həm ümidvarız
Kim, feyzi-əvatifi-əmimin
Şad eyləyə könlün əhli-bimin.
Asilərin olasan pənahi,
Nomidlərin ümidgahi.
Sənsən çü şəfii-hər məasi,
Nə qəm əgər olsa kimsə asi.
Gər məndə ola təmam taət,
İzhar nədən bular şəfaət?
Sənsən bu sərİR padşahi,
Bu mülkdə olanın pənahi.
Hər əsrdə bir nəbi zühuri,
Hər dövrdə bir rəsul nuri
Fitrət yolunu müzəyyən etdi,
Üzün şəmi ilə rövşən etdi.

Ta gəlməgə rövşən ola rahin,
Budur rəhü rəsmi padşahin.
Xabi-ədəm içrə şəxsi-ələm
Görmüşdü vüçüddən müqəddəm
Kim, ləm'eyi-nurdən bir əfsər
Geymiş, vermiş özünə ziyvər.
Bidar olanda ol yuxudən
Getmişdi qərari arizudən.
Çün istədi ol məuamə tə'bir,
Səndən ona müjdə verdi təqdir.
Dünyayə pəyami-feyzi-nurin,
Tənbihi-səadəti-zühurin
Xəlqə verib intizari-məqdəm,
Ol dəm gəlmiş ki, gəlmiş Adəm.
Dünya tələbində oldu qaim,
Dövr ilə səni dilərdi daim.
Bir-bir yetib özgə ənbıyayə,
Mə'racə çıxardı payə-payə.
Gəzməzdi sənənlə sayə həmrəh,
Guya ki, nihali-qəddin, ey mah,
Bu ələmə vermiş idi vayə,
Ol ələmə salmış idi sayə.

BU, ŞƏBİ-ME'RAC BƏYANİDİR
və
TÜLÜ-AFİTABİ-ASİMANİDİR

Çün feyzi-vücudin ilə, ey pak,
Rəşki-fələk oldu ərseyi-xak,
Didarını görməgi mələklər,
Pabusuna yetməgi fələklər
Çox eyləyib iztirab peyda,
Allahdan etdilər təməna.
Bir yaxşı zaman, şərəfli saət
Rəf oldu dualara icabət.
Cibril yetib, yetirdi fərman:
-Key sərvi-riyazi-elmü irfan!
Xurşidini ərşə sayə qılğıl,
Me'raci büləndpayə qılğıl!
Ey qədrü bülənd padişəh, dur!
Lütf et, şəbi-qədr qədrin artur!
Rəf eylə hicabi-masəvani,
Seyr eylə məkani-laməkani!
Müştaqi-cəməldir mələklər,
Möhtaci-vüsaldır fələklər.
Eyvani-sipehrdə sitarə
Min-min göz açıbdır intizarə.
Xoş ol ki, minib Büraqi xoşhal,
Buldun dərəcəti-izzü iqbāl.
Basdın ayağın bıs çar tağə,
Çıxdın dərəcəti-nöhrəvağə.
Nə'leyninə sürtdü üz mehi-növ,
Xurşid rüxündən aldı pərtöv.
Göstərdi Ütarid ehtiramın,
Xətt verdi ki, mən sənin qulamın.
Nahidin edib füzun nişatın,
Bəzmi-tərəb eylədin büsatın.
İqbalın olub qərini-xurşid,
Ögrətdi Məsihə resmi-təcrid.

Tiğində bulub nizam əyyam,
Tə'limi-şücaət aldı Bəhram.
Bərcisə müsaid oldu iqbal,
Feyzi-qədəmindən oldu xoşhal.
Keyvan şəbi-qədrin eylədin ruz,
Oldun ona şəm'i-məclisəfruz.
Rə'yət səfi-sabitata çəkdin,
Ol məzəər mehr toxmun əkdin.
Qıldın fələk etləsini rəngin,
Ol məhfilə verdin özgə ayin.
Lövhü qələmi müzəyyən etdin,
Kürsü ilə ərşi rövşən etdin.
Cibrili qoyub, Büraqi saldın,
Tövhid yolunda fərd qaldın.
Rəf oldu sənə hicabi-mabeyn,
Nüzhətgəhin oldu qabə-qövseyn.
Getdin o yerə ki, getmək olmaz,
Yetdin o yerə ki, yetmək olmaz.
Bizdən Həqə ərzlər yetirdin,
Həqdən bizə müjdələr gətirdin.
Lütf etdi sənə inayəti-Həq,
Tövfiq nifazü əmri-mütləq;
Həm məxzəni-mə'rifət kilidi,
Həm ne'məti mərhəmət ümidi.
Dəryadə olub qəni gühərdən,
Zövq ilə dönəndə ol səfərdən,
Gərm idi hənuz xabgahin,
Cünbüşdə qübari-xaki-rahin.
İnsaf həmin ola siyahət,
Böylə səfər ilə istirahət.
Oldu sənə feyz bunca hasil,
Ol vaqiədən zəmanə qafil.
Qafilləri eylədin xəbərdar,
Əsrari-nihani etdin izhar.
Açdın dəri-ütifatü ən'am
Verdin gərəyincə har kəsə kam.

Çün şəfqəti-amin oldu məqsum,
Lütf eylə, meni həm etmə məhrum.
Biçarə Füzuliyəm ki, zarəm,
Zilli-günəh ilə şərmsarəm.
Tədbirdə süstəmi səbükray,
Sən bir mədəd etməsən mənə, vay!
Ey məş'əleyi-təriqi-tarik,
Vey rahnümayi-rahi-barik!
Ehsanını hədiyyi-təriq et,
Bir feyzi-nəzər mənə rəfiq et,
K'alayışı¹-ixtilafdan pak,
Peyrəvliyın eyləyim tərəbnak.
Gülzari-vüçudum edə sirab,
Barani-riyazi-alü əshab!

QƏSİDƏ

Ya mənəül-məkarimi və ya mə'dənül-vəfa,
Ya məcməül-məhasini və ya mənəül-əta.

Əntəl-ləzi büüstə ileyna mübəşşirən,
Vəxtarəkəl-ilahə ənil xəlqi vəstəfa.

İt'əl-ləzi təfəzzələhül-qürbə vəl qəbul,
Vəntəl-ləzi təfərrədəhül-izzü vəl-üla.

Mən irtica bilütfikə maxabə vəntəfi,
Mən iqtəda bişər'ikə mazaə vəhtəda.

Ya övnə mən təfəqqədəhü ində şiddətin,
Ya kəhfə mən təbəssənə fizzəri vənnəca.

İsa nəmirəsəd be to dər qədrü mənzelət,
Bər çərx əgər nəhəd ze səri-iqtidar pa.

¹ Ki alayışı

Mə'rac yaftı to vü bər Tur şod Kəlim,
Fərq əz to ta Kəlim ze ərşəstü ta səma.

Abi-to bud k'atəşi-Nərarudra nişand,
Ruzi ke, kərde bud dər atəşi-Xəlil ca.

İqrari-kaforist ze şər'i-to inhiraf,
Bürhani-gümrəhist beqeyri-to iqtida.

Ta münqətə' nə gərdəd əz asibi-ixtilaf,
Şod bəste bər to silsileyi-silki-ənbiya.

Ba ənbiyast nesbəti-zati-to çun əlif,
Həm ibtida toi be həqiqət, həm intiha.

Təqdir coz rizayi-to kari nəmikonəd,
Peyvəste taəti-to əda mikonəd qəza.¹

Ey afitabi-zatinə hər zərrə bir nəbi,
Min şər' din diyarinə hər zərrədən ziya.

Sən qayəti-vücudsənü özgələr tüfeyl,
Sən padişahi-mülksənü özgələr gəda.

Carubi-gərđi-rəhgüzərin bali-Cəbrəil,
Taqi-rəvaqü dərgəhin eyvani-kibriya.

¹ Tərcüməsi: Ey kərəmlər mənbəyi, ey vəfa mədəni. Ey gözəllər məcməyi, ey səxavət mənbəyi! Sən o adamsan ki, bizə müjdə verməyə göndəridin və Allah səni bəyəndi, xalqdan səni fərqləndirdi. Sən elə gəldin ki, yaxınlığa və qəbula üstün oldun. Sən elə gəldin ki, əzizlikdə və yüksəklikdə təksən. Kim lütfünə sığinsa zərər çəkməz, mənfəət tapar, kim şəriətinə uysa azmaz, doğru yol tapar.

Ey böyük çəlinliklərdə köməkçi. Ey qurtuluş və zərurət zamanı mağarası qalaya dönən! İsa fələyə ayaq bassa da qədr-qiyətdə sənə çata bilməz. Sən mərəca getdin, Kəlim (Musa) Tura, səninlə Kəlimin fərqi yerlə göy qədərdir. Xəlil odda olan zaman sənin suyun Nomrudun odunu söndürdü. Sən şəriətindən dönmək kafirlikdir, səndən başqasına uymaq azgınlıq əlamətidir.

İxtilaf bəlasından üzülməmək üçün peyğəmbərlər silsiləsi sənə bağlandı. Ənbiyalarla sən nısbətin əlif kimidir, əvvəli də sənsən, axırı da. Təqdir sən rızılığından başqa bir iş görmür. Qəza həmişə sən in itaətini yerinə yetirir.

Darüşşəfayi-haşrdə bimari-mə'siyət
Şəhdi-şəfaətindən umar şərbəti-şəfa.

Ey çaryari-kamilin ə'yani-nülki-din,
Ərbabi-sidqü mə'dələti rifəti həya.

Dövrün bu dörd fəsl ilə bir mö'tədil zaman,
Şer'in bu dörd rükn ilə bir mö'təbər bina.

Ya Mustəfa, Füzuliyi-möhtacə rəhm edüb,
İzhari-iltifat ilə qıl hacətin rəva.

BU, ƏRZİ-ƏDƏMİ-QÜDRƏTDİR

və

ÜZRİ-FİQDİ-QÜVVƏTDİR

Arayışı-söhbət eylə, saqi!
Ver badə, mürüvvət eylə, saqi!
Bir cam ilə qıl dimağımı tər,
Lütf eylə, bir iltifat göstər!
Qəm mərhələsində qalmışam fərd,
Nə yar, nə həmnişin, nə həmdərd.
Həmcinslərim təmam getmiş.
Söz mülkündən nizam getmiş,
Bu bəzmdə sən qalıbsənü mən,
Bu bəzmi gəl edəlim müzəyyən!
Sən ver badə, mən eyləyim nuş,
Mən nəzm oxuyum, sən ona tut guş!
Bir dövrdəyəm ki, nəzm olub xar,
Əş'ar bulub kəsadi-os'ar.
Ol rütbədə qədri-nəzmdir dun
Kim, küfr oxunur kəlami-mövzun.
Bir mülkdəyəm ki, gər udub qan,
Məzmuni-ibarətə çəkib can,
Mın riştəyə türfə ləl çəksəm,
Mın rövzəyə nazənin gül əksəm,
Qılmaz ona hiç kim nəzarə,
Dərlər gülə xar, lə'lə xarə.
Ancaq deməzəm ki, xaki-Bağdad
Alayışı-nəzmdəndir azad.
Yoxdur bir mülk bu zamanda
Kim, nəzm rəvacı ola onda:
Nə Hind, nə Fars, nə Xorasan,
Nə Rumü Əcərn, nə Şamü Şirvan.
Olsaydı birində bir süxənsənc,
Əlbəttə, əyan olurdu ol gənc.
Gəncineyi-nəzm gizli qalmaz,
Sanmın¹ günəş olsa, nur salmaz.

¹ Sanmayın

Kanı necə kim nihan tutar daş,
Eylər onu ləl aləmə faş.
Hala mægər iqtizayi-dövrən
Oldur ki, ola o gənc pünhan.
Dövrən ilə mən nəqiz seyrəm,
Dövr əhlindən mægər ki, qeyrəm.
Dövrən istər ki, xar ola nəzm,
Biizzətü e'tibar ola nəzm,
Mən müntəzirəm verəm rəvacın,
Bimar isə, eyləyəm əlacın.
Ol nəfyi-kemali-hikmət eylər,
Lazım bilirəm xəsarət eylər.
Tə'miri-xərabə qalibəm mən,
İnşəallah ki, qalibəm mən.

SAQINAMƏ

Saqi, mədəd et ki, dərđməndəm!
Qəm silsilesinə paybəndəm.
Qəm dəf inə cami-mey dəvadır,
Tədbİri-qəm eyləmək rəvadır.
Səndən nə inayət olsa vaqə,
Fikr etmə ki, məndə ola zayə.
Mən bir sədəfəm, sən əbri-niysan,
Ver qətrəvü al dürri-qəltan.
Sənsən xurşidü mən siyəh xak,
Ver atəşü al cəvahiri-pak.
Rəhm et ki, qəribü xaksarəm,
Bimunisü yarü qəmküsarəm.
Ol bir neçə həmdəmi-müvafiq,
Yə'ni şüərayi-dövrü-sabiq
Tədrİc ilə gəldilər cəhanə,
Tə'zim ilə oldular rəvanə.
Dövrən oları müəzzəm etdi,
Hər dövr birin mükərrəm etdi.
Hər birinə hami oldu bir şah,

Zövqi-süxənindən oldu agah.
Türkü ərəbü əcəmdə əyyam
Hər şairə vermiş idi bir kam.
Şad etmiş idi Əbunüvası
Haruni-xəlifənin ətası.
Bulmuşdu səfayi-dil Nizami,
Şirvanşəhə düşüb girami.
Olmuşdu Nəvaiyi-süxəndan
Mənzuri-şəhənşəhi-Xorasan.
Söz gövhərinə nəzər salanlar,
Gəncinə verib gühər alanlar
Çün qalmadı, qalmadı fəsaḥət,
Ərbabi-fəsaḥət içrə rahət.
Ol taifə çəkdi xirqəyə baş,
Halətlərin etməz oldular faş.
Ta olmaya rəsmi-şe'r məfqud,
Əbvabi-fünuni-nəzm məsdud,
Lazım mənə oldu hifzi-qanun,
Zəbti-nəsəqi-kəlami-mövzun.
Naçar tutub təriqi-namus,
Rahətdən olub müdam mə'yus,
Əhdi sözə üstüvar qıldıra,
Əş'ar demək şüar qıldım.
Çün xəlqə xilafi-müddəyəm,
Onlar zə'mincə süst rayəm.
Hər söz ki, gəlir zühurə məndən,
Min tənə bulur hər əncüməndən.
Eylər həsəd əhli bağlayıb kin,
Təhsin əvəzinə nefyü nifrin.
Ümmid ki, rəf olub küdurət,
Təğyirpəzir ola bu surət.
Ol qövm bu gülşənə girəndə,
Bu gülşən içində gül dərəndə,
Gül tazə idivü səbzə növxiz,
Təprəndikcə nəsimi-gülriz,
Onlar gülü dərdilər, məni-zar

Hala dilərəm dərəm xəsi xar.
Bu bəzmə olar verəndə təzyin,
Mey saf idi, bəzm həm növayin.
Mey safi olara oldu ruzi,
Qaldı mənə daği-dürd suzi.
Bu dürdə mən olmuşam həvaxah,
Bir nəş'ə verərmi, bilməzəm, ah!

BU, SAQIYİ-BƏZMƏ BADƏ ÜÇÜN XİTABDIR

Saqi, kərəm eylə, cam gəzdir!
Durma, qədəhi müdam gəzdir!
Dövrənə çox e'tibar qılma,
Gəzdir qədəhi, qərar qılma!
Tök alıb ələ gümüş sürahi,
Zər sağərə ruhbəxş rahi.
Sərf eylə riayətimdə əltaf,
Tənhalığımı gör, eylə insaf!
Şüglüm bu büsat içində çoxdur,
Səndən özgə, mədədçi yoxdur.
Həmdəmligim ilə ar qılma!
Məndən nifrət şüar qılma!
Gər bilməz isən ki, mən nə zatəm,
Nə zülməti-çəşməyi-həyatəm,
Feyzi-hünərim şərəbdən sor,
Suzi-cigərim kəbabdən sor.
Tutsan əlini məni-fəqirin,
Həqq ola həmişə dəstgirin.
Mən şairi-Musiyi kəlaməni,
Sahirlərə mö'cüzi-təməmə.
Mən sahiri-Babili nəjadəm,
Harutə bu işdə ustadəm.
Söz dərkinə sərf edib fərasət,
Əmlakına bulmuşam rəyasət.
Gəh tərz-i-qəsidə eylərəm saz,
Şəhbazını olur büləndpərvaz.
Gəh də'bi-qəzəl olur şüarım,
Ol də'bə rəvan verər qərarım.
Gəh məsnəviyə olub həvəsnak,
Ol bəhrdə istərəm düri-pak.
Hər dildə ki, var, əhli-razəm,
Məcmui-fünunə eşqbazəm.
Bir kargərəm həzərpişə,
Canlar çəkib istərəm həmişə
Dükkanım ola rəvaci-bazar,
Hər istədidin bula xiridar.

**BU, BİR TƏRİQ İLƏ KƏSRİ-NƏFSDİR
VƏ
MÜQƏDDİMEYİ-MƏDHI-PADIŞAHI-ƏSRDİR**

Saqi, nə idi bu cami-gülgun
Kim, eylədi halımı digərgun?
Sərməst olubam, sözüüm həbadır,
Hər lafki, eylərəm - xətabdır.
Tə'siri salıb dimağə təşvir,
Təşviri məcazım etdi təğyir.
Mən qandanü lafı-hüsni-göftar
Kim, söz deməyə olan səzavar?
Olsaydı mənim sözümdə bir hal,
Əlbəttə, olurdum əhli-iqbal.
Müstövci-bi-izzü cah olurdum,
Şayəsteyi-bargah olurdum.
Məqbul düşərdim asitanə,
Mənzuri-şəhənşəhi-zəmanə.
Ol padişəhi-büləndbiniş
Kim, xaki-rəhidir afəriniş,
Müstəhfizi-din, pənahi-islam,
Məxdumi-zəman, mələzi-əyyam.
Əbr istehsanü bərq kinə,
Şahənşəhi-Məkkevü Mədinə.
Müstəlzəmi-həq, müxilli-batil,
Sultani-muradboxşi-adil,
Ərbabi-hünər ümidgahi,
Türkü ərəbü əcəm pənahi.
Dərya kimi eyləyən dəmadəm
Əndişeyi-qürbü bö'di-aləm.
Lutfilə verən yaxına lö' lu,
Əbrilə iraqə göndərən su,
Lö'lösini eyləyən cahantab,
Ləbtəşnələri dür ilə sirab.
Gərdun kimi lütf edəndə zahir,
Damən-damən tökən cəvahir.
Gün kimi olanda cudo məzhər,

Xərmən-xərmən nisar edən zər,
Tuğraymisai-Ali-Osman,
Sultani-sipəhşikən Süleyman!
Yerdə düşər olsa feyzi xakə,
Tə'n eyləyə xak ruhi-pakə.
Göydə nəzər etsə gər hümayə,
Xurşid salır hümayə sayə.
Gər şərqə ura sinani-sərkəş,
Gün kimi çıxar sipehro atəş.
Gər qərbə çalarsa tiği-büran,
Gərdunə yetər şəfəq kimi qan.
Dün çərx yana nigah qıldım,
Nəzzareyi-İövhi-mah qıldım,
Gördüm bu xəti ki, xameyi-xur
Ol lövhdə eyləmişdi məstur:
Ya Rəb ki, müzəffər ola daim
Zatilə binayi-ədl qaim.
Şayəstə ona səririü əfsər,
Aləmlərə ədli sayəgüstər.

**BU QƏSİDƏ
PADİŞAHİ-ISLAM ŞƏ'NİNDƏDİR**

Zəhi-kamil ki, əqli-nüktədən dərkində heyrandır,
Vücudi-bimisali intixabi-növ'i-insandır.

Fələk bir dürc, onun zati-şərifü gövhəri-yekta,
Cahan bir cism, onun hökmi-rəvani, filməsəl, candır.

Əsasi-hökmidir, mə'nidə bir səddi-Sekəndər kim,
Onun Yə'cucdur bir yanivü bir yani insandır.

Binayi-qədrdir mə'nidə ol ali imarət kim,
Müqəməs taği-gərdun ol imarətdən bir eyvandır.

Müzəffər daima Sultan Süleyman xani-adildir
Ki, hər kim tabeyi-fərmanı olmaz - namüsəlmandır.

Cahangiri ki, güntək mülk təsxirinə əzm etsə,
Mühəqqər cülvəgahi ərseyi-İranü Turandır.

Səxi təb'i, mürüvvət pişeyi kim, bəhri-əltafi
Təməvvüc qılsa mövcü fəqr bünyadinə tufandır.

Kəminə kimsəyə kəmtər ətasi hasili-dərya,
Mühəqqər məclisə bəzli-həqiri bəhreyi-kandır.

Vücudi-pak ilə Həq rəhmətidir aləmə nazil,
İtaot əhlinə göstərdiyi ədl ilə ehsandır.

Süleyman bargahidir yəqin heybətli dərgahi
Kim, onda divlər tabe, pərilər bəndəfərmandır.

Müəzzəm ləşkəridir bir bulud kim, düşməne ondan
Firəngilər sədası rə'd, toplar daşı barandır.

Səməndi səgridəndə lame' olmuş əxtəri-Saqib,
Sipahi tərənəndə mövcə gəlmiş bəhri-Ümmandır.

Səfərdə çəkmək üçün həşmətü iqbal osbabın,
Ərabə ərş lövhi, ordusu gərduni-gərdandır.

Zəmanində yetib cəm'iyyəti-əsbabə ariflər,
Olub dərhəni həmin məhbublar zülft pərişandır.

Xələyiq sübhək xəndan olub mehri-cəmalindən,
Dili-suzan ilə dövründə ancaq şəm' giryandır.

Həvadisdən məcazi-mülk tə'mirinə imkan yox
Kəməli-ədl ilə ta mülkə Osman oğlu sultandır.

Bihəmdü Allah, bu gün xəvfü xətadan şər' namusun
Bulub tövfiqi-nüsrət saxlayan Sultan Süleymandır.

Nişani-feyzdir ol nüsrəti iqbal kim, hala
Nə yan kim, əzm qılsa rəhbəri tə'yidi-Yəzdandır.

Dilü candan Füzuli əzmi-iqbalinə ol şahın,
Rizayi-Həqq üçün daim duaguyi-sənaxandır.

Çü oldur hamiyi-islam, vacibdir onun mədhi,
Nə kim, mədhindən özgə söz demiş, ondan peşimandır.

İlahi, baqi olsun daim insanpərvər iqbalı
Cahani-fani işrə ta bəqayi-növ'i-insandır.

BU, SƏBƏBİ-NƏZMİ-KİTABDIR
və
BAİSİ-İRTİKABİ-ƏZABDIR

Saqi, tut əlim ki, xəstəhaləm!
Qəm rəhgüzərində payimaləm.
Sənsən məni-mübtəlaya qəmxar,
Səndən özgə dəxi kimim var?
Müşkül işə düşmüşəm, mədəd qıl,
Mey hirzi ilə bələmi rəd qıl!
Həll eyləyə gör bu müşküləti,
Kəm etmə qulundan iltifatı!
Bir gün ki, meyi-Süheyltə'sir
Vermişdi mizaci-pakə təğyir,
Həmrəngi-bəhar olub xəzanım,
Dönmüşdü əqiqə zə'fəranım.
Cəm idi yanımda ittifaqi:
Sazü məzəvü şərübü saqi.
Peyvəstə ləbaləbü peyapey,
Nuş eylər idim qədəh-qədəh mey.
Zövq üzrə mey artırdı zövqüm,
Şövq üzrə ziyad olurdu şövqüm.
Ol bəzm idi afiyət bəharı,
Mən bülbüli-zarü biqəran.
Bir həddə irişdi nəş'eyi-cam
Kim, qalmadı əhli-bəzmə aram.
Əsrari-dil oldu aşikara,
Məsdud oluban dəmi-müdarə.
Olmuşdu rəfiqü həməzəbanım,
Ayineyi-tutiye-rəvanım
Bir neçə zərifi-xütteyi-Rum,
Rumi ki, dedin, qəziyyə mə'lum.
Yə'ni ki, qamu həqaiq əhli,
Hər məs'ələdə həqaiq əhli,
Həm elm fəmində nüktədanlar,
Həm söz rəvişində dürfəşanlar.

Kim eylər idi həqiqi-raz,
Şeyxidənü Əhmədidən ağaz.
Kim söylər idi ögüb kelami,
Övsafı-Cəliliyü Nizami.
Bilmişlər idi ki, hüsni-göftar
Qədrim qədərincə məndə həm var.
Çün var idi məstlikdə lafım,
Ta anlana sidqimü xilafıra,
Mən xəstəyi etdilər nişanə
Bir rəng ilə tiri-imtəhanə.
"Lütf eyle! - dedilər, - ey süxənsənc!
Faş eylə cəhanə bir nihan gənc!
Leyli-Məcnun əcəmdə çoxdur,
Ətrəkdə ol fəsanə yoxdur.
Təqrirə gətir bu dastanı,
Qıl tazə bu əski bustam".
Bİldim, bu qəziyyə imtəhandır,
Zira ki, bu bir bəlayi-candır.
Sevdası dirazü bəhri kutah,
Məzmunu fəğanü naləvü ah.
Bir bəzmi-müsibəti-bələdir
Kim, əvvəli qəm, sonu fənadır.
Nə badəsinə nişatdən rəng,
Nə nəğməsinə fərəhdən ahəng.
İdrakı verər xəyalə azar,
Əfkan edər mələli əfgar,
Olsaydı təvəccöhü münasib,
Tövcihinə çox olurdu rəğib.
Olsaydı təsərrüfündə rahət,
Çox kamil ona qılırdı rəğbət.
Billah ki, nə xoş demiş Nizami,
Bu bəbdə xətm edib kəlami:
"Əsbabi-soxən nişatü nazəst,
Zin hər do soxən bəhanə sazəst.
Meydani-soxən fərax bayəd,
Ta təb' səvareyi nomayəd.

Dər gərmiyi-rigü səxtiyi-kuh
Ta çənd soxən rəvəd beənbuh?"¹
Bir iş ki, qılır şikayət ustad,
Şagirdə olur rücuı bidad.
Gərçi bilirəm, bu bir sitəmdir,
Təklifi bunun qəm üzrə qəmdir.
Əmma necə etmək olur ikrah?
Bir vəqədir ki, düşdü nagrah.
Yeydir yenə üzrdən şüruim,
Bu işdə təvəkkülə rücuim.
Ey təb'i-lətifü əqli-vala!
İdraki-büləndü nitqi-guya!
Düşdü səfərim diyari-dərdə,
Kimdir mənə yar bu səfərdə?
Hər kimdə ki, vardır istitaət,
Dərdü qəmə möhnətü qənaət,
Oldur bu müsafirətdə yanın,
Zövq əhlinə yoxdur e'tibarım.
Mərkəb gərək olsa əzmi-rahə,
Bəsdir bizə xaməvü siyahə.
Vər tuşeyi-rah olursa mətlub,
Məzmunı-xoşü ibarəti-xub,
Əzm eyləyəlim, təəllül etmən!
Mənzil kəsəlim, təğafül etmən!
Ey bəxt, vəfasız olma sən həm!
Həmrahlıq et bizimlə bir dəm!

¹ Tərcüməsi: Şadlıqdır, eyhamdır sözün arğacı,

Bunlarla düzəlik söz ehtiyacı.
Gərək söz meydanı gen olsun müdam,
Atını dörd yana səyirtsin ilham.
Qumsala, daşlığa ilham gedərmi?
Getsə də, torpağa təsir edərmi?

Tərcümə Səməd Vurğunundur

**BU, SƏADƏTLİ
BƏY HƏZRƏTLƏRİNİN MƏDHİDTR**

Ey xameyi-sərkəşi-səbükxiz,
Vəqt oldu ki, olasan gühərriz!
Mən acizəmi bı əmr müşkil,
İmdad dəmidir, olma qafil!
Asari-mürüvvət eyiə izhar,
Bir təprən, əgər mürüwətİn var!
Sən qıl hünori, mən alayım ad,
Sən çək ələmi, mən olayım şad.
Çün nəxli-hədiqeyi-hünərsən,
Miftahi-xəzaneyi-gühərsən,
Cəhd eylə çıxar cəvahiri-pak,
Fikr etmə ki, yoxdur əhli-idrak!
Demə ki, bolub kəsad bazar,
Bulmaz bu mətəimiz xiridar.
Yetməzmi sənə əmiri-kamil,
Sərdari-zəmanə, Veysi-adil?
Ol bəhri-ətavü kani-əltaf
Kim, şə'nino gəldi ədlü insaf.
Sərdari-müəzzəmi mükərrəm,
Cananeyi-mülkü cani-ələm.
Zatında ormn həmişə mövcud
Elmü ədəbü şücaəti cud.
Ədlindən əgər təraneyi-çəng
Faş eyləyə bəzmdə bir ahəng,
Yel şəm'ə dəxi təərrüz etməz,
Pərvanəyə şəm' zülmü yetməz.
Hüsni-ədəb ilə eylə mö'tad,
Yanında nə vəqt qılsalar yad,
Ol sözü deməz ki, ola təkrar,
Ta yetməyə sayəsmdə azar.
Üslubi-şücaət üzrə mahir,
Xurşidsifət cahanda zahir.
Həm xas onu söyləməkdə, həm am,
Həm Rum dolu adı ilə, həm Şam.

Gər cudinə kimsə olsa talib,
Mümkün ola lütfi qəhrə qalib.
Yə'ni mənə öyrədib səxavət,
Bir hacəti istəmək nə hacət?
Olmuş ona xaneyi-əmarət
Bu dörd bina ilə imarət.
Ey dustnəvazü düşmənəndaz,
Şahinrəvişü büləndpərvaz!
Düzdüm sənə türfə aşıyanə,
Yə'ni abedi nişatxanə.
Mə'mur edibən binayi-ali,
Cənnət sifəti, İrəm misali.
Ta ruzi-əbəd bunu məqam et,
Bidəğdəğə işrəti-müdam et!
Billah ki, degil yaman əsər bu,
Gər adisə müddəa yetər bu.
Mən kim, sənə olmuşam sənaxan
Sultan Veysə necə ki, Səlman.
Budur qərəzim ki, cavidani
Adın tuta ərseyi-cahani.
Ta baqi ola bu səbz gülşən,
Həm mən olum əhli-zikr, həm sən.

BU, TUĞRAYI-MİSALİ-MƏHƏBBƏTDİR
və
DİBAÇEYİ-DİVANI-MÖHNƏTDİR

Dehqani-hədiqeyi-hekayət,
Sərrafı-cəvahiri-rəvayət
Mə'ni cəməninə gül dikəndə,
Söz riştesinə gühər çəkəndə
Qılmış bu rəvişdə nüktədanlıq,
Gülriizligü gühərfəşanlıq
Kim, xeyli-ərəbdə bir cəvanmərd,
Cəm'iyyəti izzü cah ilə fərd,
Müstəcnəi-cümleyi-fəzail
Bulmuşdu rəyasəti-qəbail.
Əmrinə ərəb mütjü münqad, Cəh
Bəirə məqamı, gah Bağdad.
Bir büq'ədə olmayıb qərarı,
Gəzməldə keçərdi ruzigarı.
Hər ləhzə urardı ol yeganə
Sərçəşimələrə siyah xanə.
Seyr eylər idi sürüb tənə'üm,
Gözlər izərə misali-mərdüm.
Övzai-xiyami-mişkfami
Xəlqə şäbi-qədrək girami.
Hər mənzilə kim, güzar edərdi,
Səhrayı bənəfşəzar edərdi.
Gülzarlar içrə lalə çağı,
Bənzərd evinə lalə dağı.
Əmvalım cəmi-cinsdən çox,
Əmma bu cəhanda varisi yox.
Gər qılsa onu tələf həvadis,
Yox bir xələfi ki, ola varis.
Fərzəndiz adəmi tələfdir,
Baqi edən adəmi xələfdir.
Nəsl ilə olur bəqayi-insan,
Nəzmi-reşərtü nizami-dövrən.
Can cövhərinə bədəldir övlad;

Övlad qoyan, qoyar həmin ad.
Xoş ol ki, xələfdən ola xoşdil,
Dünyada bir oğlu ola qabil.
Pirayosi ola dəstgahə,
Sərmayəsi ola İzzü cahə.
Ah, ər ola bir səfihü sərkeş,
Ətvəri kərihü xülqi naxoş.
Təşni' oxuna olub nişanə,
Bizar ola ondan atə-anə.
Əlqissə, ol əfzəli-qəbail,
Ol piri-həmidətül-xəsail
Fərzəndə olub həmişə talib,
Təhsili-bəqayi-nəslə rağib,
Çox mahüqa sənəmlər aldı,
Çox türfə zəminə töxm saldı.
Çox nəzrlər etdi hər məzarə,
Çox qıldı niyaz kirdigarə,
Tə'sir qılıb fəğanü ahi,
Övn etdi inayəti-ilahi.
Bir gecə açıldı babi-rəhmət,
Buldu əsəri-dua icabət.
Məqsud şəm'i münəvvər oldu,
Sənduqi-əməl dür ilə doldu.
Tədris ilə qıldı kilki-təqdir
Nəqşi-qərəzi rəhimdə təsvir.
Bər verdi nihali-baği-məqsud,
Açıldı güli-hodiqeyi-cud.
Çün və'də irişdi, doğdu bir ay,
Xurşid rüxiylə aləmaray.
Şad oldular ondan atə-anə,
Şükranə verildi çox xəzanə.
Əlqissə, ədəmdən oldu peyda
Bir tifli-müzəkkərü müzəkka.
Xurşid kimi kəmalə qabil,
İsa kimi tiffilikdə kamil.
Ol dəm ki, bu xakdanə düşdü,
Halını bilib fəğanə düşdü.

Axır günün əvvəl eyləyib yad,
Axıtdı sirişkü qıldı fəryad,
Yə'ni ki: "Vücut dami-qəmdir;
Azadələrin yeri ədəmdir.
Hər kim ki, əsir olur bu damə,
Səbr etsə gərək qəmi-müdamə".
Olmuşdu zəbani-hali guya,
Söylərdi ki: "Ey, cəfaçı dünya!
Bildim qəmini sənin ki, çoxdur,
Qəm çəkməyə bir hərif yoxdur.
Gəldim ki, olam qəmin hərifi,
Gəl, təcrübə eylə mən zəifi!
Hər qanda qəm ola, qılma ehmal,
Cəm' eylə, dili-həzinimə sal!
Həm ver mənə qəm yemək kəmalı,
Həm aləmi qəmdən eylə xali!
Peyvəstə məni əsiri-qəm qıl!
Kəm qılma nəsbimə, kərəm qıl!
Zövq ilə keçirmə ruzigarım,
Fani olana yox e'tibarım.
Ey eşq, qəribi-aləm oldum,
Avareyi-vadiyi-qəm oldum,
Tədbiri-qəm etmək olmaz oldu,
Gəldim, geri getmək olmaz oldu.
Səndən dilərəm mədəd ki, daim
Təmkinim ola sən ilə qaim.
Bu bəzmdə kim, şərəbı qandır,
Saqi-cəlladi-biamaldır,
Bir mey mənə sun ki, məstü mədhuş
Daim özümü qılım fəramuş.
Nə gəldigimi bilim cəhanə,
Nə onu ki, necədir zəmanə.
Aləm gözümə görünməyə hiç,
Bu riştdə bulmayım xəmə piç".
Dayə onu pak qıldı qandan,
Qaldırdı bit tirə xakdandan.
Qüslün verib abi-çəşrai-tərdən,

Süd yerinə verdi qan cigərdən.
Əqvamü qəbailü olub şad,
Ol növrəsə Qeys qoydular ad.
Can ilə qılırdı dayə e'zaz,
Əsbabi-kəməli-tərbiyət saz.
Lakin, ol edib həmişə nalə,
Xoşnud degildi heç bu halə.
Ə'zasın edib əlilə əfgar,
Eylərdi müdam naləvü zar.
Süd içsə sanırdı kim, içər qan,
Əmcək görünürdü ona peykan.
Yox idi firib ilə qərarı,
Yanında firibin e'tibarı.
Bir gün onu gəzdirirdi dayə,
Dərdini yetirməyə dəvayə,
Bir evdə məgər ki, bir pərivəş
Ol tifli bəsi görüb müşəvvəş,
Rəhm etdi, əlinə aldı bir dəm,
Tifl onu görüncə, oldu xürrəm.
Hüsnünə baxıb qərar tutdu,
Fəryadü fəğanını unudtu.
Olduqca əlində, oldu xəndan;
Düşdükdə əlindən, oldu giryan.
Mahiyyətini çü dayə bildi,
Ol mahı ona ənis qıldı.
Oldu bu dəxi onunla mö'tad,
Nə dayə, nə anə eylədi yad.
Zatında çü var idi məhəbbət,
Məhbubu görüncə tutdu ülfət.
Eşq idi ki, oldu hüsnə mail,
Hüsnü nə bilirdi tifli-qafil.
Mə'lum idi əhli-halə ol hal
Kim, nüsxeyi-eşqdir bu timsal.
Əlbəttə, bu tifli zar edər eşq,
Aşüftəyi-ruzigar edər eşq.
Əlbəttə, qılır bu sübh təsir,
Xurşid çıxıb olur cahangir.

Çün tərbiyəti-ədibü dayə
Verdi əsəri-təmam ol ayə,
Gün-gündən edib kəmal hasil,
Ol mahi-növ oldu bədri-kamil.
Gəldikcə meyi-vəfadan əyyam,
Hər dövrə sundu ona bir cam.
Ta qıldı onu Eəmam sərməst,
Tədris ilə dami-eşqə pəbəst.
Çün sür'ət ilə dönüb zəmanə,
On yaşınə yetdi ol yeganə;
Atasına müqtəzayi-adət
Fərz oldu ki, onu edə sünnət.
Cəm' etdi əhaliyi-diyari,
Hər sahibi-izzü etibari;
Bəzl eyelədi ol qədər zərü sim
Kim, yetdi qiyasə fərqdən bim.
Xəlvə onda görəndə kəsəti-mal,
Bim oldu ki, mün'əkis ola hal.
Ol safzəmir, pakməşrəb
Bir bəzmgəh eyelədi mürəttəb
Kim, görmədi onu çeşmi-sağər,
Cəmşiddən özgəyə müyəssər.
İtmamə yetib təriqi-sünnət,
Tə'limi-ülumə yetdi növbət.
Əsbab ona eyeləyib mürəttəb,
Verdilər onunla zibi-məktəb.

BU, BÜNYADİ-BİNAYİ-BƏLADIR
və
MÜQƏDDİMEYİ-ƏLƏMİ-İBTİLADIR

Məktəbdə onunla oldu həmdəm
Bir neçə mələkmisal qız həm.
Bir səf qız oturdu, bir səf oğlan,
Cəm' oldu behiştə hurüqılman.
Oğlanlara qızlar olsalar yar,
Eşqə bulunur rəvaci-bazar.
Qız nərgisi-məst edib füsunsaz,
Oğlana satanda işvəvü naz
Oğlan necə səbr pişə qılsın?
Vər səbri həm olsa, nişə qılsın?
Ol qızlar içində bir porizad
Qeys ilə məhəbbət etdi bünyad.
Bir türfə sənəm ki, əqli-kamil
Gördükdə onu olurdu zail.
Zülfeyni-müsəlsəli girehgir,
Can boynuna bir bəlalı zəncir.
Əbrusi xəmi bəlayi-üşşaq,
Həm cüft lətafət içrə, həm taq.
Hər kipriyi bir xədəngi-xunriz,
Peykani-xədəngi qəmzeyi tiz.
Dəryayi-bəla cəbini-paki,
Çin cünbüşü mövci-səhmnaki.
Çeşmi-siyəhinə sürmədən ar,
Hindusinə sürmə həm giriftar.
Rüxsarinə rəngi-ğazədən nəng,
Hərgiz ona ğazə verməmiş rəng.
Göz mərdüməkindən olsa xali,
Göz mərdüməki olurdu xali.
Lə'lü düri göstərirdi hərdəm,
Övraqi-gül içrə iqdı-şəbnəm.
Əbvabi-təkəllüm etsə məftuh,
Əmvatə verərdi müjdeyi-ruh.
Şümşadi-lətifinə mürəkkəb,

Sibi-zənəxi turunci-ğəbğəb.
Əndami lətifeyi-ilahi,
Dəryayi-lətafət içrə mahi.
Şəhbaz baxışlı, ahu gözlü,
Şirin hərəkətli, şəhd sözlü.
Rahü rəvişi müdam qəmzə,
Başdan-ayağa təmam qəmzə.
Ayrıqca şəklü xoşca peykər,
Yaxşıca sənəm, gözəlcə dilbər.
Aləm səri-muyinin tüfeyli,
Məhbubeyi-aləm, adı Leyli.
Qeys onu görüb həlak oldu,
Min şövq ilə dərđnak oldu.
Ol nadirə həm ki, Qeysi gördü,
Min zövq bulub, özün itirdi,
Gördü ki, bir afəti-zəmanə,
Misli dəxi gəlməmiş cəhanə.

BU, SİFƏTİ-MƏCNUNDUR
və
İBTİDAİ-MÖHNƏTİ-FÜZUNDUR

Bir dilbəri-sərvqəddü gülruy,
Sərvi-xoşü gülrüxü səmənbuy.
Şirin ləbi - mənşəi-lətafət,
Rə'na qədi - durduğilə afət.
Övsafi-lətafətində söz çox,
Əltafi-mələhətində söz yox.
Şəhla gözü - nərgizi-pürəfsun,
Ziba qaşu - nərgis üzrəki nun.
Hüsni gülü laleyi-şəfəqfam,
Zülfü xəmi - lələ üzrəki lam.
Ağzı sifətin xud etmək olmaz,
Əsrari-nihənə yetmək olmaz.
Zülfü sözü - zikri-həlqeyi-raz,
Lə'li-ləbi - abi-çəşmeyi-naz.
Dövri-məhi-ruyi - çəşmeyi nur,
Xaki-kəfl-payı - sürmeyi-hur.
Bir qayət ilə şəmaili-xub
Kim, Leyli olanda ona mətlub,
Bir güzgüyə gər açıb gözünü,
Güzgüdə görəydi öz-özünü,
Öz arizinə olurdu meyli,
Qılmazdı həvayı-hüsni-Leyli.
Ol iki səmənberü səhiqəd
Bir-birinə oldular müqəyyəd.
Ol iki xərabi-badəyi-zövq
Bir camdan içdilər meyi-şövq,
Girdabi-bələyə oldular qərq,
Qalmaqda aralarında bir fərq.
Övzai-müxalif oldu yeksan,
Guya iki təndə idi bir can.
Hər kim sorar olsa Qeysə bir raz,
Leylidən ona yetərdi avaz.

Kim Leyliyə qılsa bir xitabı,
Qeys idi ona verən cavabı.
Eylərlər idi xəti-vəfa məşq,
Artardı dəmadəm onlara eşq.
Leylidə oxumaq iztirabı
Olsa, rüxi-Qeys idi kitabı.
Məşq etməyə Qeys alsa bir xət,
Leyli qaşığı idi ona sər xət.
Xətt üzrə qılırdı ol gözəllər
Min naz ilə bəhslər, cədəllər.
Əmma nə cədəl - kəməli-ülfət,
Nə bəhs - nəhayəti-məhəbbət.
Çün bir neçə müddət ol iki pak
Övqat keçirdilər tərəbnak.
Eşq olduğu yerdə məxfi olmaz;
Eşq içrə olan qərar bulmaz.
Eşq atəşinə budur əlamət
Kim, baş çəkə şö'leyi-malamət.
Hüsn afəti-eşq olub dəmadəm,
Gəldikcə İradət oldu möhkəm,
Bir qayətə yetdi nəş'əyi-hal
Kim, oldu həvasü əql pamal.
Qalmaq zəbanə tabi-göftar
Kim, eyləyələr məhəbbət izhar.
Keyfiyyəti-hali qılmağa faş
Gətmişdi təkəllümə gözü qaş.
Eylərdi gözilə bu xitabı,
Qaşılə verərdi ol cəvabı.
Qaşü göz ilə olan təkəllüm,
Həm qılmadı dəfi-zənni-mərdüm.
Mərdümdən olam, demə, kənarə!
Mərdüm göz içindədir, nə çarə?
Həmraz ikən ol iki vəfadar,
Dəmsaz ikən ol iki cigər xar,
Rəf' odu hicabi-şahidi-raz;
Eşq oldu məlamət ilə dəmsaz.

Aşıqlərə gizli qalmaq hal;
Mə'lum oldu cəmi-əhval.
Gərd ayineyi-nişatə düşdü,
Minbə'd iş ehtiyatə düşdü.
Söyləşməyə ol iki yeganə
Qalmaq səbəb, məgər bəhanə.
Ta olmaya raz aşikara,
Dövrən ilə qıldılar müdara.
Bir növ bəhanə ilə hərdəm
Könlünü qılırdı Qeys xürrəm.
Qəsdən unuduurdu dərsin ol zar,
Leyliyə deyirdi: "Ey vəfadar!
Hifzi-səboq etdi bağrımı xun,
Məndən bilirəm, bilirsən əfzun,
Mən bilmədiyim mənə oxutgil,
Dərsim oxuyam qulaq tutgil!"
Çün lövhələr üzrə xot yazardı,
Əmdən xətinə qələt yazardı.
Yə'ni ki, xəta təvəhhüm edə,
Ol gül açılıb təbəssüm edə,
Göftarə gələ ki: "Bu, qələtdir,
Tərk et ki, xilafı-rəsmi-xətdir!"
Ola səbəbi-təkəllümi-yar,
Fəhm etməyə müddəayi əğyar.
Ətfal qılanda dövr bünyad,
Vari¹ belə eyləyəndə fəryad,
Ol, yarına ərzi-hal edərdi,
Özgə dövrün xəyal edərdi.
Qılmazlar idi sözünü mə'lum,
Bilməzlər idi sözünə məfhum.
Məktəbdən olan zamanlar azad,
Vəsl üçün edərdi hiylə bünyad:
Qəsd ilə nihan edib kitabın,
Həddən aşırardı iztirabın,

¹Hamısı

Leyli yolunu tutub durardı,
"Sən gördün ola?" - deyib sorardı.
Yə'ni bu bəhanə ilə bir dəm,
Yarın görə, ola şadı xürrəm.
Elmi-xətə ömrün eyləyib sərf,
Məşq etmiş idi həmin iki hərf:
Bir səfhədə "lam"ü "ya" mükərrər
Yazardı, onu qıladı əzbər¹
Kim: "Bu iki hərfdir muradım,
Rövşən bular ilədir səvadım".

¹Ərəb əlifbasında(L)- və(Y)-hərflərinin təkrarından"Leyli"- sözü yaranır.

BU, LEYLİYƏ ANASI İTAB ETDİGİDİR
və
BƏHARİ-VƏSLİNƏ XƏZAN YETDİGİDİR

Çün məkr ilə Qeysi-bədsərəncam,
Bir neçə zaman keçirdi əyyam.
Tədbir ilə eşq zövq verməz,
Tədbir diyari-eşqə girməz.
Eşq ilo riya degil müvafiq,
Rüsvay gərək həmişə aşıq.
Dildən-dilə düşdü bu fəsanə,
Faş oldu bu macərə cəhanə
Kim: "Qeys oluban əsiri-Leyli,
Leyli dəxi salmış ona meyli".
Tədrici-məbadi ilə naghah
Leylinin anası oldu agah,
Odlara tutuşdu, yasə batdı,
Ol qönçədəhanə dil uzatdı.
Yanar od olub, çəkib zəbanə,
Ol gülrüxə dedi yanə-yanə:
"K'ey¹ şux! Nədir bu göftügülər,
Qümaq sənə tənə eybcülər?
Nəyçün özünə ziyan edirsən?
Yaxşı adını yaman edirsən?
Nəyçün sənə tənə edə bədgü?
Namusuna layiq işmidir bu?
Nazik bədən ilə bərgi-gülsən,
Əmma nə deyim ikən yünülsən!
Lalə kimi səndə lütf çoxdur,
Əmma nə deyim, üzün açıqdur.
Təmkini cünunə qılma təbdil!
Qızsan, ucuz olma, qədrini bil!
Hər surətə əks kimi baxma.
Hər gördüğünə su kimi axma.
Mey gərçi səfa verir dimağə,

¹ Ki ey

Axdığı üçün düşər əyağə.
Güzgü kimi qatı üzlü olma!
Nərgis kimi xiyrə göziü olma!
GÖzdən gərək olasan nihan sən,
Ta demək ola sənə ki, cansən.
Sən şəm'sən, uymagil həvayə
Kim, şəm'i həva verər fənayə.
Lö'bət kimi öziinii bəzətmə,
Rövzən kimi kuçələr gözətmə.
Sağər kimi gəzməgi hərəm et,
Nəğmə kimi pərdədə maqam et.
Sayə kimi hər yerə üz urma,
Heç kimsə ilə oturma, durma!
Sən sadəsən, özgə əhli-neyrəng,
Cəhd eylə verilməsin sənə rəng.
Dərlər səni eşqə mübtəlasən,
Biganələr ilə aşinasən.
Sən qandanü eşq zövqi qandan?
Sən qandanü dust şövqi qandan?
Oğlan əcəb olmaz olsa aşiq,
Aşiqlik işi qıza nə layiq?
Ey iki gözüüm, yaman olur ar!
Namusumuzu itirmə, zinhar!..
Biz aləm içində niknamız,
Mə'rufi-təmami-xasü amız,
Nə nəng ilə dəxi edəlim laf?
Biz deməyəlim, sən eylə insaf!
Tut kim, sənə qıymazam məni-zar,
Məndən ulu bir müdəbbirin var.
Neylərsən əgər atan eşitsə?
Qəhr ilə sənə siyasət etsə?
Minbə'd gəl eylə tərki-məktəb,
Bil əbcədini həmin cədü əb.
Etmə qələm ilə məşqdən yad,
Suzən tutü nəqş eylə bürtyad.

Ətfaldan eylə qət'i-ülfət,
Həmraz yetər yanında lö'bət,
Büt kimi bir evdə eylə mənzil,
Olma dəxi hər yönayə mayil.
Ənqa kimi üz lət eylə pişə,
Öylə rəviş eylə ki, həmişə
Gərçi adın ola dildə məzkur,
Görmək səni ola qeyri-məqdur.
Xoş ol ki, qızı həmişə gizlər,
Xud gizli gərək həmişə qızlar".

**BU, İNKAR İLƏ LEYLİ ANASINA
CAVAB VERDİGİDİR**
və
SƏRAYI-MÖHNƏTƏ GİRDİGİDİR

Leyli bu itabı çün eşitdi,
Öz könlündə müqərrər etdi
Kim, şö'bədeyi-sipehri-zalim
Tərhlə eylədi nəqşi-namülayim.
Əyyami-vüsələ yetdi hicran,
Vəqt oldu cigərlər ola büryan.
Əmma nə desin, nəçarə qılsın,
Tədbir nə olduğun nə bilsin?!
Naçar tutub təriqi-inkar,
Asari-təcahül etdi izhar.
Gülzar- itabə ab verdi,
Giryan-giryan cəvab verdi:
"K'ey, munisi -ruziganın ana!
Dür-ci-düri-şahvanın ana!
Sözlər dərşən ki, bilməzəm mən,
Məzmununu fəhm qılmazam mən.
Dərşən məşuqü eşqü aşiq,
Mən sadəzəmir tifli-sadiq;
Bilmən nədir ol bədisə məzmun?
Söylə, necə olmayım digərgun?
Eşqin qılmazdı kimsə yadın,
Ha səndən eşitdim indi adın.
Billah, nədir, anə, eşqə məfhum?
Bu sirri-nihani eylə məlum!
Hadiyi-rəhi-muradım olğıl,
Bu işvədə ustadım olğıl!
Mən məktəbə rə'yim ilə getmə, n,
Bir şügli xilafi-rə'yin etmə.
Həm sən dərşən ki: "Məktəbə var!"
Həm dərşən son ki: "Getmə, zinhar!"
Qanğı sözə e'tiqadım olsun?
Sənə necə e'timadım olsun?"

Mən həm degiləm bu zacrə qail
Kim, hərdəm olub çiraği-məhfü,
Nacinslər ilə həmdəm olam,
Bir yerdə müqəyyədi-qəm olam.
Hər didədən edə-edə pərhiz,
Övqat keçə küduratamiz.
Peyvəstə müəlüm eyləyib cövr,
Gahi səbəq oxuda, gəhi dövr.
Billah mənə həm bu idi məqsud,
Məktəbdə olurmu tifi xoşnud?
Ayrıq bu sözü mükərrər etmə,
Lütf eylə, məni mükəddər etmə!"
Çün ana eşitdi bu cəvabi,
Tərk etdi şikayəti itabi.
Şəksiz ona rövşən oldu kol¹ mah,
Aşiqlikdən degildir agah
Bihudədir ol qamu fəsanə
Kim, aşiqdir filan filanə.
Çün vəqəə şək məhəlli oldu,
Ol vəqədən təsəlli oldu.
Leyli həm oturdu evdə naçar,
Düzdü sədəfinə dürri-şəhvar...
Bir bürcdə sabit oldu əxtər,
Məhbusi-xəzanə oldu gövhər.
Ləl oldu əsiri-sineyi-səng,
Həbs oldu güləbə şişeyi-təng.
Qəmdən siyəh oldu ruzigarı,
Nomid dili-ümidvarı.
Ah eylər idi, vəli, nə hasil?
Ol yel açamazdı qönçeyi-dil.
Göz yaşı tökərdi, leyk nə sud,
Bitməzdi onunla nəxli-məqsud.
Zülfi kimi piçü tabə düşdü,
Heyran qalib iztirabə düşdü.
Ağzı kimi xülqün etdi qəm dar;

¹ Ki ol

Çeşmi kimi cismi oldu bimar.
Nə dərđini saxlasa, qərari,
Nə şərh-i-qəm etsə, qəmküsari.
Fanusi-xəyalə döndü ol şəm',
Könlünü qılıb xəyal ilə cəm',
Hərdəm çəkib ol qəm içrə min ah,
Səbr etdi zərurət ilə ol mah.
Dərd ilə düzüb tərneyi-qəm,
Bu bir qəzəli oxurdu hər dəm:

QƏZƏLİ-LEYLİ

Fələk ayırdı məni cövr ilə cananımdan,
Həzər etməzmi əcəb, naləvü əfganımdan?

Oda yandırmasa gər şö'lə ilə nöh fələki,
Nə bitər atəşi-ahi-dili-suzanımdan?

Qəmi-pünhan məni öldürdü, bu hem bir qəm kim,
Gülrüxüm olmadı agəh qəmi-pünhanımdan.

Ah idi həmnəfəsim, ah ki, ol həm axır
Çıxdı ikrah qılıb külbeyi-əhzanımdan.

Mən, nə hacət ki, qılam dağı-nihanım şərhin?
Aqibət zahir olur çaki-giribanıradan.

Həq bilir, yar degil canü dilimdən qaib,
Nola gər qaib isə didəyi-giryanımdan.

Can əgər çıxsə tənimdən əsəri-mehri ilə,
Əsəri-mehrini sanman ki, çıxar canımdan.

Lütf edib sən məgər, ey bad, bu gündən böylə
Verəsən bir xəbər ol sərv-i-xuramanımdan.

Ey Füzuli, qəmi-hicr ilə pərişandır hal,
Kimsə agah degil hali-pərişanımdan.

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Saqi, gətir ol meyi-muğani
Kim, unudalım qəmi-cəhani!
Rəhm eylə ki, qəsd-i-can edər qəm,
Bağrım sitəm ilə qan edər qəm.
Qıl əqlimi badə ilə zail,
Çərxin sitəmindən eylə qafil.
Fəryad ki, çərx bivəfadır,
Daim işi cövr ilə cəfadır.
Bir adət ilə mədarı yoxdur,
Dövrünün e'tibarı yoxdur.
Gər həmnəfəs etsə iki yan,
Bir yerə gətirsə iki zarı,
Əlbəttə, səbəb salar arayə,
Onları əsir edər bəlayə.
Billah nə yamandır aşinalıq,
Çün vaqə olur yenə cüdalıq.

GÜZARİŞİ-HALİ-MƏCNUN

Gülzari-kəlam bağbani
Böylə bəzəmiş bu bustani
Kim, sərvi-riyazi-möhnotü dərd,
Sövdazadə Qeysi-dərđpərvərd
Hər sübh gedərdi məktəbə şad,
Məktəbdə olurdu qəmdən azad,
Məşqi-xəti-hüsni-yar edərdi,
Dəf i-qəmi-ruzigar edərdi.
Zövq ilə tutub təriqi-sabiq,
Adət üzərinə sübhi-sadiq
Gəldi yenə məktəbə fərəhnaq
Ta kim, qıla zövqi-vəsli idrak.
Gördü ki, behiştə hur gəlməz,
Gün çıxdı, hənuz nur gəlməz.
Xurşidsiz oldu raz ta şəb,
Oldu başına qaranqu məktəb.
Bildir ki, sipehri-şö'bədəbaz
Bir şö'bədə eyləyibdir ağaz.
Əlbəttə, cəfayi-tə'ni-əğyar
Ol gül yoluna buraxdı bir xar.
Nomid olub etdi nalə bünyad,
Dedi: "Nədir, ey fələk, bu bidad?
Netdim sənə, qəsd-i-canım etdin,
Qət'i-rəhi-dilsitanım etdin?
Kəsdin tələbi-qərəzdə rahim,
Bildir mənə kim, nədir günahım?
Əvvəl məni eylədin mükərrəm,
Vəsli-sənəm ilə şadü xürrəm,
Döndün niyə böylə, cövr edərsən?
Ol dövrə nəqiz dövr edərsən?
Vəhm eyləmədinmi kim, çəkib ah,
Suzi-cığər ilə bir səhərgah
Yandıraram oda doquz rəvaqın,
Suzin sənə bildirəm fəraqın?
Tədbir qıl, ey müəllimi-pir,

Et sehr ilə ol pəriyi təsxir!
Ancaq mənə sanma yetdi bu qəm
Kim, yetdi mənə yetən sənə həm.
Düş, ey əlif, istiqamətindən,
Şərm eylə bu qəddü qamətindən!
Qəddi həvəsilə dəm urarsan,
Ol getdi, acəb ki, sən durarsan!
Ey nun! Çü nihandır obruyi-yar,
Sən dəxi nəzərdə durma, zinhar!
Ey mim! Çü ağzı oldu qaib,
Oldu sənə həm edəm münasib!
Olsan nola, ey dəvat, diltəng?
Ayineyi-xatirin tutub jəng,
Ol türreyi-mişkbudan ayru
Hicran qara bağrın eyləmiş su.
Ey xamə, sirişkbar olubsan,
Sərgəştəvü biqərar olubsan!
Guya bu gim etməmiş müyəssər
Dövrən sənə dəstbusi-dilbər.
Ey lövh, o xəttin eylə yadın,
Qıl sinədə nəqş qəm səvadın!"
Bir neçə gün ol əsiri-hicran.
Məktəbdə gəzib qılırdı əfğan.
Hər raz fəğanı ilə ta şəb,
Tə'zib çəkərdi əhli-məktəb.
Şəb həm qılıban fəğanü zari,
Eylərdi müxatəb ol nigari:
"Key göz nuri, könül süruri!
Sənsiz gözümün yox oldu nuri.
Əvvəl nə idi bu aşinalıq?
Axır niyə eylədin cüdalıq?
Əvvəl niyə eylədin məni məst,
İzhari-məhəbbət ilə pabəst?
Axır nə üçün xumarə saldm,
Bu möhnəti-intizarə saldın?
Saldın dili-zarə nari-firqət,
Qıldın gözümü pür abi-həsərət!

Könlüm odu qıldı yanə-yanə
Ahəng şəfəqtək asmanə.
Yaşım suyu oldu varə-varə
Bir bəhr ki, yox ona kənarə.
Mən isəməzəm bu gündə həmdəm,
Yanımdan itət xəyalını həm!
Olmaya düşüb xəyalın, ey məh,
Oda yana, suya bata nagəh.
Sərməsti-şərabı-iştıyaqəm,
Mədhuşi-təhəyyüri-fəraqəm,
Qoyma qəmini mənimlə həmrəh,
Fəş eylərəm onu xəlqə nagah.
Sərməstdə ixtiyar olmaz,
Mədhuşda e'tibar olmaz.
Can oldu qəmin yolunda bərbad,
Təşvişi-fənadən oldum azad.
Göstərdi mənə qərain məzaqi
Eysi-əbədi, nişati-baqi.
Gər gəlsə əcəl, mənim nəm ala?
Can xud yoxdur, məgər qəm ala.
Şəm'i-şəbi-məhnəti bəlayəm,
Aşüfteyi-cünbüşi-həvayəm.
Suzi-dil ilə tökülsə yaşım,
Tiği-qəm ilə kəsilsə başım,
Candan çıxarıb həvayı-eşqi,
Tərk eyləməzəm bəlayi-eşqi.
Bu günləri kim, qəm içrə zarəm,
Hicran ələmilə biqərarəm,
Gər nameyi-ömrə kilki-təqdir
Gündür deyibən qılırsa təhrir,
Eylər məni ol hesab məğbun
Kim, surəti-haldır digərgun.
Gün şərti demişlər afitabi,
Billah ki, bu nüktədir hesabı.
Hər gün ki, görünməz afitabım,
Mən gün deməzəm, budur hesabım.
Yox kimsə bu dərdi-dildən agah,

Bu dərdi-dil ilə neyləyim, ah?!
Dərdim sözə gəldigincə artar,
Oddur, yel ilə zəbanə dartar".
Əyyamü-vüsali eyləyib yad,
Ol xəstə bu şe'ri etdi bünyad:

QƏZƏLİ-MƏCNUN

Ey xoş ol günlər ki, mən həmrəz idim canan ilə,
Nə'məti-vəsün görüb, nazra çəkərdim can ilə.

Görməmişdi gülşəni-eyşim xəzani-təfriqə,
Olmamışdı tirə əyyamım şəbi-hicran ilə.

Məhvəşimdən, dustlar, dövrən cüda istər məni,
Düşmənimdir, hiç bilmən netmişəm dövrən ilə?

Yetsə gər aşıqlərin əflakə əfgam, nə sud,
Yetmək olmaz məhvəşlər vəslinə əfğan ilə.

Yaşınb¹ saxlardım eldən daği-hicranın, əgər
Etmək olsaydı müdara dideyi-gıryan ilə.

Zövqdən dibaçə bağlandı kitabı-ömrümə,
Qoymadı dövrən keçə övqatım ol ünvan ilə.

Ey, Füzuli, əxtəribəxtim müsaid olmadı
Kim, olam bir dəm müqarin ol məhi-taban ilə.

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Söz müxtəsər: ol əsiri-sevda
Bir növ ilə oldu xəlqə rüsva
Kim, Qeys ikən, oldu adı Məcnun,
Əhvalını etdi qəm digərgun.

¹ Gizlədib

**BU, LEYLİYƏ MƏCNUN
GÜZƏRDƏ MÜQABİL OLDUĞUDUR
va
GÜN MÜQABİLİNDƏ HİLALİ-MEHİRİ BƏDRİ-KAMİL
OLDUĞUDUR**

Bir gün ki, bahari-ələməfruz
Vermişdi cəhanə feyzi-novruz,
Salmışdı niqab çöhrədən gül,
Çəkmişdi sürudi-nalə bülbül.
Şəbnəm meyi-nabi ilə lələ
Doldurmuş idi qızıl piyalə.
Olmuşdu gül ilə səbzeyi-tər
Firuzəfüz, lə'lpərvər.
Bir neçə müsahibi-vəfadar
Məcnuni-şikəstəyi görüb zar,
Hər yan dedilər ki: "Ey bələkəş!
Gül çağdır, olmagil müşəvvəş!
Bu fəslə adəmi gərək şad,
Ənduhü bolavü qəmdən azad!
Çün əbr degilsən, olma giryan,
Çün seyl degilsən, etmə əfğan!
Gül kimi buraxma sinənə çək!
Səbzə kimi etmə bəstərin xək!
Kəmtər özünü əsiri-qəm qıl,
Lütf eylə, xüramə gəl, kərəm qıl!
Səhra tutalım, mey içəlim şad,
Ənduh ilə olma böylə mö'tad!
Ey qönçədəhanü sərvqamət,
Gül, oyna, zəmani et fərağət!
Pakizə vücudə heyfdir qəm,
Böylə dəxi qalmaya bu aləm,
Şayəd açıla güli-muradın,
Möhkem qıl əsasi-e'tiqadın!
Seyr üzrə bu növbəhar fəsli
Şayəd buluna nigar vəsli".

Məcmuni-həzin əyağa durdu,
Səhralərə seyr üçün üz urdu.
Giryan-giryan qılırdı seyran,
Heyran-heyran gəzirdi hər yan,
Gəh səbzəyə ərzi-raz edərdi,
Gəh laləyə min niyaz edərdi,
Çəşminə sürərdi lalə dağın,
Aşiq sanıban öpüb ayağın.
Nərgis gözünə nigah edərdi,
Yarın gözün amıb, ah edərdi.
Söylərdi bənəfşəyə qəmi-dil
Kim, söyləyə, yarə olsa vasil.
Bülbüllərə şərh edərdi halın,
Qumrilərə möhnətü mələlin.
Hər türfə çiçək görüb çəkib ah,
Mənzil-mənzil gəzərdi, nagh
Bir mənzilə düşdü rəhgüzari
Kim, seyrdə idi onda yari.
Bir neçə pərirüx ilə həmdəm,
Məcnuni-şikəstədən müqəddəm
Leyli güzər etmiş ol fəzayə,
Salmış gülü lalə üzrə sayə.
Bir səbzəyə səbz xərgəh urmuş,
Məh səhni-çəməndə halə qurmuş;
Qönçə kimi ol lətif xərgəh,
Gül bərgi kimi içində ol mah.
Məcnunə müqabil oldu Leyli,
Bəhri-qəmə yetdi dərd seyli.
Leyli demə - şəm'i-məclisəfruz,
Məcnun demə - atəşi-cigərsuz.
Leyli demə - cənnət içrə bir hur,
Məcnun demə - zülmət içrə bir nur.
Leyli demə - övci-hüsnə bir mah,
Məcnun demə - mülki-eşqə bir şah.
Leyli demə - bir yeganeyi-dəhr,
Məcnun demə - bir fəsaneyi-şəhr.

Leyli - çəmən-i-bəla nihalı,
Məcnun - fülək-i-vəfa hilalı.
Leyli - məhi-asimani-həşmət,
Məcnun - şəhi-kişvəri-mələmət.
Leyli - səfi-əhli-hüsn əmiri,
Məcnun - səri-kuyi-qəm fəqiri.
Leyli işi - işvəvü kirişmə,
Məcnun gözü yaşı çeşmə-çeşmə.
Leyliyü nişati-hüsn kami,
Məcnunü bəlayi-eşq damı.
Leyliyü lətafəti-dilaray,
Məcnunü mələməti-qəməfzay.
Leylidə kəməli-hüsn ilə zövq,
Məcnunda cəməli-Leyliyə şövq.
Leyli - sədəfi-həyayə bir dür,
Məcnuna onunla min təfaxür.
Leylidə vüsali-dust meyli,
Məcnunda həm arizuyi-Leyli.
Ol iki səhiqədü səmənbər
Bir-birinə oldular bərabər;
Fuladə sataşdı səngi-xarə,
Od düşdü qərarü ixtiyarə.
Bir sazə düzüldü ol iki tar,
Gərm oldu rəvaci-naleyi-zar.
Ol baxdı buna nişat buldu,
Bu gördü onu müqəyyəd oldu.
Məcnunda qərar tutmayıb huş,
Dəryayi-təhəyyür eylədi cuş.
Bir dəm baxa bümədi ol ayə,
Döşəndi yer üzrə misli-sayə.
Leyli həm itirdi ixtiyarın,
Bir dəm görə bilmədi nigarın,
Heyranlığı ol məqamə yetdi
Kim, düşdü ayaqdan, usu getdi.
Gül suyu səpib rəvan üzünə,
Leylini gətirdilər özünə.

Hər yan dedilər ona ki: "Ey mah!
Nagəh, olur atan-anan agah
Kim, qeyr ilə aşına olubsan,
Bir dilbərə mübtəla olubsan.
Verməz bu rəviş nətiçeyi-xub,
Şayəstə degil sənə bu üslub!
Yaxşı nəzər eyləsən yamandır,
Həm bizə və həm sənə ziyandır!"
Ondan götürüb büsatü xərgah,
Ol mahliqayı xahü naxah
Öz bürcünə qıldılar rəvanə,
Ta olmaya vaqif atə-anə.
Söz demədilər bu macəradan,
Nə gəncdənü nə əjdəhadan.
Məcnunu həm etdi çeşmi-xunbar
Sular saçıban üzünə, bidar.
Gördü ki, nigardan nişan yox,
Bir cismi-füsürdə var, can yox.
Divanə qalıb, pəri gedibdir,
Salıb onu dilbəri gedibdir.
Çak eylədi camə, çəkdi nalə,
Halı bədəl oldu özgə halə.
Tərk etdi libasi-laləguni,
Rəxt oldu təninə əşki-xuni.
Gər matəm üçün misali-xamə,
Sarmışdı başa siyəh əmamə.
Cizgindi başına dudi-ahi,
Yandırdı əmameyi-siyahi.
İkrah ilə çıxdı pırəhəndən,
Ar etdi şəhidi-qəm kəfəndən.
Nələyni buraxdı ol bələcu
Kim, aşiqinə payibənddir bu.
Həmdəmlərə üzr qıldı ağaz:
"Key bir neçə həmniniü həmrəz!
Seylabi-hücumi-əşk yetdi,
Mən şiftəhalı qərq etdi.

Olman məni-xəstə ilə həmdəm,
Ta batmayasız bu suya siz həm.
Mənrəngi-mələmətə boyandım,
Sevdazədəlik oduna yandım.
Əlbəttə, bu od ki, düşdü canə,
Axır tutuşub çəkər zəbanə.
Düşvar bələmi səhl sanmın!
Siz dəxi mənim oduma yanmın!
Məndən sizə düşməsin bir oxgər,
Çün dəgmədi xeyr, dəgməsin şər.
Sevda siyäh etdi ruzigarım,
Eşq aldı inani-ixtiyarım.
Mən bir quşam, uçdum aşiyandan,
Mən qandanü meyfi-xanə qandan?!
Qılmın mənə ev hekayətin çox,
Dəxi mənim onda getməgim yox!
Sizdən sorar olsa ata halım,
Keyfiyyəti-möhnətü məlalım,
Söylün ki: "Fünayə verdi rəxtin,
Əyyam siyah qıldı bəxtin.
Ey piri-şikəstəhalü naşad,
Tanrıçün əlimdən eyləmə dad!
Demə ki, "nədir bu macərəlar?"
Səndən mənə yetdi bu bəlalar!
Mən bilməz idim qəmi-cəhanı,
Təşvişi-zəminü asımanı.
Asudə sərəçeyi-ədəmdə
Nə qüssədə idimü nə qəmdə.
Bilməzlik ilə xoş idi halım,
Nə hüsn, nə eşq idi xəyalım.
Sən vasiteyi-vücludim oldun,
Sən manei-feyzi-cudim oldun!
Uradun ki, mənimlə olasan şad,
Dərda ki, ümidin oldu bərbad.
Mən yox olubam, sən indi var ol!
Özgə xələfə ümidvar ol.

Mə'zur tut, ey əziz, mə'zur!
Mən qəsd ilə səndən olmadım dur.
Çox sidq ilə eylədim ona əzm
Kim, dövləti-vəslinə edəm cəzm,
Su saldı yoluma əşki-həsrət,
Damanımı tutdu xari möhnət".
Təhrir qılıb münasibi-hal,
Bu şe'ri həm etdi ona irsal:

QƏZƏL

Fəzayi-eşqi çün gördüm, səlahi-əqldən durəm,
Məni rüsva görüb, eyb etmə, ey naseh ki, mə'zurəm!

Əgər çaki-giriban eyləsəm, mən' eyləmən, çün mən
Mətai-nəngdən ari, libasi-ardən urəm.

Mənü səhrayı-vəhşət, mənzil etməm afiyət küncün,
Əsiri-dami-zülmət olmazam, çün talibi-nurəm.

Təmerrüd, əql fərmanından etsəm, dustlar, billah,
Məni rə'yimlə sanman, eşq sultaninə mə'murəm.

Mənə kim tənə eylər, kiin nəsihət əhli-aləmdən,
Xoşam ki, e'tibari-eşq ilə hər dildə məzkurəm.

Bəlayi-eşqü dərdi-dust tərkin qılmazam, zahid,
Nə müştəqi-behiştəm sən kimi, nə talibi-hurəm.

Xəyali-çini-zülfü taqi-əbrusilə zövqüm gör,
Sanasan həşmət ilə kəsriyəm, qədr ilə fəğfurəm.

Qərəz bir ad imiş aləmdə, mən həm eylərəm bir ad,
Bihəmdüləh, Füzuli, rindü rüsvalıqda məşhurəm.

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Ol şiveyi-eşq içində mahir,
Qaldıqda vəsiyyətini axir,
Qıldı, gözədidib tərifi-vəhşət,
Əshabdən inqitai-ülfət.
Səhrayə düşüb günəş misali,
Tənha yürür oldu laübalı.
Hər daşə ki, yetdi tökdü yaşın,
Lə'l eylədi kuhü dəşt daşın
Gözyaşını bəs ki, tökdü hər su,
Hər mərhələdən axıtdı min cu.
Bir əbri-bəla idi, güvahi:
Baran - sirişki, bərq - ahi.
Baran ilə bərqi cismü candan,
Bir mərtəbədə ki, bundan, andan
Dəryalərə yetsə ləm'əyi-tab,
Səhralərə düşsə qətreysi-ab,
Dəryalar olurdu cümlə səhra,
Səhralər olurdu cümlə dərya.
Fəryad ilə doldurub bu deyri,
Fəryadə gətirdi vəhşü teyri.
Ərğanı yetirdi asimanə,
Atəş salıb ah ilə cəhanə.

**BU, MƏCNUN ATASININ
VAQİFİ-HAL OLDUĞUDUR
və
ONU BİYABANİ-MÖHNƏTDƏ
BULDUĞUDUR**

Gəncinəgüşayi-gəncgöftar
Olmuş bu əda ilə gühərbar:
K'ol bir neçə biqərarü məhzun
Naçar qılıb vidai-Məcnun,
Nomid dönüb şikəstəvü xar,
Qıldılar atasını xəbərdir.
Ol pir çü vaqif oldu halə,
Məcnun kimi etdi ahü nalə.
Səhralərə tutdu seyltək üz,
Vadilərə açdı çeşmətək göz,
Çox aradı, gəzdi hər məkam,
Bulunmadı oğlunun nişanı.
Ta aqibət ol şikəstəhali
Bir guşədə gördü laübalı.
Düşmüş yerə, xaksarü qəmnak,
Əhvalı xərabü sinəsi çak.
Dönmüş güli-sürxi zəfəranə,
Şümşadi-lətifi xeyzəranə.
Ayinəsini qubar tutmuş,
Jəngi-qəmi-ruzigar tutmuş;
Etmiş əlifin sitəm yükü dal,
Qılmış qələmin fələk qəmi nal.
Həmsöhbəti murü həmdəmi mar,
Təkyəgəhi xakü bəstəri xar.
Xar üzrə ona dəlik-dəlik tən,
Açmış qəm evinə dürlü rövzən.
Ol pir, çü gördü surəti-hal,
Surət kimi qaldı bir zaman lal.
Bir ləhzə onu təhəyyür aldı,
Heyrət gözü ilə baxa qaldı.
Sonra yaxa yırtıb etdi fəryad:
"K'ey bülbüli-bustani-bidad!
Hali-dilini mənə bəyan et,

Əsrari-nihanini əyan et.
Kim aldı əlindən ixtiyarın?
Kim eylədi tirə ruzigarın?
Billah, netə biqərar olubsan,
Aşüfteyi-ruzigar olubsan!
Nə seyrdəsən, sənə tələb nə,
Bu naleyi-zarinə səbəb nə?
Dəryadə isə sənə düri-kam,
Sən söylə, mən eyləyim sərəncam.
Zülmətdə isə şəm'i-məqsud,
Rövşən qılı məndən istə mövcud".
Məcnun dedi: "Ey mənə verən pənd,
Danayi-süxənvəri xirədmənd!
Kimsən, nədürür bu göftgülar,
Bifaidə batil arizulər?
Get, dərdimə sən dəva degilsən,
Biganəsən, aşina degilsən!
Mən böylə kəmalə tutmazam guş,
Leyli sözü söylə, yoxsa xamuş!"
Dedi: "Mənəm atan, ey bəlakəş,
Mən səngi-mələmətəm, sən aləş!"
Dedi: "Nədir, atə, yoxsa anə?
Leyli gərək, özgədir fəsanə".
Çün gördü itəətində ehmal,
Bildirdi ki, fəqir özgədir hal,
Verdi bu firib ilə təsəlli
Kim: "Dur gedəlim, çağırıldı Leyli!
Leyli bizə gəldi, mihmandır,
Lə'li tələbində dürfəşandır".
Məcnun ki, eşitdi Leyli adın,
Sandı ki, fələk verər muradın.
"Lobbeyk" deyib ayağə durdu,
Ol Kə'beyi-məqsədə üz urdu.
Pir ilə cəvani-dilşikəstə,
Gəldi evə düfigarü xəstə.
Başında həvayi-vəsli-Leyli,
Nə ata qəmi, nə ana meyli.
Gah ata nəsihət etdi ağaz,
Gah anası oldu pəndpərdaz.

**BU, MƏCNUNA ANASI
PƏND VERDİGİDİR**
və
**BUSTANI-MƏLAMƏTDƏN
XARI-NƏBAMƏT DƏRDİGİDİR**

"Key rahəti-canü nuri-didə!
Fərzəndi-yeganeyi-güzidə!
Şə'nində rəyasəti-ərəb var,
Mirasi-şücaətü ədəb var.
Ətvari-müluki tut həmişə,
Ayini-şücaət eylə pişə.
Əbruyi-xəm isə gər muradın,
Süst etmə kəmanə e'tiqadın!
Müjgani-siyahdən götür dil,
Ol navəki-cansitanə mayıl!
Olsan nigərani-qəddü qamət,
Qıl nizeyi-xunfəşanə rəğbət!
Gər zülf ilə görmək istəsən xal,
Gör hey'əti-nöqtə, peykəri-dal!
Könlün gözü qaşə olsa məftun,
Gör dideyi-eynü əbruyi-nun!
Sən sərvsən, olmagil giranbar!
Azad ola gör, nə kim giriftar!
Sən lə'lsən, olmagil səbüksəng,
Döndərmə günəş görüb rəvan rəng!
Etmə özünü hübabmanənd
Başında olan həvayə xürsənd!
Kim, yoxdurur ol həvayə bünyad,
Başın olur ol həvayə bərbad.
Sərgərmlik etmə şəm'nisbət,
Suzi-qəmi-eşq ilə mürüvvət.
Gör şəm'i necə düşər bəlayə,
Başına gedən, gedər fənayə.
Zövqi-dilü didə qılma adət!
Salma meyü şahidə iradət!
Məhbubü mey ilə bəsləyən can

Sanma olur əhli-əqlü iman!
Əqlimi olur müdam məstin?
İmanı olurmu bütpərəsin?
Şe'rə həvəs etmə kim, yamandır,
Yaxşı desələr onu, yalandır!
Hala qıla gör kəmal hasil,
Fövt etmə məcal, gəzmə qafıl!
Ey bağı-ümidimiz nihali,
Qılma bizi nəng pəyimali!
Məhbub həm istəsən, kəm olmaz,
Biz kim, səniniz, sənə qəm olmaz.
Vardır bu həşəmdə rain qəbilə,
Hər taifə içrə min cəmilə.
Bir-bir qılalım qamu sənə ərz,
Yetsin yerinə bizə olan fərz.
Bir sərvi-səhiqədii səmənber T
əzvicini edəlim müqərrər,
Tə'yin edəlim sənə məhü sal,
Sərf eyləyə bildigincə əmval.
Sən tutma həmin təriqi-vəhşət,
Qət'i-nəsəb eyləmə əmanət!
Bizdən bu nəsihəti qəbül et!
Hər ləhzo bizi, yetər məlul et!
Üşşaq səfahətin qılıb yad,
Bu şe'ri nə xoş demiş bir ustad:

QƏZƏLİ-USTAD

Can vermə qəmi-eşqə ki, eşq afəti-candır,
Eşq afəti-can olduğu məşhuri-cabandır!

Sud istəmə sövdayi-qəmi-eşqdə hərgiz
Kim, hasili-sövdayi-qəmi-eşq ziyandır!

Hər əbruyi-xəm qətlinə bir xəncəri-xunriz,
Hər zülfi-siyəh qəsdinə bir əfi ilandır!

Yaxşı görünür surəti məhvəşlərin, əmma
Yaxşı nəzər etdikdə, sərəncamı yamandır!

Eşq içrə əzab olduğun ondan bilirəm kim,
Hər kimsə ki, aşıqdır, işi ahü fəğandır!

Yad etmə qara gözlülərin mərdümi-çəşmin,
Mərdürə deyib aldanma kim, içdikləri qandır!

Gər dersə Füzuli ld: "Gözəllərdə vəfa var",
Aldanma ki, şair sözü, əlbəttə, yalandır.

**BU, MƏCNUNUN
NƏSİHƏT QƏBUL ETMƏDİGİDİR
və
ATASININ DƏRDİ DƏRMANA
YETMƏDİGİDİR**

Məcnun ki, eşitdi bu xitabı,
Verdi bu əda ilə cəvabi:
"K'ey ruhi-rəvanın atə, anə!
Kami-dilü canım atə, anə!
Təhqiğ edibəm, işim xətadır,
Hər nə desəniz mənə rəvadır.
Aludeyi-rəngi-dudi-ahəm,
Zilli-günəh ilə rusiyahəm.
Mən həm olubam bu işdən agah,
Əmma nə deyim, nə söyləyim? Ah!
Yoxdur bu işimdə ixtiyarım,
Zəbtimdə inani-iqtidarım!
Əql oldu zəifü eşq qalib,
Xatir nigaran, nigar cazib.
Tutdu tənü canımı qəmi-yar,
Qeyrəl-məhbub leysə fiddar.¹
Məndə dəxi necə mənlik olsun,
Məndən məni istəyən nə bulsun?
Təqdir çü böylədir, nə tədbir,
Təqdiri edərmi kimsə təğyir?
Olsaydı mənə nişat ruzi,
İstərmi idim bu dərdü suzi?
Gər səhhətə qadir olsa bimar,
Dərdə özün eyləməz giriftar.
Əl versə gədayə padişalıq,
Sanman ki, qılır dəxi gədalıq.
Fitrətdə nə halət olsa məqsum,
Rəf olmadıgıdır əmri-mə'lum.
İslahıma eyləmən təəmmül

¹ Sevgilidən başqa kimsə yoxdur.

Kim, gül tikən olmazü tikən gül.
Keyfiyyəti-abü cövhəri-xak,
Dönmək olamı qəbuli-idrak?
Su süfləligindən ayrılırmı?
Od yandıra bilməyə bilirmi?
Ol gün ki, rəhimdə kilki-qüdrət
İcadıma verdi zibi-surət,
Doldurdu həva ilə dimağım,
Sevda ilə bağladı ayağım.
Doldu bədənimdəki rəgü pust,
Başdan-ayağa məhəbbəti-dust.
Mülk eylədi könlümü bəlayə,
Vəqf eylədi canımı cəfayə.
Yox məndə bu hökmdən təxəllüf,
Ol maliki-vəqfədir təsərrüf.
Dərdi-əzəli dəva bulurmu?
Mehri-əbədi fəna bulurmu?
Mən şəm'i-səraçeyi-fəraqəm,
Suzi-cigər ilə xoşməzaqəm.
Məndən diləyən bu suzi zayıllıq,
Bidadimə olmuş ola mayıl.
Şəm'in ki, həyatı oldu atəş,
Həli onun atəşilədir xoş.
Oddan diləyən onun nocatın,
Fəni diləmiş ola həyatın.
Düşmənlüyə dustluq qılıb ad,
Tədbiri-nicatını eyləmənin yad.
Mən qərqeyi-bəhri-şövqi-yarəm,
Bərhəmzadəyi-qəmi-nigarəm,
Ancaq səbəbi-qərarım oldur,
Arami-dili-figanın oldur.
Onunla edin bu dərde mərhəm,
Urman¹ dəxi özgə kimsədən dəm.

¹ Vurmayın.

Dersiz mənə var dilrübələr,
Leyli kimi çox pərililələr...

Billah, deməniz bu hərfi zinhar!
Aləmdə bir ondan özgə kim var?
Bülbül gül üçün qılında nale,
Dərdinə dəva olurmu lələ?
Xosrov degiləm ki, mənə dilbər
Şirin ola gah, gah Şəkkər!
Mən yekcəhətəm təriqətimdə,
Təğyir işi yox cibillətimdə".
Üzrünü bəyan edib həm ol dəm
Təqrirə gətirdi bir qəzəl həm:

BU QƏZƏL MƏCNUNİ-DİLPƏZİRİNDİR

Eşq dərdi, ey müalic, qabili-dərman degil!
Cövhərindən eyləmək cismi cüda asan degil!

Dövr cövründən şikayət edənə aşiq demən,
Eşq məsti vaqifi-keyfiyyəti-dövrən degü!

Şəhrdən səhrayə bir fərq olduğun hər kim bilir,
Bilmiş ol kim, eşq səhrasında sərgərdan degil.

Hər kim idrak eylər öz keyfiyyəti-halın, hənuz
Düst rüxsarinə eyni-şövq ilə heyran degil.

Canı canan ittihadı fariğ eylər cisimdən,
Cisimdən agah olan can vasili-canan degil.

Der imiş düşmən ki, həmdəmdir Füzuli yar ilə,
Hər sözü böhtan isə, həqqa bu söz böhtan degil.

**BU, MƏCNUNUN ATASI
LEYLİYƏ XASTARLIĞIDIR**
və
**LEYLİ ATASININ
MƏCNUNDAN BİZARLIĞIDIR**

Saqi, gətir ol şərabi-nabi Kim,
yetdi nisabə qəm hesabı.
Qəm düşməni-cani-mübtəladır,
Dəf eyləyə gör ki, bir bələdir!
Söz cövhərinə olan xiridar,
Bu növ ilə qıldı gərm bazar
Kim, aciz olub qəm içrə ol pir,
Məcnununa qıldı fikri-zəncir.
Bildi ki, gər olmaz olsa Leyli,
Mümkün degil olmağı təsəlli,
Qıldı tələbin özünə lazım,
Cəm' etdi əliyə əzim.
Ümmid ilə bağladı umub kam,
Ol Kə'beyi-arizuyə ehram.
Çün Leyli atası bildi hali,
Uydurdu əkabirü əali,
Qarşılarna olub rəvanə,
Qıldı olar ilə əzmi-xanə.
"Əhlənvə səhlən!" deyib dəmadəm,
Min göz dedi: "Ola xeyr məqdəm!"
Çün şəm'sifət olar oturdu,
Ol sərvi kimi ayağa durdu.
Ortaya buraxdı türfə xanlar,
Ta kami-dil ala mihmanlar.
Olmuşdu dolub kəbab ilə xan,
Cədyü Həməl ilə asimansan.
Əmma, əcəb ər qıla xirədmənd,
Ol xanları asimənə manond,
Hər kim qərəzin bulurdu xandan,
Bu mümkün olurmu asimandan?
Xanlar götürüldükdə ol pir

Təqrib ilə dərdin etdi təqir:
"K'ey, qədrlə qibleyi-qəbail!
Səndən qamunun muradı hasil,
Əslü nəşəbim sənə əyandır,
Hökmüm neçə min evə rəvandır.
Məşhuri-qəbailəm səxadə,
Mə'rufi-təvaifəm ətadə.
Həm var məhəbbətimdə tə'sir,
Həm var ədavətimdə təşvir.
Sərdəftəri-əhli-ruzigaram,
Hər necə desəm, yüz onca varəm.
Nəxli-əməlim səmər veribdir,
İyzəd mənə bir gühər veribdir.
Hala dilərəm bu türfə lö'lu
Bir ləl ilə ola həmtərazu,
Ta lö'lö olanda lələ vasil,
Tərkib qılam müfərrihi-dil.
Çox kanlara tişəvəş üz urdum,
Çox ləl həqiqətini sordum.
Hər kanda əgərçi ləl çoxdur,
Bir ləl ki, layiq ola yoxdur.
Bir ləl'in eşitmişəm sən'in var
Kim, lo'löümə odur səzavar.
Lütf eylə, inayəti kərəo qıl!
Ol ləl ilə dürrü möhtərəm qıl!
Qılsın gülü sərv sayəpərvər,
Olsun gülə sərv sayəgüstər.
Fəhm et sözüümü, təğafül etmə,
Bir xeyr işidir, təəllül etmə!
Gər hasil olur bu kam səndən,
Hər nə ki, dilərsən, istə məndən.
Onca qılayın sənə rəvan gənc
Kim, yer üzün eyləyə nihan gənc.
Onca gühər eyləyim rəvanə
Kim, bulmayasan ona xəzanə".
Ol sərv-i-səmənberin atası,
Ol gənci-nihanın əjdəhası

Lütf ilə dedi ki: "Ey xirədmənd!
Mən kimi əsiri-dani-fərzənd!
Sən xoş gəldin, səfa gətirdin,
Torpaqlardan bizi götürdün.
Müşküləcə xitabdır xitabın,
Bilmən necə verərin cəvabın?
Qürbün, bilirəm, mənə şərafətdir,
Əmma xələfin əcəb xələfdir.
"Məcnun" - deyə tə'n edər xəlayiq,
Məcnuna mənim qızım nə layiq?
Leyli deməyim ki, nazənindir,
Bir tirə kənizi-kəmtərindir,
Olmazmı kəniz cinsi-mərdüm?
Yoxdurmu kənizə həm tərəhhüm?
Div ilə pəri olurmu həmdəm?
Olmaz, sözü açma əbsəm, əbsəm!
Divanəyə zəyc eyəmə rənc,
Viranə gərək ona, nədir gənc?
Tədbir ilə döndərib məzacın,
Sevdasının eyləsən əlacın,
Leyli onun olsun. eylədim əhd,
Var indi, sən et əlacına cəhd!"

BU, MƏCNUN ATASININ HİRMANIDIR
və
QEYRİ BABDƏN TƏDBİRİ-DƏRMANIDIR

Ol sahibi-nəngü namü namus
Döndü evə, gəldi xarü məyus.
Məcnuna dedi ki: "Ey cəfakəş!
Hacət bitər, olmağıl müşəvvəş!
Əql ilə açılır ol müəmma,
Leyliyi sənə verərlər, əmma
Şərti bu ki, olasan xirədmənd,
Ərbabi-xirəddən alasan pənd.
Rəf ola əlaməti-cünunun,
Əql ola həmişə rəhnümunun".
Məcnun dedi: "Ey ədibi-kamil!
Divaneyi-eşq olurmu aqıl?
Gər məndə bir ixtiyar olaydı,
Tədbirimə e'tibar olaydı,
Əvvəldən ədəb şüar edərdim,
Təmkinimi üstüvar edərdim.
Olmazdı bu halə ehtiyacım
Kim, ola əzab ilə əlacım.
Məndə bu əlacə yox müdara,
Min göz qəmim etmən aşikara.
Yoxdur rəvişimdə inqilabım,
Əvvəlki cəvabdır cəvabım.
Sən əhli-xirədsən, eylə tədbir,
Tədbirin edə məgər ki, tə'sir,
Leyliyi dəxi mən etməyim yad,
Mən aqili-vəqt olam, sən azad".
Ol piri-şikəstəhal heyran
Tədbiri-əlac edib firavan,
Hər qanda eşitdi bir təbibü,
Gülzarının oldu əndəlibü.
İzhar edib ona ehtiyacın,
Bimarına istədi əlacın.
Bimarına min təbibü-haziq

Bir şərbət içirmədi müvafiq.
Hər yerde ki, bildi bir nəzirgah,
Varıb ona oldu xaki-dərgah.
Çox ol gotürüb dualar etdi,
Çox nəzr verib ətalar etdi.
Rə'yilə məlulun etməyə şad,
Min pirdən almadı bir irşad.
Çox sehr oxunub yazıldı tə'vid,
Çox məkrlərə tutuldu ümmid,
Edilmədi heç birilə çarə,
Nə çarə qəzayi-kirdigarə?
Bir gün dedilər ona ki: "Ey pir!
Aləmdə sənə bu qaldı tədbir –
Kim, Kə'bəyə iltəsən əsirin,
Ola ki, Həq ola dəstginin.
Tövfi-hərəm olsa ona hasil,
Sərgəştəlik ondan ola zail.
Ursa Həcəri-mübarakə baş,
Yumşaya, əgər ola qara daş".

**BU, MƏCNUNİ-BİÇARƏNİN KƏ'BƏYƏ ÜZ
URDUĞUDUR**

və

MÜNACATLA SEVDASI ARTDIĞIDIR

Ol pir bu xeyr işə qalib cəhd,
Məcnuna mürəttəb etdi bir məhd.
Aldı onu, əzmi-rah qıldı,
Əzmi-hərəmi-ilah qıldı.
Çün Kə'bəyə irdi ol nikuxu,
Məcnuna dedi ki: "Ey bələcu!
Tut Kə'bəyə ruy, taət eylə!
Təmkinü ədəb riayət eylə.
Tə'zim şərəitin oda qıl,
İxlasi dürüst edib dua qıl.
Ola ki, qəbul ola niyazın,
Həq şəfqəti ola çarəsazm.
Bu yerdə qəbul olur dualər,
Bu büq'ədə bəxş olur ətalər.
Qıl tövbə ki, əhsəni-əməldir,
Cəhd eylə nicatə kim, məhəldir".
Məcnun bulub ol məqamdan zövq,
Saldı ünü çərxə nəş'əyi-şövq.
Suz ilə çəkib cigərdən avaz,
Ərz etdi binayi-Kə'bəyə raz:
"K'ey səqfi büləndü qədri ali,
Məhrabi-əazirmü əalü
Ey qibleyi-əhli-izzü iqbal,
Rüxsari-zəminə ənbərin xal!
Ey məğzi-vəfayə kisvətin pust,
Həmrəngi-pələsi-xaneyi-dust!
Ey gülbüni-qönçeyi-ibadət,
Sənduqi-cəvəhiri-səadət!
Ey daim olan mənimlə həmdərd,
Əmma nə mənim kimi cahangərd!
Köksünə uran Həcər kimi daş,
Zəməm kimi gözədən axıdan yaş!

Peyvəstə siyəh qılan libasın,
Könlündə nihan tutan həvasın!
Billah, kiməsən bu yerdə aşiq?
Söylə ki, ənisinəm müvafiq.
Olmuş sənə eşq feyzi hasil,
Qılmış səni qibleyi-qəbail.
Ya Rəb, bu hərəmsərə həqiqün,
Bu mə'bədi-pürsəfahəqiqün,
Qıl məndə binayi-eşqi daim,
Manəndi-əsasi-Kə'bə qaim!
Sal könlümə dərdi-eşqdən qəm,
Hər ləhzəvü hər zəmanü hər dəm!
Eşq içrə müdam şövqüm artır,
Şövq ilə həmişə zövqüm artır!
Hər qanda ki, aləm içrə qəm var,
Qıl könlümü ol qəmə giriftar!
Əndişeyi-əqldən cüda qıl,
Eşq ilə həmişə aşina qıl!
Artır mənə zövqü şövqi-Leyli,
Daim mənə onda qıl təcəlli!
Çoxdur bəni-adəm içrə bidad,
Et könlümü vəhşət ilə mö'tad,
Bir mülkdə ver mənə qərari
Kim, yetməyə adəmi qübari".
Ol zairi-Kə'bəyi-inabət
İstərdi dua qılıb icabət,
Tüğyani-bələdən etməyib fikr,
Bu şe'r idi hər dəm etdigi zikr:

QƏZƏL MƏCNUNİ-DİLPƏZİRİNDİR

Ya Rəb, bəlayi-eşq ilə qıl aşina məni!
Bir dəm bəlayi-eşqdən etmə cüda məni!

Az eyləmə inayətini əbli-dərddən,
Yə'ni ki, çox bələlərə qıl mübtəla məni!

Olduqca mən, götürmə bəladən iradətim,
Mən istərəm bəlanı, çü istər bəla məni!

Təmkinimi faəlayi-məhəbbətdə qılma süst,
Ta dust tə'n edib deməyə bivəfa məni!

Getdikcə hüsnün eylə ziyadə nigarımın,
Gəldikcə dərdinə betər et mübtəla məni!

Mən qandanü mülaziməti-e'tibarü cah,
Qıl qabili-səadəti-fəqrü fəna məni!

Öylə zəif qıl tənimi firqətində kim,
Vəslinə mümkün ola yetirmək səba məni!

Nəxvət qılıb nəsib Füzuli kimi müəna,
Ya Rəb, müqəyyəd eyləmə mütləq mana məni!

**BU, KƏ'BƏDƏN MƏCNUNUN
MÜRACİƏTİDİR
və
VÜHUŞ İLƏ MÜSAHİBƏTİDİR**

Bir-bir eşidib sözüün atası,
Bildi ki, qəbul olur duası,
Əfzun olur ol qəmi məlamət,
Mümkün degil oğluna səlamət.
Çox qıldı fəğanü naləvü zar,
Oğlundan ümidi kəsdi naçar.
Ol pir qalıb orada heyran,
Məcnun tutuban rəhi-biyaban,
Tənha səfər ixtiyar qıldı,
Əzmi-səri-kuyi-yar qıldı.
Gündüz gözü yaşı hadiyi-rah,
Gecə yolu şəm'i şö'leyi-ah.
Gərdi-rehi-yari yad edərdi.
Gəh otura, gəh dura gedərdi.

**BU, MƏCNUNUN DAĞ İLƏ
MÜSAHİBƏTİDİR
və
CARİ OLAN ÇEŞMƏ İLƏ
MÜNASİBƏTİDİR**

Bir dağə irişdi yolda nəgah,
Qəddinə libasi-vəhm kutah.
Tiğində uqabı-çərx qam,
Müzmər kəmərinə lə'l kanı,
Mün'im sifəti, libası faxir,
Cibü bəğəli dolu cəvahir.
Dərya qürban ona təzərrö'
Eylərdi zəxirəsin təvəqqö'.
Səhra edibən ona təvəlla,
Eylərdi məişətin təmənnə.
Ol çeşmələr eyləyib rəvanə,
Olmuşdu olara ata-anə.
Tə'zim ilə qılmış onu həq yad,
Qur'anda "Əlcibalu ovtad".
Məcnun ona eyləyib təmaşa,
Bir odlu sürud qıldı inşa.
Olduqda sürud ilə nəvasaz,
Ondan həm eşitdi əksi-avaz,
Sandı ki, özilə həmnəfəsdir,
Dedi: "Məna bir rəfiq bəsdir.
Yüz şükr ki, yarı-qar buldum,
Gəzdim bu cəhamı yar buldum".
Eşq odun ona həm etdi rövşən;
"K'ey guşəmşini-pakdamən!
Suzi-cigərimdən oldun agah,
Əhsənt, əhsənt, barəkallah!
Bir aşiqi-mübtəla imişsən,
Dərd əhlinə aşına imişsən.
Sənsən mənə həmdəmi-müvafiq,
Dağ ilə olur həmişə aşiq.
Bidad ilə köksünə urub daş,

Dərd ilə gözündən axıdıb yaş,
Noldu sənə, böylə məst olubsan,
Qəm daminə paybəst olubsan?
Qan ilə dolubdurur kənarın,
Nə güldən ola bu lələzarın?
Bağrın görürəm olubdurur su,
Nə sərvədin həvasıdır bu?
Gəl, ağlayalım bu macərəyə,
Bir dəm qoşalım sədə-sədayə!"
Çün bir dəm onunla ağladı zar;
Dərdi-dili-zann etdi izhar.
Əzm eylədi xaki-kuyi-yarə,
Leylinin evi olan diyarə.

**BU, MƏCNUNUN QƏZAL İLƏ
MƏQALATIDIR
və
EŞQ BABINDA ONUNLA
OLAN HALATIDIR**

Gördü ki, bir ovçu dam qurmuş,
Daminə qəzallər üz urmuş.
Ol damə cəfayi-çərxi-qəddar
Bir ahunu eyləmiş giriftar.
Boynu burulu, ayağı bağlı,
Şəhla gözü nəmli, canı dağlı.
Əhvalına rəhm qıldı Məcnun,
Baxdı ona, tökdü əşki-gülün,
Könlünə qatı gəlib bu bidad,
Yumşaq-yumşaq dedi ki: "Səyyad!
Rəhm eylə bu mişkbu qəzalə!
Rəhm etməzmi kişi bu halə?
Səyyad, bu natəvanə qıyma!
Qıl canına rəhm, canə qıyma!
Səyyad, saqın, cəfayamandır!
Bilməzsənmi ki, qana qandır?
Səyyad, mənə bağışla qanın!
Yandırma cəfa oduna canın!"
Səyyad dedi: "Budur məaşım,
Açman əyağın, gedərsə başım.
Qətlində bu seydin etsəm ehmal,
Ətfalü əyalıma nolur hal?"
Məcnun ona verdi cümlə rəxtin,
Pak eylədi bərgdən dirəxtin.
Ol türfə qəzalın açdı bəndin,
Şad eylədi cani-dərdməndin.
Üz urdu üzünə, qıldı əfgan,
Göz sürdü gözünə, oldu giryan:
"K'ey badiyəgərdü badnavərd!
Nazik bədən ilə nazpərvərd!
Sən zinəti-hər gili-zəminsən,

Gül kimi lətifü nazəninşən
Ey, səbzeyi-cuybari-vəhşət'
Rə'na səməni-bəhari-vəhşət!
Tənha qoyma məni-zəbuni,
Olğıl mənə dəşt rəhnümuni!
Gəz bir neçə gün mənimlə həmrəh,
İnsan deyib etmə məndən ikrah!
Yaşım kimi getmə çeşmi-tərdan,
Kəsmə əyağın bu rəhgüzərdən!
Sərçəşmeyi-çəşmim eylə mənzil,
Sərmənzilimizdən olma qafil!
Olsun bəbəgim qərargahın,
Əşkü müjə ab ilə giyahın.
Ey çeşmi-nigar yadigari'
Səhl eylə mənə qəmi-nigari!
Qıldıqda xəyali-çəşmi-Leyli,
Sən ver məni-xəstəyə təsəlli".
Çün ol, bəşəriyyətin unatdı,
Ahu həm onunla üns tutdu,
Onun səbəbilə həm çox ahı,
Səhrədə onunla tutdular xu.

**BU, MƏCNUNUN KƏBUTƏRƏ
ŞƏRHİ-HALIDIR
və
ONDAN İLTİMASI-TƏDARÜKİ-MAFİLBALIDIR**

Bu mənzilə yetdi zarü müztər,
Bir damdə gördü bir kəbutər.
Hər rövzəni-dami bir dəri-qəm,
Mın qəm mütəvəcceh ona hər dəm.
Məcnun ona baxdı, yandı canı,
Yaşı kimi cüşə gəldi qanı.
Səyyadına eylədi təzərrö',
Qurtarmağın eylədi təvəqqö'.
Səyyad dedi ki, mən fəqirəm,
Fəqrə bu həmamətək əsirəm.
Haşa ki, bu mürği-tizrəftar
Azad ola, mən qalanı giriftar.
Gər var İsə qiymətin əda qıl,
Ondan bunu damdən rəha qıl!
Əvvəl məni eylə qüssədən şad,
Ondan bunu dami-qəmdən azad!"
Var idi qolunda bir düri-tər,
Şəffaf çü didəyi-kəbutər,
Verdi onu, aldı ol əsiri,
Üftadənin oldu dəstgiri.
Sürtdü qədəminə çeşmi-pürxun,
Onca ki, ayağın etdi gülgün.
Hər dəm ona ərzi-raz edərdi,
Mın nəğməyi-şövq saz edərdi:
"K'ey tizpəri büləndpərvaz!
Ərbabi-vəfayə məhrəmi-raz!
Bu rəngi-libasi-nilfamın,
Ənduhü mələməti-müdamın
İzhar qılır nişaneyi-qəm,
Kim qıldı səni əsiri-matəm?
Gər aşiq isən, sən ey cahangərd,
Qaçma ki, mənərə səninlə həmdərd.

Bir ləhzə mənimlə həmnəşin ol,
Gəncineyi-razimə əmin ol!
Başım tükün aşyanə qılğıl,
Göz yaşımı abü danə qılğıl,
Sən qasid imişsən, ey həmamə,
Məndən həm ilət nigarə namə!
Gör hicri-rüxündə iztirabım,
Peyğamım ilət, gətir cəvabım.
Billah, səri-kuyinə gedəndə,
Hər cizginibən təvaf edəndə,
Yad eylə məni, səvabıma gir,
Bir tövf səvabımı mənə ver.
Qon xaki-dərinə, istə danə,
Qıl özünə danəni bəhanə.
Olduqca məcalın etmə namus,
Məndən yetir ol yerə zəminbus!"
Onca dedi ona həm qəmi-dil
Kim, qıldı onu həm ünsə mayil.
Başında olub şəb aşiyani,
Gündüz olur oldu pasibani.
Zatında görüb nişaneyi-xeyr,
Həm vəhş mütiü oldu, həm teyr.
Ram oldu bəhaim ol figarə,
Bir fəvc yığıldı varə-varə.
Ol zar idi mülki-dərd şahı,
Xeyli-dədü dam onun sipahi.
Olmuşdu bəşərdən öylə bizar
Kim, öz əksin sanırdı əğyar.
Dartıb göyə dudi-şö'leyi-ah,
Öz sayəsin istəməzdi həmrah.

**BU, LEYLİ ƏHVALINDAN
BİR XƏBƏRDİR**
və
**MƏ'SUQÜ AŞİQ ƏTVARINDAN
BİR ƏSƏRDİR**

Saqi, mütəllimi-xumarəm,
Müştaqi-şərabi-xoşgüvarəm!
Üftadəligim gör, etmə ehmal,
Rəhm et, bir ɛyağ ilə əlira al!
İzhar qılıb səfayi-məşrəb,
Bu bəzmi çü eylədin mürəttəb,
Bəzm əhlinə növbət ilə ver cam,
Həm xas riayət eylə, həm am!
Məcnunə həmin şərəb tutma,
Leyliyi kİ, əsldir unutma!
Dehqani-fəsihi-farsızad
Bu gülşənə böylə dikdi şümşad
Kim, ol çəmən-i-vəfa bəhari,
Dağı-qəmi-eşq lələzari,
Yə'ni rəvişi-vəfadə möhkəm,
Leyli, sədəfi-cəvahir-i-qəm
Girmişdi həsarə gəncmanənd,
Urmuşdu ayağə pənddən bənd.
Nə bir fərəhi, nə bir nişati,
Nə kimsə ilə bir ixtilati.
Bizar atadənü anadən,
Biganə cəmi-i-aşınadən.
Yanına olurdu xublər cəm',
Pərvanəsifət həvaliyi-şəm',
Şad olmağa xatiri-həzini,
Əylənməyə təb'i-nazənini
Min türfecə-türfecə fəsanə
Şirin söz ilə çəkib bəyanə,
Eylərlər idi zaman-zaman yad,
Təqrib ilə, ləhzə-ləhzə bünyad.
Ol tərək qılıb nişatü rahət,

Bir üzvünü eyləyib cərahət,
Eylərdi bəhanə ilə nalə,
Düşməzdi olar düşən xəyalə.
Qızlar qaşa versə vəsmədən rəng,
Can güzgüsünə salardı ol jəng.
Qızlar üzə qoysa nildən xal,
Ol nilə çəkərdi rəxt filhal.
Qızlarda xəyalı-nəqşi-diba,
Ol nəqşi-xəyal ilə şəkiba.
Qızların əli hənadə gülğun,
Onun əli əşki ilə pürxun.
Nə ignədə, nə ipəkdə meyli,
Müjganə tökərdi əşk seyli.
Qızlar qılıb arizuyi-ziyvər,
Gər riştəyə çəksələrdi gövhər,
Ol dəxi çəkərdi eyləyib rəşk,
Tari-bədəninə gövhəri-əşk.
Məcnundan idi cürtuni əfzun,
"Leyli" deyənə deyərdi "Məcnun!"
Dünlər ki, gedib yanından ol cəm',
Bir guşədə ol qalırdivü şəm'
Şəm'ə qəmi-dil bəyan edərdi,
Suzi-cigərin ayan edərdi.

**BU, LEYLİNİN ÇİRAĞLA
MACƏRASIDIR
və
ONDAN ÇAREYİ-DƏRDİ-DİL
TƏMƏNNASIDIR**

"K'ey didəsi bağlı, bağı dağlı'
Başı qaralı, ayağı bağlı!
Gəl, olalı həmnəfəs mənü sən,
Razi-dili-zarin eylə rövşən!
Nə dərd səni nizar edibdir,
Alüftəvü zərdü zar edibdir?
Başdan ayağa nədir bu yanmaq,
Dudi-dilə dəmbədəm boyanmaq?
Nə cinsdir əslin, ey bəlakəş
Kim, abi-həyatın oldu atəş?
Şərhi-dili-gərmü çeşmi-tər ver,
Sərrişteyi-razdən xəbər ver!
Hər ləhzə düşərsən iztirabə,
Həm atəşə qərqsən, həm abə.
Nə sehr qılırsan, ey səhərxiz
Kim, atəşin abdən olur tiz?
Mən suxtədən həm olma qafil,
Məndə dəxi var bir qəmi-dil.
Mən həm sənə bənzərəm vəfadə,
Bəlkə neçə mərtəbə ziyadə.
Sən gecə həmin yanarsan, ey zar!
Mən gecəvü gündüzəm giriftar.
Səndə əsəri-həva ziyandır,
Nisbət mənə rahəti-rəvandır.
Xoşdur sənə sirrini, töküb yaş,
Məclislər içində eyləmək faş.
Könlün çü degil vəfadə qaim,
Könlündəkidir dilində daim.
Mən sabiti-ərseyi-bəlayəm,
Ney kimi xəzaneyi-həvayəm.
Olmam olur-olmaz ilə dəmsaz,

Başım kəsilirsə söyləmən raz.
Derdim sənə söyləyəm qəmi-dil,
Səndə dəxi tab yox, nə hasil?
Doymaz cigərim bu şərhi-razə,
Ahım gətirər səni güdazə.
Bir yarə bu dərdi eylədim faş,
Olmadı mənə bu yolda yoldaş.
Səbr eyləmədi bu dərdü dağə,
Qatlanmadı, düşdü daşa-dağə.
Yanında sənin həm urmayam dəm,
Ta qaçmayasan irəğə sən həm".
Şəm'in çü görərdi yox zəbanı,
Dəm urmağa yox yarında canı,
Pərvanəyə şərh edərdi razın,
Ərz eylər idi olan niyazın.

**BU, LEVLİNİN PƏRVANƏYƏ
KƏŞFİ-RAZIDIR**
və
**ONUNLA FİLCÜMLƏ
İZHARİ-NİYAZIDIR**

"K'ey, tairi-aşıyaneyi-eşq!
Sərgəşteyi-abü daneyi-eşq!
Sənsən rəhi-eşq içində sadıq,
Aşıqsən, əmma təmam aşıq.
Bir görməgə yarı can verərsən,
Bir zövqə iki cahən verərsən.
Xoşdur tələbi-vəfadə halın,
Guya ki, fənədədir vüsalın.
Hər necə ki, şöreyi-cahansən,
Eşq içrə səramədi-zamansən,
Müşkül ki, mənim kimi olub zar,
Məncə ola səndə şövqi-didar.
Sən seyrdəsən həmişə sərməst,
Mən dami-bələdə dərdə pabəst.
Dünlər sənə dust həmnişindir,
Hicran mənə müttəsil qərindir.
Bir şö'ləyə sən nisar edib can,
Düşvar qəmin qılırsən asan.
Mən can ilə istərəm çəkəm qəm,
Mən can dilərəm qəm içrə hər dəm.
Məncə sənə yox qəmi-nihani;
Gər var desən, qanı¹ nişani?
Qanı nəmi-çəşmi-əşkrizin?
Qanı dəmi-sərdü gərmixizin?
Qanı sitəmi bələyə durmaq?
Eşqə duruşub cəfayə durmaq?"
Pərvanədə həm görərdi nöqsən,
Bulmazdı onunla dərdə dərman.
Naçar qılıb təhəmmülü səbr,

¹ Hanı

Ol kəsra dilərdi qeybdən cəbr.
Yan gecələr ki, çeşmeyi-xab
Gözlər çəmənini qılırdı sirab,
Zülmatə düşərdi nuri-biniş,
Aram bulurdu afəriniş,
Yuxuya gedərdi yarü əğyar,
Dərd əhli həmin qalırda bidar,
Səhraya çıxardı evdən ol mah,
Kamınca qılırdı naləvü ah.
Fəryadın edib büləndpayə,
Razi-dilini açardı Ayə.

BU, LEYLİNİN AY İLƏ MÜNAZİRƏ QILDIĞIDIR
və
XURŞİD KİMİ ŞÖVQ ODUNA YAXILDIĞIDIR

"K'ey gah qədim kimi xəmidə'
Gahi pür olan misali-didə!
Gəh zahir olan mənə qənimtək'
Gəh qaib ənisü həmdənimtək!
Şahiddir ona bu inqilabın
Kim, aşıqisən bir afltabın!
Hicranı ilə nizar olubsan,
Sərgəşteyi-ruzigar olubsan.
Ey möhnəti-eşqdən xəbərdar,
Gör, Tanrı üçün, nə möhnətim var!
Qıl şö'leyi-ahimə nəzarə'
Gər var isə rəhmin, eylə çarə!
Seyr eylə fəzayi-hər diyari,
Gəz cümleyi-dəştü kuhsari.
Gör qandadır ol mənim pənahim'
Şahim, mahim, ümidgahim!
Hali-dilim ona ərz eylə,
Billah, necə gördün isə söylə!"
Ta vəqti-səhər bu idi hali,
Təşvişdən olmaz idi xali.
Mürği-səhəri çəkəndə avaz,
Eylərdi bir özgə növhə' ağaz:
"K'ey vay, tükəndi mayeyi-ömr!
Xurşidə irişdi sayeyi-ömr!
Dəmdir dəri-fürsət ola məsdud,
Müşkül görünə boyani-məqsud.
Dəmdir oyana yuxudan əğyar,
Şərhi-qəmi-dərdim ola düşvar.
Mən əxtəri-bürçi-iştियाqəm,
Mən şəm'i-səraçeyi-fəraqəm.
Gündüz həbsim, gecə nıcatım,
Gündüz mövtim, gecə həyatım.
Olmuş dünümə günüm mütabiq,
Gün görməz imiş bəlalı aşıq!"

BU, LEYLİNİN SƏBAYA PƏYAMİ-ƏHVALIDIR

və

ÜMİD İLƏ DƏF'İ-MƏLALIDIR

Eylərdi səbaya dərdin izhar:
"K'ey badi-səba, dur indi, zinhar!
El qafil ikən bu macərədən,
Suitanə sənə yetir gedadən.
Gör munisü qəmgüsan kimdir,
Bizdən ki usandı, yarı kimdir?
Könlü kimin ilədir təsəlli,
Yadına gəlirmi hiç Leyli?
Ərz eylə ki: "Ey gözəl şəhənşah!
Haqdır sənə bəndədən bu ikrah...
Əvvəl ki, bu dilfigan gördün,
Bir tazəvü tər bəhan gördün.
Hala ki, əsiri-dami-dərdəm,
Mənəndi-xəzan zəifu zərdəm.
Meyl eyləmişən¹ mənə-nizarə,
Döndisə iradətin, nə çarə?
Mən bərgi-xəzanəm, olmuşam xar,
Sən tazə bəharəsən tələbkar.
Hər necə ki, xarü xakisarəm,
Həm şəfqətinə ümidvarəm.
Tərk etmə əvətifi-əmimi,
Yad eylə məvəddəti-qədimi!"
Şəb ta səhər ol büti-səmənber
Bidar qalıb misali-əxtər,
Eylərdi bu suziş ilə şivən,
Ol dəm ki, olurdu ruz rövşən,
Nəğmə kimi pərdədar olurdu,
Bir pərdə içində zar olurdu.
Daim keçirərdi ol cigərsuz
Övqatı bu rəsm ilə şəbü ruz.
Peyvəstə çəkərdi ol güləndam
Əndişeyi-sübhü möhnəti-şam.

¹ Eyləmişən

**BU, LEYLİNİN BAHAR ƏYYAMI
SEYRİ-GÜLZAR ETDİGİDİR
və
GÜLZARDA MURADINA YETDİGİDİR**

Bir gün ki, bahari-aləmaray
Zövq əhlinə oldu rahətəfzay,
Ayineyi-dövrdən gedib jəng,
Dövr etdi zəmini asimanrəng.
Feyzi-şəbi-kimiya əsərdən,
Tə'siri-şəmameyi-səhərdən
Açıldı xəmi-bənövşədən tab,
Şəbnəm gülə saçdı lə'löi-nab.
Gülzarə həva əbir tökdü,
Səhrayə qübari-mişk çökdü.
Yağdırdı səhab jalə daşın,
Ol daş ilə yardı qönçə başın,
Zəxminə urub şükufə mərhəm,
Pambıq yenilər ona dəmadəm.
Səbzə gülə verdi mişk bacın,
Gül səbzəyə mülkünün xəracın.
Xoş rəng ilə yığdılar təcəmmüt,
Firuzəvü lə'lü səbzəvü gül.
Dərk eylədi qönçə rəmzü iyma,
Gül adına açdı min müəmma,
Məzmuni-rübaiyi-ənasir
Feyz olduğu xəlqə oldu zahir.
Susən vərəqi uçub həvayə,
Hər səbzəyə kira, salardı sayə,
Ol səbzəyə uğrayıb axan cu,
Fuladə əgər verəydi bir su,
Fulad dəmində can bulurdu,
Şəmşirsifət zəban bulurdu.
Arayışı-səbzədən zəmanə
Bənzətdi zəmini asimanə.
Xurşid, çiraği-çəşmi-aləm,
Göydən yerə düşdügündə hər dəm

Təhqiq edibən çıxıb gümandan,
Bilməzdi zəmini asimandan.
Gülzarlar oldu işrətabad,
Hər yerdə olundu bəzm bünyad.
Hər guşədə hər kim aldı bir kam,
Hər büq'ədə hər kim içdi bir cam.
Leylinin anası gördü mütləq
Yox Leyliyi-natəvanda rəvnəq,
Meyli-gülü sərvü səbzə qılmaz,
Min qönçə açıldı, ol açılmaz.
Sərf etdi şükufətək dirəmlər,
Cəm' eylədi nazənin sənəmlər,
Səhrayə çıxardı ol nigarı,
Qıldı gülə ərz növbahan,
Ta qüssəvü qəmdən ola azad,
Bir dəm gülə, oynaya, ola şad.
Ol bir neçə bikri-pakdaman,
Həmrah olub oldular xuraman,
Üzdən götürüb ədəb niqabın,
Rəf eylədilər həya hicabın.
Hər kim nə bilirsə lə'b ya ləhv,
İzharə gətirdi etməyib səhv.
Gah eyləyibən sürüdlər saz,
Bülbüllərə oldular həməvaz.
Gah göstərib oynamaqda halət,
Şümşadə yetirdilər xəcalət.
Lakin həvəs eyləməzdi Leyli,
Olmazdı bu ləhvü lə'bə meyli.
Artırmış idi bahar dərdin,
Gül zövqü rüxi-nigar dərdin.
İstərdi fərağət ilə bir dəm,
Tənha tuta bir bucaqda matəm.
Ayrılmayıb ol pəriliqələr,
Artırdı bəlasına bəlalər.
Çün eylədi kəsərət onu diltəng,
Neyrəng ilə verdi onlara rəng:
"K'ey sərvlər, eyləmən iqamət,

Ta evdə çəkilməyə nədamət!
Durun, qılalım tərəf-tərəf gəşt,
Seyr eyləyəlim həvaliyi-dəşt
Sancıb belə nazənin ətəklər,
Cəm' eyləyəlim gözəl çiçəklər!
Çox dərməgə hər kim olsa qadir,
Oldur bu sənəmlər içrə nadir."
Bir yaniye getdi hər pərivəş,
Dağıldı şərər, tutuşdu atəş.
Tənha qalıb etdi naləvü zar,
Qıldı gözüün əbrvəş gühərbar.

**BU, LEYLİNİN ƏBR İLƏ
İZHARİ-NİYAZIDIR**
və
EŞQ BABINDA KƏŞFİ-RAZIDIR

Əbr ilə təkəllüm etdi ağaz:
"K'ey ahim ilə həmişə həmrəz!
Göz yaşın ilə göyə yetərsən,
Sanma məni-zardən betərsən!
Ərz eyləmə rə'dü bərqü baran,
Bəhs etmə mənimlə ruzi-hicran!
Fəryad qılıb dəmi-səhərgah,
Əflakə çəkəndə şö'leyl-ah,
Seylabi-sirişk edəndə cari,
Gəl gör məni-zari-biqərarı!
Ey əbr, hər əksiləndə suyin,
Dəryalərə tökmə abi-ruyin!
Al suyu bu çeşmi-xunfəşandan,
Dəryalərə həm bağışla ondan!
Ey əbr, mənə dəmi vəfa qıl,
Düşdü sənə hacətim, rəva qıl!
Var ol üzü gül nigarə məndən,
Zar ağla və söylə yarə məndən:
K'ey türfə nigari-nazəninim,
V'ey¹ arizuyi-dili-həzinim!
Gəl gör ki, qəmində necə zarəm,
Sənsiz necə zarü biqərarəm!
Gəl gör ki, nədir qəmində halım,
Rəngi-rüxi-zərdü əşki-alım!
Can bari-bədən götürməz oldu,
Göz rəngi-vüعودu görməz oldu.
Canım canı, gözümün çırağı,
Rəhm eylə ki, gəldi rəhm çağı!
Mən bilməz idim, belə imiş eşq,
Bir dərdli macərə imiş eşq.

¹ Və ey

Derdin ki: "Bəla yolunda fərdəm,
Eşq içrə sənə şərki-dərdəm.
Saldın məni-xəstəyi bu halə,"
Dərdə məni eylədin həvalə!
Hər dərd ki var, Leyli aldı,
Mə'lumdurur, sənə nə qaldı.
Ey, mərd mənəm, - deyər uran laf,
İnsafmıdır bu? Qanı insaf!?
Tut kim, xəsü xari-rəhgüzərəm,
Torpaq kimi yolunda xərəm.
Xurşudi-cəmalın, ey məhi-növ,
Toprağa nola buraxsa pertöv?
Barani-vüsəlın, ey düri-nab,
Qılsa xəsü xarı nola sirab?
Olma meyi-qəflət ilə mədhuş;
Həmsöhbətin eyləmə fəramuş!
Ey yari-müvafiqü vəfadar!
Ey mən kimivü mənə səzavar!
Gəl yanimə, kəsmə aşinalıq,
Yaxşımı olur bu bivəfalıq?
Dərlər səni aşiq, ey nikuru!
Aşıqlərə böyləmi olur xu?
Hər kim gərək öz işində kamil,
Aşiq nə rəva ki, ola kahil,
Aşiq gərək olmayıb qərarı,
Tövf edə müdam kuyi-yarı.
Düşməz bu yana sənin güzərin,
Var ola məgər br özgə yarın?
Yarın mən isəm, mənə nəzər qıl!
Gahi bu yanayə bir güzər qıl!
Gər səndə olan fərağəti-dil,
Bir dəm mənə olsa idi hasil,
Geysuyi-müsəlsəlü girehgir
Boynumda gər olmasaydı zəncir,
Və¹ bağlamayaydı bəndi-xəlخال

¹ Və əgər

Qeyd ilə əyağımı məhü sal,
Eyb ilə çəkilməsəydi adım,
Billah, bu idi həmin muradım
Kim, sayə misalı səndən, ey nur,
Olduqca vücudum, olmayam dur!
Əmma nə edim? Əsiri-qeydəm,
Bir boynu, əyağı bağlı seydəm.
Bildirməgə möhnətü məlalım
Bu şe'r yetər bəyani-halım:"

BU QƏZƏL LEYLIYI-DİLPƏZİRİNDİR

Eşq daminə giriftar olalı zar olubam,
Nə bələdir ki, ona böylə giriftar olubam?

Dil deməkdən kəsilib, tən hərəkətdən, vəh kim,
Künci-qəm-xanəyə bir surəti-divar olubam.

Qüdrətim yox ki, qılam kimsəyə şərh-i-qəmi-dil,
Öylə kim, arizeyi-hicrilə bimar olubam.

Həzərim tənədən ol qayətə yetmişdir kim,
Yarə əğyar olub, əğyarım ilə yar olubam.

Deməzəm dəxi: "Sənə aşiqəm", ey gül! Zira
Sənə aşiqliğim izhar edəli xar olubam.

Əqlü səbrü dilü din getdi, bihəmdilləh kim,
Səfəri-sahili-dəryayə səbükbar olubam.

Yox, Füzuli, xəbərim mütləq özümdən, bəs kim,
Valehi-nəqşi-xəyali-rüxi-dildar olubam.

**BU, LEYLİNİN KÜNÇİ-QƏMDƏ
GİRYANLIĞIDIR
və
MƏCNUNUN VADİVİ-EŞQDƏ
SƏRGƏRDANLIĞIDIR**

Zar ağlar ikən bu rəsmə ol mah,
Bir türfə səda eşitdi nagah.
Bir kimsə oxurdu şe'ri-Məcnun,
Bu nüktə ibarətində məzmun:
"K'ey nəş'əyi eşqdən uran dəm!
Məcnunu saqınma Leylidən kəm!
Məcnun ilə Leylini bərabər
Gər kimsə deyərsə, qılma bavər!
Leylidə əgərçi dərd çoxdur,
Məcnuni-həzincə dərdi yoxdur.
Leyli əli ignədəndir əfgar,
Məcnuna qılıclar eyləmər kar.
Leyli istər ki, əksilə qəm,
Məcnun qəmin artırar dəmadəm.
Leylini edər hərİR dilgİR,
Məcnuna verər nişat zəncİR.
Məcnundur olan qəmə girİftar,
Leyli kimə olmuş ola qəmxar?
Məcnuna yetər şikənceyi-təb,
Leyli kimədir təbib, ya Rəb?
Məcnundur əsiri-dami-Leyli,
Leyli kimə salmış ola meyli?"
Leyli tutub ol tərənəyə guş,
Öz nəğməsin eylədi fəramuş.
Təhqiq ilə bildi bu hesabı
Kim, yox şərərində şö'lə tabı.
Əlbəttə, bəlavü dərdi gərdun
Məcnuna verİbdir ondan əfzun.

**BU, LEYLİNİN İBNİ SƏLAMA
GİRİFTAR OLDUĞUDUR
və
YARDAN MƏHRUM VƏ
MÜQƏYYƏDİ-ƏĞYAR OLDUĞUDUR**

Me'mari-səraçeyi-ibarət
Böylə bu evi qılır imarət:
Kim, seyrdən olmayıb təsəlli,
Öz mənzilinə dönəndə Leyli
Vermişdi özünə dürlü zivər,
Hər zivərə bir nəticə müzmər.
Ta məhv ola gözdən axıdan xun,
Həm kömləyi, həm donuydu gülgün.
Ta kim, ola dudi-ahə manənd,
Bağlanmış idi bənövşə sərbənd.
Ta kim, ola sövti-nalə pamal,
Qullanmış idi sədalı xalxal.
Ta olmaya əşk üzdə məlum,
Rüxsarına lö'lö idi mənzum.
Rə'na başa sərpübən ləçəklər,
Nazik belə sancıban ətəktər,
Pərvanəsiz eyləməzdi şəm'in,
Eylərdir diri-sirişk cəm'in.
Rə'na-rə'na yürürdü ol mah,
Bir şəkl ilə kim, təbarəkəllah!
Ol əsrdə var idi ərəbdə
Bir mö'təbər əsldə, nəşəbdə.
Mənzuri-əazimü əali,
Məqbuli-əkabiri-əhali.
İdrakı büləndü hüsnü dilkəş,
Ətvən xücestə, siyrəti xoş.
Vermiş Həq onun olan muradı,
Bəxt İbni Səlam qılmış adın.
Ol türfə hümayi-övcü-İqbal,
Asudəzəmirü fariğülbal
Ov qəsdinə eyləmişdi pərvaz,

Altında üqab, əlində şəhbaz.
Bir rahgüzərdə ol nigarə
Uğraşdı vü qıldı bir nəzarə,
Canü cigərində qalmaqı tab,
Mehv oldu, necə kim, odda simab.
Tərk etdi əziməti-şikan,
Gəldi evə, getdi ixtiyarı.
Tərh etdi binayi-resmi-peyvənd,
Tədbir ilə buldu bir xirədmənd
Kim, lütf ilə söz qılanda təqrir,
Təqriri verərdi daşə təğyir.
İn'am edibən ona bəsi mal,
Leyli tələbinə qıldı irsal.
Şərt eylədi ol büləndəxtər
Kim, olsa bu kami-dil müyəssər,
Sərf eyləyə gəncü mali-aləm,
Cananə yolunda, bəlkə can həm.
Çün gəldi bu razi-dil bəyanə,
Oldu ona razı atə-anə.
Ol Müştəriyə verildi Zöhrə,
Şayəstə görüldü Mah Mehrə.
Çün İbni Səlamə yetdi peyğam,
Tənbihi-nişatü müjdeyi-kam,
Dəryayi-nişatı gəldi mövce,
Baş çəkdi nihali-bəxti Övcə.
Məxzən-məxzən cəvahir açdı,
Xərmən-xərmən nisar saçdı.
Açdı dəri-gənci-gövhəri zər,
Fəqr əhlini eydədi təvangər.
Ol sərvin ayağı bağılı oldu,
Azado ikən adağılı oldu.

**BU, NÖVFƏLİN MƏCNUNLA
MÜQƏDDİMEYİ-İXTİLƏTİDİR
və
OL CƏVAHİRİ-PAKDAN İNBİSƏTİDİR**

Saqi, yenə qəsd-i-can edər qəm,
Ver cam ləbaləbü dəmadəm!
Bikəs qalibam məni-səbükray,
Sən eyləməsən mənə mədəd, vay!
Mən şiftənin pənahı olğıl!
Bikəslər ümidgahı olğıl!
Cəhd eyləvü qılma bir işə əhd,
Vər əhd eləsən, vəfaya qıl cəhd!
Şəmşiri-mübarizi-fəsanə
Bu rəzmdə böylə batdı qanə
Kim, var idi bir xüceştəfərcam,
Ol əsrdə adilü nikunam,
Tiğilə məsaf müşkili həll,
Mə'rufi-zəmanə, adı: Növfəl.
Həm eşq yolunda çox yügürmüş,
Həm çox sitəmi-zəmanə görmüş.
Bəzmində misali-dürri-məknun
Bir gün oxunurdu şe'ri-Məcnun.
Qayətdə bəyəndi tərzi-pakın,
Məzmunu-kəlamı-suznakın.
Sordu sifətin, dedilər: "Ey şah,
Aşüftə qılıbdır onu bir mah.
Rüsvalıq edib özünə pişə,
Damü dəd ilə gəzər həmişə".
Növfəl qılıb arizuyi-Məcnun,
Əshab ilə qıldı əzmi-hamun.
Bir guşədə gördü zarü məhcur,
Halı nəşəqi-sələhdən dur.
Ətrafını teyrü vəhş almış,
Vəhşət onu bir həsarə salmış.
Çün daireyi-sibaü hail,
Qət' etdi, sipəh görüb səlasil.

Məcnuna yetişdi ol vəfadar,
Asari-tələttüf etdi izhar:
"K'ey xəstə, nədir bu çəkdigin rənc,
Viranədə zayə etdiyın gənc?!
Vəhşi nə bilir sənin məqamın?
Həmcinslərinədən istə kamın!
Hal əhlisən, istə əhli-hali,
Səbralərə düşmə laübalı.
Dövlət diləsən, hümadən istə,
Gənc istəsən, əjdəhadən istə!
Qəm çəkmə ki, mən olunca qəmxar,
Yarın sənə ənqərib olur yar.
Gər olsa zər ilə iş sərəncam,
Yük-yük tökəlim zər, alalım kam,
Vər olsa qərəz məsafə möhtac.
Biz qan tökəlim, sən eylə tarac.
Ancaq ola gör mənimlə həmdəm,
Mən kim səninəm, sənindir ol həm".

**BU, MƏCNUNUN NÖVFƏL İLƏ
DƏRDİ-DİL ƏDASIDIR
və
ŞƏRHİ-TƏFSİLİ-MACƏRASIDIR**

Məcnun dedi: "Ey yeganeyi-əhd!
Tədbirimə çoxlar etdilər cəhd,
Çox əhli-əzaim etdi tədbir,
Olmadı pəri bu divə təsxir.
Topraqlara töküldü çox zər,
Olmadı bi kimiya müyəssər.
Səndə bilirəm ki, lütf çoxdur,
Nə sud, çu məndə bəxt yoxdur?!
Sürmə, bilirəm ki, artırır nur,
Nə faidə, göz əgər ola kur?
İqbalıma yoxdur e'timadım,
Müşkül görünür mənim muradım.
Ah ər qılasan bu şüğlə iqdam,
Rə'yincə iş olmaya sərəncam,
Həm dustum olmaya mənə yar,
Həm düşmən ola nə dust kim var.
Bəxtim, bilirəm, mənim yamandır,
Sud istədigin mənə ziyandır.
Bəxtim sifətində bir qəzəl var
Daim qılıram mən onu təkrar:"

BU QƏZƏL MƏCNUM-ZARİNDİR

Vəfa hər kimsədən kim, istədim, ondan cəfa gördüm,
Kimi kim, bivəfa dünyada gördüm, bivəfa gördüm.

Kimə kim, dərdimi izhar qıldım, istəyib dərman,
Özümdən həm betər bir dərdə onu mübtəla gördüm.

Mükəddər xatirimdən qılmadı bir kimsə qəm dəfn,
Sefadan dəm uran həmdəmləri əhli-riya gördüm.

Əgər su damənin tutdum, rəvan döndərdi üz məndən,
Və gər güzgüdən umdum sidq, əksi-müddəa gördüm.

Ayaq basdım dəri-ümmidə, sərgərdanlıq əl verdi,
Hünər səriştəsin tutdum, əlimdə əjdəha gördüm.

Mənə göstərdi gərdun tirə bəxtim kövkebin yüz gəz,
Məni-bədbəxt ona hər gah kim baxdım, qara gördüm.

Fizuli, eyb qılma üz çevirsəm əhli-aləmdən,
Nədən kim, hər kimə üz tutdum, ondan yüz bəla gördüm.

**BU, NÖVHƏLİN MƏCNUNA
ÜMİDVARLIQ VERDİGİDİR
və
HÜSNİ-MÜSAHİBƏTLƏ RİZASINA
GİRDİGİDİR**

Növfəl dedi: "Ey ədibi-kamil!
Feyzi-nəzərimdən olma qafil!
Lülahühəmd qeyrətim var,
Qeyrət qədərincə qüdrətim var.
Sən cəhd elə ki, yar ola əhl,
Çün yardır əhl, kardır səhl".
Məcnun həm ümid ilə olub şad,
Tərk etdi təriqi-təb'i-mö'tad,
Həm südi qübari-fərqi-geysu,
Həm eylədi qət' naxunü mu.
Həm cisminə verdi zibi-camə,
Həm başına zivəri-əmamə.
Bəzmi-tərəbi məqam tutdu,
Meyli-tərəb etdi, cam tutdu.
Növfəl həm olub mülazimi-əhd,
İmdadına qıldı can ilə cəhd.
Aldı ələ müşkbar xamə,
Leyli həşəminə yazdı namə:
"K'ey taifeyi-büləndpayə,
Biganəlik etməən aşınayə!
Edib məni iltifata məmnun,
Leylini edin rəfiqi-Məcnun!
Ol lalə isə, bu nəstərəndir,
Şümşad isə ol, bu narvəndir.
Ol buna bu onadır səzavar,
Ey əhli qərəz, nədir bu azar?!
Kam olsa nizasız müyəssər,
Ha, gənci-dürü xəzaneyi-zər!
Vər olsa bu xeyr işdə təxir,
Ha, tə'ni-sinanü zərbi-şəmşir!"

Ol qövmə çü rövşən oldu əhval,
Oldu bu cəvab olardan irsal
Kim: - "Bizdə cünun əlacı yoxdur.
Divanələr ehtiyacı yoxdur.
Gəncü dürə eyləmə təfaxür!
Bəsdir bizə gəncimizdəki dür!
Laf ilə qılncdane urmağıl dəm
Kim, var qılncımızğbizim həm!"

**BU, NÖVHƏLİN LEVLİ HƏŞƏMTLƏ
RƏZM ETDİGİDİR**

və

**RƏZMDƏ QALIB OLMAYIB
SÜLHƏ ƏZM ETDİGİDİR**

Novfəl ki, eşitdi bu cəvabı,
Tərk eylədi şahidü şərabi,
Cəm etdi sipahi-binəhayət,
Çaldırdı nəfirü çəkdi rə'yət.
Ol qövm bəm oldular xəbərdir,
Cəm eylədilər sipahi-xunxar.
Rəf oldu iki tərəfdən azərm,
Həngameyi-rəzmi etdilər gərm.
Bir sübh ki, qıldı xosrovi-Rum
Şam əhünə Hind fəthini şum;
Səyyarədən aldı mehr meydan,
Çaldı qılıncın, götürdü qalxan,
Gün xəncəri oldu aşikarə,
Gərdun zirehini etdi parə,
Şətrəncsifət ol iki ləşkər
Bir-birinə durdular bərabər.
Gəh nizə qılırdı cansitanlıq,
Gəh navək edərdi xunfeşanlıq.
Ol bənzər idi qədi-nigarə,
Bu qəmzeyi-dilfiribi-yarə.
Eylərdi zəbani-tə'ni-şəmşir
Əhvali-ədəm vücudə təqrir.
Əhvalına xəlqin ağlayıb zar,
Çəşmi-zireh olmuş idi xunbar.
Gürz ilə olurdu xürr hər su,
Cövşənlərü üstüxani-pəhlu.
Rəzm oldu bəla yağışlı bir miğ,
Rə'dü bərqi tüfəng ilə tiğ.
Göstərdi güzar gürzü peykan,
Qalxanda zireh, zirehdə qalxan.

Məcnun olara qılıb nəzarə,
Çəkmişdi özünü bir kənarə,
Durmuşdu ələmmisal bibak,
Bir ərsədə şərmsarü qəmnak.
Çəkmişdi bu ləşkər içrə rayət,
Ol ləşkər üçün dilərdi nüsrət.
Bunlar ilə hay-huy edərdi,
Fəth onlara cüstcuy edərdi.
Bu ləşkər ona müinü qəmxar,
Ol talibi-fəthi-ləşkəri-yar.
Gər öz sipəhində görsə məqtul,
Şükr eyləməyə olurdu məşğul.
V'ər görsə qətili-qövmi-dildar,
Dərd ilə qılırdı naləvü zar.
Səbzə kimi, olsa gər müyəssər,
Öz ləşkərinə urardı xəncər.
Bir kimsə dedi ki: "Ey siyəhrüz!
Xəsmini dilərmi kimsə firuz?
Biz can qılırsız yolunda pamal,
Sən düşmən üçün dilərsən iqbal?
Əqlə bu iş eyləməz dəlalət,
Gər aqıl isən, nədlr bu halət?"
Məcnun dedi: "Mən fədayi-yarəm,
Vəslinə onun ümidvarəm.
Çün ləşkəri-yardır qılan rəzm,
Ol rəzmə nə layiq eyləmək əzm?
Çün dust sipahidir edən cəng,
Düşmənlüyə xoş degildir ahəng.
Xoşdur ki, bulam vüsələ fürsət,
Yarım tərəfində ola nüsrət.
Canım ola dust dilpəziri,
Ya küştəsi ola, ya əsiri.
Bu mə'rəkədə nişatməndəm,
Ol silsilədə əsiri-bəndəm.
Müşkül iş olmuşam giriftar,
Əğyarım yarü yarım əğyar.

Gər qətlimə dust çəksə şəmşir,
Yox məndə rizadan özgə tədbir.
Xoşnud degilmiyəm bu halə
Kim, canı verəm, yetəm vüsalə?!"
Çün böylə cəvab eşitdi sail,
Ol fəzli kəmalə oldu qail.
Gəldikcə olub ziyadə aşub,
Az qaldı ki, Növfəl ola məğlub.
Əlqissə, müyəssər olmayıb kam,
Ol gün cədəl oldu sübh ta şam.
Çün oldu əyan təliəyi-şəb,
Meydani-sipehri tutdu kövkəb.
Asayışə hasil oldu fürsət,
Can almağa verdi mərg möhlət.
Hər səf bir arada tutdu mənzil,
Bir-birinə qondular müqabil.
Həmdəmlərə razın açdı Növfəl
Kim: "Müşküli-halımı qılın həl!
Mən əşcə'i-əhti-ruzigarəm,
Xurşidi-sipehri-karzarəm.
Yox kimsədə tabi-tiği-tizim,
Əndişeyi-təqəti-sitizim.
Bu rəzmdə bilməzəm nədir hal
Kim, fəthimə nüsərət eylər ehmal?
Əlbəttə ki, Həq rizasıdır bu,
Bir əhli-Həqin duasıdır bu".
Ərz eylədilər ki: 'Ey cahandar!
Məcnundan olubmusan xəbərdir?
Biz can qılırız onun fədası,
Ə'damızadır onun duası.
Biz qəsd edəriz onun muradın,
Ol düşməyə bağlar e'tiqadın".
Növfəl ki, eşitdi ol kəlamı,
Qalmaqda ol əmrə ehtimamı.
Bilmişdi ki, sahibi-nəzərdir,
Əlbəttə, duası mö'təbərdir.

Bildi ki, müyəssər olmaz ol kam,
Tə'sir qılır dua sərəncam.
Çün vəsl degildi hökmi-təqdir,
Müşkül ki, əsər verəydi tədbir.
Vəhm etdi ki, mün'əkis ola hal,
Rəzmində mübarək olmaya fal.
Kirdarını görmədi münasib,
Nəzr etdi ki, gər olursa qalib,
Zikr etməyə dəxi Leyli adın,
Tərk edə bu əmr üçün inadın.

**BU, NÖVFƏLİN İKİNCİ NÖVBƏT
RƏZM EDİB QALIB OLDUĞUDUR
VƏ
FAYİ-ƏHDƏ KAZİB OLDUĞUDUR**

Çün tiğ çəkib mübarizi-Rum,
Şam əhlini etdi əmrə məbkum,
Fəth oldu sipahi-türkə mənsub,
Oldu ərəbin sipahı məğlub.
Adətə yenə ol iki ləşkər
Rəzm etməgi etdilər müqərrər.
Tiğ aldı əlinə pəhləvanlar,
Başlar kəsilib töküldü qanlar.
Can eylədi tərki-xaneyi-tən,
Ol çıxmağa açdı tir rövzən.
Başlarda bəlamı çox görüb əql,
Bir özgə məqama eylədi nəql.
Peykan zireh içrə oldu peyvənd,
Gül şaxələrinə qönçəmanənd.
Əlqissə, xilafi-rəzmi-əvvəl,
Ə'dayə müzəffər oldu Növfəl.
Xəsm etdi qəbul hökmi-taət,
Başlandı təzərrö'ü şəfaət.
Leylinin atası açdı başın,
Doldurdu gözünə qanlı yaşın,
Əcz ilə dedi ki: "Ey xudavənd!
Şahənşəhi-adilü xirədmənd!
Gər Leyli üçündür iztirabın,
İkrah ilə verməzəm cəvabın.
Əmma rəhü rəsmidir müqərrər,
Bir övrətə eybdir iki ər.
Leyli bu həşəmdə namizəddir,
Əqd ilə müqəyyədi-əbəddir.
Çün hökmün edər bu rəsmi pamal,
Bari, onu qeyrə vermə, sən al!
Gülbərgimizi həvaya vermə!
Namusumuzunu fənaya vermə!"
Növfəl dedi: "Ey güzidə əşraf!

Yox məndə xilafi-ədlü insaf.
Mən məhz mürüvvətü vəfayəm,
Gəncineyi-gövhəri-ətayəm!
Bidadü sitəm degil şüarım,
Ədl içrə təməmdir əyanın.
Mən həm xəciləm bu macəradən,
Acizlərə qıldığım cəfadən.
Həqqa bu degildir e'tiqadım
Kim, hasil edəm mən öz muradım.
Bir sınımsa mumiya dilərdim,
Bir xəstə üçün şəfa dilərdim.
Gördüm görünür bu əmr müşkil,
Bimar degil əlaca qabil.
Bidaddən olmuşam peşiman,
Əfv edə məgər bu səhvi Sübhan.
Gəlməz gözümə əyalü malın,
Malın sənin olsunü əyalın.
Var, indi sen eymənlər ol xətdən,
Mənbə'd təvəhhüm etmə şərdən".
Bunu dedi, açdı aləti-rəzm,
Öz məmləkətinə eylədi əzm.
Məcnun dəri-e'tiraz edib baz,
Ol sərvərə tə'nə etdi ağaz:
"K'ey bihudə qövlünü qərarım!
Əhdində bumudur e'tibarım?
Nə faidə sikkəsiz dirəmdən?
Nə sud nəticəsiz kərəmdən?
Sayən uludur, vəli, nə hasil
Kim, feyz dəmində oldu zail".
Hər necə ki, etdilər müraat
Kim, "eyləyəlim buna mükafat,
Ondan yegin edəlim, sənə yar,
Asan işini gəl etmə düşvar!"
Mütləq əsər etmədi ona pənd,
Zənciri-həva qaçan tutar bənd?
Əfğan çəkib etdi xirqəsin çak,
Səhralara düşdü zarü qəmnak.

**BU, MƏCNUNUN ZƏNCİRƏ ÖZÜN
MÜQƏYYƏD ETDİGİDİR**
və
BƏHANƏ İLƏ LEYLİ TƏRƏFİNƏ GETDİGİDİR

Bir gün səhər ol mücaviri-dəşt,
Eylərdi güruhi-vəhşlə gəşt.
Bir piri-həzin göründü nagah,
Zəncirli bir əsir həmrəh.
Məcnunun əsirə yandı canı,
Ol piri-həzinə sordu anı
Kim: "Bu nə əsirdir, bəyan et?
Cürmün məni-mücrimə əyan et!"
Sirri-dilin etdi pir rövşən
Kim: "Dustdur, degil bu düşmən.
Mən xəstəvü bəsteyi-əyaləm,
Fəqr ilə ikən şikəstəhaləm.
Bu həm məni-zardən betərdir,
Avarəvü xəri dərbədərdir.
Bir ruzi üçün olub füsunsaz,
Hər dəm qılırsız füsunlar ağaz.
Ta hasil ola məəşi-ətfal,
Bir şə'bədədir bu gördüyün hal.
Bu, qanlılığa qılıbdır iqrar,
Mən eyləmişəm bunu giriftar.
Sahib diyətəm məni bu xuni,
Gör vəchi-məaş üçün füsuni.
Ta kim, gəzib eyləyə gədəliq,
Bəndinə qıla girehgüşalıq;
Hər nə qazanır gəzəndə ev-ev,
Təqsim edəriz arada cöv-cöv.
Qismətdə həm etmişiz qərarı,
Mən yarıyamü bu şəxs yan!
Məcnun dedi: "Səhv edibsən, ey pir!
Divanələrə gərək bu zəncir.
Gəl hacətimi mənim rəva qıl,
Bənd eylə məni, bunu rəha qıl!"

Sayəntək olub səninlə həmseyr,
Mən əhli-kərəmdən istəyim xeyr.
Hər nə yığılırsa biş, ya kəm,
Varım sənə eyləyim müsəlləm.
Qəsdim bu ki, eyləyəm məni-zar,
Evdən-evə seyr Müştəriyar.
Şayəd ki, bir evdə ola mümkün,
Ol Zöhrəyə olmağım müqarin".
Pir oldu ümidi-nəf ilə şad,
Əvvəlki əsirin etdi azad...
Zəncirə girib rəmid Məcnun,
Ərbabi-cünunə verdi qanım.

BU, MƏCNUNUN ZƏNCİRƏ ŞƏRHİ-QƏMİDİR
və
BƏYANİ-SİLSİLEYİ-ƏLƏMİDİR

Ol silsiləyə olub həməvaz,
Ağlardı ki, "Ey, mənimlə həmrəz!
Sən gənci-bələyə əjdəhasan,
Sərrişteyi-möhnətü bəlasan.
Şərhi-qəmə var min dəhanın,
Təprəndikcə çıxar fəğanın!
Başdan-əyağa dəlik-dəlik tən,
Könlündəki razı etdi rövşən.
Ey muntəziri-nəzareyi-yar,
Nəzzareyi-yarə min gözün var!"
Gəzmək həvəsilə xanə-xanə,
Ol pır ilə oldular rəvanə.
Tövfiq olub onlar ilə həmrəh,
Leyli həşəmi göründü nəgah.
Məcnun rəsəni əlində ol pır,
Ev-ev həşəmi gəzərdi bir-bir:
Leyli evinə irişdi növbət,
Ol xəstəyə qalib oldu heyrət.
Sərgəşteyi-ələm oldu pəbest,
Meyxanə önündə düşdü sərməst.
Çün çəkdi bir ixtiyarsız ah,
Leyli ev içində oldu ağah;
Bir ah ilə qıldı xeyməsin çək,
Məzlumuna açdı çeşmi-nəmnək.
Gördü ki, görünməz olmuş ol zar,
Olmuş qəm ilə zəifü bimar.
Qaş kimi qəməti bükülmüş,
Yaşı kimi peykəri tökülmüş.
Cismi qəm içində can şəbihi,
Dərki, nəzəri, qəmi bədihi.
Didar ilə ol şəhi-ləfafət
Mehmanına eylədi ziyafət.
Razi-dili-zarın etdi ifşa,
Bu şe'ri-bədihi qıldı inşa:

BU QƏZƏL LEYLİ DİLİNDƏNDİR

Yar rəhm etdi məgər naləvü əfğanimizə
Ki, qədəm basdı bu gün külbeyi-əhzanimizə?

Əşk baranı məgər qıldı əsər kim, nagh
Bitdi bir şaxi-güli-tazə gülüstanimizə?

Bizə ah atəşinin yandıği ondan bilinir
Ki, çirağ eylədi rövşən şəbi-hicranimizə.

Bu vüsələ yuxu əhvalı demək mümkün idi,
Əgər olsaydı yuxu dideyi-giryanimizə.

Bir xəyal olsa məgər gördüğümüz, yoxsa nigar,
Mütləqə xatirə gəlməz ki, gələ yanimizə.

Yar mehmanımız oldu, gəlin, ey canü könül,
Qılalım sərf nəmiz¹ var isə mehmanimizə!

Dilbərin canə imiş qəsdi, Füzuli, gəl kim,
Can verib dilbərə, minnət qoyalım canimizə.

¹ Nəyimiz

**BU, MƏCNUNUN LEYLIYƏ MÜQABİL OLUB
ƏHVƏLİN BİLDİRDİGİDİR
və
FÜRSƏTLƏ RAZİ-PÜNHANIN
ƏYAN ETDİGİDİR**

Məcnun ki, ona nəzarə qıldı,
Razi-dilin aşkarə qıldı,
Çəkdi fələkə fəğanü ahı,
Sultanının oldu dadxahı:
"K'ey qədrü bülənd padşahım,
Bildir mənə kim, nədir günahım?
Fərmana müxalifətmi qıldım?
Ə'daya müvafiqətmi qıldım?
Bədxahlərinmidir bu tədbir?
Qəmmazlərinmidir bu təzvir?
Mən mö'təqidəm bu asitanə,
Ya Rəb, nola rəddimə bəhanə?
Kimdəndir ola, bu məkrü hiylə,
Kim oldu ola buna vəsilə?
Ta xaki-dərindən olmuşam dur,
Aşüftəvü xəstəhalü rəncur,
Gahi çəkərəm şikənceyi-qəm,
Gahi oluram bəlaya həmdəm.
Tənha keçər oldu ruziganın,
Səhrada nə munisü nə yarım.
Sən xud gözəlim, qənim yeməzsən,
"Ol şiftə qandadır" - deməzsən.
Məndən bu təğafülün əcəbdir,
Guya ki, nişaneyi-qəzəbdir.
Mən böylə neçün zəbunü xarəm,
Ha gəldim, əgər günahkarəm.
Çökdüm yerə gərdənimdə zəncir,
Bismillah, əgər olursa tə'zir,
Fərman səndən, qəbul məndən,
Olma, gözəlim, məlul məndən!

Zülfü müjə, xəncarü rəsən bəs,
Hökmünü yerit, həm asü həm kəs!
Gər arada bir qübar' qoyma,
Öldür məni, şərmsar qoyma!
Tə'zirimə eyləsən təəllül,
Lazım məni öldürər təğafül.
Ey laləuzarü ənbərin mu,
Gəncinəcəmalü mar geysu!
Ta zülfünə olmuşam giriftar,
Zənciri-cünuna rəğbətım var.
Qəm silsiləsinə paybəndəm,
Divanələr içrə sərbüləndəm.
Sövdədə dönüb ziyana sudim,
Peyvəstə bu şe'rdir sürudim:

BU QƏZƏL MƏCNUN DİLİNDƏNDİR

Küfri-zülfün salalı rəxnələr imanimizə,
Kafər ağlar bizim əhvali-pərişanimizə.

Səni görmək mütəəzzir görünür böylə ki, əşk
Sənə baxdıqda dolar dideyi-giryanimizə.

Cövrü çox eyləmə kim, olmaya nəgəh tükənə,
Az edib, cövrü cəfalər qılıban canimizə.

Əskik olmaz qəmimiz bunca ki, bizdən qəm al
Hər gələn qəmli gedər, şad gəlib yanimizə.

Var hər həlqeyi-zəncirimizin bir ağzı,
Müttəsil verməgə ifşa qəmi-pünhnimizə.

Qəmi-əyyam, Füzuli, bizə bidad etdi,
Gəlmişiz əcz ilə dad etməgə sultanimizə.

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Bir ləhzə qılıb bu rəsmə fəryad,
Sultaniyə zülmi-eşqdan dad,
Zəncirini etdi parə-parə,
Tutdu yenə xəlqdən kənarə.
Əndamı şikəstə, çeşmi nənmaq,
Rüsvavü xərabü məstü bibak.
Ardınca qoşun-qoşun uşaqlar,
Əhvalına kim gülər, kim ağlar.

**BU, MƏCNUNUN KORLUQ BƏHANƏSİLƏ
DİLDAR CƏMALIN GÖRDÜGÜDÜR
və
DİDEYİ-ÜMİDİN TUTIYAYI-MƏQSUDƏ
YETİRDİGİDİR**

Bir gündəxi ol bəhanəpərdaz
Bir özgə bəhanə qıldı ağaz:
Bağladı iki gözün ki, kurəm,
Əhvali-cəhanə bişüürəm.
Ərz eylədi zə'fū binəvalıq,
Ev-ev gəzib eylədi gədəliq.
Təqribilə əzmi-yar qıldı,
Leyli evinə güzar qıldı.
Ol dusta zahir eyləyib raz,
"Ya dust!" deyib, yetirdi avaz.
Leyli ki, eşitdi ol sədayı,
Bildi eşigindəki gədayı.
Evdən çıxıb etdi ərzi-didar,
Qıldı sədəqə zəkati-rüxsar.
Pünhan baxıban ol afitabə,
Məcnun yenə gəlmiş bu xitabə:
"K'ey xali-siyahı göz səvadi,
Can arizusn, könül muradı!
Gər bağlı isə gözüm rəvadır;
Sərçəşməyi-ləcceyi-bələdir.
Bənd eyləməsəm önün dəmadəm,
Seylabə gedər təmami aləm.
Göz kim, seni eyləyib nəzarə,
Rüsva qılır əhli-ruzigarə,
Təhqiq edibəm ki, düşmənindir,
Mən qıydım ona, riza sənindir.
Dərgahinə bağladım gətirdim,
Baş üzrə əyağına yetirdim.
Ey qəməzəvü lə'li şəhdü şəmşir,
Xah əfv elə onu, xah tə'zir.
Dərgahinə gəldigimdə, ey hur

Sərmayə idi gözümdəki nur,
Ögrətdi mənə qəmin ticarət,
Yüz şükr ki, qılmadım xəsarət.
Göz nurini xaki-payə verdim,
Az cinsimi çox bəhayə verdim.
Şahim, nəzər et məni-gədayə,
Biganəlik etmə aşınayə!
Can bağına qəm nihalı dikdin,
Tən mülkünə dərd töxmü əkdin!
Ol töxmü nihalə nəf hasil
Oldu nəmi-əşkü suzişi-dil.
Gəl mülkünə, bağına güzər qıl,
Məhsulü mənafeə nəzər qıl".
Bunu deyib ol qəribü heyran
Tutdu rəhi-badiyə kəmakən.

**BU, İBNİ SƏLAMIN LEYLİ VƏSLİNƏ
RAĞİB OLDUĞUDUR**

və

**BU DƏ'VADA SÜBHİ-ÜMİDİ
KAZİB OLDUĞUDUR**

Saqi, bizə rahəti-rəvan ver,
Cansızlara himmət eylə, can ver!
Qıl məst bizi meyi-muğandan,
Əvvəl xoşü xürrəm eylə, ondan
Sor kim, necədir səbati-aləm,
Əncami-fərəh, nəhayəti-qəm.
Dünya işi e'tibarsızdır,
Çərxin rəvişi qərarlıdır.
Çox kimsənə gənc üçün çəkər rənc,
Qeyrinə onun nəsib olur gənc.
Gör onu ki, hər nihali-sərkəş
Sudəndirü sərf eylər atəş.
Təqdirdir əsli-əmr-i-mənsub,
Xoşdur bu ki, talib ola mətlub.
Çün İbni Səlam bildi hali,
Meydani-muradı gördü xali,
Cəm' etdi əkabirin diyarın,
Ə'yanını əhli-ruzigarın,
Göndərdi nikah üçün bəsi mal,
Şərt etdiyin etdi cümlə İrsal.
Min zərrin nə'l, əsbi-tazi,
Misrivü İraqiyü Hicazi.
Min cariyəvü qulami-ziba,
Pirayələri hərirü diba.
Min naqə nəbatü qənd yüklü,
Nəsrin dərili, bənövşə tüklü.
Min təblə əbirü ənbəri müşk,
Yüz yük gühəri-təri zəri-xüşk.
Əsbabi-nikah olub rəvanə,
Kabini kəsildi nəqdi-canə.
Leyli bu cəfadən oldu agah

Kim, buldu bəhanna xəzan rah.
Ümmidi-gözünə doldu topraq,
Məqsudi-nihali tökdü yapraq.
Əksi-qərəz oldu surəti-hal,
İdbarə mübəddəl oldu iqbal.
Gül istər ikən sataşdı xarə,
Nur istər ikən tutuşdn narə.
Əfğan ilə matəm etdi suri,
Matəmkədə məhfili-süruri.
Məşşatə dilərdi zülfü xalın
Artırmağa zib ilə cəmalın.
Ol ahü sirişk ilə dəmadəm
Xalı güm edərdi, zülfü bərhəm.
Əgməzdi hilalə vəsməyə baş,
Gözdən gedirərdi sürməsin yaş.
Geysusi çəkərdi şanədən sər,
Bir bar idi gərdənində gövhər.
Güzguyə kədər verərdi ahı,
Zülmati-xət istəməzdi mahı.
Pabusinə bulmayıb həna dəst,
Etmişdi onu qəm ilə pabəst.
Əklilə rüxü urardı atəş,
Buyi-xoş ona gəlirdi naxoş.
Tə'nə tikənindən etməyib bak,
Gül kimi qılırdı geydigin çak.
Hər ləhzə qılırdı ahü fəryad,
Derdi ki: "Əlindən, ey fələk, dad!
Səndən bumidi mənim muradım?
Dövrənə bağlı e'tiqadım?
Vəslinə təvəqqe etdigim yar,
Billah, bu degil, yanılma, zinhar...
Ol - nəqşi-səhifeyi-vəfadır,
Bu - tərzi-cərideyi-fənadır.
Ol - qərqeyi-bəhri-zövqi-candır,
Bu - məhvi-tənə'ümi-cahandır.
Ol - xeyr yoluna rahbərdir,
Bu - başladığı təriqi-şərdir.

Cananəsi üçün ol dilər can,
Öz canı üçün dilər bu canan.
Mən onunam, ol mənim əzəldən,
Saxla bu əlaqəyi xaləldən.
Ey çərx! Bu əqd olanda möhkəm,
Bəlkə yox idin arada sən həm.
Gəl tərki-təğəllübü sitəm qıl,
Tanrını arada gör, kərəm qıl!
Vermə qəviyə zəif malın,
Düşmənlərə dustlar hələlin!
Məcnunumu sanma kimsədən kəm,
Bir mərdi-rəhi-bələdir ol həm.
Ey İbni Sələmi-bisərəncam,
Bilsən sənə məkr edibdir əyyam;
Məcnuna qoyubdur ad - Leyli,
Eylər səni ad ilə təsəlli.
Sən kami-dil istə, mən bəlayam,
Sən gənc dilə, mən əjdahayam.
Əmma deməzəm işin xətdir,
Nisbət mənə qayəti-ətadır.
Qurtar məni atadan-anadan,
Bir qəm yey olur iki bələdan!"
Dərd ilə qılırdı naləvü ah,
Əsbabi-təcəmmülündən ikrah.
Dövrəndən edib fəğanü fəryad,
Bu şe'ri oxurdu ol pərizad:

BU QƏZƏL LEYLİ DİLİNDƏNDİR

Xilafi-rə'yim ilə, ey fələk, mədar etdin!
Məni, gül istər ikən, mübtəlayi-xar etdin!

Müruri-ömrədə bir dönmədin muradımla,
Dönə-dönə mənə zülm etməyi şüar etdin!

İhanətimdə nədir, bilməzəm, muradın kim,
Əzizi-aləm ikən xarü xakisar etdin!

Ümidvar idim əvvəl ki, bir nişat görüm,
Binayi-möhnətimi indi üstüvar etdin!

Cəfa əlilə qılıb çak pərdeyi-səbrim,
Nihan olan qəmimi xəlqə aşikar etdin!

Vəfada verməgə can vermədin mənə möhlət,
Məni bu əhd vəfasında şərmsar etdin!

Bir özgəni mənə yar eyləməklə sən guya
Mənimlə yar olanı özgə ilə yar etdin!

Məgər bilindi, Füzuli, sənə fələk halı
Ki, varımı bu cəhanın yox e'tibar etdin!

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Ol növ görənlər iztirabın,
Təzyinü ciladən ictimabın.
Eylərlər idi güman ki, ol zar
Bir özgə bəlayədir giriftar.
Qılmışdır ol afitabı müztər
Hicrü-pədərü fəraqi-madər.
Dərlərdi: "Haqındır, ey səmənbu!
Tutmuşdun atan-anan ilə xu,
Hala ki, bulardan ayrılırsən,
Qürbət sitəm olduğun bilirsən!
Əfğaninə hiç mən' yoxdur,
Sən kimi yanan fəraqa çoxdur.
Əmma, bu imiş çü xəlqə adət,
Sən həm cəzə eyləmə ziyadət.
Qız daim ata evində qalmaz,
Peyvəstə anaya mehr salmaz.
Lazım meyi-qəflət eyləyib nuş,
Eylərsən atan-anan fəramuş.
" Leyli bu sözə qılırdı iqrar,

Deməzdi bir özgə möhnətim var.
Görməzdi onu özünə layiq
Kim, tənə edə ona xələyiq.
Qız hər necə olsa yarə talib,
Əlbəttə, gərək həyası qalib.
Bir əhli-həya, min əhli-ibram,
Üsyan ilə olmaz iş sərəncam.
El tənəsi ilə xahü naxah,
Təklifə düşüb bəzəndi ol mah.
Ol ziynətü ziybə ziybü ziynət
Bir şəkl ilə verdi ziybi-surət
Kim, onu görəndə derdi gərdun:
İnsaf... kəməli-səbri-Məcnun!
Pirayəsiz ol məh idi afət,
Pirayədən artırıb lətafət,
Bir həddə irişdi afitabi
Kim, oldu niqab hüsni tabi.
Çün tutdu ərusi-xəlvəti-şam,
Təmkin ilə xəlvətində aram,
Zülmat ziyayə oldu qalib,
Yandırdı məşailin kəvakib,
Əncüm gühəri olub şəbəfruz,
Qıldı şəbi-tari qeyrəti-ruz.
Gülçöhrə sənəmlər oldular cəm',
Hər bir sənəmin əlində bir şəm',
Rəsmi-tərəb etdilər mürəttəb,
Beş yüz büti-gülrüxü şəkərləb.
Yüz qönçə dəhənli mahparə
Gül suyu səpərdi rəhgüzərə.
Yüz gülrüx əlində məcməri-ud
Eylərdi həvayı ənbəralud.
Yüz mahliqə olub qinasaz,
Qoşmuşdu sədayi-sazə avaz.
Yüz nərgisi-məst gəzdirib cam,
Əhbabə verərdi cami-gülfam.
Yüz gül başı üzrə yüz təbəq zər
Olmuşdu nisar üçün müqərrər.

Bir təxti-rəvan içində Leyli,
 Nə şövkətə, nə şükuhə meyli,
 Hər ləhzə fəğanü ah edərdi,
 Sərgəştəvü müztərib gedərdi.
 Əndişeyi-zövqü eyşdən pak,
 Seylabdə san gedərdi xaşak.
 Çün yetdi hərəmsərayə ol mah,
 Dağıldı olan rəfiqü həmrəh.
 Gül xəivəti oldu səhni-gülzar,
 Dur oldu büsatdan xəsi xar.
 Bəxt İbni Səfamı etdi agah
 Kim, oldu sənə müsəlləm ol mah.
 Ol talibi-gövbəri-yeganə
 Gövhər həvəsilə girdi kanə,
 Nə gördü? Niqab içində bir nur,
 Gözdən rüxi-dilfüruzi məstur.
 Gərm oldu məhəbbətin məzaqı,
 Təprəndi vüsalə iştiyaqı.
 Əl urdu ki, açə ol niqabı,
 Rəf eyləyə ortadan hicabı,
 Leyli dedi: "Ey hərif-i-qabil,
 Sənsən sərü sərvəri-qəbail!
 Övsafın eşitmişəm ziyadə,
 Kamilsən ədəbdəvü həyadə.
 Mə'lum edibəm ki, Qaf ta Qaf,
 İnsafına el veribdir insaf.
 Mən kim, degiləm qəni, fəqirəm,
 Mehman deməyim, sənə əsirəm!
 Zülm eyləmək etmə mən əsirə,
 İzhari-tərəhhüm et fəqirə!
 Gör canü tənimdə iztirabım,
 Sor hali-dilim, eşit cəvabım!
 Mən məktəbə getdigim zamanlar,
 Hifzi-səbəq etdigim zamanlar;
 Bir şəxs mənə göründü nagah,
 Oldum pəri olduğundan agah.
 Cinnilər içində ol pərizad

Ülfət mənim ilə qıldı bünyad.
Hər ləhzə durar mənə bərabər,
Der kim: "Bəniadəm etmə həmsər!
Yoxsa qılaram dəmində fani,
Bir zərb ilə həm səni, həm ani!"
Çox məkr qılındı, oldu tədbir,
Boynumdan alınmadı bu zəncir.
Dəf olmadı bu bəliyyə hərgiz,
Həm ata, həm ana oldu aciz.
Çün bulmadı kimsə çareyi-kar,
Məndən ata-ana oldu bizar.
Şeydalığım oldu aləmə faş,
Nifrət qılır oldu yarı yoldaş.
Sən həm ki, bizim diyara yetdin,
Əlbəttə, bu qissəni eşitdin.
Hala ki, səninlə düşdü bazar,
Oldun düri-əqdimə xiridar.
Qarşımda həm ol pəri durubdur,
Qeyrət qılıcına əl urubdur.
Tərk et ki, bu vəsl bimi-candır,
Həm özünə, həm mənə ziyandır!
Bir neçə zaman təhəmmül eylə,
Dərmanın elə, təvəkkül eylə!
Ola ki, müyəssər ola məqsud,
Səndən açıla bu babı-məsdud.
Qət' ola zəbani-tə'ni-düşmən,
Həm sən yetəsən murada, həm mən."
Ol sadəzəmir ona inandı,
Cinni xəbərin səhih sandı.
Vəhm etdi ki, olsa yara vasil,
Nöqsan ola canü caha hasil.
Cananə yolunda ömrü cahı
Ol naqisin oldu səddi-rahı.
Bir rəsmi-qədimdir cahanda:
Sud istəyən, istəmək ziyan da.
Canan diləyən cəfaya dözmək,
Gənc istəyən əjdəhaya dözmək.

Eşq əhli məhəbbət etsə izhar,
Əvvəl onu imtahan edər yar.
Gər görsə onun cəfaya səbrin,
Kəsrini edər təmam cəbrin.
Gör görməsə cövrə ehtimalın,
Salmaz ona sayeyi-vüsalın.
Çün İbni Sələma bimi-nöqsan
Ol vəslə ruzi etdi hicran,
Meyl etmədi mütləq ol nigarə,
Hərgiz ona qılmadı nəzarə.
Tədbiri-ələca durdu qaim,
Dərdinə dəva sorardı daim,
Hər qanda görərdi əhli-təsxir,
Divanəsinə dilərdi zəncir.

**BU, ZEYD VƏFADARIN MƏCNUNA
XƏBƏR GƏTİRDİGİDİR
və
İBNİ SƏLAM İLƏ LEYLİNİN PEYVƏNDİ
MÜJDƏSİNİ YETİRDİGİDİR**

Sahibxəbəri-fəsanəpərdaz
Bu tərz ilə qıldı qıssə ağaz
Kim, var idi bir nədimi-nadir,
Zeyd adlı, vəfayi-əhdə qadir.
Məşhur idi fəzlivü kəmalı,
Mə'ruf idi hüsnüvü cəmalı.
Olmuşdu əsir bir nigarə,
Büt ziybli Zeynəb adlı yarə.
Çəkmişdi məhəbbətin cəfasın,
Görmüşdü məlamətin bəlasın.
Ol aşiqi-müstəməndi-məhzum
Eylərdi həmişə meyli-Məcnun,
Söylərdi ona kəmalı-eşqin,
Ustadına göstərərdi məşqin.
Leyli ərə getdigindən ol zar
Təhqiq ilə oldu çün xəbərdar,
Məcnuna özün yetirdi filhal,
Rəngi-rüxi-zərdi əşkdən al.
Dolmuş gözü, peykəri pozulmuş,
Nitqində təkəllümü tutulmuş.
Məcnun dedi: "Ey vəfalı yarım!
Qəm mərhələsində qəmgüsanın!
Adətə görünməz ixtilatın,
Hər günküyə bənzəməz nişatın.
Noldu sənə, söylə, zar olubsan?
Bitaqətü biqərar olubsan?!
Əqrəbdə idi bu gün məgər mah,
K'etdin¹ bu yana əziməti-rah?
Qandan bu küdurət oldu hasis?

¹ Ki etdin

Noldu səbəbi-mələləti-dil?"
Zeyd ol xəsi-xüşkə urdu atəş,
Suz ilə dedi ki: "Ey bəlakəş!
Dün əxtəri-bəxtin oldu tirə,
Dövrən sitəm etdi sən fəqirə.
Yar İbni Səlamə ruzi oldu,
Ruzi sənə dərdü suzi oldu.
Yar özgəyə oldu şəm'i-məhfil,
Qaldı sənə tabi-atəşi-dü.
Əğyar ilə oldu yar Leyli,
Var, indi sən ondan ol təsəlli.
Zayə sənin ol fəğanü ahın,
Suzi-şəbü ahi-sübhəhın".
Məcnun ki, xəbərdən oldu agah,
Gərduna yetirdi şö'leyi-ab.
Vəhşilər içində ol giriftar
Bir dərd ilə qıldı naləvü zar
K'əfganə¹ gətirdi marü muri,
Ağlatdı vühuşi, həm tüyuri.
Xamə kimi yaş töküb dəmadəm,
Namə kimi qamətin qılıb xəmə,
Yazdı alıban əlinə xamə,
Dildarma bir itabnamə.

¹ Ki əfganə

**BU, MƏCNUNDAN LEYLIYƏ
BİR NAMEYİ-İTABAMIZDIR
və
PEYĞAMI-ŞİKAYƏTƏNGİZDİR**

"Dibaçeyi-namə nami-Mə'bud,
Qəyyumü qədimü həyyü mövcud.
Ol perdəkəşi-hicabi-əsrar
Kim, aləmi yoxdan eylədi var.
Gün güzgüsün eyləyən mücəlla,
Dün türrəsin eyləyən mütərra,
Çün bir neçə həmd toxmun əkdi,
Dərdi-dilini bəyanə çəkdi
Kim, bu mütəhəmmili-bələdən,
Sərgəştəvü zarü mübtələdən
Bir namə ki, məhz dərdü qəmdir,
İzhari-şikayətü sitəmdir,
Ol dilbərə kim, vəfası yoxdur,
Bu aşiqinə cəfası çoxdur.
Ey əhdə vəfası olmayan yar,
Əğyarimə gül olan, mənə xar!
Noldu sənə nəqzi-əhd qıldın?
Sındırmağa əhdi cəhd qıldın,
Tənhalığımə gətirmədin tab
Kim, eylədin arizuyi-həmxab?
Tar oldumu olduğun nişimən
Kim, eylədin onda şəm' rövşən?
İncitdimi dərdi-dil məzacın
Kim, oldu təbibə ehtiyacın?
Pəjmürdəmi oldu sərvə-dücu
Kim, cəhdlə vermək İstədin su?
Bədxahını etdi qəsdi-gülzar
Kim, böylə uruldu rəxneyi-xar?
Nə bim ilə hifzi-gövhər etdin
Kim, bəsteyi-əqdi-şövhər etdin?
Mövcib nə idi məni unuttun,
Tərkim qılıb özgə yar tutdun?!

Hər ləhzə olub güvahi halım,
Xaki-dərinə sirişki-alım
Mütləq güzər eyləməmzi oldu,
Məndən xəbər eyləməmzi oldu?
Aya nə idi bu bivəfəliq,
Biganələr ilə aşinalıq?
Çəkdi yeni yarını kənarə,
Rüxsətmidir indi əski yarə?
Məndən idi möhnətü məlalın,
Xoş oldu ola onunla halın?
Mən əhdü vəfaya aldanırdım,
Əhdində vəfa ola, sanırdım.
Bilməzdim ola zəif rayın,
Nöqsanı ola təmmam Ayın.
Göftarın ola mənimlə daim,
Könlün ola özgə ilə qaim.
Zahirdə mənimlə olasan yar,
Batində tutasan özgə dildar.
Səndən mən olam cahanda bədnam,
Bir namü nişanı yox ala kam.
Mə'zursan, ey nigar, mə'zur!
Bu dövr ilədir zəmanə məşhur.
Gül qönçəliyində xar iləndir,
Açılsa bir özgə yar iləndir.
Əslində tikan çəkər əzabın,
Fəslində həkim alır güləbın.
Ey arizuyi-dili-figanın,
Qəhri çoxü mehri az nigarım!
Ey adı olan vəfada məzkur,
Cismimdəki can, gözümdəki nur!
Sevdayi-dimağımın əlacı,
Bazari-cünunumun ravacı!
Sən mehrəməlü məhcəbinsən,
Qayətdə lətifü nazəbinsən.
Mən xarmizacü xak xuyəm,
Bəs tündzəban, tirəuyəm.
Sən hali-dil ilə eyləyib ar,

Dersən ki: "Sənə nə nisbətım var?"
Mən həm sənə söylədim müvafiq
Kim, mən sənə, sən mənə nə layiq?
Mən xud olubam xəyala qane,
Sən layiqin istəsən, nə mane?
Əmma məntü səndən özgə çoxdur
Kim, sözləri bizdən özgə voxdur.
Gördükdə mən eyləyən vəfayı,
Bildikdə sən eyləyən cəfayı,
Aya kimə bivəfa deyərlər?
Kimin işini xəta deyərlər?
Yaxşıdır eyləmək yaman ad
Kim, qılmaya kimsə xeyr ilə yad?
Sən gərçi tutub xilafi-adət,
Bir özgəyə bağladın iradət,
Çoxdur sənə mən kimi cigərxun,
Hər kimə ki, baxdın, oldu məcnun.
Mən kim, kəsəyin derəm səlamı,
Səndən çakəyin bu intiqamı,
Tutmaq diləyəm sənin kimi yar,
Əmma acəb, ər¹ sənin kimi var?!
Peyvəndini qeyr ilə eşitdim,
Billah ki, bəsi təaccüb etdim.
Ey çeşməyi-abi-zindəgani!
Sən canım içindəsən nihani!
Bir ləhzə gözümdən olmadın dur,
Vəslin necə oldu qeyrə məqdur?
Gər İbni Səlama nuri-Leyli
Bir vəch ilə eyləmiş təcəlli,
Leylidən olan xəyalı görmüş,
Öz vahiməsilə eyş sürmüş,
Leyli deməsin, mənə qərindir
Kim, ona xəyalı həmnışindir.
Məcnundan edərmi ol cüdalıq
Kim, qeyr ilə edə aşinalıq?

¹ Əgər

Ey gövhəri-tac, taci-tarək!
Məqsuduna yetdigin mübarək!
Əshab yığıb, tərəb qılıb şad,
Bu xeyr işi eyləyəndə bünyad,
Çox zövq ilə çəkdim intizarı
Kim, yad edəsən məni-figan.
Sən xud demədin ki, bir qulum var,
Boynunda təriq ilə yolum var.
Gər sandın isə ki, bihüzürəm,
Şayisteyi -sərvəti-sürürəm,
Şərt idi mənə həm etmək e'lam,
Ta mən həm alam bu bəzmdən kam.
Lillahilhəmd əlim degil dar,
Can kimi nüquda qüdrətim var.
V'ər sandın isə ki, natəvanam,
Azürdeyi -möhnəti-cəhanam,
Həm şərt idi üzr qılmaq irsal,
Etmək məni bir soz ilə xoşhal.
Nə böylə edib, nə öylə, ey gul,
Yaxşımdır eyləmək təğafül?!
Ey canım içində cana düşmən!
Hər necə ki, düşməyəm sənə mən,
Ayini-qədimini unutma!
Min yar tut, özgə xuy tutma!
Qeyr ilə olanda şadı xürrəm,
Təqribilə yad qıl bizi həm.
Nəqş et bu mürabbə'i hərirə,
Gör onu, bizi gətir zəmirə:

MÜRƏBBE'

Qeyr ilə hər dəm nədir seyri-gülüstan etdigin?
Bəzm edib, xəlvət qılıb, yüz lütfü ehsan etdigin?
Əhd bünyadın mürəvvətdirmi viran etdigin?
Qanı, ey zalım, bizimlə əhdü peyman etdigin!?

Ləhzə-ləhzə müddəilər pəndini guş eylədin,
Qanə-qanə qeyr cami-şövqümi nuş eylədin,
Varə-varə əhdü peymanı fəramuş eylədin,
Qanı, ey zalım, bizimlə əhdü peyman etdigin!?

Qeyrə salıb mehrini bizdən sovtudun aqibət,
Tərki-mehr etdin, təriqi-zülm tutdun aqibət,
Əhdlər, peymanlar etmişdik, unuttun aqibət,
Qanı, ey zalım, bizimlə əhdü peyman etdigin!?

Cürmümüz noldu ki, bizdən eylədin bizarlıq?
Biz qəmin çəkdik, sən etdin özgəyə qəmxarlıq?
Sizdə adət bumudur? Böylə olurmu yarlıq?
Qanı, ey zalım, bizimlə əhdü-peyman etdigin!?

Çəxtək bədmehrlik rəsmi bünyard eylədin,
Yaxşı adın var ikən, döndün yaman ad eylədin,
Dönə-dönə bizi qəmnak, özgəni şad eylədin,
Qanı ey zalım, bizimlə əhdü peyman etdigin!?

Könlümüz minbə'd zülfünçün pərişan olmasın,
Bağrımız lə'lin həvasilə dəxi qan olmasın,
Bivəfasan! Çəşmimiz yadınla giryan olmasın,
Qanı, ey zalım, bizimlə əhdü peyman etdigin!?

Və'deyi-vəsl ilə aldın səbrimiz, aramımız,
Olmadı bir gün vüsəlindən müyəssər kamımız,
Keçdi hicr ilə, Füzulidən betər əyyamımız,
Qanı, ey zalım, bizimlə əhdü peyman etdigin!?

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Payanə çü yetdi sə'yi-xamə,
Təslim olundu Zeydə namə.
Məktubla Zeyd olub səbükpər,
Əzm eylədi öylə kim kəbutər.

Çün yetdi nigar olan diyarə,
Məkr ilə vüsalə qıldı çarə.
Əfsun ilə urdu sehdən dəm,
Ta İbni Səlamə oldu həmdəm.
Leylinin eşitdi vəsfi-halin,
Keyfiyyəti-möhnətü məlalin,
Dedi: "Bilirəm nədir dəvası,
Uş yazılı məndədir duası".
Bağlandı onun sözünə iklas,
Xəlvətgəhi-qürbə qıldılar xas.
Çün Leyliyə Zeyd oldu vasil,
Məqsudini etdi bəxt hasil.
Bir dəm oturub gəlib qiyamə,
Əl urdu rəvan çıxardı namə.
"Tə'viz" dedi vü qıldı tə'zim,
Əvvəl öpüb ondan etdi təslim.
Çün naməni aldı Leyliyi-zar,
Ol namədən aldı buyi-dildar.
Bildi ki, bir özgə qeyddir bu,
Nə nüskeyi-Əmrü Zeyddir bu.
Çün nameyə qaldı bir nəzarə,
Can kisvətin etdi parə-parə.
Ol feyzi bilib özünə iqbat,
Göz mərdümünə buyurdu filhal
Kim, dürr ala bəhri-çəşmi-tərdən,
Lə'l ala xəzaneyi-cigərdən,
Ol namənin eyləyə nisarın,
Əfzun edə qədrü e'tibarın.
Çün dürədən aldı dürri-məknun,
Məktubu oxudu bildi məzmun,
Fəhm etdi məaniyü ibarət,
Bildi nəyədir olan işarət.
Canına qılıb itab tə'sir,
Ol namə cəvabın etdi təhxir.

**BU, LEYLİNİN MƏCNUNA
PEYĞAMI-CAVABIDIR
və
ÜZRÜ İTABIDIR**

Bu tərz ilə kilki oldu cari
Kim, əvvəli-namə, nami-bari,
Mə'mari-binayi-əqdü peyvənd,
Vəhhabi-ətayi-malü fərzənd.
İzhari-vücut edən ədəmdən,
İcadi-hüdəs edən qidəmdən,
Məşşateyi-şahidi-zəmanə,
Sultani-bülənd asitanə,
Bu namə ki, bir figardəndir,
Yə'ni məni biqəradəndir,
Bir sahibi-izzü e'tibarə,
Yə'ni Məcnuni-dilfigarə.
Ey xakbüsati xarbastər,
Kami-dili-təngü dideyi-tər!
Hər tənə ki, eyləsən rəvadır,
Səndən xəciləm, üzüm qəradır.
Bəsdir mənə çəkdiyim xəcalət,
Şərməndəligimdəki məlamət.
Çün mö'tərifəm ki, var günahun,
Öz lütfünü eylə üzrxahım.
Mən gövhərəm, özgələr xiridar,
Məndə degil ixtiyari-bazar.
Dövrən ki, məni məzadə saldı,
Bilmən kim idi satan, kim aldı?
Olsaydı mənim bir ixtiyarım,
Olmaz idi səndən özgə yarım!
Gər töhmətə olmuşam giriftar,
İkrah ilə məndən olma bizar.
Bir dür degiləm ki, ola həkkak
Aldıqda təsərrüfündə çalak.
Gər ibni Səlamə dilfürüzəm,
Şəm'i-şəbü afitabi-ruzəm,

Qanedir iraqdan ala bir nur,
Mən ondanü məndəti ol ola dur.
Dur olsa görər furuğu tabım,
Olduqda yaxın, çəkər əzabım.
Fikr etmə ki, mən nişatməndəm,
Bir dami-qəm içrə paybəndəm,
Nə zəhreyi-seyri-kuçəvü kuy,
Nə tabi-təpançeyi-sərü ruy.
Gahi həvəs eyləsəm fəğanə,
Əvvəl ona istərəm bəhanə,
Ya atavü ana eylərəm yad,
Ya söhbəti-həmnışinü həmzad.
Ger rəxtimi etmək istəsəm çak,
Xəyyatına oluram qəzəbnak
Kim, eyblidir bu damənü ceyb,
Cəhd eylə ki, zahir olmaya eyb.
Gahi tələb eyləsəm vüsalın,
Bilmək diləsəm ki, noldu halın,
Bir çeşmə yana olub rəvanə,
Qüsli-bədən eylərəm bəhanə,
Tənha oluram orada üryan,
Muyi-sərim eylərəm pərişan,
Ayinədə eylərəm nigahi,
Halın görürəm sənin kəmahı.
Boynumda yox özgə tövqdən bar,
Lə'lımdə bulunmaz özgə göftar.
Boynum qolunu dilər həvadan,
Lə'lim ləbini sorar səbadan.
Candan qəmin içrə nəümidəm,
Şəmşiri-cəfa ilə şəhidəm.
Qanlı kəfənimdir al pərdə,
Mən gurdəyəm, saqınma ərdə.
Gəl şəm'i-məzarım eylə ahın,
Zibi-ləhəd et qübari-rahın.
Mən bülbüli-baği-firqətəm zar,
Əmma qəfəs içrəyəm giriftar.
Bilmən bu qəfəsdə nola halım,

Sındırdı bəla pər ilə balım,
Bir vəhşi ilə gər etmişəm xu,
Müstövçibi-sərzəniş degil bu.
Vəhşilər imiş səninlə həmdəm,
Həmrəng olubam səninlə mən həm.
Ey aşiqi-müstəməndü məhcur,
Tutğıl məni-müstəməndi mə'zur!
Səbr et neçə gün, ola ki, gərdun
Bu günləri eyləyə digərgun.
Ancaq özünü nizar sanma,
Sərgəşteyi-ruzigar sanma!
Bu şe'ri gər oxusan dəmadəm,
Mə'lumun olur mənim qəmim həm:

BU MÜRƏBBE' LEYLİ DİLİNDƏNDİR

Giriban oldu rusvalıq əlilə çak, damən həm,
Mənə rüsvahğımda dustlar tən etdi, düşmən həm.
Rəhi-eşq içrə can qıldım giriftari-bela, tən həm,
Bu yetməzmi ki, bir dərd artırırsan dərdimə sən həm?

Əgər tutsam qəmim eldən nihan, səbrü qərarım yox,
Və gər şərh-i-qəmi-pünhanım etsəm, qəmgüsanm yox,
Əsiri-bəndi-zindanəm, əlimdə ixtiyanın yox,
Bu yetməzmi ki, bir dərd artırırsan dərdimə sən həm?

Olubdur əşki-xunab ilə gülgun çöbreyi-zərdim,
Yanıbdır atəşi-hicranə cani-dərdpərvərdim,
Cəfayi-çərxi-kəcrəftar əlindən var min dərdim,
Bu yetməzmi ki, bir dərd artırırsan dərdimə sən həm?

Gəhi şövqi-vüsalü gəh bəlayi-hicr ilə zarəm,
Özüm həm bilməzəm dərdim nədir, mən necə bimarəm?
Qəmi-eşq içrə bir dərmanı yox dərdə giriftarəm,
Bu yetməzmi ki, bir dərd artırırsan dərdimə sən həm?

Cüda səndən bəlavü dərdi-hicran ilə tutdum xu,
Qılır hər dəm mənə bidad dörd ayru, bəla ayru.
Bəlavü dərdə düşdüm, ruzigarım böylə, halım bu,
Bu yetməzmi ki, bir dərd artırırsan dərdimə sən həm?

Təbib-i-eşqə çün izhar qıldım dərdi-pünhanı,
Məni-bimarə mütləq olmadı bir səhhət imkanı,
Əzəldən var min dərdim ki, yoxdur hiç dərmanı,
Bu yetməzmi ki, bir dərd artırırsan dərdimə sən həm?

Füzuli, hər zaman bir tə'n ilə bağrım qılırın qan.
Əcəb, bilməzmişən kim, eşqdən keçmək değıl asan?
Bilirsən, düşmüşəm bir dərdə kim, yoxdur ona dərman,
Bu yetməzmi ki, bir dərd artırırsan dərdimə sən həm?

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Yazıldı çü naməyə qəmi-dil,
Zeydə dedi: "Ey həkimi-kamil,
Tə'vizin ilə xoş oldu halım,
Zayil oluban qəmi məlalım.
Xəttin mənə nüsxe-yi-səfadır,
Tə'vizin əsər qılır, duadır.
Hər gün gəlü yaz böylə tə'vid,
Ta səhhətə tutmaq ola ümmid.
Bir yazılı nüsxə var məndə,
Billah, belə al onu gedəndə.
Gərçi bilirəm onu ki, xətdir,
Bilməm ki, səhih, ya qələtdir.
İğlaqinə ver kəməli-izah,
Gər var isə səhvi, eylə islah".
Təqrib ilə verdi Zeydə məktub,
Böylə gərək əhli-əqlə üslub.
Məcnunə çü namə oldu vasil,
Dür gördü əqiqinə müqabil.
Məfhundan etdi kəsbi-məqsud,
Leyli tərəfindən oldu xoşnud.

**BU, MƏCNUNU ATASI
SƏHRADA BULDUĞUDUR
və
NƏSİHƏTLƏ İSLAHINDAN
ACİZ OLDUĞUDUR**

Təhrir qılanda əhli-inşa
Böylə bu misalə çəkdi tuğra
Kim, qüsseyi-dəhr mübtəlası,
Məcnuni-şikəstənin atası
Qalmışdı mələmət içrə dün-gün,
Nə günü gün idi, nə dünü dün.
Getmiş idi əldən ixtiyarı,
Gündüz səbri, gecə qəran.
Qılmazdı tərəddüdündə təqsir,
Bulmazdı bu dərdə hiç tədbir.
Bir gün onu etdilər xəbərdir,
"Key piri-şikəsteyi-diləfgar!
Dün Leyli atası, ol siyəhdil,
Ol mün'imi-süflə, piri-cahil
Sərxeyli yanında dad edərdi,
Məcnimi-həzini yad edərdi
"Kim, bu dəli hökmə olmayıb ram,
Xəlqə bizi eylər oldu bədnam.
Peyvəstə bizə yetər bəlası,
Növfəl qəzəbindən et qiyası.
Hər necə ki, təndə canı vardır,
Namusumuza zıyanı vardır.
Çün məhz şər oldu zati-əf i,
Vacib görünür müdam dəfi.
Namus bizim degil, sənindir,
Dəf eyləyə gör ki, düşmənidir."
Çün kim zərəmində gördülər nəf,
Əzm eylədilər ki, edələr dəf.
Yadın degil, eylə oğlunu yad!
Qıl çarə ki, düşmən olmaya şad."
Ol pır düşüb min iztirabə,

Naçar özünü verib əzabə,
Səhralara tutdu seyltək ru,
Cəhd ilə yügürdü gəzdi hör su.
Manzü-mənzil sirişki qanın,
Rəhbər qılıb istədi nişanın.
Çün gecəyə gündüz oldu təğyir,
Oldu gecə zülməti cahangir.
Rəf' oldu əlaməyi-mənazü,
Ol pirə tərəddüd oldu müşkil.
Sərgəştə gəzərkən eyləyib ah,
Bir şö'lə ona göründü nagah.
Ol pirin olub dəlili-rahı,
Ruz etdi ol od şəbi-siyahı.
Sandı odu yandıran ərəbdir,
Xeylü həşəm ol oda səbəbdir.
Pervanə kimi üz urdu narə,
Çün yetdi vü eylədi nəzarə,
Gördü ki, bu şö'lə bir nəfəsdir,
Nə şö'leyi-cirmi-xarü xəsdir.
Məcnunundur bu ahi-sərkəş,
Çəkmiş, urmuş cahana atəş.
Qət'i-nəzər eyləmiş cahandan.
Keçmiş sərü çeşmi cismü candan.
Nə mülk, nə mal cüstcusu.
Nə ata, nə ana arizusu.
Getmiş yelə bərgi-e'tibarı,
Ol qalmışü marg intizarı.
Ol pir çü gördü oğlu halın,
Tökdü rüxi-zərdə əşki-alın.
Yanında oturdu zarü qəmnak,
Əl urdu ki, çöhrəsin edə pak.
Ol şiftə açdı çeşmi-püməm,
"Kimsən - dedi, - ey mənimlə həmdəm?
Gər elçi isən, yetir pəyamın,
Ver müjdəsin ol məhi-təmamin!
V'ər yolçu isən, oturma qafıl,
Əzm eylə, gözət bir özgə mənzil!"

Ol pir təzərrö' etdi ağaz:
"K'ey nəqdi-həyata kisəpərdaz!
Mən dürcəmə sən düri-şəbəfruz,
Yə'ni atanam məni-siyəhruz!
Ey hasili-məzrəi-vüçudim!
V'ey ömr xəsarətində sudim!
Ey cövhəri-canımın həvası!
V'ey didəyi-bəxtimin ziyası!
Derdim olasan mənim pənahım,
Fəxrım, şərəfım, ümidgahım.
Məndən bu sərir olanda xali,
Sən olasan əhli-mülkə vali.
Xəlq edə səni görəndə yadım,
Baqi sənin ilə ola adım.
Gər tıflılıyində məstü bibak
Səhraya düşüb, yaxan qılıb çak,
Oldun rəhi-eşq içində məşhur,
Mə'zur idin ol zamanda, mə'zur!
Hər vəqtdədir bir əmr qalib,
Hər əhddədir bir iş münasib.
Növrəslərə eşq bir hünərdir,
Sərhəddi-kəməla rahbərdir.
Hala ki, məqami-əql buldun,
Təhsili-kəməla qabil oldun,
Səndən nə rəva bu macəralar,
Sərmayeyi-eyb olan sədalar?
Gər qafil idin, ol indi aqıl,
Səhralərə düşmə, gəzmə qafil!
Vəhşilər ilə nədir bu birlik,
İnsan ilə xoş degilmi dirlik?
Vəhşi ilə vəhşi, teyr ilə teyr,
Həmcins ilə xoşdur eyləmək seyr.
Rəhm et məni-zarü namuradə,
Qoyma bu məşəqqəti bələdə.
Kafurvəş oldu mişki-nabım,
Bu sübhədə sənə sən afitabıra!
Olmaq əlifim qərineyi-dal.

Meylim sinə olmağınadır dal¹.
Dövrən sitəmib canə yetdim,
Mən özgə diyar əzmin etdim.
Gəl, tapşırıyım sənə məqamım,
Zəbt eylə büsatü ehtiramım.
Nə sud həmişə məstlikdən,
Nə faidə büt-pərəstlikdən?
Ey məst, kəməli-hiddətindən
Yoxdur xəbərin qəbahətindən!
Ol ləhzə ki, huşiyar olursan,
Əlbəttə ki, şərmsar olursan.
Ey büt-kədələr sənəmpərəsti!
Çün rəf ola bu hicabi-məsti,
Məzmun olub etdigin bu halət,
Əlbəttə, sənə yetər xəcalət.
Bir dilbərə ver könül ki, daim
Bünyadi-səbatı ola qaim.
Gər olsa yolunda bu cahan xak,
Damanı ola qübardan pak.
Sən seydi olan xücestə şəhbaz
Hər ləhzə qılır bir əldə pərvaz.
Gəh Növfələdir mütii-fərman,
Gəh İbni Sələma munisi-can.
Sən - böylə bələlara giriftar,
Ol - öylə çiraği-bəzmi-əğyar.
Şərm eylə bu eşqbazlıqdan,
Bifaidə cangüdəzlikdən!
Yoxdur çü bəqası ruzigarın,
Fərz eylə ki, oldu yar yarın,
Vəsl etmə onunla kim, bilirsən
Bir gün olur ondan ayrılırsan.
Tərk eylə bu hər-zə-hər-zə seyri,
Yad eylə ilahi, amma qeyri
Kim, nəfsə məadü mərcə oldur,
Qət' et ona söz ki, məqtə' oldur.

¹ Yəni belimin bükülməsi qəbrə tərəf yaxınlaşmağıma dəlalət edir.

Həq sanei-dəhrü kargəhdır,
Bunda əməl etməmək günəhdır.
Hər kimsə gərək gələn məhəldə,
Bu kargəh içrə bir əməldə.
Hər kim nə əməl qılırsa bünyad,
Muzdunu verər əməlcə ustad.
Ey kargəhi-cahana daxil,
Sən həm əməl eylə, olma qafil!
Vəqt oldu səfər qılam cahandan,
Avarə olam bu xakidandan.
Vəqt oldu verəm fənaya təxtim,
Qədr ilə çəkəm bəqaya rəxtim.
Gəl yanıma, eylə fikri-halım!
Biganəyə vermə mülkü malım!
Çün onu yığınca çəkmişəm rənc,
Qıyma ki, nəsibi-qeyr ola gənc.
Eşqin bilirəm ki, böylə qalmaz,
Daim səni qəm bu halə salmaz.
Bəxtin oyananda bu yuxudan,
Hirsin yorulanda cüstcudan,
Qorxum bu ki, özgə ola halım,
Dünyada nə mən qalam, nə malım.
Bikəslik olub sənə müqərrər,
Bikəs olasan müdam, bizər.
Aqıl kişi durbin gərəkdir,
Dünyada ümid bir dirəkdir."
Çün pəndi tükətdi ol xirədmənd,
Məcnuna təfavüt etdi ol pənd.
Dövlətli sözünə oldu mayıl,
Bir fikr elədi ki, ola aqıl,
Qət' edə səlasili-cünunu,
Sövdasının olmaya zəbunu,
Tərk eyləyə arizuyi-düdar,
Eşqə dəxi olmaya giriftar.
Əmma yenə eşq şəhriyarı
Fərmanına çəkdi ol figarı:
"K'ey varı olan mənəm cahanda!

Nən¹ var sənin bu cismü canda?
Cana təmə' etmə kim, mənimdir!
Tərk eylə tənə ki, məskənimdir!
Məndən keçü canü təndən ayrıl!
Qoy varlığın, özünlə sən bil!"
Gülbün kimi qanı çuşə gəldi,
Bülbülsifəti xüruşə gəldi:
"K'ey eyni-sələh olan bəyanı!
V'əzi mənə afiyət nişanı!
Mən həm buna qailəm ki, pəndin,
Məzmuni-kəlami-sudməndin
Nisbət mənə xeyrdir, degil şər,
Gər olsa eşitməyi müyəssər.
Gərçi sözüənə qulaq tutdum,
Nə sud, eşitdimü unuttum.
Sən demə ki, tut xəbər sözüəndən
Kim, yox xəbərım mənim özüəndən.
Eşq aldı dərinümü birunim,
Getdi yelə səbr ilə sükunim.
Mən əqlə təvəccöh eylərəm çox,
Sevda yolumu tutar ki: "Yox, yox!
Sən qandanü tərki-eşq qandan?
Eşqi-əzəli çıxarmı candan?"
Tə'nin sitəmilə cana yetdim,
Tərk eylə məni çü tərkin etdim!
Lütf eylə, zaman-zaman verib pənd,
İslahıma olma arizümənd!
Artar ələmim bu macəradan,
Atəş kimi cünbüş-i-həvadan.
Bir şişə ki, oldu parə-parə,
Peyvəndinə hiç varmı çarə?
Təklifimi qılma xanimanə,
Gör sürəti-gərdirşi-zəmanə.
Çün sən həm onu qoyub gedirsən,
Onda məni əyləyib nedirsən?

¹ Nəyin

Ancaq mənə ərzü-mülkü mal et!
Oğlunu özün kimi xəyal et!
Fərz eylə ki, malə oldu vali,
Getdi, yenə qeyrə qoydu mali".
Ol kişvəri-eşq padişahı,
Ol övci-bəlavü dərd mahı
Üzr ilə qılırdı eyləyib ah,
Babasına şərhi-qəm ki, naghah
Lərzan oluban təni-həzini,
Qan doldu qolundan astini.
Əl verdi atasına təhəyyür,
Məcnun dedi: "Eyləmə təfəkkür!
Fəsd eylədi ol büti-pərizad,
Niş urdu onun qoluna fəssad.
Ol zəxm əsəri göründü məndə,
Biz bir ruhuz iki bədəndə.
Bizdə ikilik nişanı yoxdur,
Hər birinin özgə canı yoxdur.
Sən sanma ki, oldur ol, mənəm mən,
Bir can ilə zindədir iki tən.
Xürrəm oluram, ol olsa xürrəm,
Qəm yetsə ona, mənə yetər qəm".
Ol pir çü vaqif oldu hala,
İnsaf gətirdi ol kəmalə.
Bildi ki, degil bu nəqş batil,
Olmaz hiyələ ilə eşq zayil.
Mınbə'd nəsihət etməz oldu,
Tə'n ilə fəzihət etməz oldu.
Tərk etdi təriqeyi-nizain,
Nomid olub eylədi vidain.

**BU, MƏCNUN ATASININ
TƏRKİ-NİZA ETDİGİDİR**
və
NAÇAR HƏSRƏTLƏ VİDA ETDİGİDİR

"K'ey rişteyi-gövhəri-muradım!
Ayineyi-hüsni-e'tiqadım!
Bir ləhzə mənə tərəhhüm eylə,
Göftanm eşit, təkəllüm eylə!
Pərvayi-məni-şikəstəhal et,
Əzmi-səfər eylədim, həlal et!
Naxoş sənə məndən idi əhval,
Mən getməli oldum, indi xoş qal!
Zinhar şikayət etmə məndən,
İncikli hekayət etmə məndən!
Dirlikdə çü səndən almadım kam,
Tövsənliyə düşdün, olmadın ram.
Budur kərəmindən iltimasım
Kim, tutasan öldüğümdə yasım!
Hər ləhzə edib fəğanü zari,
Toprağıma edəsən güzari.
Təklifi-nişatü eyş qılmən
Kim, sən deyəsən, "bu rəsmi bilmən".
Fəryadü fəğandır əsli-matəm,
Sən xud bu rəvişdəsen müsəlləm.
Öz adətin ilə nalə eylə!
Əcrini mənə həvalə eylə!
Budur qərəzəm ki, dustu düşməni
Görsün səni, eyləyəndə şivən.
Bikəsligim olmaya mənə ar,
Mə'lum edələr ki, varisim var".
Çün qıldı vəsiyyəti ol pərişan,
Döndü evə gəldi zarü giryan.
Dərdü ələm etdi onu rəncur,
Qalmadı həyatı şəm'inə nur.
Dərdinə bulunmaz oldu dərman,

"Məcnun!" dedi, verdi aqibət can.
Dünyaya ümid tutmaq olmaz,
Hərgiz ölümü unutmaq olmaz!
Xoş xaneyi-eyşdir bu aləm,
Dərda ki, degil əsası möhkəm.

**BU, MƏCNUNUN ATASI VƏFATINDAN
XƏBƏRDAR OLDUĞUDUR
və
MƏZARINA YOL BULDUĞUDUR**

Saqi, meyi-lələfəm yoxmu?
Dözmən bu xumara, cam yoxmu?
Öldürdü məni qəmi-nihani,
Yoxdurmu şərabi-ərgəvani?
Qəm dəf inə, durma, eylə tədbir!
Əldən gələnə gəl etmə təqsir!
Dünya ki, nigari-dilrübadır,
Zinhar, inanma, bivəfadır.
Sən gərçi olubsan ona məftun,
Oldur tələbində səndən əfzun.
Sənsən ona cəhl ilə tələbkar,
Oldur sənə elm ilə həvadar
Hər necə ki, ona mihmansan,
Eyşü tərəbilə kamiransan.
Ondan səfər ixtiyar edəndə,
Qürbi-Həqə üz tutub gedəndə,
Göz sürməsi eyləyib qübarın,
Ta məhşər olur nigahdarın.
Yolunda özün verər fənaya,
Saxlar, səni tapşırar bəqaya.
Həm kim ki, bu nüktədəndir agah,
Dövrani-fələkdən etmez ikrah.
Həm dirlikdə əzabı olmaz,
Həm mövtdən ictimabı olmaz.
Bir gün axıdıb sirişki-gülgün,
Nəcd üzrə oturmuş idi Məcnun.
Mın tən ilə bir cofaçı səyyad
Ol zara yetişdi, qıldı fəryad:
"K'ey ardan el içində ari!
V'ey naqis olan əyari-kari!
Yox səndə nişani-namü namus,
Əfsus ki, arsızsan, əfsus!

İnsaf degil sitəmdə israf,
İnsafsız olduğuna insaf!
Dirlikdə atanı etmədin şad,
Ban qıl onu öləndə bir yad!
Can verdi məhəbbətində ol pir,
Yad eyləmədin, nədir bu təqsir?
Yoxdurmu cibillətində azərn?
Allahdan eyləməzmişən şərn?"
Məcnuna buraxdı ol səda suz,
Artırdı fəğanın ol siyəhruz.
Baran kimi daşa urdu başın,
Mey kimi əyağa tökdü yaşın.
Qəbrin sorub istədi nişanə,
Oldu gözü yaşıtək rəvanə.
Çün gördü atasının məzarın,
Şəm' eylədi ona cismi-zarın,
Tari-tənə dərdi tab verdi,
Dil atəşü didə ab verdi.
Lövh eylədi köksünü məzarə,
Dırnaq ilə qıldı parə-parə.
Bağrına basıb məzari-pakın,
Gül yarpağı etdi lövhi-xakın.
Əfğan ilə tazə qıldı matəm,
Əfganı içində dərdi hər dəm:
"K'ey baniyi-bünyeyi-vücudağım!
Üsyamı ziyan, rizası sudım!
İrşadımı bilmədim qənimət,
Yüz vay ki, fəvt olundu fürsət.
Yüz heyf ki, tutmadım təriqin,
Bir neçə gün olmadım rəfiqin.
Feyzin mənə olmadı müyəssər,
Sən xeyr dedin, mən eylədim şər.
Cövr ilə sənə cöfalar etdim,
Yanlış vardım, xətalər etdim.
Ey dövlətim, olma dur məndən!
V'ey şəm', götürmə nur məndən!
Olsam qəmi-ələmə giriftar,

Ancaq sən idin ənisü qəmxar.
Həmrazım idin şikayətimdə,
Dəmsazım idin hekayətimdə.
Noldu qənimə gətirmədin tab?
Qorxutdu məgər səni bu girdab?
Noldu səbəb, eylədin əzimət?
Məndənmi idi sənə həzimət?
Ey mənşei-cövhəri-həyatım,
Xoşnudluğundadır nicatım!
Bildim işimi, günahkarəm,
Gəldim sənə, xartü şərmsarəm.
Dünyada səni mən eylədim zar,
Üqbada məni sən eyləmə xar!
Yaxdın məni atəşi-cəfaya!
Saldın qəmi möhnətü bəlaya!
Sən məyü-fəraqü rahət etdin,
Bir küncü tutub fəraqət etdin!
Kim eylədi həll müşkilatın?
Kim verdi bu qüssədən nicatın?"
Şəb ta səhər ol əsiri-hicran
Matəm tutub etdi ahü əfgan.
Çün mişkə töküldü gərdi-kafur,
Zülmata buraxdı pərtövün nur,
Ehya qılıban mərasimi-vəcd,
Tutdu rəhi-gurxaneyi-Nəcd.

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Ərbabi-kəmala ol əyandır
Kim, hüsn ilə eşq tovəmandır,
Hüsn ayineyi-cahannümadır,
Keyfiyyəti-eşq ona ciladır.
Hüsn olmasa, eşq zahir olmaz,
Eşq olmasa, hüsn mahir olmaz.
Hüsn olmasa, eşqdən nə hasil?
Mə'suq edər əhli-eşqi kamil.

Olmaz isə eşq, hüsn olur xar,
Eşq ilədir əhli-husna bazar.
Məcnun idi sam'i-məclisafruz,
Leyli ona atəşi-cigarsuz.
Məcnun idi cami-rahətəfza,
Leyli ona badeyi-müsaffa.
Leylidən idi kamali-Məcnun,
Hüsn ilə olurdu eşqi əfzun.
Macnundan idi cəməli-Leyli,
Eşq idi edən camala meyli.
Bir gün Macnuni-dilşikəstə
Səhrada gəzirdi zaru xəstə,
Bir səhfədə gördü iki peykər,
Leyli Məcnun ilə müsavvar.
Məhv eylədi nəqşi-dilsitanın,
Qoydu özünün həmin nişanın.
Sordular ona həqiqəti-hal:
"Kim, nişə bir oldu iki timsal?"
Dedi: "Bizə birdürür həqiqət,
Birlikdə yaraşmaz iki surət.
Olmaq gərək ahli-danış agah
Kim, biz ikilikdəniz munəzzəh".
Sail dedi: "Bu degilmidir ar
Kim, yar ola yox, san olasan var?
Sən netə qalırsan, ol olur həkk?
Barı onu qoy, sənə qələm çək!"
Dedi: "Rəhi-eşqdə nə layiq
Məşuqə ola niqabi-aşiq?
Üşşaq tənü həbib candır,
Tən zahirü təndə can nihandır.
Mə'suqə nə bak, olursa məstur,
Aşiq gərək el içində məşhur
Kim, aləmə aşiq axıdan yaş
Mə'suq kim olduğun qılır faş".

**BU, MƏCNUNUN
ŞƏMMEYİ-KEYFİYYƏTİ-HALIDIR
VƏ
BƏ'Zİ SİFATİ-KƏMALIDIR**

Məcnun idi mulki-dərd şahı,
Xeyli-dədü dam onun sipahı.
Ahunun alırdı mişki-bacın,
Rubah səmurunun xəracın.
Bir sarvar idi kərimü adil,
Cumlə dedü damə adlı şamil.
Xuni-cigərindən ol vəfadar
Xunxarları qılırdı xunxar.
Xunabi-cigar töküb dəmadəm,
Qılmazdı siba' rizqini kəm.
Dövründə dərəndələr olub ram,
Tutmuşdu bir-birilə aram.
Gur olmuş idi pələngə həmrəz,
Gürg olmuş idi gəvəznə dəmsaz.
Şir olmuş idi ənisi-nəxcir,
Nəxcir əmərdi şirdən şir.
Yanında tutardı mur xana,
Göz yaşından yigardı dana.
Gahi olub əşk seyli qaim,
Seylaba gedərdi min bəhaim.
Gah odunu tando tab edərdi,
Min canavari kabab edərdi.
Bel olmuş idi alında dırnaq,
Yerdən sovurardı başa topraq.
Muyında qtibar olub fərahəm,
Əşk ilə çəkib zaman-zaman nəm,
Abubara sabzazari oldu,
Gulzari-cünun bahari oldu.
Gör tutsa idi gəvəzn ilə xu,
Axardı gözündən ol qədər su
K'ol sudan olurdu tazəvü tar,

Həm bərg verərdi şaxi, həm bər.
Hər ləhzə alıb əlinə bir mar,
Xürsənd oluban deyirdi ol zar:
"K'ol sünbülü-mişkbuyi tutdum,
Sərrişteyi-arizuyi tutdum".
Qaplan kimi cana urdu min dağ,
Arslansifəti uzatdı dırnaq,
Arslanların oldu pişvası,
Qaplanların oldu müqtədası.

**BU, MƏCNUNUN SİDQ İLƏ
MÜNACAT ETDİGİDİR
və
NAVƏKİ-DUASI HƏDƏFİ-İCABƏTƏ
YETDİGİDİR**

Bir gecə ki, zülməti-ziyasuz
Zülfi-şəbi etdi bürqeyi-ruz,
Bir lə'li edib sipehr nayab,
Göstərdi yerinə min düri-nab.
Bir sancağı eyləyib nigunsar,
Min məhçeyi-rayət etdi izhar.
Qətrə-qətrə həkimi-əflak
Xaşxaşlarında tutdu tiryak.
Danə-danə ərusi-gərdun
Qaftanına tikdi dürri-məknun.
Girdaba düşüb səfineyi-mah,
Qıldı özünə Məcərrədən rah.
Saçıldı Ütaridin rıdadı,
Artırdı bu səfhəyə savadı.
Zöhrə dağıdıb siyah geysu,
Geysusi içində gizlədi ru.
Xurşid nihan olub, sitarə
Göz açdı təriqi-intizarə.
Təprəndi səri-sinani-Bəhram,
Fəth oldu ona vilayəti-Şam.
Bərcis girib siyəh libasə,
Xurşid qəmində batdı yasə.
Ayinə olub sipehri-gərdan,
Baxdı ona, əks saldı Keyvan.
Gərduna səvabit oldu mismar,
Ta tökməyə dün büsati-pərgar.
Göydə Həməl oldu aşikarə,
Ahubərə çıxdı səbzəzarə.
Gavi-fələk oldu gavi-ənbər,
Doldurdu cahana ənbəri-tər.
Cövza kəməri mürəssə oldu.
Gərdun bədənə müfəmmə oldu.

Xərçəng qılıb səhər yelin dəf,
Xasiyyəti verdi zülmətə nəf.
Oldu Əsəd Afitabdan dur,
Pürdud misali-şəm'i-binur.
Geysusinə verdi Sünbülə tab,
Mişk üstünə tökdü ənbəri-nab.
Mizanı edib fələk tərəzu,
Sərrafı-zəminə çəkdi lö'lu.
Əqrəb buraxıb kəməndi-pürxəm,
Divi-şəbə qıldı qeydi möhkəm.
Qövsini qurub sipehri-laib,
Atıldı xədəngi-nəcmi-saqib.
Büzgaleyi-asiman töküüb mu,
Göy səhfəsin eylədi siyəhrü.
Dəlvi dəlib afəti-zəmanə,
Min qətrə saçıldı asimanə.
Hut eylədi həbsi-Yunisi-ruz,
Bərqi-şəfəq oldu asimansuz.
Ərz eylədi Əxbəşə cinasın,
Cəbhə dəxi cəbhəsin ziyasın.
Həm Həq'ə cəmalə verdi zivər,
Həm Hən'ə mükəlləl etdi əfsər.
Şərteynü Büteyn, Səmakü Əklil
Nur etdilər asimana təhvil.
Ta Sadirü Varidə, Nəaim
Sərf eyləyə sərf ilə dəaim.
Təzyin üçün etdilər mühəyya,
Lə'lin Dəbəran, dürün Sürəyya.
Verdi rəvişi-sipehrü əxtər,
Tərtibi-Müqəddəmi Müəxxər.
Məcnun mütəhəyyirü pərişan
Qalmışdı sipehr işində heyran.
Gərduna açardı didəyi-tər,
Yer üzünə doldurardı əxtər.
Hər əxtərə ərzi-hal edərdi,
Min arizuyi-məhal edərdi.
Əvvəl olub asimana mayıl,
Şərh etdi Ütaridə qəmi-dil:

"K'ey əhli-hesaba karfərmay!
Müstövfiyi-əqlü məşrəfi-ray.
Ey nasixi-nüsxeyi-məani,
Fəhrisi-rümüzi-asimani!
Qəssami-məqasidü mətalib,
Rəssami-münasibü məratib!
Dərdi-düimin hesabı çoxdur,
Səndən özgə dəbir yoxdur.
Bir nameyə dərdimi rəqəm qıl,
Sultanıma ərzə et, kərəm qıl!
Şayəd əsər edə feyzi-xamən,
Tə'vizi-cünunim ola namən".
Gördü ki, Ütarid anlamaz raz,
Bir özgə tərənnüm etdi ağaz.
Döndərdi üz ondan ağlayıb zar,
Mərrixə niyazın etdi izhar:
"K'ey valiyi-məsnədi-şücaət!
Şəmşirinə ələm əhli-taət!
Sən sahibi-nüsrətü zəfərsən,
Ərbabi-silaha taci-sərsən!
Mən acızəmə qəvidir əğyar,
Mən bikəsü xəsmdir sitəmkar.
Acizlərə lütf edib mədəd qıl!
Bikəslərdən bəlanı rədd qıl!
Çək tiğini, eylə dəf i-düşmən,
Ta dusta həmnışin olam mən!"
Çün gördü bülənd yerdədir kam,
Nə Tir yetər ona, nə Bəhram.
Tiğ ilə qələmədən oldu nomid,
Tutdu rehi-barigahi-tövhid.
Dərgaha tutub rüxi-niyazın,
Mə'budinə ərzə qıldı razın:
"K'ey tiğə müinü kiləkə rəhbər!
Bəhram - qulamü Tir - çəkər.
Ey fərqi-əməl külahduzi,
Sahibrəqəmi-bərati-ruzi!
Rəhm et məni-zarü binəvayə,
Dərdi-düimi yetir dəvayə!

Leyliyi sən eyfədin pərivəş
Kim, cana cəmah urdu atəş.
Sən qıldın onu bəlayi-ələm,
Ol etdi məni şikəsteysi-qəm.
Verdin ona hüsnü-ələməfruz,
Saldı mənə atəşi-cahansuz.
Dərd ilə məni sən eylədin zar,
Mən qandanü Leyliyi-cəfakar?
Leyli ki, məni bəlaya saldı,
Bir görmək ilə qərarım aldı.
Yoxdur rəvişində ixtiyarı
Kim, döndərə aldığı qərarı.
Biçarədir öz işində ol həm,
Səndən bulunur bu zəxmə mərhəm.
Həm sən kərəmindən et əlacım,
Kəs qeyri kişidən ehtiyacım!
Ey dərdə qılan məni giriftar!
Kimdir mənə səndən özgə qəmxar?
Çox-çox hükəməyə söylədim hal,
Təşxisi-mərəzdə oldular lal;
Bildim ki, həkimi-fərd sənsən!
Danayi-cəmi-dərd sənsən!
Gər dərd və gər dəvə sənindir!
Həkim sənsən, riza sənindir.
Yəni ki, gətir kəmalə zövqüm,
Gündən-günə qıl ziyadə şövqüm!
Sal çeşmimə lə'linin xəyalın,
Ver təb'imə hüsnünün kəmalın.
Daim onu məndə zahir eylə,
Lütf et, iki surəti bir eylə!
Qədrim, qəmi içrə mö'təbər qıl!
Dərdin, mənə ruzi ol qədər qıl!
Kim, kimsəyə ol olub müyəssər,
Kimsə mənə olmaya bərabər.
Görmək ruxün olmaz olsa məqdur,
Xunbar gozümdə olmasın nur.
Zövqi-ələmi olursa nayab,
Məcruh tənimdə olmasın tab.

BU QƏZƏL MƏCNUNİ-HƏZİN DİLİNDƏNDİR

Ya Rəb, kəməli-mərtəbəyi-Mustəfa həqi!
Sidqü səfayt-silsileyi-ənbiya həqi!

Səndən yetər vəlilərə tə'yidü iqtidar,
Sən müqtədayi-ələm edən rəhnüma həqi!

Düşməz hərimi-qürbünə biganələr yolu,
Ol barigahə məhrəm olan aşına həqi!

Qəhrindəki siyasəti asibü xəvf üçün,
Lütfündəki lətafəti-feyzü rəca həqi!

Üşşaqə yar qıldığı cövrü cəfa üçün,
Mə'suqə aşiq etdiyi mehrü vəfa həqi!

Leylidə zahir eylədidin feyzi-hüsn üçün,
Məcnuna verdigin qəmə dərdü bəta həqi!

Fəqrü fəna səadəti lütf et Füzuliyə,
Onda olan səadəti-fəqrü fəna həqi!

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Eylərdi bu suz ilə münacat,
Möhnətlərə istəyib mükafat.
K'açıldı¹ güli-hədiqeyi-ruz,
Göstərdi günəş cəməli-firuz.
Mürği-dəmi-sübh çəkdi avaz,
Zaği-şəbi-tirə qıldı pərvaz.
Həm səfheyi-ələm oldu rövşən,
Həm daneyi-əncüm oldu xərmən.

¹ Ki açdı

Gün ayinədarı oldu gərdun,
Tökdü qədəminə dürri-məknun.
Sübh urdu səfayi-sidqdən dəm,
Açıldı güli-nişati-aləm.
Tə 'siri-səfayi-cami -Xurşid
Göy gülşənin etdi bəzmi-Cəmşid.
Lalə kimi dağə çıxdı Məcnun,
Nəzzarəyə açdı çeşmi-pürxun.
Gördü ki, gəlir nədimi-kamil,
Həmrazi-qədim, Zeydi-qabil.
Rüxsarında nişatdən nur,
Behcət gözüne cəmah mənzur.
Yox zərrəcə qüssəvü mələli,
Məcnuna əcəb göründü hali.
Sordu ki: "Nədəndir inbisatın?
Adətəcə görünməyən nişatın?
Məqsudinə dəstrəsmi oldun?
Dildarinə həmnəfəsmi oldun?
Nə qədr ilə sərbülənd olubsan?
Nə oldu ki, nişatmənd olubsan?"
Zeyd açdı düri-xəzaneyi-raz:
"Key türfə hümayi-övcü-e'zaz!
Dün tövfi-diyari-yar qıldım,
Ol sərv yana güzar qıldım.
Tə'viz vəsiləsilə bir dəm
Oldum hərəmi-vüsala məhrəm.
Gördüm məhi-arizin ziyasız,
Ayineyi-təl'ətin cilasız.
Nə lə'li-ləbində qətreyi-ab,
Nə mah rüxündə zərreyi-tab.
Lə'li-tərə əşki gövhərəngiz,
Bərgi-gülə nərgisi gühərriz.
Gördü məni etdi naləvü zar,
Raz açdı mənə ki: "Ey vəfadar!
Düşdü ola Nəcdə rəhgüzarın,
Gördün ola halın ol figarın?"

Məcnunumu gördün isə, billah,
Eylə məni-zarı ondan agah!
Necə keçər ola mahü salı,
Kim ola rəfiqi, nola halı?
Billah, güzər etsin ol yanaya.
Rəhm et məni-zarü mübtəlaya,
Məndən ona şərhi-zə'fi-hal et!
Halın məni-xəstədən sual et!
Söylə, necəsən hücumı-qəmdən?
Tüğyani-məşəqqəti sitəmdən?
Matəmzədə olduğun eşitdim,
Qıldım yaxa çakü şivən etdim.
Ol sərv ki, çıxdı bu çəməndən,
Məngən getdi, degil ki, səndən.
Ancaq bir ol idi kim, çəkib qəm,
İstərdi məni səninlə həmdəm.
Çox gördü bizə sipehri-qəddar
Yüz min əğyar içində bir yar.
Bir zülmdürür bu aşikarə,
Əldən nə gəlir, buna nə çarə!
Bu dərdi ki, az degil, yügüştür,
Həm səbr edəlim ki, səbr xoşdur.
Mən, tut ki, müqəyyədi-həsarəm,
Məhbusi-hicabi-nəngü arəm.
Gər şəm'ə açılsa şərhi-razım,
Sayəmdən olur min ehtirazım.
Gər sayəmə söyləsəm qəmi-dil,
Şəm'in həsədi gəlir müqabil,
Nə yazmağa namə ixtiyarım,
Nə etməyə ərz razdarım.
Qönçə kimiyəm məni-pərişan,
Ağzım tutulu, içim dolu qan.
Sən kim, şəhi-kişvəri-rizasan,
Hər kimə dilərsən aşinasan.
Yox hökmü sənə çü xamə qeyrin,
Öz başınadır həmişə seyrin.

Aya nə üçün qılırsan ehmal,
Hali-dilin eyləməzsən irsal?
Öz nəzmi-lətifü dilkəşindən,
Məzmuni-ibarəti-xoşundan
Lütf ilə qılıb həmişə təhrir,
Göndərmədidin degilmi təqsir?
Səndən degiləm bu işdə razi,
Hala kərəm et xilafi-mazi,
Nəzm eyləyibən bəyani-halın,
Şərhi-rüxi-zərdü əşki-alın,
İrsal edə gör məni-həzinə,
K'ol cövhərə can edim xəzinə.
Əlfazi olub həmişə zikrim,
Bu kargəh içrə bikri-fikrim.
Tərzi-qəm edəndə cana təsvir,
Ol nəqşdən ola çaşnigir".
Həm hali-dilin qılırdı izhar,
Həm bu qəzəli qılırdı təkrar:

BU QƏZƏL LEYLIYI-DİLPƏZİRİNDİR

Neçün ol şəm' kafur üzrə kilkin mişkbar etməz?
Yazıb bir rüq'ə min lütfə bizi ümmidvar etməz?

Mənimlə dust lütfün az edib, çox tən edər düşmən,
Neçün lütf eyləyib, düşmənləri bir şərmsar etməz?

Gəl, ey göz, yar xəttin namədə görmək həvəs qılma
Ki, xətti-namə dəf i-dərdi-hicri-xətti-yar etməz!

Kəbutərdən umardım naməsin, gör zəf tale kim,
Görüb ahım odun məndən yana ol həm güzar etməz.

Füzuli, nameyi-dildar bir tə'vizdir guya
Kim, onsuz xəstəduş xatiri bir dəm qərar etməz.

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Məcnun ki, eşitdi ol pəyamı,
Bəxti-mütəmərriid oldu rami.
İqbalına e'tiqadı oldu,
Dildarına e'timadı oldu.
Xunabi-sirişkdən çəkib nəm,
Gülzari-zəmiri oldu xürrəm.
Həm güldü üzü çırağlartək.
Həm könlü açıldı dağlartək.
Zeydə dedi: "Ey rəfiqi-sadiq,
Mən vəhşiyyə həmdəmi-müvafiq!
Çün müjdeyi-mərhəmət yetirdin,
Yarım xəbərin mənə gətirdin,
Məndən həm ona yetir sənalar,
Ərz eylə dürudlar, dualar.
Xaki-dərinə yetir niyazım,
Dərgahinə ərz eylə razım:
"K'ey canıma dadlu dərdü dağı,
Könlüm fərəhi, gözüm çırağı!
Lillahülhəmd yar imişsən,
Mən istədigimcə var imişsən.
Əhdində vəfa bulundu axır,
Şəhdində şəfa bulundu axır.
Bildim ki, məni sevirsən, ey mah!
Əhsənt, əhsent, barəkallah!
Lütfün xəbəri qərarım aldı,
Şirin sözün ixtiyarım aldı.
Lütfün eşidib olur cigər tab,
Şirin sözünə gətirməzəm ab.
Ah, ər qılıb özgə rəsm bünyad,
Nagəh tutasan təriqi-bidad,
Təlx ola sözün misali-badə,
Lütf olmaya, qəhr ola aradə.
Xuban işi cövr ilə cəfadır,
Səndən görünən mənə vəfadır.
Qurban sənə özgə nazəninlər,

İdrakına yüz min afərinlər!
Kimsə çü sənə vəfada yetməz,
Canın sənə kimsə versə itməz.
Mə'suqə ikən olub vəfadar,
Aşığılığını həm etdin izhar.
Aşiq der imiş mənə xəlayiq,
Görmən buna həm özümü layiq.
Mən naqisəm, ey harifi-qabü,
Sənsən rəhi-eşq içində kamil.
Təhsin ki, yeganeyi-zəmansan,
Can vermək olur sənə ki, cansan.
Hər şuxdə gər olaydı bu tövr,
Sən olmaz idin yeganeyi-dövr.
Ger qeyrə bu hal olaydı məqdur,
Sən olmaz idin cahanda məşhur.
Yad eyləməgindən olmuşam şad,
Sən şad olasan həmişə, mən yad.
Ha böylə məni-həzini şad et!
Gah-gah tərəhhüm eylə, yad et!
Ey sərv-i-səmənbəri-güləndam,
Taraci-mətai-səbrü aram!
Ey xosrovi-kişvəri-mələhət,
Məhtabi-şəbi-nişatü rahət!
Çün bəndəyə rəhmət eylər oldun,
İzhari-məhəbbət eylər oldun,
Minbə'd təriqi-mehr tutğıl,
Əvvəlki təriqini unutğıl!
Qoyma çıxə həsrət ilə canım,
Həddən ötə naləvü fəğanım!
Meyli-məni-zarü biqərar et,
Gahi bu yanaya bir güzar et.
Həmdərdim isən, mənimlə yar ol,
Həmdərdliğin yox isə, var ol!
Sən - öylə müqimi-məsnədi-naz,
Mən - böylə bələvü dərdə dəmsaz.
Sən - məhfili-eyş kamikarı,
Mən - guşeyi-dərd dilfigarı.

Eşq içrə, gözüm, rəvamıdır bu?
Rahü rəvişi-vəfamıdır bu?
Gər doğru isə vəfada lafın,
Məndən nə üçündür inhirafın?
Gəl, rəf edəlim qəmi-fəraqı,
Yandırılım oda iştiyaqı,
Olsun dünü gün mənimlə seyirin,
Çün mən səninəm, sən olma qeyrin!
Vər İbni Səlam mane olsa,
Səddi-rəhi-vəsl vəqə olsa,
Bildir, qılayın siyah bəxtin,
Bir ah ilə tarümar təxtin".
Çün razi-dilin tükətədi ol yar,
Zeyd eylədi əzmi-kuyi-dildar.
Pərvanə sözün deyib çirağə,
Bülbül xəbərini yetirdi bağə.

**BU, İBNİ SƏLAMIN
KEYFİYYƏTİ-VƏFATIDIR
və
LEYLİNİN OL BƏLADAN
NİCATIDIR**

Saqi, fələkin gör inqilabın!
Göstər qədəh içrə mey hübabın!
Mey ayineyi-cahannümadır,
Xaki zər edən bu kimiyadır.
Bu faidə bəs degilmi ondan
Kim, fariğ edər qəmi-cahandan?
Bir xabü xəyal imiş bu aləm,
Bu xabü xəyala olma xürrəm!
Əhvali-zemanə münqəlibdir,
Ondan xirəd əhli müctənbidir.
Qəm matərain eyləyəndə bünyad,
Neyyah bu növ çəkdi fəryad
Kim, İbni Səlamı etdi gərdun
Amaci-xədəngi-ahi-Məcnun.
Ol səddi götürməgə aradan,
Əşk oldu rəvan iki yanadan.
Ol növrəsi-natəvan, dəmadəm
Şövq ilə çəkərdi möhnətü qəm.
Həsərət ələmi yaman ələmdir,
Qəm bödriqeyi-rəhi-ədəmdir.
Dərdü qəmi-həsərəti-nihani
Sərvi-qədin etdi xizərani.
Üz urdu pozulmağa tilismi,
Bir qayətə yetdi zə'fi cismi
Kim, peykəri nəqşi-bəstər oldu.
Rə'na qədi bəstər istər oldu.
Gün-gündən olub xərab halı,
Qalmaq sağalmağ ehtimalı.
Dərdinə dəva bulunmaz oldu,
Rəncinə şəfa bulunmaz oldu.

Əndişeyi-ömrü oldu batil,
Cəti verdivü Həqqə oldu vasil.
Kimdir ki, gəlib cahana getməz?
Kim kamil olur, o zavala yetməz?
Budur rəhü rəsmi ruzigarın
Kim, ola xəzanı hər bəharın.
Leylini gətirməgə fəğanə,
Ol vaqəə oldu bir bəhanə.
Matəm tutub etdi ol giriftar,
Dırnağı ilə üzünü əfgar.
Çək etdi fərağət ilə camə,
Fəş etdi fəğanı xasü amə.
Yandırdı evin, qopardı təxtin,
Taraci-fənaya verdi rəxtin.
Geysuyi-müənbər etdi bərbad,
Əflaka yetirdi ahü fəryad.
Gərdun kimi rəxti niylə urdu,
Atəş kimi başa kül sovurdu.
Derlər, bu idi ərəbdə adət
Kim, ər əgər ölsə, qalsa övrət,
Bir il, iki il tutardı matəm,
Fəryadü fəğan edib dəmadəm.
Xoş gəldi bu adət ol nigarə,
Fəryadü fəğana buldu çarə.
Matəmkədə eylədi məqamın,
Matəmdə keçirdi sübhü şamın.
Bir neçə gün onda ağlayıb zar,
Həm ata evinə döndü naçar.
Əmma dünü gün fəğan edərdi,
Xunabi-cigər rəvan edərdi.
Fəryadə gələndə gahü bigah,
Öz könlündə deyərdi ol mah
Kim: "İbni Sələma rəhməti-Həq,
Eşqim ravişinə verdi rəvnəq.
Rəf eylədi pərdeyi-müdarə,
Pünhan qəmim etdi aşikara".

Ol vəqədən olub xəbərdir,
Tutdu rəhi-dəşt Zeydi-qəmxar,
Gördü ki, şikəstəhal Məcnun
Durmuş dədü dam içində məhzun,
Çün verdi səlara, qıldı e'lam
Kim, İbni Sələma netdi əyyam.
Verdi bu qəziyyədən bəşarət
Kim: "Qıldı müarizin xəsarət.
Dəhr İbni Sələma qıldı pəmal,
Leyli öz evinə döndü xoşhal.
Məcnun çəkib ah, qıldı nalə,
Əfgan edib ağladı bu halə.
Həyrətlərə düşdü Zeydi-qafil;
Bu halət ona göründü müşkil
Kim, fəvri-rəqib eşitsə aşiq,
Gülmək gərək, ağlamaq nə layiq?!
Təhqiqi-bəyani-hal qıldı,
Ol vəqədən sual qıldı.
Məcnun dedi: "Ey vəfalı yarım!
Yoxdurmu bu yolda nəngü arım?
Cananəyə can verib yetibdir,
Can verməyən arada itibdir.
Ol dostum idi, degildi düşmən,
Həm ol ona aşiq idi, həm mən.
Ol canını verdi vasil oldu,
Öz mərtəbəsində kamil oldu,
Nəqsim mənim irmədi kəmalə,
Eyb eyləmə ağlasam bu halə".

QƏZƏL

Aşiq oldur kim, qılır canın fəda cananinə,
Meyli-canan etməsin hər kim ki, qıymaz caninə.

Canını cananə verməkdir kəmalı aşiqin,
Verməyən can, e'tiraf etmək gərək nöqsaninə.

Vəsl əyyam! verib cananə can, rahət bulan,
Yeydir ondan kim, salır canın qəmi-hicraninə.

Eşq rəsmi aşiq öyrənmək gərək pərvanədən
Kim, göyər gördükdə şəm'in atəşi-suzaninə.

Fani ol eşq içrə kim, bənzər fənası aşiqin
Feyzi-cavid ilə Xızrın çeşmeyi-heyvaninə!

Eşq dərdinin dovası qabili-dərman degil,
Tərki-can derlər bu dərdin mö'təbər dərmaninə.

Hiç kim canan üçün can verraogo laf etməsin
Kim, gəlibdir bu sifət ancaq Füzuli şaninə.

**BU, LEYLİNİN İBNİ SƏLAMDAN SONRA
MACƏRASIDIR**

və

**ZAVİVEYİ-MÖHNƏTDƏ
VAQE OLAN BƏLASIDIR**

Çün ata evinə döndü Leyli,
Əfğana olub həmişə meyli,
Tutmuşdu təriqi-əhli-matəm,
Təciddi-əza qılıb dəmadəm,
Hər qanda bilirdi var bir zar,
Ənduhü müsibətə giriftar,
Cəm' edib olurdu əncümənsaz,
Eylərdi sürudi-növhə ağaz.
Gər İbni Səlam idi bəhanə,
Məcnun idi bais ol fəğanə.
Ağzında idi bir özgə zikri,
Könlündə idi bir Özgə fikri.
İzhar qılırdı özgə adın,
Pünhani edərdi özgə yadın.
Bu rəng ilə daim ol pəriзад
Eylərdi fərağət ilə fəryad.
Suzi-dilinə gətirməyib tab,
Bir gecə dağıldı yarü əshab,
Ancaq ona şəm' qaldı həmdəm,
Söndürdü bir ah ilə onu həm.
Yə'ni nə rəva şəbi-siyahım
Şəm' istəyə qeyri-bərqi-ahım?!
Tənha qalıb etdi naleyi-zar,
Dərdü qəmə qıldı əczin izhar:
"K'ey dərdü qəmi-zəmanə, billah,
Olman bu gecə mətiimlə həmrah!
Tənhalıq ilə mən eylərəm xu,
Siz özgə müsahibə tutun ru!"
Gördü qəmi dərdə yox nihayət,
Qıldı şəbi-tirədən şikayət:
"K'ey bəxti-siyahımın nəziri,
Aşüftə qılan məni-əsiri!

Əvvəl yox idi sənin qərarın,
Seyr ilə keçərdi ruzigarın.
Hala nə üçün qərar edibsən,
Tərki-rəviş ixtiyar edibsən?
Sərmənziləmi özün yetirdin?
Ya zülmət içində yol itirdin?
Matəməzdəsən, siyəh libasın,
Kimdən ola, nişədir bu yasın?
Dərdü ələmim dənizi daşdı,
Seylabi-bəla başımdan aşdı.
Tiri-fələkə nişanə oldum,
Tahuneyi-çərxə danə oldum.
Matəmkədədir bu gecə aləm,
Mən bəxtiqara bir əhli-matəm.
Nə səbr qalıbdurur, nə aram,
Bilmən ki, nölür mənə sərəncam.
Olmuş bu gecə təmam kövkəb
Azarım üçün fələkdə Əqrəb.
Sübh ayinəsini jəng tutmuş,
Feyzi-səhəri fələk unutmmuş.
Ey sübh, sənin nə oldu halın,
Dəm urmağa qalmamış məcalın?
Könlün xoş isə, təbəssüm eylə!
Mehrin var isə, tərəbhüm eylə!
Fəryadıma həmdəm et xorusu,
Avazıma qoş sədayi-kusu.
Mürği-səhəri gətir zəbanə,
Göstər dəmi-sübhədən nişanə!"
Çox ağladı, etdi naləvü zar,
Dərdi-dili-zarın etdi təkrar.
Gördü mədədinə sübh yetməz,
Şəb derdi-dilinə çarə etməz,
Üz tutdu ona ki, feyzi-ami
Çəkmiş bu mədarə sübhü şami.
Razi-dili-zarın etdi ağaz:
"Key vaqifi-halü arifi-raz!
Yoxdur qəmi-dərdimə nihayət,
Qəmdən kimə eyləyim şikayət?
Qəm bihədü mən bəsi zəifəm,

Mən böylə qəmə qaçan hərifəm?
Ya ver mənə möhnətimdə taqət,
Ya taqətim olduğunca möhnət.
Gər cameyi-səbrim eyləsəm çak,
Hökmün yolu görünür xəternak.
V'ər könlümə versəm istimalət,
Taqətcə degil qəmi məlalət.
Namusdan eyləsəm cüdalıq,
Məcnun ilə qılsam aşinalıq,
Qorxum bu ki, israət ola pamal,
Fərmana müvafiq olmaya hal.
Qılsam bu həvada hifzi-namus,
Mə'mureyi-vəslim ola məhrus.
Qorxum bu ki, dudi-ahi-Məcnun
Əhvalımı eylayə digərgun.
Sadıqlərin ahı mö'təbərdir,
Ondan həzər etməmək xəterdir.
Ol öylə, bu böylə neyləyim, vay!
Bilmən məni-acizə nədir ray?
Ya Rəb, müttəhəyyirərə məni-zar,
Möhnətlərə olmuşam giriftar!
Sərmənzili-əmnə rah bilmən,
Səndən özgə pənah bilmən.
Gör badeyi-qəflət ilə mədhuş,
Qıl pərdeyi-lütfünü xətapuş!
Derilər ki, sitəmrəsidə Məcnun
Olmuş məni-mübtəlaya məftun.
Mən bisəri pa ona nə layiq
Kim, hüsnümə ola kimsə aşiq ?
Mən zərreyi-xarı xaksarəm,
Gərdir-rəhi-xaki -rəhgüzarəm.
Ruhum ki, bədəndədir, -sənindir,
Hər nəş'ə ki, məndədir, - sənindir.
Gəncineyi-hüsnünə əminəm,
Sənsən səbəbim ki, nazəninəm.
Ya Rəb, mədəd et ki, bu əmanət
Məhfuz ola ta dəmi-qiyamət!
Ta qürbə təvəccöh etdigim çağ,
Alnım açıq olavü üzüm ağ!"

BU QƏZƏL LEYLİ DİLİNDƏNDİR

Ya Rəb, kəməli-bargəhi-kibriya həqi!
Yə'ni furuği-nuri-rüxi-Mustəfa həqi!

Qıl qərqə bəhri-eşqə vücudim səfinəsin,
Fərmani-Xizrə Musa edən iqtida həqi!

Sübhi-vüsələ eylə bədəl şami-hicrimi,
Sübhün dəmindəki nəfəsi-dilgüşa həqi!

Dərdü bələmi rahi-məhəbbətdə qılma kəm,
Rahi-məhəbbətindəki dərdü bəla həqi!

Əhli-zəlalətəm, mənə göstər hidayətin,
Ehdayi-rahi-rast qılan rəhnüma həqi!

Ənduhü dərdə könlümü sahibtəhəmmül et,
Dərdə təhəmmül eyləyən əhli-riza həqi!

İxlasım et duaya Füzuli kimi dürüst,
Dərgahda icabətə layiq dua həqi!

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Əcz ilə dua qılırdı ol mah,
İzhari-niyaz edib ki, nəgah
Çəkdi cərəs ərrəhilə avaz,
Rəsmi-hüdi etdi sariban saz.
Köç oldu, açıldı bargəhlər,
Büxtülərə məhd çəkdi məhlər.
Bir məhmilə girdi Leyliyi-zar,
Kuhi-qəmin etdi nəqəyə bar.
Əfganı edib cərəs ünün pəst,
Eşqi meyi etdi naqəni məst.

BU, LEYLİNİN NAQƏYƏ ƏRZİ-RAZIDIR
və
ZƏBANİ-HAL İLƏ İZHARİ-NİYAZIDIR

Çün naqədə gördü nəş'əyi-hal,
Qıldı ona həm bəyani-əhval:
"K'ey qaliyəmuyü ənbərinbuy,
Gülçöhrəvü xar-xar, xoşxuy!
Ey başı açıq, ayağı yalın,
Bulmuş neçə göz hərəm vüsalın.
Sövdazədə nişədir dimağın?
Köksündə nədir bu əski dağın?
Kimdən sənə yetdi zülmü bidad,
Hər ləhzə nədir fəğanü fəryad?
Üşşaq təriqidir təriqin,
Gər aşiq isən, mənəm rəfiqin.
Nalan qəmi-eşqi-yardansan,
Sən dəxi bizim qatardansan.
Mən kimi yox əidə ixtiyarın,
Bir özgə əlindədir məharın.
Çün düşdü səninlə ittifaqım,
Rəhm eylə mənə, gör iştiyaqım.
Lütf eylə, binayi-kari-xeyr et,
Məcnunum olan diyara seyr et!
Bu şiftəyi yetir ol ayə,
Bu dərdi yetişdir ol dəvayə".
Nagah, gedərdi, oldu bihuş,
Mütləq Özün eylədi fəramuş.
Bihuşluğunda düşdü ol nur,
Həmrahı olan gürühdən dur.
Ol növ idi zülməti-şəbi-tar
Kim, olmadı sariban xəbərdar.
Çün gəldi özünə ol pərivəş,
Oldu bu qəziyyədən müşəvvəş.
Göz açdı, özünü gördü itmiş,
Həmrahı buraxmış onu, getmiş.
Dərd üzrə müzaəf oldu dərdi,

Təprətdi həyuni-rəhnəvərdi.
Çox cəhd ilə eylədi təkapu,
Çox yol arayıb yügürdü hər su.
Nə rah, nə rahibər bulundu,
Nə qafilədən əsər bulundu.
Tənha yürür oldu ol səmənber,
Zülmətdə misali-mahi-ənvər.
Çün seydi-fələkdə Leyliyi-mah
Şəb qafiləyi itirdi, naghah
Leyli sifətində gün çıxıb fərd,
Cəmmazəyə çəkdi məhmili-zərd.
Düşdü güzər ol səmənüzərə,
Məcnuni-həzin olan diyarə.
Hər yan nigəran gəzərdi ol mah,
Bir şəxsi-həzin göründü naghah,
Sormağa əlaməyi-mənazil,
Ol şəxsi-həzinə oldu mayil.
Lütf ilə təkəmmül etdi ağaz:
"Kimsən?" - deyibən yetirdi avaz.
Baş qaldırıb ol əsiri-məhzun,
Döndərdi cavab ona ki: "Məcnun!"
Leyli dedi: "Ey özünə məğrur,
Haşa deyə əjdəha sözün mur!
Haşa deyə zağ, bülbüləm mən,
Ya laf ura xar kim, güləm mən!"
Məcnun dedi: - "Ey düri-yeganə,
Məcnuna bilirmisən nişanə?
Ol şiftənin nədir nişanı,
Gördükdə nədən bilirsən anı?"
Leyli dedi: "Ol pəriliqadır,
Rüxsarlə qəddi dilrübadır.
Sən şiftəsən, əsiri-matəm,
Rüxsarı şikəstə, qaməti xəmə.
Sən xarsan, ol əzizi-aləm,
Sən bisəru pasan, ol müəzzəm."
Məcnun dedi: "Əhü-eşq olur xar,
Hüsn əhlinədir səfa səzavar."

Leyli dedi: "Ey bəhanəpərdaz!
Qeydi-dili-zarimə füsunsaz!
Peykər, turalım töküldü qəmdən,
Ya qamətin oldu xəm sitəmdən.
Məcnunu deyərlər əhli-idrak,
Əş'an lətiffi ləhcəsi pak.
Səndə qanı ol ədayi-dilsuz,
Əş'arü hekayəti-difəfruz?"
Məcnun dedi: "Əhli-hal olur lal,
Bəsdir nəmi-əşk şahidi-hal.
Tərtibi-ibarətü fəsaḥət
Eşq əhlinədir dəlili-rahət.
Rahətdən olan mənim kimi dur,
Gər samit ola degilmi mə'zur?"
Leyli dedi: "Çün sənə şəkim var,
Məcnun isən, eylə halın izhar,
Leyliyi sevirsən, eylə bünyad
Bir şe'r, keçən zamanın et yad!"

BU, MƏCNUNUN LEYLIYƏ İZHARİ-HALİ-ZAR ETDİGİDİR

Məcnuni-həzin eşitdi sövgənd,
Gördü onu şe'rə arizumənd,
Təfsili-qəminə verdi icmal,
Qıldı ona ərzi-surəti-hal:
"K'ey səbzeyi-dərdimə verən ab!
Sərrişteyi-razdan açan tab!
Sorma necə keçdi ruzigarın,
Eşq içrə nə oldu hali-zarın?
Düdar qəminmi söyləyim, ah,
Ya pəndi-mühibbü tə'ni-bədxah?
Çəkdim neçə gün cəfayi-məktəb,
Hər ruz məşəqqət ilə ta şəb.
Axır ki, çox oldu tə'ni-əğyar,
Ayrıldı məni-şikəstədən yar.
Faş oldu çü ələmə fəsanəm,
Tədbirimə düşdü atəm, anəm.
Gəh dəğdəğeyi-təbib gördüm,
Gəh sə'y ilə Kə'bəyə yügürdüm.
Açılmadı hiç bəbdən bab,
Tədbirimə aciz oldu əhbab.
Gah Növfələ eylədim təzərrö',
Feyzində bulunmadı təvəqqö'.
Geh İbni Sələma yar olub yar,
Verdi dili-mübtəlaya azar.
Gəh Zeyd pəyamına inandım,
Hər və'd ki, verdi doğru sandım.
Ümmid ilə ömrüm oldu zəye,
Halım betər etdi zə'fi-tale.
Əlqissə, vücudum oldu bərbad,
Bir ləhzə fələkdən olmadıra şad".
Könlünə qılıb fəraq tə'sir,
Bir türfə qəzəl həm etdi təqrir:

QƏZƏL

Ah kim, bir dəm fələk rə'yimcə dövrən etm'di,
Vəsl dərmanilə dəf i-dərđi-hicran etmədi.

Yardan min dərđi-dil çəkdim, bu həm bir dərđ kim,
Biluin dərđi-dilim, bir dərđə dərman etmədi.

Vadiyi-qürbətə can verdim, məni ol şahi-hüsn
Bir gecə xani-vüsali üzrə mehman etmədi.

Dustlar, çaki-giribanım görüb eyb eyləmən,
K'ol kim gördü kim, çaki-giriban etmədi?

Fəqr mülkün tut, gər istərsən kəməli-səltənət
Kim, mülkün fəthini fəğfurü xaqan etmədi.

Tiği - bidad ilə hər dərə qanımı tökmək nədir?
Ey fələk, hər kim dəm urdu eşqdən, qan etmədi.

Əhdü peyman etdi yarım kim: "Səne yarəm", vəli,
Yarlıq vəqti vəfayi-əhdü peyman etmədi.

Əql meydanını zindani-bəla bilməz hənuz,
Kim ki, bir müddət cünun mülkünü seyran etmədi.

Sirri-eşqin etmədi ancaq Füzuli aşikar,
Bu mübarək işi hər kim etdi, pünhan etmədi.

**BU, LEYLİNİN MƏCNUNDAN
XƏBƏRDAR OLDUĞUDUR**
və
**MƏTƏİ-VƏSLİNƏ NƏQDİ-CANLA
XİRİDAR OLDUĞUDUR**

Çün büdi kim olduğunu Leyli,
Rüxsarına axdı əşk seyli,
Giryən dedi: "Ey gözüüm çıraqı!
Vəhşilərə el, mənimlə yağı!
Sən men dedigim həbib imişsən,
Dərdi-dilimə təbib imişsən.
Sənsən dünü gün dilimdə zikrim,
Könlümdə olan xəyalü fikrim.
Gər tanıya bilmədim rəvadır,
Məstəm mənü məst işi xətadır.
Kimsə ki, özündən ola qafil,
Bir özgəyi bilməyə nə qabil?
Ol dəm ki, dimağa yetdi buyin,
Göz gördü şüai-mahi-ruyın,
Can bixəbər oldu, əql şeyda,
Tən qıldı min iztirab peyda,
Dəryayi-təhəyyürə olub qərq,
Əğyardan etmədim səni fərq.
Mə'zur tut, ey sənəm, bu halım,
Tə'n eyləmə, vermə infialım.
Sənsiz mən idim şikəstəxatir,
Yüz şükr, sənə yetişdim axir.
Gülzari-ümidim oldu sirab,
Ya Rəb, bu xəyaldırımı, ya xab?
Eysü tərəbim çıraqı yandı,
Bəxtim yuxudan məgər oyandı?
Ey dil ki, edərdin ahü nalə,
Daim nigəran olub vüsalə,
Ha, dövləti-vəslü zövqİ-didar!
Billah, dəxi etmə naləvü zar!
Ey didə, töküb sirişki-gülün

Hər dəm der idin ki: "Qanı Məcnun?"
Mənzurun olubdur ol səmənber,
Qıl məqdəminə nisar gövhər!
Ey can ki, çəkərdin intizarı,
Görmək diləyib həmişə yarı,
Yetdin ona, gəl, çıx indi təndən,
Get yarə, kəs ixtilatı məndən".
Dərdini deyirkən ol pənzad
Suz ilə bu şe'ri etdi bünyad:

BU QƏZƏL LEYLİ DİLİNDƏNDİR

Açmadı könlüm fələk, ta bağrımı qan etmədi,
Qılmadı xürrəm məni, ta zarü giryan etmədi.

Qılmadan bidad üə yüz parə pürxun könlümü,
Bu çəməndə gül kimi bir ləhzə xəndan etmədi.

Şükr kim, verdi fələk kamım, məni nomid edib,
Şiveyi-mehrü məhəbbətdən peşiman etmədi.

Dərd yoxdur kimsədə, yoxsa təbib-i-feyzi-eşq
Kimdə gördü dərd kim, ol dərdə dərman etmədi?

Səbr yoxdur mərdümi-aləmdə, vərənə ruzigar
Qansı müşküldür ki, tədric ilə asan etmədi?

Tutdu seylabi-dü çeşmim yerüzün, əmraa xoşa
Kim, binasın səbrimin ol seyl viran etmədi.

Eşq sövdasında sud etdin mətai-vəslədən,
Ey Füzuli, can verən canana nöqsan etmədi.

**BU, MƏCNUNİ-HEYRANIN
NİHAYƏTİ-HEYRƏTİDİR
və
LEYLİDƏN İSTİĞNÄ İLƏ QƏFLƏTİDİR**

Məcnun dedi: "Ey açan mənə raz,
Lütfilə qılan məni sərəftaz,
Kimsən? Mənə zahir eylə adın!
Bu badiyədə nədir muradın?
Can tazələdir fəşahətindən,
Bü ləhceyi-pürməlahətindən.
Xülqi xoşü ləfzi canfəzasan,
Böylə görünür ki, aşinasan.
Billah nə diyardan gəlirsən?
Nə rahigüzardan gəlirsən?
Gər lələ isən, na dağdansen?
V'ər susən isən, nə bağdansen?
Şirin-şirin təkəllümün var,
Hali-dilimə tərəhhümün var.
Biganədən ummazın bu hali,
Bir ülfətdən degil bu xali.
Bihudə degil bu könlüm almaq,
Gəlmək, başım üzrə sayə salmaq.
Əql olsa idi mənimlə həmrəh,
Əhvalından olurdum agah.
Qəm könlümü etməsəydi bitab,
Göz pərdəsi olmayaydı ximab,
Qəflət xələlindən ayrılırdım,
Əlbəttə, kim olduğun bilərdim.
Çün məndə yox ehtimali-idrak,
Sən söylə özün ki, kimsən, ey pak?"

BU QƏZƏL MƏCNUN DİLİNDƏNDİR

Öylə sərməstəm ki, idrak etməzəm dünya nədir,
Mən kiməm, saqi olan kimdir, meyü səhba nədir.

Gərçi canandan dili-şeyda üçün kam istərəm,
Sorsa canan, bilməzəm kami-dili-şeyda nədir.

Vəslədən çün aşıqi müstəğni eyler bir vüsəl,
Aşıqa mə'suqdən hərdəm bu istiğna nədir?

Hikməti-dünyavü mafiha bilən arif degil,
Arif oldur, bilməyə dünyavü mafiha nədir.

Ahü fəryadın, Füzuli, incidibdir aləmi,
Gər bəlayi-eşq ilə xoşnud isən, qovğa nədir?

CƏVABI-LEYLİ

Leyli dedi: "Ey qərineyi-ruh,
Kamı-dili-mübtəlayi-məcruh!
Müjdə ki, zəmanə verdi kamın,
Doldu meyi-işrət ilə camın.
Müjdə ki, müyəssər oldu məqsud,
Sövdə ilə axır eylədin sud.
Müjdə ki, muradın oldu hasil,
Məqsudə səni Həq etdi vasil.
Leyli mənəm, arizuyi-canın,
Kamı-dili-zarü natəvanın.
Müştaqi-cəmal idin həmişə,
Möhtaci-vüsəl idin həmişə.
Hələ ki, müyəssər oldu didar,
Təqsiri-təllül etmə, zinhar!
Gör dövləti-vəslimi qənimət,
Gəl yanıma, fəvt qılma fürsət!
Dil nəzri-vüsali-qamətindir!
V'ər canım isə, əmanətindir.
Çün düşdü məcalın, etmə ehmal,
Gəl nəzrini tut, əmanətin al!
Gər xəstə isən, mənəm təbibin,
V'ər aşiq isən, mənəm həbibin.
Gəl bəzmi-vüsala məhrəm olğıl!
Bir ləhzə mənimlə həmdəm olğıl!
Ver nərgisə lələ ilə rəvnəq,
Reyhani-tər ilə zibi-zənbəq.
Firuzəyi et qərini-yaqut,
Qıl tutiyə qəndi-nabdən qut.
Peyvəndi-gül eylə erğəvanı,
Xızra yetir abi-zindəganı.
V'ər aşiqi-mübtəla degilsən,
Məcruhi-qəmi bəla degilsən,
Təqlid ilə göstərib əlamət,
Qılma özünü, mənə məlamət!
Bir əqlü fərasət eylə peyda,

Ancaq, bizi etmə xəlqə risva!
Ey gül, bu mənə degilmidir nəng
Kim, olmayasan mənimlə həmrəng?
Mən ərz edəm afitabi-rüxsar,
Sən qılmayasan hərərət izhar?
Mən cam tutam, deyim ki, "gəl al!",
Sən durmayasan ayağa filhal!
İzhari-camalın eyləmək gül,
Bülbül görüb eyləmək təğafül?
Çox təcrübə etmişəm olur az:
Mə'suqinə aşiq eyləmək naz".
Təqrib ilə ol büti-düara
Bir türfə qəzəl həm etdi inşa:

BU QƏZƏL LEYLİ DİLİNDƏNDİR

Ey qılan şeyda məni, məndən bu istiğna nədir?
Nişə sormazsan ki, əhvali-düi-şeyda nədir?

Gər mənə xəlq içrə pərva qılmadın, mə'zursan,
Böylə tənhalıqda qılmazsan mənə pərva, nədir?

Səhldir gər bilməyib halım, tərəhhüm qılmamaq,
Halımı bilmək, tərəhhüm qılmamaq əmdə nədir?

Gül təmənnasında derlər bülbülün qövğaların,
Çün gülü gördükdə qılmaz meyl, bu qövğa nədir?

Ol pəri mütləq məni-rüsvayə qılmaz iltifat,
Ey Füzuli, bilməzəm cürmi-məni-rüsva nədir?

**BU, LEYLİYƏ MƏCNUNUN
İSTİĞNASIDIR
və
İSBATİ-SƏFAYİ-İMLASIDIR**

Məcnun dedi: "Ey büti-pərivəş!
Xaşaki-zəifə urma atəş!
Yandırmağıma yetər xəyalın,
Yoxdur mənə taqəti-vüsalın.
Zinhar, gətirmə, ey səmənber,
Ayineyi-arizin bərabər.
Bir zərrəyə kim, vücud yoxdur,
Ayinədən ona sud yoxdur.
Ol gün ki, gözümdə var idi nur,
Gözdən üzünü yaşırdm, ey hur!
Hala ki, nəzarən oldu müşkil,
Durmaq nə üçün mənə müqabil?
Eşq etdi binayi-vəsli möhkəm,
Mə'nidə məni səninlə həmdəm,
Rəf oldu bu e'tibari-surət,
Haşa ki, olam şikari-surət.
Ləzzət rüxi-yari-dilsitandan
Candır bulan, ey diriğ candan!
Canım gedəli bəsi zamandır,
Cismimdəki indi özgə candır.
Sənsən hala tənimdə canım,
Gözdə nurim, cigərdə qanım.
Məndən bəri eylədin məni sən,
Ərzə kimə eyləyim səni mən?
Məndə olan aşikar sənsən,
Mən xud yoxam, ol ki var - sənsən!
Daim sənə məndədir təcəlli,
Mən qeyrdən olmuşam təsəlli.
Gər mən mən İsm, nəсэн sən, ey yar?
V'ər sən sən isən, nəyəm məni-zar?
Çün mən olubam səninlə məmlu,
Vəhdət rəvişində xoş degil bu

Kim, dıŝrada istəyəm nişanın,
Bir özgə məkan biləm məkanın.
Əvvəl bu işi edəndə bünyad,
Mən tifi idimü zəmanə ustad.
Etmişdi sənə məni müqəyyəd,
Guya oxudurdu dərsi-əbcəd.
Hala qılıbam kəmal hasil,
Əbcəd səbəqin oxurmu kamil?
Çün yetdi kəmalə sərxəti-eşq,
Sərxət görüb ancaq eylərəm məşq,
Rüsvalığa çün mən etmişəm ad,
Sən həm bu süluki etmə bünyad.
Tut pərdeyi-ismət içrə aram,
Rüsvay mənəm, sən ol nikunam!
"Məcnun" mənə derlər əhli-aləm,
Ancaq mənədir cünun müsəlləm.
Sən olma fəsaneyi-xəlayiq,
Məcnun işi Leyliyə nə layiq?
Məcnun mənəm, ey vəfalı dildar!
Divanəliyə mənəm səzavar!
Sən eyləmə halını digərgim,
Leyli nə rəva ki, ola məcnun?
Qəmxarsan, ey büti-pəriru,
Qəmxarlığın həmin yetər bu
Kim, pərdənişin olub həmişə,
Daim qılasan hicab pişə.
Gün kimi çıxıb müdam seyrə,
Göstərməyəsən cəmal qeyrə
Kim, səndə nə olsa rəsmü adət,
Ətvarımadır mənim şəhadət,
Mən eşq güzərgəhində xakəm,
El cümlə bilir məni ta, pakəm,
Rəhm et mənə, ey büti-vəfadar,
Tə'n əhlinin ağzın açma, zinhar!
Çün mən rəhü rəsmi-eşq tutdum,
Namus təriqini unudtum.

Namusunu saxla hər xətəldən,
Sən əql əteginə qoyma əldən".
Təqrib ilə oləsiri-məhcur
Bu nadirə şe'ri etdi məzkur:

BU QƏZƏL MƏCNUN DİLİNDƏNDİR

Xəyalilə təsəllidir, könül meyli-vüsal etməz,
Könüldən dışra bir yar olduğun aşiq xəyal etməz.

Həqiqi eşq çün müstövciyi-nöqsan degil, mütləq,
Özün əhli-həqiqət valehi-hüsnü cəmal etməz.

Kəmal-i-eşqə talib möhtərizdir hüsn-i-surətdən
Ki, qeydi-hüsn-i-surət aşiqi sahibkəmal etməz.

Dəlili-cəhldir eşq əhlinə surətpərəst olmaq
Ki, aqıl iftiraqı mümkün ilə ittisal etməz.

Könüldə dust təkkin bulsa, olmaz gözdə cövlanı,
Məhəbbət sabit olsa, öz yerindən intiqal etməz.

Səvadi-masivadan lövhi-dil xali gərək daim,
Müvəhhid səfheyi-idraka nəqşi-xəttü xal etməz.

İradət zayə etməz əhli-mə'na surətən hərgiz,
Həqiqət cövhərin cəhli-məcəza payimal etməz.

Müqəyyəd olmaz əhli-surətin rənginə hal əhli,
Füzuli kim, müqəyyəddir, məgər idraki-hal etməz?

**BU, LEYLİNİN MƏCNUN ƏTVARINA
TƏHSİNİDİR**
və
HÜSNİ-E'TİQADINA HÜSNİ-YƏQİNİDİR

Leyli dedi: "Ey vücudi-kamil,
Qürbi-Həqə ismət ilə qabil!
Me'raci-kəmalını sınırdım,
Keyfiyyəti-halını sınırdım.
Oldum necə olduğundan agah,
Xoş mərtəbədir bu, barəkallah!
Əhsəntə ki, zati-pak imişsən,
Pakizə vücudi-xak imişsən.
İnsaf həmin ola qənaət,
Təskini-bəvaya istitaət.
Eşqində riya güman edərdim,
Ətvarını imtəhan edərdim.
Əlminnətü lillah oldu mə'lum,
Vəsl olduğu məşrəbində məznium.
Qəmnak idim, eylədin məni şad,
Bu qeyd təəllüqündən azad.
Bir qafil-i-xudpərəst idim mən,
Cəh! ilə müdam məst idim mən.
Arayışi-zülfü xal edərdim,
Peyvəstə munu xəyal edərdim
Kim, sən tələbi-vüsal edərsən,
Nəzzareyi-zülfii xal edərsən.
Hala mənə rövşən oldu halın,
Me'raci-həqiqəti-kəmalın.
Mən bəslədigim bu zülfü xalı,
Çəşmi-siyəhü Üzari-alı
Öz canım üçün degil, şəbü ruz,
Nezri-nəzərindir, ey diləfruz!
Ta eyləyəsən dəmi nəzarə,
Təskin verəsən dili-figarə.
Həm sən olasan murada vasil,
Həm ola mənə səvab hasil.

Yoxdur çü nəzarə meyli səndə,
Neylər bu cəməli-xub məndə.
Tən dürcünədir düri-rəvanım,
Gənci-bədənimdə nəqdi-canım
Derdim ola sərfi-rəhgüzarın,
Gördükdə rəvan qılam nisarın.
Tövfiqü vüsəlin edəm idrak,
Əndişeyi-hicrdən olam pak.
Hala ki, müyessər olamaz kam,
Olmaq nə rəva arada bədnam?
Nəsx-i-xəti-e'tibar qıldım,
Rahi-ədəm ixtiyar qıldım.
Ta necə verə qübari-surət
Ayineyi-zatıma küdurət?
Vəqt oldu ki, rövşən ola mir'at,
Müstəğni ola süfatdan zat.
Vəqt oldu bu qönçə ola xəndan,
Tə'sir edə sübh-i-feyzi-canan.
Xunabi-qəmilə doldu könlüm,
Qönçəsifəti tutuldu könlüm.
Fərz oldu ki, tey qılam büsatım,
Qət' edəm özümdən ixtilatım.
Sitr-i-təti edəm ədəm hicabın,
Rüxsara çəkəm fəna niqabın.
Ta hüsni-rüxüm ki, istəməz yar,
Olmaya nəsibi-çəşmi-əğyar.
Zira ki, nəsibi-hüsni-qabil
Oldur, ona aşıq ola mayıl.
Hüsniümdə çü yox qəbuli-aşıq,
Nöqsan ilə olmağım nə layiq?"
Bu hala münasib ol pərizad
Filhal bu şe'ri etdi bünyad:

BU QƏZƏL LEYLİ DİLİNDƏNDİR

Nə dilbər kim, dəmadəm aşiqə ərzi-cəmal etməz,
Qalır naqis, bulub feyzi-nəzər kəsbi-kəmal etməz.

Dəgil cəzb etməyəən üşşaqı mə'suq olmağa qabil,
Nə hasü hüsni-surətdən ki, cəzbi-əhli-hal etməz.

Gərək rüxsareyi-mə'suq məxfi qeyri-arıfdən
Ki, arif olmayan idrak sün'i-zülcəlal etməz.

Həvayi-vəsldir kim xublər vəslinə talibdir,
Və gər nə, eşqi-kamil fərqi-hicranü vüsəl etməz.

Olan nəqdi-həyatın aşiqin mə'suqə sərf eylər,
Bu zülmü, ah, əgər mə'suqinə aşiq həlal etməz.

Məcəz əhlinə xublar cilveyi-naz eyləsinlər kira,
Özün əhli-həqiqət mübtəlayi-xəttü xal etməz.

Füzuli, aləmi-surətdə sərgərdan gəzər zahid,
Zəhi qafil, bu sevdanın sərəncamın xəyal etməz.

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Xətm eyləmədən sözüünü ol mah,
Bir naqənişin göründü nagah.
Naqə ilə bir nəfər səbükxiz,
Gördü ki, gəlir nəsimtək tiz.
Bildi büti-gülrüxü səmənbuy
Kim, özü üçündür ol təlcü puy.
Bildi ki, rəqib bədgümandır,
Ənduhi-dilü bəlayi-candır.
Ol mahivəş olduğunda qaib
Olmuş ona sürət ilə talib.
Gülzara hənuz yetmədən xar,

Gül qıldı vidayi-səhni-gülzar.
Ol halına vaqif olmadan qeyr,
Təprətdi cəmazeyi-səbükseyr.
Cuyəndə görüb ol afitabı,
Tərk etdi şitabü iztirabı.
Tövfiqi-murada oldu xoşdil,
Düşdü önə, qıldı əzmi-mənzil.
Şəhbazı yetirdi aşiyana,
Tapşırdı nihah bağibana.
Məcnun yenə qaldı zarü məhcur,
Həmsöhbəti marü həmdəmi mur.
Nə durmağa taqətü qəran,
Nə gəzməyə əldə ixtiyarı.

BU, MƏCNUNUN ME'RACİ-FƏZAILİDİR
və
BƏYANİ-MƏRTƏBEYİ-HÜSNİ-XƏSAILİDİR

Şahənşəhi-mülki-möhnətü dərd,
Yə'ni Məcnuni-dərdpərvənd
Bir pak idi ki, bu ərseyi-xak
Onun kimi görməmişdi bir pak.
Mömoreyi-qürbi-Həq məqamı,
Ərvaha fərizə ehtiramı.
Çün nifrəti-şəm'-nəsli-adəm
Qıldı ona vəhşəti müsəlləm,
Hər vəhşi donunda bir firiştə
Yar oldu ol adəmisiriştə.
Zahirdə rəfiqi vəhşlə teyr,
Batində mələik ilə həmseyr.
Qılmışdı kəməli-e'tidali
Kəsrət ələmindən onu xali.
Çəkməzdi cahanda ol cahangərd
Əndişeyi-gərmü qüsseyi-sərd.
Bilmişdi cahanın e'tibarın,
Yox yerinə satmış idi varın.
Tutmuşdu təriqi-əhli-tövhid,
Bulmuşdu kəməli-tərkü təcrid.
Olmuşdu vücudi-pakı pürnur,
Alayışı-əklü şürbdən dur.
Təhsil qılıb səfayi-siyrət,
Görmüşdü məcazdən həqiqət.
Ə'yana yox idi e'timadı,
Nəqqaş idi nəqşdən muradı.
Mövzun idi təb'l-nüktədam,
Hər nüktədə vaqifi-məanı.
Avazi idi bəsi mülayim,
Üslubu dürüst, üsulu qaim.
Təhrir ilə hər çəkəndə avaz,
Quşlara tutardı rahi-pərvaz.
Gahi qəzəli gəhi qəsiddə

İnşa qılıb ol sitəm rəsidi
Suz ilə oxurdu gahü bigah,
Bir neçə əziz onunla həmrəh,
Yazarlar idi təmam şe'rin,
Oxurlar idi müdam şe'rin.
Aləmlərə ol qəribü məhcur
Əksər bu səbəbdən oldu məşhur.
Avaziyü zehniyü cəmalı
Qılmışdı müqəyyəd əhli-halı.
Kim olsa bu üç kəmalə qabil,
Demək olur ona zati-kamil.
Peyvəstə qılıb kəmalın izhar,
Bu beytləri qılırdı təkrar:

BU QƏZƏL MƏCNUN DİLİNDƏNDİR

Biz cahan mə'murəsin mə'nidə viran bilmişiz,
Afiyəət gəncin bu viran içrə pünhan bilmişiz.

Gər özün dana bilir təqlid ilə surətpərəst,
Aləmi-təhqiqdə biz onu nadan bilmişiz.

Bixəbərələr şərbəti-rahət bilirlər badəyi,
Biz həkimi-vəqtiz, onu tökmüşüz, qan bilmişiz.

Bilmişiz kim, mülki-aləm kimsəyə qılmaz vəfa,
Ol zamandan kim, onu mülki-Süleyman bilmişiz.

Ayrı bilmişsən, Füzuli, məscidi meyxanədən,
Sehv imiş ol km, səni biz əhli-irfan bilmişiz.

**BU, LEYLİNİN
BAHARİ-ÖMRİ XƏZANA İRDİGİDİR**

Saqi, gözə gəldi nəş'əyi-mey,
Bir neçə qədəh yürüt peyapey!
Əzmi-tərəb etdin, ehtimam et,
Zövqün tərəb əhlinin təmam et!
Bəzm əhlinə cami-laləgun tut,
Əmma mənə cümlədən füzun tut!
Zira ki, hənuz nimməstəm,
Qəm silsiləsinə paybəstəm.
Xoşdur tərəb əhlinin bu bəzmi,
Dağılmağa olmasaydı əzmi.
Tarixnəvisi-haliyyəam,
Bu qissəyə böylə verdi itmam
Kim, vəsldən olmayıb təsəlli,
Məcnundan olanda dur Leyli
Kəsmişdi təəllüqün cahandan,
Qət'i-nəzər eyləmişdi candan.
Bir fəsl ki, dəsti-qarəti-dey,
Gülzar büsatın eylədi tey,
Matəmkədə oldu ərseyi-bağ,
Matəmdə sürud naleyi-zağ.
Leyli kimi oldu lalə məstur,
Məcnun kimi şaxi-ərgəvan ur.
Rənci-yərəqandan oldu əşcar
Lərxanü zəifü zərdrüxsar.
Söndü gülü lələnin çırağı,
Sərsər yeli zülmət etdi bağı.
Gül bimi-təərrüzi-həvadan,
Lalə sitəmi-dəmi-səbadan
Rəxtini yaşırdı¹ bağlarda,
Lə'lini itirdi dağlarda.
Bir mar misalı oldu hər nəhr.
Hər lərzədə su məsəbeyi-zəhr.

¹ Gizlətdi

Göydən yerə endigində baran,
Hər qətrə olub misali-peykan,
Guya ki, yetirdi bağə bidad
Kim, şö'bədəyi-təhərrüki-bad
Bir sehr ilə abı ahən etdi,
Ondan təni-bağə cövşən etdi.
Bir gün bu həvada Leyliyi-zar
Qəm dəf'inə etdi meyli-gülzar.
Gördü gülü lalədən əsər yox,
Ənvai-şəcərdə bərgü bər yox.
Səhni-çəməninin səfası getmiş,
Nöqsani-səfa kəmələ yetmiş.
Nə səbzə tənində tab qalmış,
Nə bərg üzündə ab qalmış.
Matəmkədə gördü busitanı,
Rıqqət oduna tutuşdu canı.
Suzi-cigərilə yanə-yanə,
Şərh etdi qəmini busitanə:
"K'ey bağ, nədir bu ahi-sərdin?
Mən xəstəyə zahir eylə dərdin!
Mən dəxi sərtin kimi nizarəm,
Bir güldən iraqü zərdü zarəm;
Nə dövləti-qürbünə qəbulum,
Nə rövzeyi-kuyinə vüsulum.
Sən gərçi xəzanəsən giriftar,
Əlbəttə, bəharə yetməgin var.
Ümmidi-vüsəl məndə yoxdur,
Səndən qəmə qüssə məndə çoxdur!"
Artırdı qəm ağladığıca dərdin,
Giryan göyə tutdu ruyi-zərdin.

**BU, LEYLİNİN ANASINA
VƏSİYYƏT ETDİGİDİR
və
DUST YADI İLƏ DÜNYADAN
GETDİGİDİR**

Mə'budinə ərz qıldı razın,
Bildirdi könlüdəki niyazın:
"K'ey hakimi-ərseyi-qiyamət!
Sultani-səriri-istidamət!
Nomidilik atəşinə yandım,
Billah, bu vücuddan usandım!
Çün dust yanında naqəbulam,
Billah, bu həyatdan məlulam!
Mən şəm'i-şəbi-fəraqi-yarəm,
Suzanü siyah ruzigarəm.
Yandırdı məni cəfayi-aləm,
Dinlənməzəm, ölməyincə bir dəm.
Dərdim ki, vücudum ola baqi,
Şayəd düşə vəsl ittifaqi...
Pərtöv bürcündə afitabım,
Bildim ki, vücud imiş hicabım.
Ya Rəb, məni et fənaya mülhəq
Kim, rahi-fəna imiş rəhi-Həq."
Pak idi, duası etdi tə'sir,
Filhal mizacı oldu təğyir.
Tə' siri-həvayi-namünasib
Tərkibinə qıldı zə'f qalib.
Gəldikcə ziyadə oldu dərdi,
Təblərzə fəraqətə gedərdi.
Məhv oldu təb içrə ol pərivəş,
Bir şəm' kimi ki, görə atəş.
Əksildi əraqdə hüsni-tabı,
Bir gül kimi kim, gedər güləbi...
Zə'fi-təni ol məqamə yetdi
Kim, bəstər içində cismi itdi.

Bəstərdə tələb qılan nişanın,
Görməzdi vücudi-natəvanın.
Rəf oldu nişaneyi-səlamət,
Mövтинə göründü min əlamət.
Əzm eylədi olmağa müsafir,
Rehlət əsəri çü oldu zahir,
Rəf etdi hicab ehtirazın,
Fəş etdi anayə gizli razın:
"K'ey dərdi-dilim dəvası ana!
Şəm'i-əməlim ziyası ana!
Qəm gizləmək ilə canə yetdim,
Ta mümkün idi, təhəramül etdim.
Hala ki, müqərrər oldu getmək,
Fərz oldu bu sirri zahir etmək.
Olsun sənə, ey zəifə, rövşən
Kim, tiği-həva həlakıyam mən.
Cismimdə yox özgə dərd tabı,
İlla qəmi-eşq iztirabı.
Mən aşiqi-zarü binəvayam,
Bir məhliqaya mübtəlayam.
Sevdası ilə yox oldu varım,
Keçdi həvəsilə ruzigarım.
Çox arizu eylədim cəmalın,
Bir dəm görə bilmədim vüsəlin.
Hala gedirəm könüldə süzi,
Əldən nə gəlir, bu idi ruzi.
Ancaq degiləm məni-pərişan
Ol yar qəmində zarü giryan.
Ol həm məni-zarə mübtəladır,
Sərgəşteyi-vadiyi-bələdir.
Məndəndir onun cünuni əfzun,
Qeys ikən olubdur adı Məcnun.
Daim keçirər qəmində əyyam,
Bir gün ona hasil olmayıb kam.
Rüsvayi-zəmanə oldu məndən,
Afaqə fəsanə oldu məndən.

Bihudə degil fəğanü ahı,
Yaqmazmı məni onun günahı!?
Mən kim, gedirəm bu xakidandan,
Dərdim bu ki, şərmsarəm ondan,
Ey munisi-ruzigarım ana,
Qəmxanmü qəmküsarın ana!
Mən dari-bəqaya əzm edəndə,
Dünyaya vida edib gedəndə,
Mənsiz çəkib ahlar, fəğanlar
Səhralərə düşdüyün zamanlar
Düşsə yolun ol olan diyara,
Ərzi-qənim eylə ol figara.
Zinhar ona olanda vasil,
Xoş kimsədir, ondan olma qafil!
Damanını tut, rızasın istə,
Mən mücrim üçün duasın istə.
Ərz eylə ki: "Ey vəfalı dildar!
Can verdi yolunda Leyliyi-zar.
Eşqində yerinə yetdi lafı,
Də'vasının olmadı xilafı".
Söylə məni-zarü mübtəladan:
"K'ey eşqdə laf edən vəfadan!
Xəlvətgəhi-ünsə məhrəm oldum,
Azadəvü şadı xürrəm oldum.
Sən həm gələ gör, təəllül etmə!
Mən müntəzirəm, təğafül etmə!
Gər sadıq isən bu yolda, sən həm
Səbr eyləmə, eylə tərki-aləm.
Gəl kami-dil ilə olalım yar,
Bir yerdə ki, yoxdur onda əğyar...
Daim olalım bir evdə həmrəz
Kim, çıxmaya dışra ondan avaz.
Xoş mənzili-əmnə bulmuşam rah,
Bitə'neyi-düstü cövrü-bədxah.
Məndən səni eyləmək xəbərdar,
Bismillah, əgər iradətin var!"

Çün qıldı vəsiyyətini axır,
Əzmi-səfər etdi ol müsafir.
Yad eylədi yarı mehribanın,
Vəsl arzusu ilə verdi canın.
Kimdir ki, cabanda fani olmaz?
Dövri-fələkin amani olmaz!
Dünya yedi başlı əjdəhadır,
Əndişeyi-ülfəti xətdadır.
Hər lütfünədir dəfinə min qəbr,
Hər şəhdinədir qərinə min zəbr.
Dövrən üzərindədir zəmanə,
Əlbəttə, galən gedər cəhanə.
Ərbabi-zəmanəyə verib pənd,
Bu şe'ri nə xoş demiş xirədmənd:

QƏZƏL

Bu aləm kira, könül, qeydin çəkərsən, möhnətü qəmdir,
Fəna sərmənzilin seyr eylə kim, bir xoşca aləmdir.

Anıb tənhalığı qəbr içrə nifrət qılma ölməkdən,
Təriqi-üns tut kim, hər ovuc topraq bir adəmdir.

Dəgil möhkəm cahan mülkündə hər bünyad kim, qılsan,
Bəqa mülkündə tut mənzil kim, ol bünyad möhkəmdir.

Əcəl alayışı-xövfü xətdərdən qurtarar nəfsi,
Bu cövhər kimiyayi-nəfsə bir iksiri-ə'zəmdir.

Kəməli-eşqi-insan mövt iləndir rahi-hikmətdə,
Bəli, mücrə qılan hökmün misalın nəqşi-xatəmdir.

Bahar əyyamı girsən lələzara, xak əczasın
Mühəqqər görmə kim, hər zərrə bir cam ilə bir Cəmdir.

Əsiri-nəfsdir əhli-cahan, bilməz fəna qədrin,
Füzuli, tərəkəridi sənə ancaq müsəlləmdir!

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Leyli güli-gülşəni-lətafət
Çün gördü xəzan yelilə afət,
Pamali-xəzan olub baharı,
Əncama yetişdi ruzigarı,
Biçarə anası açdı başın,
Başından aşırdı qanlı yaşın.
Kafurini tökdü zə'fərana,
Suzi-dil i!ə gəlib fəğana,
Çox ağladı, etdi ahu nalə,
Ağlar, kim olursa böylə halə.
Əlqissə, tutub təriqi-matəm,
Ol vaqəəyə yığıldı aləm.
Tə'zim ilə tutdular əzasın.
Qəbrin düzüb urdular binasın.
Tən oldu müqimi-ərseyi-xak,
Ruh oldu qərini-övcü-əflak.
Şövq əhlinə qürb hasil oldu,
Dəryasına qətrə vasil oldu.

**MƏCNUNUN LEYLİ VƏFATINDAN
XƏBƏRDAR OLDUĞUDUR**
və
**DUST YADI İLƏ DÜNYADAN
GETDİGİDİR**

Möhnət çəmənində gül dərənlər,
Aləmdə yaman xəbər verənlər
Qəm nüsxəsin eyləyəndə təhrir,
Vermişlər ona bu növ təşhir
Kim, Zeydi-sitəmrəsideyi-zar
Ol vəqədən olub xəbərdir,
Fılhal qılıb əziməti-rah,
Məcnuni-həzini etdi agah:
"K'ey şifteyi-şikəstətəle!
Əfsus ki, sə'yin oldu zaye!
İdbari-tilismin oldu batil,
Bu məşğələdən dəxi nə hasil?
Bazar pozuldu, yığ büsatın!
Bu silsilədən kəs irtibatın!
Leyli sənə verdi zindəgani,
Sən ol baqi, ol oldu fani!
Sən sədqəsi olduğun pərivəş
Sədqə sənə oldu, ey bəlakəş!
Əzmi-rəhi-cənnət etdi ol hur,
Firdövs məqamın etdi mə'mur."
Məcnun ki, xəbərdən oldu agah,
Suzi-cigərilə çəkdi bir ah
Kim, qülqüləsin həm ol zamanda
Cananı eşitdi ol cahanda...
Az qaldı ki, naləsilə dildar
Ol xabi-əcəldən ola bidar.
Bir ləhzə bülənd olub xüruşi,
Düşdü yerə, getdi əqlü huşi.
Çün gəldi özünə, qıldı nalə,
Yağdırdı xəzanı üzrə jalə...

Tə'nə sözü'n etdi Zeydə bünyad:
"K'ey saqiyi-bəzmi-zülmü bidad!
Netdim sənə qəsd-i-canım etdin?!
Qəsd-i-dili-natəvanım etdin!
Qıydın məni-zarii natəvana,
Urdun sitəm atəşini cana.
Zəhr idi məgər bu verdigin cam
Kim, mərg pəyamın etdi e'lam?
Bir murçəyə nədir bu kinə,
Fulada döyərmi abiginə?
Tə'siri-sitəmdən ictinab et,
Barı bu günaha bir səvab et!
İlət məni yar olan diyara,
Şəm' eylə məni məzari-yara!"
Düşdü yola, oldu Zeydə həmrəh,
Bir hal ilə kim, nəuzübillah...
Çün gördü məzari-gülzarın,
Düşdüyü qucaqladı məzarın.
Köksünü qılıb ləhəd kimi çak,
Mərqəd kimi saçdı başına xak.
Qəbr üzrə axıtdı qanlı yaşın,
Ləl eylədi yaşı qəbri daşın.
Yer üzün edib sirişki məmlu,
Keçdi yerə ol sirişkdən su.
Oldu düri-əşki-biqərarı
Qəbr içrə nigarının nisarı.
Göz yaşını eylədi müxatəb:
"K'ey tirə şəbi-fəraqə kövkəb!
Çıxmaq sənə oldu indi vacib
Kim, oldu ol afitab qaib!
Bir bürci məqam tutmuş ol mah
Kim, olmaz ona nəsim həmrəh.
Sən durma əgər mürüvvətin var,
Gir torpağa, istə onu zinhar!
Gör qandadır ol düri-yeganə,
Netmiş ona afəti-zəmanə!

Pabus edibən yetir niyazım,
Bildir bu təzərrö ilə razım:
"K'ey şəm', nədir bu ictimabın?
Mən bəxti siyahdan hicabın?
Cami-meyi-qəm tutanda aləm
Həm sən içdin bu camı, mən həm.
Məst etdi mägər səni bu badə
Kim, bəzmdə durmadın ziyadə?
Bir nadirə şərn' idin şəbəfruz,
Düşdü sənə zövqi-eşqdən suz,
Bir neçə zaman əgərçi yandın,
Suzi-dilə dözmədin, usandı.
Bidarlığa gətirmədim tab,
Şəhla gözün oldu maili-xab.
Həmrahım idin bu yolda, ey mah!
Həmrahı qoyub gedərmə həmrah?
Əflaka təfaxür eylə, ey xak
Kim, oldu rəfiqin ol düri-pak!
Zülflinə müariz olma, ey mar,
Kim, onda müqimdir dili-zar!
Xalına təərrüz etmə, ey mur,
Kim, bağlıdır onda cani-məhcur!
Ey ömr, gəl indi başa sən həm
Kim, çeşmimə tirə oldu aləm!
Aləm xoş idi ki, var idi yar,
Çün yar yox, olmasın nə kim var!
Ey can, tənə-xəstəni vida et,
Bu xəstə ilə yetər niza et!
Müştaqinəm, ey əcəl, kərəm qıl!
Dəf i-ələm ilə rəf i-qəm qıl!
Qurtar məni iztirabi-qəmdən!
Ver müjddə vücudimə ədəmdən!
Ayinəmi eylə jəngdən pak,
Qıl pərdeyi-e'tibarımı çak!
Rəf et, nə isə arada hail,
Eylə məni ol nigara vasil!

Təklifl-vüsal edər mənə yar,
Bir xəlvətə kim, yoxdur əğyar.
Mən getməmək eyləsəm, xətadır,
Səndən mənə bir mədəd rəvadır.
Billah, mədədimdə qılma ehməl
Kim, bəxtimə üz veribdir iqbal.
Ya Rəb, mənə cismü can gərəkməz,
Cananımsız cahan gərəkməz!
Mınbə'd zəlilü xar qılma,
Sərgəşteyi-ruzigar qılma!"
Əfganda ikən gedib qərari,
Oldu bu qəzəl dilində cari:

QƏZƏL

Yandı canım hicr ilə, vəsli-rüxi-yar istərəm,
Dərdməndi-firqətəm, dərmani-didar istərəm.

Bülbüli-zarəm, degil bihudə əfgan etdigim,
Qalmışam nalan qəfəs qeydində, gülzar istərəm.

Dəhr bazarında kasiddir mətai-himmətim,
Bu mətai satmağa bir özgə bazar istərəm.

Fani olmaq istərəm, yə'ni bəlayi-dəhrdən
Rahəti-cismi-zəifü cani-əfgar istərəm.

Nola gər qılsam şəbi-hicran təmənnayi-əcəl,
Neyləyim, çoxdur qəmim, dəf'inə qəraxar istərəm.

Çün bəqa bəzmindədir dildar, mən həm durmazam
Bu fəna deyrində, bəzrai-vəsli-dildar istərəm.

Ey Füzuli, istəmən kimsə rizasilə fəna,
Mən ki, bundan özgə bilmən çarə, naçar istərəm.

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Çün razi-dərunin etdi təqdir,
Rə'yinə müvafiq oldu təqdir.
İmdad qılıb inayəti-Həq,
Qıldı onu məqsədinə mülhəq.
Gül dərdi hədiqeyi-əməldən,
Mey içdi sürahiyyi-əcəldən.
Qəbrini qucaqladı nigarın,
Can sədqəsi etdi ol məzarın.
"Leyli!" - dedi verdi cani-şirin
Ol aşiqi-biqərarü miskin.
İnsaf, həmin ola məhəbbət,
Bu dairədir məqami-heyrət.
Guya ki, əlində idi canı,
Daim gözədiridi ol zəmanı,
Çün dövr ilə yetdi ol zəmana,
Ondan bir icazət oldu cana.
Hər necə ki, var idi nigarı,
Aləmdə idi onun qərarı,
Çün qıldı nigan tərki-aləm,
Bu aləmi tərək qıldı ol həm.
Çün gördü bu halı Zeydi-qəmnak,
Əfğan qılıb etdi yaxasın çak,
Fəryad ilə qıldı növhə bünyad,
Övci-fələkə yetirdi fəryad.
Zar ağladı öylə kim, həm ol dəm
Ahı oduna yığıldı aləm.
El cəm' olub etdilər nəzarə,
Məcnuni-siyahruzigarə.
Qəbr üstünə gördülər yıxılmış,
Cananəyə can nisar qılmış.
Əhvalına ağlayıb sərəsər,
Dəfn etməgin etdilər müqərrər.
Qüsl eyləyibən tənə-nizarın,
Dildarının açdılar məzarın.
Qoydular onu həm ol mazara,

Qəmnak yetişdi qəmküsara.
Ruh oldu fələkdə ruha həmrəz,
Tən oldu tən ilə yerdə dəmsəz.
Rəf oldu təəllüqati-hail,
Mətlubuna talib oldu vasil.
Bir bəzm iki şaha məhfil oldu,
Bir bürc iki maha mənzü oldu.
Qəbr üstünə qoydular nişanə,
Faş oldu bu macəra cəhanə.
Tövfündə qılıb murad hasil,
Ol qəbrə xəlayiq oldu mayil.
Keçdikcə zaman mükərrəm oldu,
Hacətgəhi-əhli-ələm oldu.
Budur əsəri-məhəbbəti-pak,
Xoş mərtəbədir bu, qılsan idrak.

BU, ZEYDİN LEYLİ İLƏ MƏCNUNU RÖ'YASINDA GÖRDÜGÜDÜR

Ol məşhədə Zeyd olub mücavir,
Asari-sədaqət etdi zahir.
Tə'mir üçün etdi çox ətalar,
Tədris ilə qıldı çox binalar.
Peyvəstə hərarəti-cigərdən
Qəndili-məzarın etdi rövşən.
Carub ilə ab olan mətlub,
Müjgan ilə əşki abü carub.
Hər ləhzə qılırdı tazə matəm,
Qılmazdı fəğanü naləsin kəm.
Ol munisü müşfiqü müvafiq
Bir gecə qərbi-sübhi-sadiq,
Bimar tənində qalmayıb tab,
Qılmışdı məzara yastanıb xab;
Xab içrə göründü ol nizarə
Bir bağdə iki mahparə.
Rüxsarlərində zövqdən nur,
Bimi-qəmi dərdü qüssədən dur.
Xoşvəqtü nişatməndü dilşad,
Əğyar təərrüzündən azad.
Hər məhvəşə min firiştəsürət
İxlas ilə olmuş əhli-xidmət.
Sordu ki: "Bular nə mahlərdir?
Nə rütbəli padşahlərdir?
Bu rövzə nə rövzeyi-bərindir,
Bu qövmi nə qövmi-nazənindir?"
"Budur, - dedilər, - riyazi-rizvan,
Bu qövmi-xüceştə - hurü qılman.
Bu iki məni-xüceştərüxsar
Məcnun ilə Leyliyi-vəfadar.
Çün vadiyi-eşqə girdilər pak,
Ol paklik ilə oldular xak,
Mənzilləri oldu bağı-rizvan,
Çakərləri oldu hurü qılman,

Çün bunda riza verib qəzaya,
Səbr eylədilər qərnü bəlaya,
Getdikdə cəhani-bivəfadan,
Qurtuldular ol qəmü bəladan.
Çün Zeyd yuxudan oldu bidar,
Bu nüktəyi etdi xəlqə izhar.
Xəlqin olub e'tiqadı əfzun,
Ol qəbrə ziyarət oldu qanım.

TƏMAMİYİ-SÜXƏN

Saqi, mütəğəyyir oldu halım,
Söyləşməyə qalmaq məcalım!
Mənbə'd ziyadə vermə badə,
Rəhm eylə ki, sərxoşam ziyadə!
Xoş qəflət ilə keçirdim əyyam,
Bilmən ki, nolur işim sərəncam?
Sənnayeyi-ömr getdi əldən,
Sud etmədim etdigim əməldən.
Fəryad bu cövrədən ki, gərdun
Əhvalımı eylədi digərgun.
Dün didəyi-tər qılıb gühərbar,
Gərduna dedim ki: "Ey cəfakar!
Hərgiz rəvişindən olmadım şad,
Dami-qəmü möhnətindən azad.
Əhbaba nəqiz dövr edərsən,
Ərbabi-kəmalə cövr edərsən.
Məcnun əgər olsa idi cahil,
Olmazdım itaətində kahil,
Fərmanına inqiyad edərdin,
Könlünü müdam şad edərdin.
Əhli-hünər olduğu səbəbdən,
Sahibnəzər olduğu səbəbdən,
Əqranı içində xar qıldın,
Biizzətü e'tibar qıldın.
Leyli gər olaydı bir həyasız,

Ya, sən kimi mehrsiz, vəfasız,
Olmazdı ona həmişə cövrün,
Kamınca müdam olurdu dövrün.
Fəzl əhlinə mayıl olduğundan,
İdrak ilə kamü olduğundan,
Daim qəm əlində zar qıldın,
Aşüfteyi-ruzigar qıldın.
Mən həm gər olaydım əhli-təzvir,
Etməzdin ianətimdə təqsir.
Səndən qərəzəm olub sərəncam,
Dövründə mənə olurdu aram.
Çün əhli-vüqarü nəngü arəm,
Cövrünlə həmişə xarü zarəm.
Bu üzdən imiş sənin mədarın,
Var, indi ki, yoxdur e'tibarın!"
Gərdun eşidib mənim itabım,
Verdi bu əda ilə cəvabım:
"K'ey surəti-haldən xəbərsiz!
Hər hikmətə eyb edən hünərsiz!
Mən əmrə müvafiq eylərəm dövr,
Hikmətdə vəfadır etdigim cövr.
Əmma, sən edən əməl xətadır
Kim, piri-təriqətin həvadır.
Şairtiyə iftixar edibsən,
Kizbi özünə şüar edibsən.
Məcnun dedigin vücudi-kamil
Hər danişə məndən oldu qabil.
Divanə ona sən eylədin ad,
Səndən ona yetdi zülmü bidad!
Leyli dedigin məhi-təmami,
Mən pərdədə saxladım girami.
Rüsvayi-xələyiq eylədin sən,
Mın tənəyə layiq eylədin sən.
Gəh İbni Sələma zülmü ilhaq,
Gəh Növfələ qədri qıldın itlaq.
Şərm et, bu nə hərzədir, nə möhməl?
Nə İbni Sələmü qanğı Növfəl?

Şərh eyləmək istədin fəsanə,
Qıldın sözə onları bəhanə.
Gördü çürümüş sümüklər azar,
Töhmətlərinə olub giriftar,
Əmvat məzaliminə girdin,
Asudələrə əzab verdin.
Cürmünə olanda xəlq mülzəm,
Lazım sorulur bu iftira həm.
Olmazmı bu baisi-əzabın?
Bu məsələdə nədir cəvabın?"

CƏVABI-MƏSƏLƏ

Ey tutiyi-bustani-göftar,
Sərrafı-süxən, Füzuliyi-zar!
Aldanma, əgər sipehri-laib,
Tə'n itə sənə dedisə kazib.
Əş'arə yaman deyib usanma,
Sərmayeyi-nəzmi səhl sanma!
Sözdür gühəri-xəzaneyi-dil,
İzhari-sifati-zatə qabil!
Can sözdür, əgər bilirsə insan,
Sözdür ki, deyərlər, özgədir can.
Bİllah, bu yamanmıdır ki, hala
Əmvata söz ilə verdin əhya?
Məcnun ilə Leyliyi qılıb yad,
Ərvahlarını eylədin şad?

BU, BƏYANİ-ÜZRİ-TƏ'LİFİ-KİTABDIR
və
TARİXİ-ZƏMANİ-FƏTHİ-BABDIR

Ey kilki-rəvəndə, barəkallah!
Oldun məni-rəhnəvərdə həmrəh.
Mən sə'y ilə hacətim bitirdin,
Bir mənzilə aqibət yetirdin.
Rəhmət sənə kim, sən etdin imdad,
Bu əski binayı etdin abad:
Əşk ilə biruni siməndud,
Ah ilə dəruni ənbəralud,
Məxzənləri gənci-gövhəri-dərd,
Rövizənləri mənfəzi-dəmi-sərd.
Əlqissə, mürəttəb oldu bir bağ,
Zər lələsi bağı üzrə yüz dağ.
Xuni-cigər abi-cuyban,
Növki-müjə əbri-növbəharı.
Ol dəm ki, bu nüsxə oldu mərqum,
"Leyli-Məcnun" adıyla mövsum,
İzharə gəlib rümuzi-vəhdət,
Vəhdətdə təmən olub hekayət,
Tarixinə düşdülər müvafiq:
Bir olmaq ilə ol iki aşiq¹.

¹ "Leyli və Məcnun" əsərinin yazılma tarixi əbcəd hesabı ilə iki aşiq (ایکی عاشق) sözləri ilə ifadə olunmuşdur. عاشق – 471, ایکی عاشق isə 942 edir ki, buna da bir əlavə etdikdə 943 (miladi 1537) olur.

**BU, ƏRBABİ-VƏFADAN
TƏVƏQQÖİ-QƏBULİ-MƏ 'ZİRƏTDİR
və
ƏSHABİ-ZƏKADAN
TƏMƏNNAYİ-DUAYİ-MƏĞFİRƏTDİR**

İnsaf ver, ey həsud, insaf,
Tə'n etmə ki, cövhərin degil saf!
Əhvalımı gör xərabü müztər,
Ənduhi-zəmanədən mükəddər.
Söz dairəsi degil bu əhval,
İnsaf mənə kim, olmazam lal.
Məndən təməl etmə fikri-saib,
Əhvalımadır sözüüm münasib.
Azdır demə cövhəri-səfasın,
Bir sor ki: "Nə verdilər bəhasın?"
Billah, gər olaydı bir xiridar,
Mın gənci-nihan qıldım izhar.
Filcümlə bu həm ki, oldu məstur,
Bir şövq ilə zövqdən degil dur.
Eybi hünər ixtiyar qılma!
Şe'rim həsədin şüar qılma!
Bihudə yetər, təərrüz eylə,
Gər qadır isən, cəvab söylə!
Tərk eylə təərrüzü inadi
Kim, vadiyi-cəhldir bu vadi!
Dəm xeyr sözüündən ur dəmadəm,
V'ər xeyr deməzsən - əbsəm, əbsəm!

Ey verən bəzmi-kainatə nəşəq,
Buraxan cami-eşqə nəş'əyi-Həq!
Eşq meyxanəsin qılan mə'mur,
Sunan ondan cəhana cami-qürur
Kim, edib ol qürur camın nuş,
Əhli-nitq ola valehü mədhuş;
Cümlədən məxfi ola əsrarı
Olmaya hiç kim xəbərdan.

ARIZU KƏRDƏNİ-TƏRİQİ-SƏVABI¹

Ey sifətində xirə hər müdrük!
"Ma ərəfnakə həqqə mə'rifətik".²
Nəş'əyi-danişin müfərrihi-can,
Ari ol keyfiyyətdən əhli-cahan.
Meyi-eşqindən afəriniş məst,
Bəzmi-şövqündə cüralə badəpərəst.

DƏR MÜNACATI-FATEH-ÜL-ƏBVAB³

Ya Rəb, əfsürdəyəm məni-nahl,
Həddən ötdü xumari-badəyi-cəhl.
Qoyma əfsürdəvü pərişanhal,
Eşq odundan mənə hərərət sal.
Bəzmi-eşq içrə sun mənə bir cam,
Leyk cami ki, nəqsim edə təmam.

¹ Savab yolu arzulamaq

² Biz səni layiqincə tanımadıq

³ Qapılar açanın (Allahın) münacatı

Qıla asari-mə'rifət izhar,
Ola miftahi-məxzənül-əsrar.
Nə şərabi ki, əqli zail edə,
Təətindən könülnü qafil edə.
Ola mütləq fəsadi-din səbəbi,
Bula ondan zəval şər'i-nəbi.

HƏST İN NƏ'Tİ-ƏHMƏDİ-MUXTAR¹

Nəbuiyi-Haşimi ki, bəzmi-vücut
Cami-eşqindən aldı nəş'əyi-bud.
Piri-meyxaneyi-qədimü qidəm,
Saqiyi-bəzmü həlqeyi-xatəm.
Hər zaman min səlamü min sələvat,
Onavü ol imamə qıl bizzat.

ŞƏMMEYİ-VƏSFI-HEYDƏRİ- KƏRRAR²

Yari-Səlmanü xaceyi-Qənbər,
Valiyi-Rövzə, saqiyi-Kövsər.
Oldur ayinədari-surəti-Həq,
Nə vəsi, varisi-nəbi mütləq.
Nazimi-şər'ü saqiyi-Kövsər,
Babi-Şübbeyri validi-Şəbbər.

BAŞƏD İN MƏDHİ-PADŞAHİ-ZƏMAN³

Saqiya, sübhəmdir, eylə şitab,
Dövrə gəlsin çü mehr cami-şərab!
İztirab içrəyəm, xumarım var,
Badəyə xeyli intizarım var.

¹ Bu, Əhməd-Muxtarın (Məhəmmədin) nətidir

² HeydəriKərrarın (Əlinin) sifətlərindən bir neçə kəlmə

³ Bu, zəmanə padşahın mədhidir

Qalib olmuş mənə rəhəbət-i-bəng,
Vəhm edib eylərəm hər işdə dirəng.
Cami-mey sun ki, ta dilirənə
Mədh edim padişahi-dövrənə.
Ol səfəbəxşi-cami-Cəm ki, müdam
Təxt qeyrinədir çü badə həram.
Ol ki, başlar zamanda bəzmi-fərağ,
Padişahlar başından eylər əyağ.
Cami-feyzin içən, Məsihatək,
Feyzi-ruhül-qüdüs tapar bişək.
Mey kimi ruhi-xəlqə nəş'ərəsan,
Nəş'ətək hökmü el başında rəvan.
Dövrü bir bəzmdir behişt-i-bərin,
Tac zərrin, sürahi həm zərrin.
Bu sürahidən olmayan xoşhal,
Dürd nisbət müdam ola pəmal.
Camtək təlkkam olub əbədə,
Bəngtək təndən ola başı cüda.
Məclisəfruzi-bəzragahi-Xəlil,
Cəmi-əyyam, şah İsmayil.
Ondan asudədir qəniyyə gəda,
Xəllədəllahü mülkəhü əbədə.¹
Ol ki, cami-mey olalı bünyad,
Qədəh ondandır, ol qədəhdən şad.

BAŞƏD İN VƏSFT-SAQİYT-DÖVRAN²

Saqiya! Badə sun ki, fürsətdir,
Bizə fürsət bu gün qənimətdir.
Lalətək qoymağıl əlindən cam,
Var ikən fürsət, eylə eyş müdam.
Nərgisi gör ki, nəş'əsi getməz,
Başı gedərsə tərki-can etmez.

¹ Allah onun mülkünü əbədi etsin.

² Bu, zəmanə saqisinin tərifidir.

Sən dəxi aciz olma, canın var,
Canın olduqca badə tut zinhar
İstəsən kim, mey abi-Kövsər ola,
Ol sənə müttəsil müyəssər ola,
Bezmi-ali-Əlidə məskən tut,
Məstlər kimi özgə bəzmi unut.

İBTİDAİ-HEKAYƏTİ-MEYÜ BƏNG¹

Saqiya, bilməzəm mənim nəmdir,
Həmdəməim qüssə, məhrəməim qəmdir.
Qəm meyi-lə'l axıtdı yaşımdan,
Qüssə bəngim uçurdu başımdan.
Kəlləxüşk olmağım çü Bəng yetər,
Bir əyağ ilə qıl dimağımı tər,
Ta sənə bir əcəb hekayət edim,
Bəng ilə Badədən rəvayət edim:

* * *

Bir gün əyyami-növbaharda mən
Tutmuş idim çü lələ tərfi-çəmən.
Səbzəvü gül solumda, sağımda,
Bəng başımda, mey əyağımda.
Bəngtək nəş'ə ilə başım xoş,
Bəngü mey hazirü məaşım xoş.
Bağ həm qeyrəti-behişti-bərin,
Bəzm qurmuş cəhana xüld ayin.
Lə'li-tərdən nəsimi-ənbərbu,
Qönçə minasın eyləmiş məmlu.
Nüql ilə dolmuş idi gül təbəqi,
Qürsi-limu töküb səməən vərəqi.
Doldurub saqiye-səba hər dəm
Cami-gül içrə badeyi-şəbnəm,
Bülbüli-xəstədən aparmış huş,

¹ "Badə və Bəng" hekayəsinin başlanğıcı

Qumriyi-zarı eyləmiş mədhuş.
Yasəmən doldurub sürahiyi-zər,
Zərdcə badə ilə vəqti-səhər,
Səbzəni etmiş eylə layə'qil ki,
düşüb cuya rəxtin etmiş gil.

DƏR SİFATİ-ŞƏRABÜ SÖHBƏTİ-U¹

Gördüm ol bəzm içində bir məhbub,
Surəti xubü sirəti mərəğub.
Türfə adı zəmanə məşhuri,
Ləqəbi Badə, əsli ənguri.
Sifət ilən qərineyi-xurşid,
Nütfeyi-Cəm, sülaleyi-Cəmşid.
Etmiş ol Badəyi-Süheyl xəvas,
Neçə həmdəmlər ilə söhbəti-xas.
Hazirü cəm' xidmətində çü cam,
Əraqü Buzəvü Nəbid tamam.
Gərm ikən məclis içrə nuşanuş,
Ötərək məst olub Mey etdi xüruş
Ki: - Mənəm hər nə var ona faiq,
Xidməti-xəlqdir mənə layiq!
Olamı kimsə göstərə cür'ət,
Mənə endirməyə səri-taət?"
Badə qüğac şücaət izharın,
Gərm edib zərqu ləf bazarın,

SÜXƏNİ-SAQIYÜ İHANƏTİ-U²

Dizi üstə çöküb rəvan Saqi
Dedi: - Ey Badə, işrətin baqi!
Dün ki, məhrum idim cəmalından,
Düşmüş idim cüda vüsalından;

¹ Şərabın sifətləri və söhbəti

² Saqinin söhbəti və onun etirafı

İstər idim səni gəhü bigah,
Bir əcəb bəzmə uğradım nagah.
Sədri-bəzm olmuş onda bir sərhəng,
Sərkəşü səbzpuşu sufirəng.
Zahirin xub gördüm öylə ki, var,
Batini həm degildi biəsrar.
Də'vi eylər ki: "Xızrdır mənə pır,
Ondan aldım dua ilə təkbir".
Bir zaman mən ona ki, həmdəm idim,
Bitəkəllüf ki, şadı xürrəm idim.
Söhbəti dilgüşa, özü xoşxu,
Leyk qayətdə zərqu lafi ulu.
Urar ol həm yeganəlikdən dəm,
Der ki: - "Aləmdə hər nə var mənəm".
Belə kim, mənlik eylər ol nakəs,
Baş çəkən səndən özgə oldur bəs."

Qatı məğrurü xudpərəst idi Mey,
Axiri-məclis idi, məst idi Mey.
Zuri-dəstinə e'timad etdi,
Nasəza ilə Bəngi yad etdi.
Tündü təlx oldu ol hekayətdən,
Qəzəbü qəhri artdı qayətdən.

QƏZƏBİ-MEY BE SAQİYİ-SADƏ¹

Dedi: - Ey saqi-yi-rəkiksüxən!
Bu nə sözdür, məgər ki, bəngisən?
Anladım böylə rəngi-ruyindən,
Bu diliranə göftü guyindən
Ki, xəyalı-nifaq edibsən sən,
Bəng ilə ittifaq edibsən sən.
Bu aradan məni götürmək üçün,

¹ Meyin sadələvh Saqiya qəzəblənməsi

Onu bir dövlətə yetirmək üçün.
Görəyim ol xəyali-xam olsun,
İltifatım sənə həram olsun.
Neçə yerlərdə gördüm, ey ovbaş,
Səni əgri vü qılmadım elə faş.
İmdə naçar üzünə çıxdım,
Səndən oldu ki, könlünü yıxdım.
Durma, dur imdi ər müvafiq isən,
Nüqlək söhbətimdə sadıq isən,
Dedigin serkeşin gətir başın,
Dəstgir eylə yarü yoldaşın!"

Saqi ol işdə tapdı heyranlıq,
Çəkdi ol qissədən peşimanlıq.
Qıldı məkr ilə ol şər işdə hiyə, l,
Dedi: - Məstəm, aman mənə bu məhəl!
Sübhədən kim, düşə güzarım ona,
Varayım, yazuyim xumarım ona.
Onu daş ilə səngsar edəyin,
Sındırıb cismini qubar edəyin."
Badə tünd oldu təəllüldən,
Bir qərəz anladı təğafüldən.
Saqiyi tutdu Mey, yaman tutdu,
Belə tutar kimi ki, qan tutdu.
Oldu saqi Meyin giriftarı,
Faş edən böylə olur əsrarı.

ƏZMİ-TƏDBİR KƏRDƏNİ-BADƏ¹

Saqiya, qılma tərki-badeyi-nab,
İstəsən, Meydən istə fəthül-bab.
Meydir ayineyi-cəmalül-lah,
Zinhar, ondan eyləmə ikrah!

¹Badanın tədbir görmək cəhdi

Bir qədəh başla, nəş'əm eylə təmam
Ki, tapam qüvvəti-ədayi-kəlam.

Saqi olğac əsirü Mey müztər,
Atəşi-fitnə çəkdi şö'leyi-şər.
Yığdı yanına Badə əshabın,
Açdı tədbiri-dövlət əbvabın
Ki, bu dəklü¹ fəsada çarə nədir,
Çarə ol ziştə-nabəkərə nədir?

MƏSLƏHƏT DİDƏNİ-ƏRƏQ BA MEY²

Dedi əvvəl Ərəq ki: - Ey Meyi-nab!
Qılma nəş'ə xəyalı ilə şitab!
Şahsan, xəsmə çəkər etmə özün,
Bir qulunla bərabər etmə özün.
Surəti-halına nəzər qılma,
Böyüdüb anı mö'təbər qılma!
Düşmə sövdasına, təğəful qıl,
Neçə gün səbr ilə təhəmmül qıl!
Ol sənə qədrü şövkətin nə bilir?
Öz-özündən çürür, ərir, əzilir.

GÖFTÜ GUYİ-NƏBİD HƏM ƏZ PEY³

Çün Ərəq sozləri tükətədi, Nəbid
Dedi: - Ey nütfeyi-Cəmə Cəmsid!
Dövlət oldur ki, düşmənlə ola zəbun,
Olmadan bir şərəfə şö'lə füzun;

¹ "Kimi" mənasındadır

² Arağın meyə məsləhəti

³ Ondan sonra Nəbidin (xurma şərəbinin) söhbəti.

Bir şəbixun ilə həlak edəyin,
Hiddətindən cəhamı pak edəyin.
Olmaya az ikən bu iş çox ola,
Dəxi dəf inə çarəsi yox ola.

SÜXƏNİ-BUZƏ DƏR TƏDARÜKİ-HAL¹

Çün Nəbid eylədi sözüünü təمام,
Dedi Buzə ki: - Ey Meyi-gülfam!
Nə təğafül, nə cəng qıl pişə,
Bu işə qıl bir özgə əndişə.
Ver ona lütf müjdəsilə firib,
Ola kim, ixtilatı ola nəsib.
Yanına gəlgəc ol fəsadi-zəman,
Eylə məkr ilə dəf ini pünhan.
Nə məsaf eylə kim, yaman ola ad,
Nə təğafül ki, gün-gün arta fəsad.

HƏM İBA KƏRDƏNİ-MEY ƏZ ƏQVAL²

Qılmadı hiç qövlü Badə qəbul,
Gəlmədi hiç söz ona məqbul;
Dedi: - Oldur səlah kim, əvvəl
Qılmayam irtikabi-cəngü cədəl,
Göndərəm qasid ilə, pənd verəm,
Bir neçə pəndi-sudimənd verəm.
Pənd isə tabe olsa, yarımdır,
Olmasa, cəng xud şüarımdır.
Kimdir imdi ki, əzmi-rah qıla.
Sayeyi-dövlətim pənah qıla,
Özüünü Bəng məclisinə sala,
Sözüümü söyləyə, cəvabım ala?"

¹ Tədbir görülməsində Buzənin (pivənin) məsləhəti.

² Şərabın danışıqlardan boyun qaçırması

RƏFTƏNİ-BUZƏ BORDƏNİ-PEYĞAM¹

Gəldi göftara Buzeyi-bədnam,
Laflar urdu ol nəməkəbhəram
Kim: - Mənə əmrin olsa, münqadam,
Mən səfər şiddətinə mö'tadam.
Bəngə peyğamın eyləyim iysal,
Görməsəm sülhə onda istiqbal,
Zərb ilən onu sərnigun edəyin,
Əzeyin, yencəyin zəbun edəyin."

* * *

Tutdu Mey Buzənin sözüne qulağ,
Dedi: - Ey Buzə, yaxşısan, üzün ağ!
Yeri, onun şükühini sındır,
Badipayi-qüruridən endir!

SİFƏTİ-BƏNGİ-ZİŞTÜ BƏDFƏRCAM²

Söylə məndən kim: ey füsürdə mizac,
Dəlisən, eylə bu cünuna əlac!
Bir əlac eylə, dəf i-sövda qıl!
Başına çarə tap, müdava qıl!
Ey zina kişvərinin övbaşı,
Müttəsil nikbətəlin başı.
Ey əsasi-binayi-hər vəsvas,
Əntə xənnasü fi südurinnas.³
Ey sərəsər təsəvvürün batil,
Fisqü iğlamə ruzü şəb mayıl!
Qaliba kim, xəmirini təqdir

¹ Buzənin sifariş aparçası

² Çirkin və pis xasiyyətli Bəngin sifətləri

³ Sən insan ürəyinin şeytanısan

Yüz fəsad ilə eyləmiş təxmir.
Der imşən ki: "Hər nə var mənəm".
Kə'bsən, gər yetər başın göyə həm.
Sən yaman cəhl içində qalmışsan,
Ayın¹ öz başına ulalmışsan.
Hiç mə'qul söz deməzsən sən,
Qandadır kim, kötək yeməzsən sən?
Kimə olsan müsahib, ey cahil,
Olur əlbəttə, tənbelü kahil.
İş məcalı qılırsan, ey sərsam,
Bir zamanın işin bir ildə təmam.
Əkl vəqti sənədir, ey bədsəkt,
Bir ilin quti bir zəmanlıq əkl.
Ey xirəd rəhgüzərinin tikəni,
Tanrı xar eyləsin səni əkəni!
Baisi-nikbətü fəlakətsən,
Bəs ki, bədsəklü bədqiyafətsən.
Xah dərviş olavü xah qəni,
Usu² azar düşündə görsə səni.
Hər səadətsiz olsa yar sənə,
Şəmmeyi qılsa e'tibar sənə,
Məhv olub onda mərdlik əsəri,
Mütləq olmaz şücaətə cigəri.
Xürrəm olma ki, səbzdir sənə rəng,
Sənsən ayineyi-təbiətə jəng.
Səndən olur yünül ağır başlar,
Səni hər kim ələ alır, daşlar.
Əməlindir müxalifi-hikmət,
Xəlqə səndəndir əsli-hər illət.
Bu işə bitməgin gərək naçar
Ki, olasan qapımda xidmətkar.
Ya bu iqlimdən başın al get,
Yoxsa başın götür hüzuruma yet!
Məstək məndən olma bipərva,

¹ "Çox" mənasındadı.

² Ağillı

İttibaimdən etmə istiğna.
Mən əgər razı olmasam səndən,
Başına çox bəla gələr məndən.
Kəlləxüşk olmağı şüar etmə,
Gəl dimağın tər eylə, ar etmə.
Yaxma hirs oduna qurun, yaşın,
Həzər et kim, xətərdədir başın.
Şərm qıl, sərgirənliq etmə yügüş,
Həddini tam, gəl ayağıma düş.
Yox özündən məgər sənin xəbərin
Ki, nə tərkibsən, nədir hünərin?
Guş qıl, fəzlini bəyan edəyin,
Olan əsrarını əyan edəyin.

QISSEYİ DƏR SİFATİ-ƏSRARƏST¹

Var idi İsfəhanda bir meykəş,
Bəng manənd müttəsil sərxoş.
Bir əcəb qəsrdə tutub mənzü,
Meyə olmuşdu ruzü şəb mayil.
Bir gün ol rind məclisində şərab
Oldu manəndi-kimiya nayab.
Həsəl oldu ona sədə'i-xumar,
Yedi dəfinə zərreyi-əsrar.
Əsəri-bəng edib hücumı-təmam,
Tapdı mir'ati-əqli jəngi-zülam.
Şəb idi, leyk mahi-şəbəfruz
Qılmış idi cahanı qeyrəti-ruz.
Rəngi-məhtab idi nümuneyi-ab,
Qəsr ol ab içində şəkli-hübab.
Qəsrədən rind dışra qıldı nigah,

¹Əsrarın (Bəngin) sifətləri haqqında bir hekayə.

Su göründü gözüne pərtövi-mah,
Dedi: - Ey vay, oldu iş müşkil,

Seyl tutmuş cahanı, mən qafil.
Suya, çarəm budur, özüm buraxım,
Dolmadan qəsr bir kənara çıxım.
Özümlü qurtarım səbahət ilən,
Bir kənara çıxım fərağət ilən.
Ələ bir taxta parəsin aldı,
Yerə məhtab tək özün saldı.
Lət görüb başı fərş daşından,
Zərblən bəngi uçdu başından.
Dərdi-sər gördü, gəldilər hükəma,
Dedilər dərdinə şərab dəva.
Sənə budur hünər ki, şərh etdim,
Əhli-idrakə sor ki, mən netdim?
Mənim əslim, köküm təfəhhüs qıl,
Hörmətim səndən artıq olmağı bil.

SİFƏTİ-XUBİYİ-MEYÜ MEYXAR¹

Bilmiş ol kim, əzimi cəbbaram,
Sərkəşü sərfərazü sərdaram.
Kim ki, bəhs ilə baş qoşarsa mana,
Gər Firidun isə hərifəm ona.
Gəh olur huş alım dimağından
Ki, başın bilməyə ayağından.
Mən kiməm? - Həmdəmi-Cəmi Cəmşid,
Safılıqla qərineyi-xurşid.
Məhəki-cövherim təmam əyar,
Laleyi-kuhsari-hilmü vüqar.
Bir binadır vücudi-şər'i-bəşər,
Sirri-təhqiqə olmağa məzhər.
Hər binada ki, yaxşıdır bünyad,
Onu əfzunraq eylərəm abad.
Hər binada ki, süstdür ərkan,

¹ Şərabın və şərab içənlərin yaxşı sifətləri

Onu əslilə eylərəm viran.
Bu səbəbdən mənə yetən əshab,
Kimi xoş vəqtdir, kimisi xərəb.
Düşdü Davuddan zəmirimə zövq,
Hüsni-avazə hasil etdim şövq.
Ərz qıldım Kəlimə surəti-hal,
Rifqimi qıldı ümmətinə həlal.
Qövmi-tərsayə mən tanıtdım rah,
K'etdilər¹ İqtidai-Ruhullah.
Mən həqiqətdə əhli-irfanəm,
Deməsinlər şərki-şeytanəm.
Adəmə səcdə qılmayıb şeytan,
Tapdığında qürur ilə üsyan;
Məndən olsaydı nəş'əsi bir dəm,
Mən gəz eylərdi səcdəyi-Adəm.
Riqqətəfzayi-aşiqi-zarəm,
Çöhrə-əfruzi-hüsni-dildarəm.
Nəzəri-aşiqü rüxi-məhbub,
Biri talib durur, biri mətlub.
Hicr ilə müşkil ikən onlara hal,
Mən buraxdım araya tərhi-vüsal.
Gərçi düşmənligimdə fitnəm çox,
Dustluqda dəxi misalım yox.
Hər nə dərd olsa, mən dəva verərəm,
Təb' güzgüsünə cila verərəm.
Bir xirədmənd aliməm mahir,
Batin əhvalın eylərəm zahir.
Məktəbi-meykədəmdə şamü səhər
Şərhi-təcrid oxur müdərrişlər.
Padişahları, istəsəm, asan
Qılıram bir gədə ilə yeksan.
Gər gədaları, istəsəm filhal
Qılıram padişahi-bizəri mal.
Mənəm ərbabi-rif'əti-dərəcat,
Baisi-xeyrü daxili-həsənət.

¹ Ki etdilər

Mənəm ol şəhryari-həft iqlim
Ki, mənə şahlar qılır tə'zim.
Hər kim olsa, əyağıma baş urar,
Mən gəlincə qamu əyağa durar.
Gövhərimdir mənim müfərrihi-zat,
Mənəm, əlqissə, mənşəi-həsənət.
Həsənətimi ondan eylə qiyas
Ki, demiş həq mənəfeün-linnas.
Vəsfi-zatimdə bir hekayət var,
Guş gər tutsan, eylərəm izhar.

SİFƏTİ-MAHRÜYİ-GÜLRÜXSAR¹

Var idi Reydə bir xüceştəxisal,
Mahtəl'ət nigari-mişkinxal.
Meyi-lə'li-ləbi nişatəfzay,
Nüqli-göftarı nəğzü bəzmaray.
Meyə düşmüşdü əksi kimi, müdam
Aliban müttəsil qədəhdən kam.
Bir gün ol sərvqəddü gülrüxsar
Qıldı zöhhad məclisinə güzar.
Gördü bir zahidi-pərişanhal,
Keçmiş övqatı zöhd ilən məhü sal,
Bilməmiş kim, məzaqi-badə nədir,
Xətti-mişkinü ruyi-sadə nədir.
Xəlqə eylər hekayəti-məhşər,
Sifəti-huri, cənnətü Kövsər.
Növcavan qıldı meyli-Kövsəri hur,
Dedi əcz ilə: - Ey xudayi-qəfur!
Var ümidim ki, əhli-cənnət olam,
Mən dəxi müstəiddi-rəhmət olam.
Qeybdən gəldi bir nidayi-lətif
Qulağına ki: "Ey hərif-i-zərif!
Tanrı bir padışahi-adildir,

¹ Ayüzlü, gülyanaqlının sifəti

Feyzi məcmui-xəlqə şamildir.
Kərəmindən o qadiri-qəyyum
Eyləməz hiç kimsəni məhrum.
Kimi dünyada şadiman eylər,
Kimi üqbada kamiran eylər.
Sən ki, dünyada əhli-işrətsən,
Sakini-məsnədi-məsərrətsən,
İçdigindir nişatılən meyi-saf,
Kövsər ummaq degil sənə insaf.
Qərəzin Kövsər isə meydən keç,
Yoxsa al nəqdi, niyə istəmə heç.
Badə məhrumi abi-Kövsər içər,
Kimsə, Kövsər demə mükərrar içər.
Bu dəlil ilə Badə Kövsər imiş,
Gör nə xoş nəsnəyə bərabər imiş.
Bəng kimdir hərif-i-Badə ola?
Bəhs qılsa, hərəmzadə ola.
Cəddi-pakim həqiqün, ey Əsrar,
Olmasan dərgəhimdə xidmətkar,
Gəlib endirməsən əyağına baş,
Eyləsən aqibət mənimlə savaş,
Qılmadan tirə ruzigarını mən,
Göyə savurmadan qübarını mən,
Tutsam aram biqərər olayın,
Rəddi-dərgahi-kirdgar olayın!"

SİFƏTİ-BƏZMİ-BƏNGİ- NAFƏRHƏNG¹

Badə qılğac təmam göftarın,
Buzə nəqşi-zəmir edib varın,
Qıldı əzmi-rəhi-məhəlleyi-Bəng,
Oluban qasidi-Meyi-gülrəng.

¹ Hünərsiz Bəngin məclisi haqqında

* * *

Bəngi-xoşsirətü nikukirdar,
Neçə həmdəmlər ilə fəsli-bahar,
Bir əcəb mərgəzar içində müdam
Tutmuş idi nişatılən aram.
Bərş idi həm Müfərrihü Əfyun,
Hər biri rəylən bir Əflatun.
Gəh düşüb elmi-şər'dən göftar,
Gah hikmət sözü olub təkrar.
Gərm ikən bəhsi-elmü fəzlü kəmal,
Mütəvatir olub cəvabü sual,
Verdilər Bəng həzrətinə xəbər
Ki, "Durubdur qapında bir çakər,
Der ki, Meydən gətirmişəm peyğam,
İstərəm rüxsəti-ədəyi-kəlam".
Bəngdən rüxsət eyləyib hasil,
Buzeyi-ziştruyi-naqabil
Girdi ol bəzmi-xasə amanə,
Başladı hərzə-hərzə əfsanə.
Mey sözün dedi ol pəlidü-kərih,
Bəlkə yüz nüktə həm məzidün-fih.

DİDƏNİ-BUZƏ TƏ'NƏHA ƏZ BƏNG¹

Bu xəbərlərdən oldu şeyda Bəng,
Buzəyə düşdü bimühaba Bəng.
Başına çıxdı qəhrdən sevda,
Buzəni qıldı tən ilə iyza:
"K'ey qəlizü pəlidü nahəmvar!
Gəndeyi-ziştü natəmam əyar!
Sən qədimi mənim ənisim idin,
Nə ənisim ki, kasəlisim idin.
Badənin xud sənənlə yox meyli,
Olsa ondan bəiddir xeyli.

¹ Buzenin Bəngdən tənələr eşitməsi.

Sən nəşən ki, səninlə yar olalar,
Gizli işlərdə razidar olalar?
Heyf, Mey həm əgərçi düşməndir
Ki, rəfiqi bu növ' kövdəndir.
Layiq oldur səni məlamət edəm,
Bu günü başına qiyamət edəm.
Kövdənü əhməqü turuşrusən,
Bədrəgü bədxisalü bədxusən.
Meyə oldun bu fitnədə ortağ,
Sınacaqdır sənin başında çanağ.
Fərz olubdur sənə cəfa qılmaq,
Ağ ikən üzünü qara qılmaq.
Haliya çün rəsulsən naçar,
Sənə məndən rəva degil azar.
Mihmansan, bu gecə etgil xab,
Verəyin sübh sözlərinə cavab."
Bəzmi-Bəng içrə Buzə tutdu səbat,
Bəng xüddamı etdilər xədəmat.
Buzə ol cəm'ə həmnəşin oldu,
Sə'd ilə nəhs həmqərin oldu.
Məclisi-xas idivü cəm'i-zərif,
Mə'məni-pək idivü qövmi-şərif.
Çün küdurət gedib səfa gəldi,
Gərm olub mə'də iştəha gəldi,
Çəkдилər türfə-türfə maddələr,
Öylə kim, şairi-əcəm söylər:
"Hərçi əndişə dər güman avərd.¹
Mətbəxi rəftü dər miyan avərd."
Gah paludə gəldi, gah həlva,
Gəh müzə'fər çəkildi, gəh buğra.
Çünki çox gördü bəngiyənə təam,
Püxtəlik qıldı Buzeyi-bədnam,
Qalmaqı qəltəbanın ol cuşi,
Oldu göftari-Mey fəramuşi,
Dedi: "Ey Bəng! Badədən keçdim,

¹ (Xidmətçi) mətbəxə getdi və güman gələn hər şeyi ortaya gətirdi.

Getməzəm ol yanaya, and içdim.
Mən sənin bir kəminə çəkərinəm,
Eşigində qulami-kəmtərinəm.
Çoxdurur Bədənin fəsadü şəri,
Səndədir fəqrü məskənət əsəri.
Buzə çün Bəngə oldu xidmətkar,
Bəng feyzilə vaqifi-əsrar,
Ol gecə Bəngü sair-i-əshab
Qıldılar rahətü sürur ilə xab.
Sübhəmə kim, sipehri-camxüram
Saçdı Bəng üstünə meyi-gülfam,
Dürdsa təhnişin olub əxtər,
Saf meykimi çıxdı şö'leyi-tər.
Bəng fikrət dənizinə daldı,
Ortaya tərhi-məşverət saldı
Ki: "Nədir çareyi-şərarəti-Mey,
Necə təskin tapar hərarəti-Mey?"

DƏR NƏSİHƏT NUMUDƏNİ-ƏFYÜN¹

Dedi Əfyun ki: - Olmağıl qəmnak,
Mənəm ol zəhr dəfinə tiryak.
Qılayın gecələr yuxunu haram,
Yeməyəm nəsnə, tutmayam aram,
Edəyim zaye etdiyi əməgin,
Ağrıdıb həmnişinlərin yürəgin.

BƏRŞ HƏM MÜTTƏBE ŞÜDƏ ƏKNUN²

Bərşə çün düşdü söz, dedi: - Ey Bəng!
Onun ilə nə hasil eylər cəng?
Nə rəva cəng öylə sərkeş ilə,
Ələfi-xüşk netsin atəş ilə?

¹Əfyunun nəsihət etməsi

²Bərşin də ona tabe olması.

Necə kim, mülkə ol verir rəvnəq,
Kimsə meyl eyləməz sənə mütləq.
Sınmadan bu nizai tərək edəlim,
Bütün ikən bu mülkdən gedəlim.

PƏNDİ-MƏ'CUN BƏ GUŞİ-ƏSRARƏŞ¹

Dedi Mə'cun ona ki: - Ey Əsrar.
Nə həzimət, nə cəng eylə şüar.
Layiq oldur onunla sülh edəsən,
Gər tələb qılsa, yanına gedəsən.
Eylə dəf inə məkr ilən tədbir,
Safdildir, yeri, mizacinə gir.
Qafil etmə özün müdaradan,
Hiylə yeyrək degilmi qövğadan?

BƏNG TƏDBİR KƏRDƏN İZHARƏŞ²

Qılmadı Bəng hiç qövlü pəsənd,
Gəlmədi hiç söz ona xürsənd,
Dedi: - Mən həm rəsul göndərəm,
Sözlərinə cəvab döndərəm.
Qılsa taət, riayətim görsün,
Qılmaz olsa, siyasətim görsün.

ZİKRI-MƏ'CUNÜ DƏR RİSALƏTİ-U³

Ey Müfərrih, sənədir indi ümid,
Olasan fəth qapusinə kilid.
Səndədir hüni-xülqü lütfi-əda,
Çox görübsən məcalisi-hükəma.

¹ Mə'cunun Bəngə (Əsrara) nəsihəti.

² Bəngin öz tədbirini söyləməsi

³ Mə'cunun elçiliyə göndərilməsi

Səndə irfan cəvahiri çoxdur,
Səndəki rütbə kimsədə yoxdur.
Qərəzim olmağa sən eylə şitab,
Sən mənə qövmsən, nə bu əhsab.
Var, məndən Meyə nəsihət qıl!
Gər qəbul etməsə, fəzihət qıl!

DƏR SİFATİ-MEYÜ ŞƏRARƏTİ-U¹

Söylə: Ey bihəyayi-bihudəgərd,
Müfsidi hər səlah olan namərd!
Həmdəmin hər kim olsa leylü nəhar,
Gah divanədir, gəhi bimar.
Bu cahanda budur sənə tə'sir,
Ol cahanda dəxi zəqümü səir.
Sənsən ol rəhnümayi-əhli-əzab
Ki, ayağın yetən yer oldu xərab.
Məkrilən alın et evini yıxar,
Bu fəsadın saqınma, başə çıxar.
Ey bəsa əhli-təxtü sahibi-tac
Ki, qılıbsan bir ətməyə möhtac.
Ey bəsa huşiməndi-fərzanə
Ki, qılıbsan səfihü divanə.
Baisi-fitnəvü şərarətsən,
Nəcisül-eynü bitəharətsən.
"İnnəməl-xəmrü" ayesini oxu
Ki, sənindir kinayətində çoxu.
Qanda gəbr olsa, həmnəşinindir,
Bu səbəbdən ki, dini dinindir.
Ulular səndən etməyə ikrah,
Olur, əlbəttə, asiyi-dərgah.
Kiçilər səndən etməsə pərhiz
Çıxar, əlbəttə...

¹ Meyin sifətləri və onun (törətdiyi) şəər haqqında

Çün xəmirən zinaya rağibdir,
Axta qılmaq səni münasibdir.
Sənsən olmuş müqəyyəd öz-özünə,
Cüvzi işdən çıxarsan el üzünə.
Kimə oldunsa məhrəmi yoldaş,
Gizli sirrini qıldın ellərə faş.
Əsərin düşsə hər yerə çoxü az,
Qılmaz əhli-şəriət onda namaz.
Çəkərin oldu çəng, zar oldu,
Damənin tutdu dürd, xar oldu.
Tutdu bir ev himayətində hübab,
Eylədin al ilə evini xərab.
Şeyx Sən'ana bir dəm oldun yar,
Tərki-din etdi, bağladı zünnar.
Həmzə tədbirin ilə qıldı əməl,
Naqeyi-Salehə yetirdi xələl.
Səndə yoxdur təriqeyi-cədü əb,
Sən ədəbsizsən, onlar əhli-ədəb.
Səndə yoxdur təbiəti-fərzənd,
Sən münafiqsən, ol sədətmənd.
Sirkə səndən dönəndə tapdı qəbul,
Məclisi-əhli-şər'ə rahi-vüsul.
Bisəbəb hərzə-hərzə qılma qəzəb,
Şişəni çalma daşa, saxla ədəb.
Bəs ki, əhli-xətasənü mürtəd,
Qanda üz qoydun isə oldun rədd.
Bəsi evlər xərəbdır səndən,
Çox bağırlar kəbabdır səndən,
Açaram sirrini, tər olmaz isən,
Dürd nisbət mükəddər olmaz isən.

SİFƏTİ-MEY Kİ, HƏST NAMƏŞRU¹

Misr mülkündə var idi bir pir,
Hərgiz ixlası tapmamış təğyir,
Alimü arifü əfifüz-zeyl,
Qılmamış xübs ilə xəyanətə meyl.
Axiri-ömr olanda rikkəti-şeyb,
Saldı tərkinə mərzədən eyb.
Oldu tədbirə illəti möhtac,
Dedilər Badədir bu dərdə əlac.
Eylədi meyli-mey zərurət ilə,
İçdi bir cür'ə mey küdurət ilə.
Zövqi-mey saldı çün dimağına şur,
Arizu qıldı mütribü tənbur.
Müğbəcə mütribi çəkib avaz,
Eylədi qarşısında ciltvəvü naz.
Pir şövq ilə mayil oldu ona,
Qüvvəti-nəfs hasil oldu ona,
Dedi; - Ey sərvqədd, siməndam!
Nola versən məni-şikəstəyə kam?
Məni vəsl ilə şadiman etsən,
Pir ikən yenlədən cəvan etsən.
Dedi: - Məndən murad hasildir,
Leyk din ixtilafi müşkildir.
Dinin ər dinimə münasib olur,
Sənə məndən murad hasil olur.
Pir ta razı ola xatiri-yar,
Tərkidin etdi, bağladı zünnar.
Oldu zayə cəmti-taati,
Gör ona netdi mey mülaqatı!
Ey Meyi-zıştxu, budur əməlin,
Dinü dünyaya çoxdurur xələlin.

¹ Haram olan Meyin sifəti

FƏTİ-BƏNG DƏR XƏYALATƏŞ¹

Mənəm ol tiztəb', pakzəmir
Ki, lətif etdi tiynətim təqdir.
Məndədir şəfdi-qübbeyi-xəzra,
Əxtərim şahdanədən peyda.
Şeyxlər eylər ehtiram mənə,
Başları üzrədir məqara mənə.
Cövhərim qədr ilən mükərrəmdir.
Küllü-tərkibə cüz'i-ə'zəmdir.
Fələki-əncümün mühəndisiyəm,
Cümlə elm əblinin müdərriyəm.
Nola gəlsə mənə siğarü kübar,
Almağa dərsi-məxzənül-əsrar.
Səbzeyi-busitani-idrakam,
Zövqbəxşi-zəmiri-qəmnakam.
Xızr vaqif olub həqiqətimə,
Girdi ol rütbə ilə kisvətimə.
Mənə eldən dəgər təpançəvü zur,
Elə məndən yetər nişatü sürur.
Künci-hər mədrəsə məqamımdır,
Fırqeyi-əhli-elm ramımdır.
Şövkət əhlinə olmazam həmdəm,
Çəkməzəm şiddəti-məşəqqəti qəm.
Dövlətin çün məşəqqəti çoxdur.
Dövlətim var ki, dövlətim yoxdur.
Qanda bir müflisü qələndər var,
Mənəm ol müflisü qələndərə yar.
Məndə yox Mey kimi məhəbbəti-şur,
Dadlı sevməkdə olmuşam məşhur.
Meydən imanda gəlmişəm əfzun,
"İnnəməl-mö'minunə həlviyyun"²
Füqərə firqəsinə mən başəm,
Müttəsil əhli-fəqrə yoldaşəm.

¹ Bəngin öz təsəvvürünə görə sifəti

² Möminlərin hamısı şirinlik şey sevəndir

Səndən olğac əsiri-dərd mizac,
Sihhət üçün mənə olur möhtac.
Qanda olsam müqərrəbü məhrəm,
Onda olmaz nişani-qüssəvü qəra.
Mənəm ayinədari-feyzi-əzəl,
Surətim jəngü siyrətim seyğəl.
Versəm ayineyi-zəmirə cila,
Görünür onda cümleyi-əşya.
Səbzət dübərəm, hicabım yox,
Mənə aşiq yügüş, müqəyyəd çox.
Munca fasiqlər içrə bibakəm,
Tə'n edər xəlq, leyk mən pakəm.
Mənə ariflərin iradəti var,
Arif oldur ki, saxlaya əsrar.
Ey bəsa binəvayi-müflisi-dun
Ki, xəyal ilə eylərəm Qanın.
Degiləm Badə kim, görüb atəş,
Əksilə nəsnə məndənü çıxı qəş.
Çəkmişəm şiddəti-hərərəti-nar,
Çıxmışam xalisü tamam əyar.
Aləmi bir xəyaldır dedilər,
E'timadı məhaldır dedilər,
Qütbi-aləm bu gün mənəm məşhur
Ki, qılır min xəyal məndə zühur.
Dərki-zatım saqınma asandır,
Sirri-karimdə əql heyrandır.
Bilməzəm qanda görmüşəm məktub,
Öz sifətimdə bir hekayəti-xub:

DƏR SİFATİ-MÜRİDÜ HALATƏŞ¹

Bəsrədə bir müridi-rövşəndil
Bəngə olmuşdu ruzü şəb mayil.
Onu salmışdı nəş'eyi-Əsrar
Hər zaman bir xəyala leylü nəhar.

¹ Müridin sifətləri və əhvalı haqqında

Bildi pır ol müridin əf' alın,
Zövqi-Bəng ilə xoş keçən halın,
Qıldı məmnü' sohbətindən onu,
Etdi məhrum həzrətindən onu.
Bir gün ol namuradi-xəstəciğər
Saldı əcz ilə pır saru güzər.
Dedi: - Ey hər kəmalə rahbərım,
Ustadım, müəllimi-hünərım!
Nə səbəbdən günahkar olubam,
Nə günah eylədim ki, xar olubam?
Pıri-saleh müridə verdi cəvab
Ki: - Mənə bu işində qılma itab.
Dərlər Əsrar ilə olubsan yar,
Zövqi-Bəng ilə vəqifi-Əsrar.
Saluban qəsrı-asımana kəmənd,
Çox qılırsan təxəyyülatı-bülənd.
Göydədir müttəsıl sənın seyrin,
Sənə dərkı qaçan yetər qeyrin?
Kamilüs-seyr olduğun bildim,
Tərki-dərsü təəllümün qıldım.
Bu dəlil ilə Bəng kamil imiş,
Xələqə ondan murad hasil imiş.

ŞODƏNİ-MEY BƏCƏNG AMADƏ¹

Eyləgəc Bəng sözlərini təmam,
Qıldı Mə'cun risalətə iqdəm.
Leyk ta görməyə cəfayı-qədəh,
Oxudu min kərə duayı-qədəh.
Badəyi-ruhbəxşü canpərvər,
Qalmış idi mükəddərü müztər,
İntizar içrə kim, qaçan Buzə
Dönə bir dəxi ol ciğərsuzə;
Qıla Bəngin hekayətin təqir,

¹Meyin döyüşə hazır olması

Görələr bir ona görə tədbir.
Dedilər: - Bəngə döndü Buzeyi-dun,
Leyk gəldi risalətə Mə'cun.
Şükr qıldı ki: - Nikbətım getdi,
Dövlətimdir ki, onu dur etdi.
Meyə Mə'cun verib xəbər varın,
Sərbəsər zahir etdi əsrarın.
Badənin hiddəti füzun oldu,
Qəhrdən rəngi laləgun oldu.
Yığıdı yanına Badə əshabın,
Cəm' qıldı məsaf əsbabın.
Dedi Mə'cunə: - İxtiyarın var,
Xah get, xah bunda eylə qərar.
Bildirdi Mə'cun ki, Bəng olur məğlub,
Özünü qıldı Badəyə mənsub.
Bəngdən keçdi, Badəxar oldu,
Sahibi-izzü e'tibar oldu.

BƏNG HƏM DƏR MÜQABİL İSTADƏ¹

Bəng bəm oldu haldan agah,
Yığıdı məqdur olduğunca sipah;
Hər biri bir tərəfdə çəkdi səfi,
Oldu rənginbüşat hər tərəfi.

ƏZMİ-MEYDAN NÜMUDƏNİ-ƏSRAR²

Əvvəl Əsrar girdi meydana,
Səhni-meydanda gəldi cövlana,
Başını açdıvü götürdü kötək,

¹ Bəngin da qarşı durması

² Bəngin meydana girməsi

Girdi meydana pəhlivanlartək,
Urdu qayətdə pəhlivanlığa laf,
İstədi pəhlivan kim, edə məsaf.

GÖFTƏNİ-SÜLH NÜQLİ-XİDMƏTKAR¹

Nüql gördü ki, ol iki bibak
Qılmaq istər bir-birini həlak.
Bildi kim, onlar ilə olsa cidal,
Ayağ altında ol olur pəmal.
Bəng başına cizginib hər dəm
Yalvarıb düşdü Mey əyağına həm
Ki, məgər dəf ola təriqeyi-cəng,
Nə Mey etdi sözüün qəbul, nə Bəng.

MƏN'ŞAN KƏRDƏNİ-MƏVİZ ƏZ CƏNG²

Var idi bir müdəbbir, adı Məviz,
Vaqe' ol əsrdə bir əhli-təmiz.
Həm şərəbin atası, qardaşı,
Həm səfərlərdə Bəng yoldaşı.
Şəmdən qıldı sülh üçün ilqar,
Qıldı onlara vəzlər təkrar.
Olmadı vəzüzü pənd fəidəmənd,
Əhli-cəhlə nə sud vəzlə pənd?

¹ Xidmətçi Nogulu sülh təklifi

² Mövüzün onları davadan çəkəndirməsi

ŞÜDƏNİ-NÜQL DƏR MÜQABİLİ-BƏNG¹

Nüql çıxdı onunla qılmağa cəng,
Qıldı bir həmlədə şəhid onu Bəng.

DƏR MƏSAF AMƏDƏN MƏVİZİ -TƏMİZ²

Etdi əzmi-məsafi-Bəng Məviz,
Ol dəxi olmadı hərifi-sitiz.

ƏZ PEYƏŞ HƏM KƏBABI-ATƏŞİ-TİZ³

Ərseyi-rəzmi gərm qıldı Kəbab,
Zərbinə ol dəxi gətirmədi tab.

KƏRDƏNİ-BADƏ CƏNGRA MƏQDƏM⁴

Gördü Badə ki, ləşkəri bir-bir,
Oldu ol nabəkar əlində əsir.
Vermədi qeyrə cəng üçün rüxsət,
Özünü çəkdi ortaya qeyrət.
Çün sipahilik içrə mahir idi,
Ona tədbiri-cəng zahir idi.
Bir neçə itrətini qoydu kəmin,
Özü yalnız məsafə girdi həmin;

¹ Noğulu Bəngə qarşı çıxması

² Movüzün döyüşə girməsi

³ Ardınca iti odlu kababın gəlməsi

⁴ Badenin müharibəyə başlaması.

Girdi meydana, eylədi cövlan,
Üzə çəkdi hübabdan qalxan.
Bəng ilə çün müqabil oldu Şərab,
Ləhzeyi qıldılar süalü cəvab.

KƏRDƏNİ-BƏHS BƏNGÜ MEY BAHƏM¹

Mey edir²
- Mən nəbireyi-takəm!
Bəng edir:
- Sən pəlidü mən pakəm!
Mey edir:
- Mən nədimi-sultanəm!
Bəng edir:
- Mən bir əhli-irfanəm!
Mey edir:
- Hakimi-həvasəmi huş!
Bəng edir:
- Sufiyəm mən əzrəqrpuş!
Mey edir:
- Mən şəfəq kimi aləm!
Bəng edir:
- Mən sipəhr timsaləm!
Mey edir:
- Xoş mənimlədir aləm!
Bəng edir:
- Qütbi-aləməm mən həm!
Mey edir:
- Qəmli xəlqə qəmxiarəm!
Bəng edir:
- Səncə mən dəxi varəm!
Mey edir:
- Mən çiraği-əncümənəm!

¹ Mey ilə bəngin mübahisəsi.

² Edir, aydır - "deyir" mənasındadır.

Bəng edir:
- Rəşgi-səbzeyi-çəmənəm!
Mey edir:
- Eşq piri-rahimdir.
Bəng edir:
- Ol mənim pənahimdir!
Mey edir:
- Növrəsi-cahansuzəm!
Bəng edir:
- Piri-danişamuzəm!
Mey edir:
- Eylərəm səni fani!
Bəng edir:
- Dinmə, həddini tani!
Bəhs ilə olmadı çü qət'i-niza,
Fitnə sülhü səlahə qıldı vida.
İbtida oldu çünki cəngü cədəl,
Bir neçə həmlə oldu rəddü bədəl,
Hiddəti-Bəng Meydən idi füzun,
Bəng qüvvət tapıb, Mey oldu zəbun.
Gördü çün dövlətində bimi-xələl,
İstədi üzri-səyyiati-əməl.
Nəzr edib eylədi Xudayı güvəh
Kim, bu növbət bu düşmən olsa təbah,
Kimi tutdiysə eyləyə azad,
Etməyə kimsənin fəsadım yad.
Tapdı sail icabəti məs'ul,
Saf idi qəlbi, nəzri oldu qəbul.
Çıxdı nəgəh kəmindən ol ləşkər,
Oldu Bəngin sipahi-zirü zəbər.
Buzəvü Bərşü Bəng əsir oldu.
Kimi xürdü, kimi xəmir oldu,
Badənin xatirinə yetdi səfa,
Nəzr qılmışdı, nəzrə qıldı vəfa,
Qıldı azad o dörd sərhəngi:
Saqiyü Bərşü Buzəvü Bəngi.
Hər birin qıldı bir işə mə'mur.

Aləmi etdi ədl ilə mə'mur.
Aqibət Bəng edib ihanətə ar,
Badənin xidmətindən etdi fərar.
İndi gəzdikdə qorxa-qorxa gəzər,
Badə hər qanda görsə onu əzər.
Özünü mütləq aşkar etməz,
Mey olan yerlərə güzar etməz.

TƏLƏBİ-MƏĞFİRƏT Zİ RƏBBİ-QƏFUR¹

Tövbə, ey K'irdigar-üzrəpəzir
Sözlərimdən kim, etmişəm təqdir.
Nitq verdin ki, vəsfi-zatın edəm;
Şərhi-keyfiyyəti-sifatın edəm;
Nə ki, övsafı-Mey qılıb əmda,
Bəng vəsfində olayım guya.
Allah-Allah, bu mehz üsyandır,
Qayəti-küfrü eyni-küfrandır.
Çün Füzulidürür mənim ləqəbim,
Əcəb olmaz gər olmasa ədəbim.
Var ümidim ki, üzrüm ola qəbul,
Olmaya böylə cürm ilə məs'ul.

¹Bağışlayan Allahdan əfv istəmək.

Qəvvasi-bəvahiri-rəvayət,
Səyyahi-bəvadiyi-hekayət
Dəryayi-rəvayəti üzəndə,
Səhrayi-hekayəti gəzəndə
Düzmüş bu nizam ilən göhərlər,
Vermiş bu əda ilən xəbərlər
Kim, var idi bir xüçəstəsima,
İdrakı tamam, təb'i qərra.
Əşya təkəllümündən arif,
Hər əlsinədən olurdu vaqif.
Bir gün ki, şəhi-sipehri-rabə'
Tiğini Həməldə qıldı lame',
Təsxiri-Həməl qılan zamanda,
Xuni-Həməl axıdan zamanda,
Hər səbzəgəhə güzər edəndə,
Bir tövr ilə dövr edib zəmanə,
Bir özgə fəza yetib cəhanə,
Əbvabi-xəyal olundu meftuh,
Əmvati-nəbatə yetdi çün ruh.
Çün məşvü nüma bulub çəmənlər,
Çək etdi nəbat pirəhənlər,
Mey neş'ə ilə əyağ çəkdi,
Lalə cigərinə dağ çəkdi.
Nərgis ki, göz açdı bağə girdi,
Bir baxmaq ilən özün itirdi.
Kəcgərdən olub bənövşəyi-zar,
Bir nəş'əyi-meylə oldu xummar.
Qönçə yaxasını eylədi çək,
Bülbül baxuban olub fərəhnaq.
Bağ İçrə açıldı qırmızı gül,
Başladı əninü nale bülbül.
Əlqissə, fəzalanıb çəmənlər,
Xoş, tazə geyindi yasəmənlər.

Seyr etmək üçün o pakdamən
Tutdu rəhi-bağü tərfi-gülşən.
Bir bağə güzər edən zamanda,
Hər meyvəyə bir nəzər qılanda
Gördü ki, fəvakihi səmərler
Öz-özünə iftixar edərlər.
Aluça edərdi şükri-səttar
Kim,
- Mən kimi xoş cahanda kim var?
Təblərzəyə mən şəfa verirəm,
Təlxiiyi-fəmə səfa verirəm.
Əklimdən olur baş ağrısı dur,
Demiş hükəma bu sözü cümhur.
Ol sözünü axıra yetirdi,
Xişmindən Alu özün itirdi,
Aluçayə söylədi ki:
- Ey zar!
Fəxr eyləmə, eyləməzmişən ar?
Kim turş, dəxi zəlilsən sən,
Əsmar ara əlilsən sən!
Əklində sən qamaşı dişlər,
Xoş təb'lərə rütubət işlər.
İflicəvü küft cümlə azar
Səni yeyənə olur səzavar.
Ol qadiri-bimisalü həmta
Aluyə məni qılıb müsəmma.
Çün dürri-qələndəri bəguşəm,
Yüz min tərəfə saçıldı xuşəm.
Gəh səbzəvü gəh ərgəvani,
Gəh sürxü səfid, zə'fərani.
Onun səsini Gilas eşitdi,
Bu zərb ilə ona tənə etdi:
- Key nakəsü dun, utanmadınmı?
Azərm oduna yanmadınmı?
Kənduzini bunca vəsf etdin,
Qurtar sözünü ki, həddən ötdün!
Hər kim səni yesə etməz əhlal,

Gündə gərək ona üç kərə bal.
Ol dəm ki, məni Həq etdi zahir,
Verdi tənimə libasi-faxir,
Rəxtim kİmi yoxdu hiç cövhər,
Cismim kimi yoxdu hiç gövhər.
Gəh Zöhrəvü gah Müştəriyəm,
Gahi mələkü gəhi pəriyəm.
Sərv ağacı təkdir hər budağım,
Xublar çəkəllər iştiyaqım.
Zərdalu eşitdi, nə'rə urdu
Kim,
- Gilasi görgilən, qudurdu!
Dedi ki,
- Ey əhqəri-zəmanə!
Vey zağü kəlağa abü danə!
Nə fəxr ilə özünü ögərsən?
Bu eyb ilə sən nə fəxr edərsən?
Bir qətrə su, bir də üstüxansan,
Hər kim ki, yesə, ona ziyansan.
Gər səni qurutsa bağbanlar,
Axır günü çox çəkər ziyanlar.
Ol əsli-binayi-cümlə bünyad,
Zərdalu mənə qoyubdu həm ad.
Gəh səbz oluram zümrürüdasə,
Gahi bədənim olur mütəlla.
Gər məni qurutsa bağibənlər,
İstər məni cümlə karivanlar.
Hər qanda aparsalar əzizəm,
Hər təbxə buraxsalar təmizəm.
Ərik sözün Alına guş qıldı,
Acıqlanuban xüruş qıldı:
- K'ey qarnı vərəmli, sinəsi çak,
V'ey caməsi tozlu, ləzzəti xak!
Xasiyyəti ki, sən bilirsən,
Kənduzinə rişxənd qılırsən.
Hər kim səni yedi qarnı şişdi,
Dəryayi-bəla içinə düşdi.

Ənvai-bəlavü dərdü sevda
Səni yeyənə olur mühəyya.
Ol qadirü həyyü fərdü fəttah
Adımı mənim qoyubdu Tüffah.
Həm çöhrəmə verdi sürx rəngi,
Həm əguimə ətləsi-firəngi.
İki yarı arasında məhrəm
Yox mən kimi dəhrdə müqəddəm.
Həm peyki-nigari-nazəninəm,
Həm qasidi-yari-məhcəbinəm.
Təbliği-risalətimdə söz yox,
Təflhimi-bəlağətimdə söz çox.
Xəlvətgəhi-yarə əhli-sirrəm,
Mə'suqinə aşiqi yetirrəm.
Bir bəzmdə gər ola müyəssər,
Təcmii-fəvakihü səmərlər,
Mən həm gər o bəzmdə bulunsam,
Əsmar içində hazır olsam,
Cümlə məni intixab edəllər,
Həm qeyrdən ictinab edəllər.
Alma edər idi yüz təfaxür,
Əmrud özünü qıldı zahir,
Səsləndi ki, - Ey fəsadi-dövrən!
V'ey müfsideyi-misali-şeytan!
Gər qabili-iftixar ofubsan,
Alma adını neçün qoyubsan?
Gər yaxşı olardın al deyərdin,
Alma neçün adını qoyardın?
Ol həzrəti-layəzali-mə'bud,
Ad qoydu məni lətifə Əmrud,
Verdi mənə yaxşı xasiyətlər,
Həm əklimə çox-çox afiyətlər.
Hər xəstəyə mən şəfa verirəm.
Hər cərgəyə mən səfa verirəm.
Əmrud edərdi vəsf həlin,
Bilməzdi öz işinin məalın,

Nagəh səsini eşitdi Əngür,
Qeyzə gəlib oldu məstü məsrur.
Bu tə'nə ilə itab qıldı,
Əmrudə o dəm xitab qıldı.
- K'ey rəngi saralmış illətindən!
Başı yekə zə'fî-qüvvətindən!
Öz başına sən təbib oldun,
Bimarlara nəsib oldun,
Kənduzinə vardır ehtiyacın,
Eylərmisən özgələr əlacın?
Dəxi kəl əgər təbib olurdu,
Əvvəl başına dəva qılırdı.
Əvvəl varıb özünə dəva ver,
Ondan sora xəstəyə şəfa ver.
Ol caili-zülmətin ilənnur
Ad qoydu məni-hərifə Əngür.
Verdi mənə dürlü xasiyətlər,
Lütf etdi mənə çox afiyətlər.
Mən səbzəvü kişmişü məvizəm,
Əsmar içində çox ləzizəm.
Məndəndi şərabi-ərgəvani,
Məndəndi sürürü şadimani.
Mən saqiye-məclisi-vəfayam,
Ziynətdəhi-məhfili-səfayam.
Turşu ilə həmnişin mənəm, mən!
Həlva ilə həmqərin mənəm, mən!
Heyva eşidib bu göftguyi,
Qeyzə gəlibən saraldı ruyi.
Əngürə dedi ki:
- Yum dəhanın!
Danışma ki, lal ola zəbanın!
Şüglün qəmə möhnətü ələmdir,
Mədhin özünə tamam zəmdir.
Bir kəslə ki, ittihad qılsan,
Bir cam mey ilə şad qılsan,
Ol şadlığı tamam olur qəm,
Qəm üstünə qəm gəlir dəmadəm.

Əvvəl ki, edər xilafi-əhkam,
Dəxi həm olur cahanda bədnam.
Həm əqli-mürəccəhi olur fəsl,
Həm cəhli-mürəkkəbi olur vəsl.
Gər mün'im ola gedər tilası,
V'ər müflis ola gedər həyası.
Ol cümleyi-müşkili edən həll
Adımı mənim qoyub Səfərcəl.
Var ləzzətü rəngü dad məndə,
Həm namü ləqəb, xoş ad məndə.
Ətrimlə dolubdu bağı bağça,
Hərə mənzilim oldu tağı tağça.
Məni aparırlar hər diyara,
Həm töhfə verirlər hər nigara.
Konduzini vəsf edərdi Heyva,
Narın əşidibən oldu peyda.
Heyvaya xitab qıldı:
- Key zar!
Danışma ki, səndə yox məgər ar?
Rəngin saralıbdı büğzü kindən,
Yoxdur xəbərin məgər özündən?!
Mın tə'nə edər sənə xəlayiq,
Onlar ki, dedin, sənə nə layiq?
Qarnın dolu kirmü büğzü kinə,
Kirmə bədənin olub xəzinə.
Mədhin özünü məzəmmət eylər,
Vəsfən sənə cümlə lə'nət eylər.
Ot leyli nəhar edən, günü şəb
Narınca qılıb məni müləqqəb.
Lütf etdi mənə qəbəyi-faxir,
Ol don ilə eylərəm təfaxür.
Yüz şükr edərəm mən ol xudaya,
Yüz fəxr tənimdəki qəbaya.
Bir don mənə lütf eyləyibdir
Kim, qeyriyə dəxi verməyibdir.
Şəklimi dəxi edibdi püstan,
Püstanı sevellə cümlə məstan.

Yüz fəxr ilə söylər idi Narınc,
Nagah səsinə eşitdi Turunc.
Göftərə gəlib dedi ki:
- Ey dun!
Fəxr etmə qəbaya kim, nədir don?
Gər eşşəyə məhmil etsələr cül,
Ol cüli münəqqəş ola gül-gül,
Eşşəkdə zəval həm kəm olmaz,
Mınbə'd o eşşək adəm olmaz.
Ol qaziyi-həşrü nəşrü miad,
Turunc mənə qoyubdular ad.
Mən əfşüreyi-təami-şaham,
Yemişlər içində padşaham.
Sərdəftəri-meyvəcati-bağam,
Əsmar içində çün ərəğam.
Hər nə ki, desəm ziyadəyəm mən
Kim, daima səbzü tazəyəm mən.
Bu sözləri Nar edib təfəhhüm,
Ağzın açıb eylədi təbəssüm
Kim, rənginə fəxr edirdi Narınc,
Həm özünü vəsf edirdi Turunc.
Dedi ki:
- Nədir bu göftügülər?
Bifaidə batil arizulər!
Gər rəng ilə olsa işvəvü naz,
Rəng içrə şükufəm oldu mürataz.
V'ər kimsə edərsə sui-təhsin,
Var məndə zülali-turşü şirin.
Kənduzimi mədh etməzəm mən,
Öz halımı şərh etməzəm mən
Kim, meyveyi-rövzeyi-cinanam,
Namü ləqəb ilə mən Rümanam.
Dünya səməri mənə nə nisbət
Kim, mə'xəzım ola bağı-cənnət.
Narıncü Turunc çəkərimdir,
Heyva ilə Sib nökrərimdir.
Hər danəm olubdu lə'li-qəltan,

Hər cövhər ona olubdu heyran.
 Nər öz sifətini vəsf etdi,
 Bağ içrə səsin Rütəb eşitdi.
 Xişm ilə o dəm ayağa durdu,
 Qehr ilə Ənara nə'rə urdu:
 - K'ey bağı-behiştdən uran dəm,
 Səndən degiləm o vəsfdə kəm.
 Mən qabili-əkli-ənbiyayam,
 İftari-cəmi-i-ətqiyayam.
 Məşhur əcəmdəvü ərəbdə,
 Mə'ruf həm əsldə, nəşəbdə.
 Mə'kul tamamı-xasü aməm,
 Səyyahi-biladi-Misrü Şaməm.
 Əzbəs ki, mənəm həbib-i-əhbab,
 Bu vəch ilə mənə çoxdur əlqab.
 Xəstaviyü Zahidi, Müfəttəl,
 Həm Əş'əmiyü dəxi Müfərcəl.
 Xoş büq'ələr içrə hazirəm mən,
 Məşhədlərə çün mücavirəm mən.
 Sürtəllə mənə məzari-yara,
 Töhfə aparırlar hər diyara.
 Vəsfmi Rütəb çün etdi itmam,
 Yüz xişmlə nə'rə urdu Badam.
 Xurmaya dedi ki:
 -Ey cahangərd!
 Zəmmində sənin bəsindi bu fərd:
 Gəh Bağdadisən, gəh İsfəhani,
 Hərcayiliyin tutub cahani.
 Vəsf eyləməgində həddən ötdün,
 Danışma ki, sən mənə əritdin.
 Çox dürlüçə xasiyyət mənim var,
 Şərh etməgə özüm eylerəm ar
 Kim, abi-nəbatü nüqlü həlvə
 Olur mənə-zardən mühəyya.
 Püstə ki, eşitdi ağzın açdı,
 Badama bu növ ilə sataşdı:
 - K'ey bağlı dəhamı xissətindən,

Puşidə üzü ləmətindən!
Bir zərrə sənin səxavətin yox!
Bihəddü ədəd xəsasətin çox.
Mın daş yetişməyincə canə,
Qənnadiyə verməsən ki, danə.
Xəllaqi-cəhan zülmətü nur
Püstə mənim adım qoyubdur.
Qönçə kimi ağzım açmışam mən,
Hər talibə danə saçmışam mən.
Bir yandan eşitdi Xoxü Fıstıq,
Həm Süncüdü Şahpaludü Fındıq.
İnnab ilə Tut, Alubalu,
Əncirü Zoğalü Cövz, Limu;
Hər biri bir afəti-zəmanə,
Hər biri sölərdi bir fəsanə.
Şaftalu deyərdi:
- Padişahəm,
Fıstıq ki:
- Əncüm içrə mahəm.
Həm Cövz deyərdi:
- Xosrovam mən.
Fındıq deyərdi:
- Sərvərəm mən.
Limu ki:
- Mənəm bu bağa mahmud.
- Şaham ki, deyərdi Şahpalud.
Həm Cövz deyərdi:
- Pəhlivanam,
Əncir ki:
- Şöhreyi-cahanam.
İnnab deyərdi:
- Mən vəcihəm.
Zoğal ki:
- Mən sənə şəbihəm.
Həm vəsf edib özün Gilənar,
Tut oldu ki, bağa tuti göftar,
Qıldı nəzər ol xücestəsima,

Gördü ki, olub bu bağda qövğa.
Gəlmişdi ki, eyləyə səyahət,
Ləzzət aparıb qıla fərağət.
Gördü ki, bağ içrə yoxdu ləzzət,
Fəsx eylədi, əzmin etdi ric'ət.
Düşdü yola həm gözətdi xanə,
Nagəh yolu düşdü bustanə.
Bir növ ilə gördü bustanı,
Az qaldı ki, tərək edə cahanı.
Eylərdi Xiyar şükri-xaliq
Kim:

- Qıldı məni cahanda haziq.
Əklimdə olur məriz dilsərd,
Vəsfimdə mənim bəsimdi bu fərd.
Mən dafəi-dərđi-möhriqatam,
Mərhəmnəhi-sədri-mütbiqatam.
Gərmək ki, eşitdi bu məqalı,
San kim, mütəğəyyir oldu halı.
Üz tutdu Xiyara:

-K'ey cəfakar!
Bu vəsf sənə degil səzavar.
Yoxdu ləzatin həmin bir adın,
Camuş ətinə dönübdü dadın.
Ol mədhlərin sənə nə layiq?
Ol vəsflərə mənəm müvafiq.
Mən xəstələrə səfa verirəm.
Mən qəlblərə səfa verirəm.
Var əmzicə ilə e'tidalım,
Hər təb ilə mö'tədildi halım.
Gərmək sölər İdi yüz fəsanə,
Bu yandan eşitdi Hindivanə.
Bir nə'rə çəkib xüruş qıldı,
Dərya kimi daşdı, cuş qıldı.
Dedi ki:

- Məgər bu xasiyətlər
Mən möhtərəmə degil müyəssər?
Mən sinələrə səfa verirəm,

Mən didələrə cila verirəm.
Səfravü hərərətə dəvayəm,
Bağ ağrısına əcəb şəfayəm.
Xoştəm, ləziz, rəngim əhmər,
Suyum dəxi çün zülali-Kövsər.
Bimarlara dəva mənəm, mən!
Həm xəstələrə şəfa mənəm, mən!
Övsafın edərdi Hindivanə,
Qavun eşidib çəkib zəbanə,
Vermişdi çü Qarpıza vəzarət,
Həm Gərməyə mənsəbi-vəkalət,
Etmişdi Xiyari çün mülazim,
Şəmmaməni həm özünə xadim,
Bostañçıya əmr qıldı Qavun,
Verdirdi cəzasını bularun.
Soydurdu dərisini Xiyarın,
Aldırdı əlindən ixtiyarın.
Həm Gərməyə urdu neçə yarə,
Cismini elətdi parə-parə.
Qarpızı o dəmdə şaqqalatdı,
Şəmmaməni bir kənara atdı.
Dedi ki:
- Mənəm sizin pənahız,
Bu bustan içrə padişahız!
Şəh məclisinə müsəddərəm mən,
Əsmar içində sərvərəm mən.
Hər kim yesə məni, qılsa rehlət,
Yetər ona rütbeyi-şəhadət.
Ətrim dəxi ətri-mişkə bənzər,
Nə mişk ki, bəlkə ətri-ənbər.
Vermişsə mənə zülal Kövsər,
Saqisi o Kövsərindir Heydər.
Əlqissə ki, bustanda Qavun
Vəsf etdi özünü həddən əfzun.
Qeyz ilə o dəm ayağa durdı,
Öz başını xişm ilə ayırdı.
Bunu görüb ol xücestəsima,

Bustana həm etməyib tamaşa
Bildi ki, bu dövrdə vəfa yox,
Dünyanı sevən çəkər cəfa çox.
Pəs etdi yəqin ol cəfakeş,
Olmaz bu cahanda kimsə dilxoş.
Bildi ki, olub bu deyr fani,
Tərk eylədi ləzzəti-cəhani.
Dünya işinin mədarı yoxdur,
Heç kimsəyə e'tibarı yoxdur.
Eylər birisini sahibi-tac,
Ol birisin eylər ona möhtac.
Leyləyə verib üzari-gülğün,
Qeys onu görəndə ola Məcnun.
Həm Yusifə verdi hüsni-ziba,
Oldu ona mübtəla Züleyxa.
Əzraya veribdi hüsni-bihəd,
Qılmış ona Vamiqi müqəyyəd.
Bu köhnə evin vəfası yoxdur,
Ənduhu qəmü cəfası çoxdur.

1. İmam ismində.

İstədi məndən nisari-müjdeyi-təşrif yar,
Gövhəri-ixlas xaki-payinə qıldım nisar.

2. Həmzə.

Xalini ta zülf pünhan etdi piçü tab ilə,
Kiprigim məhv etdi göz mərdümlərin seylab ilə.

3. Solam.

Çün qəmi-pünhanım isbatində ahimdir güvah,
Dustlar, eyb eyləmin gər aşikar eylərsəm ah.

4. Dara.

Yandırar hər dəm dili-rişi iraqdan bir xəyal,
Vay, əgər ol şəm' ilə qılsa dili-riş ittisal.

5. Əsəd.

Nəçük ki, rabətiçün qu yatur yuvasında,
Dili-şikəstə yatur oxların arasında.

6. Mö'min.

Dövrədən aləmdə kimdir bulmayan təğyiri-hal?
Ol ki, hər dəm edə bir həmcinsi ilə ittisal.

7. Mustafa.

Kimə tövfiq rəfiq olsa olur müşkülü həll,
Məqsədindən biri olmaz ki, ona yetməsə əl.

8. Həmzə.

Artırır yüz şövq hər dəm aşiqi-bimarinə,
Qəddin eylər cülvə gər zülfün salır rüxsarinə.

9. Sadiq.

Ahimin, ey məh, eşit övsafını,
Firqətindən dutdu göy ətrafım.

10. Möhsün.

Əyağ aldıqca alə möhtəsib eylərsə yasaq,
Möhtəsib başına axır sınaqaqdır bu əyaq.

11. Qiyas.

Yenə bir mahvəşin hüsnünə meyl etmiş dil,
Gün kimi surəti-bimislənə olmuş nail.

12. Şah.

Ta gözüm mərdümləri seyd etdi rəngi-al ilə,
Sadə rüxsari müzəyyən oldu mişkin xal ilə.

13. Qərib.

Səri-zülfün əgər qılsan məhi-rüxsarinə ziyvər,
Könül məhrum olur mahi-rüxün görməkdən, ey dilbər!

14. Bəha.

Mövsimi-güldür, diriğa, guşeyi-gülzar yox,
Guşeyi-gülzar həm olsa, münasib yar yox.

15. Həsən.

Dürfəşan gözdə nəmi-əşkdən, ey lalə'üzər!
Görəli mehri-rüxün varı yox oldu, yoxu var.

16. Uluğbək.

Dağı-dil çün dərd dəf in eylər, ey can, müttəsil,
Xoşdur ol kim, ola hər yan binihayət dağı-dil.

17. Qayabək.

Necə bir batsın bəla peykanı bağrım qanına.
Necə bir tiksın məm dilbər oxu peykanına.

18. Xurşİd.

Cövr rəsmin yenə ol mahvəş İzhar etdi,
Dili-nalanımızı dərdə giriftar etdi.

19. Müslim.

Müşəvvəş olmasın şənə üzülse zülfünün tarı,
Peşimanmı olur azad edən yüz min giriftarı?

20. Övliya.

Çeşmi-nəmnakım görəndən bərlü ol mahın yüzün,
Daneyi-xalinə mənzil görmədi illa özün.

21. Əhli.

Olduğičün qibleyi-hacət onun xaki-dəri,
Xaki-dərgahinə eylər meyl mahü müştəri.

22. Talib.

Qıldıqca fələk əsiri-hicran könlü,
Şad eylər ümidi-vəsli-canan könlü.

Ümmidi-vüsali-yar ilə cəm' edərəm
Hər necə fələk qılsa pərişan könlü.

23. Əman.

Sərvə su rəvnəq verər, incitmə, ey sərv-i-rəvan!
Xaki-rahin üzrə tutsa qətreyi-əşkim məkan.

24. Sultan.

Həsərəti-rüxsarın ox urmuş səmən qəlbinə çox,
Ərz qıl rüxsarını, çıxsın səmən qəlbindən ox.

25. Seydi.

Zikri-yar ilə dil bolur aram,
Xoş olur sinə yadı ilə müdam.

26. Mühyi.

Mühiti-eşqə qəvvas olalı can,
Özünü eylədi xak ilə yeksan.

27. Xeləf.

Gərçi qıldın cana cövri-bihədi,
Səndən, ey xurşid, yüz döndərmədi.

28. Aləm.

Təl'ətin rövşən edər hər gecə şəm'in gözüni,
Yandırar, görüncək (ol) mahi-rüxün, şəm' özünü.

29. Müttəqi.

Düri-əşkim bulalı xaki-rəhinlə imtizac,
Buldu çün qiymət, qılır, əlbəttə, anı başı tac.

30. Budaq.

Eyləyib bülbulləri dərhəm, nihan eylər gülü,
Qaliba badi-səba aşüftə istər bülbulü.

31. Davud.

Gül yaxasın çak edib hər ləhzə badi-sübhəmə,
Aqibət andan sınar bülbül kimi gül könlü həmə.

32. Ğeybi.

Aşiqi-bisərtü pa yaşını eylərdi rəvan,
Buldu təskini-dil anı görüb ol sərv-i-rəvan.

33. Fərrux.

Xəttin ləbi-lə'lin üzrə məskən qılmış,
Tuti şəkəristanı nişimən qılmış.

34. Əmir.

Vəhm edüb peyvəstə ahimdən rüxün eylər nihan,
Anın üçün ot dəhanü zülfdən bulman nişan.

35. Adəm.

Möhnətsərayi-sinəmə gəldikə müttəsil,
Bəzl eylərəm xədənginə hər ləhzə xuni-dil.

36. Nuri.

Nəqqəşi-çərx kilki-şüa ilə sübhəmə
Gün səfhəsinə qıldı yüzün nəqşini rəqəm.

37. Şeyxim.

Nəziri-mah demişlər məhim rüxinə əvam,
Rəvamıdır ki, verərlər ona şikəsti-təmam.

38. Ubeyd.

Görsə qalmış ol sinəm rüxsarəsi üstündə xal,
Seyd olur billah, səba, ərz et nihan etsin cəmal.

39. Paşa.

Görəli xaki-dərin, aşiq açub çeşmi-tərin,
Axır ol xaki-dərə tökdü olunca gühərin.

40. Məqsud.

Zaman-zaman ruxun ol mahvəş ki, ərz qılır,
Mudam zülfünü üzdən alıb əyağə sahr.

MÜQƏDDİMƏ

Nasixi-əqavili-mənqulə və ətəmmi-əhadisi-məqbulə ki, əshabi-fəsaḥət nəqşi-səhifeyi-e'tibar edib, ərbabi-bəlağət tərzi-cərideyi-ixtiyar edərlər ol münşiyi-ərqarai-hikmət və mümliyi-əhkami-qüdrət həmdidir ki, kəlimatei-nəsayeh məzmun və nükatı-məaniyi-məknun möcizbəyani-rəsulünə cari edib dəsturül-əməli-sükkani-səradıq tə'yin və nəsbül-eyni-ümmali-məsalihiddin etmiş. Səlləllahi əleyhi və alihi və əshabihi əyyidnən mim həmləti ə'lami ulumihi və nəqlət əhkami adabihı.

Əmma bə'd bu, qırx hədisi-mö'təbərdir, bəlkə qırx danə gövhərdir ki, ustadi-girami mövlana Əbdürrəhmani-Cami əleyhırrəhmə intixab edib, farsı mütərcəm etmiş və şərti mən həfəzə min ümməti ərbəinə hədisən yəntəfiunə, bihi qəbləcəza bəəsəhullahu yovməl-qiyaməti fəqi-hən alimən məqaminə yetmiş. Ümum feyz üçün tərcümeyi-türki olunur.

1

Mö'min olmaz kişi, həqiqət ilə
Tutmayınca təriqi-tərki-həva.
Hər nə öz nəfsinə rəva görsə,
Yarü qardaşa görməyincə rəva.

2

Rəhm qıl, rəhm xəlqə kim, Həqdən
Bulasan aqibət cəzayi-əməl.
Xəlqə sən rəhm qılmayınca, sana
Rəhm qümay Xudayi-əzzə və cəll.

3

Müslim oldur ki, əhli-aləm ilə
Sidq ola qövli, xeyr ola əməli,
Zərərin görməyə müsəlmanlar,
Ola pakizə həm dili, həm əli.

4

Qıl kərəm, xuyini yaman etmə
Ki, sənə demək ola mö'mini-pak.
Olmaz, əlbəttə, əhli-imanda
Müctəmə' xuyi-ziştlə imsak.

5

Sübhdür fatehi-xəzaneyi-rizq,
Talibi-xabi-subhdur məzmum.
Sübh vəqtində xabə rağib olan
Vüs'əti-rizqdən olur məhrum.

6

Adəm oğlun zəmanə pir qılıb,
Zə'fə etdikcə qüvvətini bədəl,
İki xislət igitlənir onda:
Hər zaman hirs-i-malü tuli-əməl.

7

Mustəfa qövlü ilə məl'undur
Dünyəvü hər nə onda var tamam.
Tanrı zikrindən Özgə kim, oldur
Səbəbi-izz-i-xasü ne'məti-am.

8

Zinhar olma əhli-aləm ilə
Münqəzib təb'ili, yaman sözlü,
Tanrı ol bəndəsin sevər ki, müdam
Ola xoş xülqlü, gülər üzlü.

9

Ey qılan arizuyi-vüs'əti-rizq,
Xübsdən çək həmişə damanın!
Müttəsil daməni-təharət tut
Ki, qoya fəqr əli giribanın.

10

Xeyr görmək dilərsən, eylə müdam
Xubsurətlərə bəyani-sual.
Rağibi-hüsni-surət ol ki, olur
Hüsni-surət dəlili-hüsni-xisal.

11

Tutma hərgiz vəfasına ümmid,
Sənə hər kim cəfa işin işlər.
Mö'mini sanma kim, iki növbət
Bir dəlikdən çıxıb ilan dişlər.

12

Olsa əbri-ətayi-sübhani
Cümleyi-kainatə gövhərbar,
Ola məhrum bəndeyi-dirhəm,
Ola mə'yus abidi-dinar.

13

Hər kim istər həyati-qəlb müdam,
Dəmbədəm hərzə-hərzə çox gülməz.
Qəlbə qət'i-həyatdır gülmək,
Qəlbi çox gülməyənlərin ölməz.

14

Analar hörmətin tutun ki, müdam
Qabili-rəhməti-ilah olasız.
İstək onlar əyağı altında,
Gər dilərsiz ki, cənnəti bulasız.

15

Ey ki, hər məclis içrə məhrəmsən,
Səndə məclis sözü əmanətdir.
Etmə ifşayi-razi-hər məclis
Ki, bu siyrət böyük xəyanətdir.

16

Ey xoş ol kim, həmişə feyzi-xirəd
Qıla islahi-nəfsə mayıl onu,
Kəndi eybinə iştiğal etmək
Qeyr eybindən edə qafil onu.

17

Məşvərdədə səni əmin edənə
Rəhnümayi-səvab qıl sözünü.
Saxlama məsləhət sözüün ondan,
Xain etmə əmin ikən özünü.

18

Bəzl qıl mayeyi-mədaxilini,
Sud isə mayedən sənə məqsud.
Qürbi-Həq hasil eylə, zikri-cəmil
Ki, bulunmaz bulardan ənfə' sud.

19

Ol degildir qəni ki, yetmiş ola
Məl ilə bir məqami-e'laya.
Qəni öldür ki, mütləqə nəfsi
İltifat etməyə bu dünyaya.

20

Gər diərsən səvab, qılğıl dur
Güli-ehsanı xari-minnətdən.
Feyzi-ehsam minnət eylər məhv,
Saxla ol hasili bu afətdən.

21

Mali-dünyaya meyl qılma kim, ol
Qabili-nəqs olan bizaətdir.
Adəmizadəyə tükənməz mal
Nəqdi-gəncineyi-qənaətdir.

22

Ol təvangər degil ki, nəqşi-təmə'
Səfheyi-qəlbinə müsəvvər olur.
Qeyr olanda olan təcəmmüldən
Kəsən ümmidini təvangər olur.

23

Edə gör ehtiraz çox sözdən
Kim, olur çox sözü bəlaları çox.
Çox sözündən düşər bəlaya kişi,
Çox sözü çox bəlasına söz yox.

24

Ol səadətli dir ki, dünya üçün
Hirsdən boynuna buraxmaya bənd.
Görmədən möhnəti-zəmanə hənuz,
Ala bir qeyr möhnətindən pənd.

25

Sənə bər kim yetirsə bir ehsan,
Qıl onun şükri-ne'mətin hər dəm.
Şükri-məxluqa olmayan qadir
Qılmaz, əlbəttə, şükri-Xaliq həm.

26

Ey olan vaqifl-dəqaiqi-din,
Etmə hisni-cəsəddə həbsi-ülum.
Müstəiddinə olmağıl mane',
Müstəhəqqini etməgil məhrum.

27

Cəhdin olduqca xəlqə nəf yetir,
Xəlqi et iltifatınə məmnun.
Əhsəni-xəlqi-aləm oldur kim,
Xülqdən xəlqə ola nəf 'i füzun.

28

Gər dilərsən inayəti-Həqdən
Şəm'i-islamınə ziyad ola nur,
Demə bir söz ki, ola qeyri-müfid,
Tutma bir iş ki, ola qeyri-zərur.

29

Necə vaizdən iltimas edəsən
Ki, verə pəndi-sudmənd sana,
Mövti-əhbabü inqilabi-zaman
Dəmbədəm bəs degilmi pənd sana?

30

Ey ki, yox istitaətin mütləq
Sədəqə verməgə bir əhli-Həqə!
Yaxşı söz tərkin etmə kim, olmaz
Yaxşı sözdən səvabı çox sədəqə.

31

Kişiyə ol günah yetər ki, dili
Şö'leyi-şərr olub zəbanə çəkər.
Sədəfi-səm'inə düşən gühəri
Çıxarıb rişteyi-bəyanə çəkər.

32

Həzm oldur ki, xəlqi-aləm ilə
Hər əməldə gümanım ola yaman.
Ola əhli-fəsad məkrindən
Hafizin hisni-ehtiyatü güman.

33

Dustlardan həmişə xoş görünür
Bir-birin hədyə ilə etmək yad.
Hədyə irsalı bir müamilədir
Ki, məhəbbət olur onunla ziyad.

34

Açma göz məhrəm olmayan üzünə
Ki, bu sövdada hasil olmaz sud.
Bil ki, İblisin oxlanndandır,
Hər nəzər bir xədəngi-zəhralud!

35

Gah-gah et ziyarəti-əhbab,
Nifrət olmaqdan ehtiyat eylə.
Dustluq gər dilərsən ola ziyad,
Tərki-ifrati-ixtilat eylə.

36

Gər tutarsan tərqi-əhli-vəfa,
Peşə et vədəyə vəfa qılmaq.
Qərzdır vədə etdigin nəsnə,
Fərzdır qərzini eda qılmaq.

37

Pəhlivan ol degil ki, hər saət
Yıxa bir pəhlivanı qüvvət ilən.
Oldurur pəhlivan ki, vəqti-qəzəb
Nəfsinə hökm edə ihanət ilən.

38

Deynə çox rəğib olma kim, ondan
Dinə bir zişlik mülazim olur.
Olmadıqda ədaya bir qüdrət,
Hiyəlü küfrü kizb lazim olur.

39

Kamil olmaq dilərsən imanın,
Qıl təmənnayi-nəfsdən ikrah.
Büğzü hübbü ətavü mən'dən et
Müqtədayi-əməl, rizayi-ilah.

Mö'min oldur ki, mümkün olduqca.
Qonşusun qeyrə etməyə möhtac.
Ol degil kim, hüzurilə gecələr
Özü tox yata, qonşusu yata ac.

* * *

Əsəri-ərbəini-əhli-süluk
Qürbi-Həqq rütbəsin qılır hasil.
Umarız kim, Füzuliyi-miskin
Ola buərbəin ilə vasil.

Maliki-mülkarayi-aləm və hakimi-hikmətfəzayi-əqalimi-hikem mə'mureyi-cəhani vəqfi-ərbabi-istirzaq edib, tövliyətin müluki-ədələtşüar və hükkami-merhəmətdisarə təfviz etdikcə və xanogah-təngnayı-ersəyi-İmkanda asari-ərbabHstehqaq olub, hər fərdinə miqdarmca xəzaneyi-qeybdən vəzifeyİ-müstəmirrə yetdikcə, ol mümliyi-ərqami-dvvam-xilafətin qələmİ-mişkbarlan miftahi-künuzi-ərzaqi-əshabi-istehqaq ola. Ve ol naqili-ə'lam istehkami-bünyani-səltənətin rəqəmi-ənbərnisarlarmda hədayiqi-əhdəqi-ərbabi-nəzər bəsərət bula.

Şərhi-şəmmeyi-səna və rəfi-şiymeyi-duadan sonra:

Ərz edər xakisari-bimiqdar,
Bəndeyi-kəmtərin Füzuliyi-zar
Ki, müqimi-məqami-üzlət ikən,
Sakini-guşeyi-qənaət ikən,
Başıma düşdü cah sevdası,
Zövqi-əhli-təmə' təmənnası.
Həvəsi-kəsbi-nəngü nam etdim,
Tələbi-rif'əti-məqam etdim;
İstədim kim, ülüvvi-qədr bulam,
Məzhəri-lütfi-padşahi olam.
Bilmədim kim, şikəstəhal oluram,
Həsəd əhlinə payimal oluram.
Təmə' əşrara xadim olmaq imiş,
Süfəhaya mülazim olmaq imiş,
Kim ki, Allahdan iba eylər,
Qeyr dərgaha iltica eylər,
Hasili zillətü xəsarət olur,
Rəxti-ümmidi yə'sə qarət olur.

Əlhasil, fərqi-iqüdarımı əfsəri-qənaət ilə, qalibi-e'tibarımı xəl'əti-üzlət ilə müzəyyən qılıb və təmliki-əvalimi-mə'nayı təsxiri-əqalimi-surətdən yeyrək bilib, padşahi-mülki-istiğnavü hakimi-ələliltlaqi-məmaliki-fəqrü fəna ikən, cövhəri-zatım iqtizayi-təkmil

edib və surəti-sülukimdən rəngi-təvəkkül gedib, aləmi-himmətdən bir süruşa mülhəm oldum və bu ilhamı işgə qıldım ki:

- Ey qafil, aləmi-surət məzhəri-sifati-ilahidir və məhbiti-ənvari-hüzuzati-namütənahidir. Hər ayinə mülki-mələkutdan münfəkk olmaz və xəssaisi-mülkdən bəhrəmənd olmayan sərairi-mələkuta dəstrəs bulmaz. Lacərəm, hükkami-mülkə təvəssül mucibi-hüsuli-məvahibdir və müluki-əsrə təvəssül baisi-vüsali-mətalibdir. Və hədisi-səhihdir ki: "Əssultanü zillüllahi"¹ və ondan istiğna xətdir. Və xəbəri-sərihdir ki: "La rütbətə fəvqə rütbətis-sultani illa li-nəbiyyin mürsəlin ov mələkin müqərrabin", ²Və ondan inhiraf narəvadır. Xüsusən bizim padişahımız ki, rütbeyi-səltənəti mə'nidə payeyi-xilafətdir və səriri-hökuməti həqiqətdə masnədi-imamətdir.

QİT'Ə

Padişahi-bəhrü bərr Sultan Süleymani-vəli,
Ol ki, məhzi-əddir zati-vilayətpərvəri.
Xali ondan olmasın, ya Rəb, vilayət ta əbəd
Kim, vilayətdən degil xali səfayi-cövhəri.

Əlqissə, bu təhrik ilə dərğahi-müəlladan bir nəсібə talib olub və ərkani-dövlətdən səadəti-imdad və şərəfi-is'ad bulub doqquz əflaka payi-istiğna unurkən övqəfdən doqquz ağça vəzifəyə qənaət qılıb ərz aldım. Və bərat üçün dərğahi-aləm-pənaha irsal edib, vüsulinə mütərəssid oldum. Müddəti-tərəssüd münqəzi olduqda və oyyami-intizar sərəncam bulduqda mübəşşirlər ki, müjdəyi-hüsuli-məqsəd yetirdilər, mənə bir misali-meymun və bəratı-hümayun gətirdilər. Hilyəyi-maarif ilə arastə və ziyvəri-əvatif ilə pirastə. Ənbəri-səvadində sibğəti-"vəlleyli İza səca"³ və kafuri-bəyazında səfvəti - "vəssübhi iza təcəlla".⁴ Səhifəsində xətti səhaibi-əmtari-məvahib və xütutində əfradi-nuqət kəl-kəvakib, ənvəri-mətalibi məsabeyi-sədəfi-dürr idi, lö'löi-sirab ilə məmlüv dəryayi-məkarim təməvvüc edib kənara

¹ Sultan Allahın kölgəsidir.

² Rütbələrdə mürsəl Peyğəmbər və Allaha yaxın mələklərdən sonra ən yüksək Rütbə sultanındır.

³ "And olsun gecənin qaranlığına" ayəsinin rəngi

⁴ "And olsun sübhün aydınlığına" ayəsinin saflığı

salmış. Və müşabehi-nafeyi-mişknab ilə dolub qaidi-izzü ehtiramla varid olmuş. Fatiheyi-ünvani kərimeyi-"hüvəl-həqqül mübin"¹, xatimeyi-tarixi: "əl-aqibati lil-müttəqin",² qayəti-məzmuni "zalıkə fəzlül-lahi yö'tihi mən yəşəü vəl-lahü-zül-fəzlil-əzim".³ Nihayəti-məfhumi "in-nəhü min Süleymanə və innəhü bismillahir-rəhmanir-rəhim".⁴

Zəhi misali-şərifü nişani-alışan!
Zəhi mürasileyi-zövqbəxşü feyZRəsan!
Zahi lilali-sipehri-əvatifü əşfaq!
Zəhi kilidi-künuzi-mərahimü ehsan!
Zəhi səhifeyi-safidilü səfaəngiz!
Zəhi cərideyi-ənbərnisarü mişkəşan!

Həqqa ki, ol ulu ayeti-rəhmət nüzulindən xatiri-fatirə bir növ məsərrət sirayət etdi ki, vəsfi qabili-təqrir degil və xarici-ihateyi-təhrirdir. Ol sərmayeyi-dövlət vüsulunda qəlbi-mümkəsirə bir sürur yetdi ki, zikri mafövqi-ehtimali-təqrirdir.

BEYT

Nəfsə onunla yetən zövqdən oldura agah,
Qültü inni ləki, qalət hüvə min indəllah.

Mücmələn ümmidi-tamam ilə ixtiyarsız durdura. Və ibrazi-hökm üçün mütəvəlli-övqaf hüzurinə üz urdum. Əlhəqq, mütəvəlli müləqatına fürsət düşmədi. Və onun daməni-müləzimətinə dəsti-neyl irişmədi.

Əmma divani-bələğətə təhəccüm etdim. Çün ənhəsi-övqatda və əzMəfi-halatda hüzurlarına getdim, bir cəm' gördüm, hekayətləri pərişan. Nə səfadan onda əsər, nə sidqdən onda nişan var. Cəmiyyətləri dami-hiyəl, hüzzari-məclisləri "üləikə-kəl-ən'ami bəlhüm əzəllü"⁵, hərəkati-nahəmvarları məsabeyi-suhani-rub və kəlimati-pürəzarları müşabeyi-əmvaci-tufani-Nuh.

¹ O aşkar həqqdir.

² Etiqad edənlərdən başqa, aqibəti olan yoxdur.

³ O, Allahın fəzlidir, onu istədiyinə verir; Allah böyük fəzilət sahibidir.

⁴ O, Allahın fəzlidir, onu istədiyinə verir; Allah böyük fəzilət sahibidir.

⁵ Onlar qaramal kimidir, bəlkə ondan da alçaqdırlar.

Salam verdim - rüşvət degildir deyü almadılar.

Hökm göstərdim – fəidsizdir deyü mültəfit olmadılar.

Əgərçi zahirdə surəti-itaət göstərdilər, əmma zəbani-hal ilə cəm'i sualıma cavab verdilər.

Dedim:

- Ya əyyühəl-əshab! Bu nə fe'li-xəta vü çini-əbrudur?

Dedilər:

- Müttəsil bizim adətımız budur.

Dedim:

- Mənim rəyətimi vacib görmüşlər. Və mənə bəratı-təqatüd vermişlər ki, övqafdən həmişə bəhrəmənd olam. Və padşaha fərağət ilə dua qılam.

Dedilər:

- Ey miskin! Sənin məzaliminə girmişlər və sənə sərmayeyi-tərəddüd vermişlər ki, müdam fəidsiz cidal edəsən. Və namübarək üzlər görüb, namülayim sözlər eşidəsən.

Dedim:

- Bəratımın məzmunu nə üçün surət bulmaz?

Dedilər:

- Zəvaiddir, hüsuli mümkün olmaz.

Dedim:

- Böylə övqaf zəvaidisiz olurmu?

Dedilər:

- Zəruriyyati-asitanədən ziyadə qalırsa, bizdən qalır mı?

Dedim:

- Vəqf malın ziyadə təsərrüf etmək vəbaldır.

Dedilər:

- Ağçamız ilə satın almışız, bizə hələldir.

Dedim:

- Hesab alsalar, bu sülukunuzun fəsadı bulunur.

Dedilər:

- Bu hesab qiyamətdə alınır.

Dedim:

- Dünyada dəxi hesab alınır xəbərin eşitmişiz.

Dedilər:

- Ondan dəxi bakımız yox, katibləri razı etmişiz.

Gördüm ki, sualıma cavabdan qeyri nəsnə verməzlər və bu bərat ilə hacətim rava qılmağı rəva görməzlər, naçar tərki-mücadilə qıldım və mə'yusü məhrum guşeyi-üzlətimə çəkildim.

Mən bəratimdən ihanət çəkdiyim üçü münfəil, bəratim məndən fidasız əzab verdiyi üçün xəcil. Ol, şahidi-məcruh kimi təqirdən peşiman, mən müddəiyi-kazib kimi təşni'dən pərişan. Ol ayəti-mənsux kimi məmnüül-əməl, mən ümməti-mənsux kirai məqtuül-əməl.

QİT'Ə

Mən ona fitnə, ol mənə afət,
Mütənəffir mən ondan, ol məndən.
Mən ona qüssə, ol mənə möhnət,
Mütənəkkir mən ondan, ol məndən.

Əlqissə, şiddəti-hirman kəmalə yetdikdə və dəryayi-heyrətim tüğ-yan etdikdə xatirimə bu yetdi və qəlbimə bu mə'ni sirayət etdi ki, əlbəttə, mətlə'i-məkarimdən tale' olan aftabi-məkrəmet ehticabi-səhabi-tirə qəbul etməz. Və mənbə'i-mərahimdən tərəşşöh qılan zülali-mərhəmət girdabi-təzəlzüidən qubari-fəna tutmaz. Ənqərib maneinə mane, bulunur və dafeyinə dafə' zahir olur.

QİT'Ə

Həşalillah kim, fərağət küncünün sükkanına
Mətrəhi-məkrəmət ola dərgahi-xilafət dəstgah,
Həşalillah kim, qənaət gəncinin müştəqına
Əjdəri-bidad ola tuğrayi-hökmi-padişah.

Xudavənda! Məxfi buyrulmaya və məstur olmaya ki, varid olan bəratihümayun məzmuni irsal olunan ərzə mütabiq olmayıb ibarətində ləfzi-zəvaid zaid vəqə' olmuşdur və ləfzi-zəvaiddir ki, onun mizani-təsərrüffində miqdarin naqis qılmışdır.

Filvaqə' əgər ləfzi-zəvaiddən qərəz bu isə ki, vəzaifi-xüddam və rəvabitə-ərbabi-təqəüd və ixracati-əliqi-dəvabb, ələfi-əvamil və mayəhtaci-həfrü binadan sonra bəndəyə bir faydə mütərəttib ola, həqiqətdə dərgahi-müəlladan böylə işarət olunmaqdadır ki, bəndeyi- vacibüt-təqşir Füzuliyi-fəqir iste'dadi-təqəddüm və istehqaqi-təkər-

rüm də'vasın qılır ikən və kəndisin əksərərbabi-isthqaqdan müqəddəm bilir ikən məkrəməti-mülukanəm və mərhəməti-xosrovanəm zühurə gətirib bu bəratı-səxavətayəti verdim. Və buyurdum ki, minbəd rütbeyi-iqtidarın və payeyi-e'tibarın cəmi'i-gədalərdən, bəlkə bəhaimdən, daşdan və topraqdan əxəssü edna bilə. Və bihudə təsərrüfi-bərat qılmayıb, mərtəbəindən xəbərdar ola. Bitəkəllüf bu mərtəbəyə qənaət etmək səhldir və bu inayətə məmnun olmaq nəhayəti-cəhldir.

Həqqa ki, bu vəqiədən mənim çəkdiyim rəncü məlamət və etdiyim xərcü xəsarət üçün degil.

Məhza təhrirində həzrətiniz çəkdiyi əmək üçündür ki, zəyeyə oldu. Nədəlim? Əldən nə gəlir? Xəzaneyi-qeybdən əvəz müyəssər ola və qələmi-qəza tədarük qıla.

NƏZM

Sərvərə, gərđişi-sipehri-kəbud
Daim olmaz müvafiqi-məqsud.
Bağlamaz hər şükufə meyveyi-tər,
Əksəri bitdiyi yerində itər.
Gərçi ənduhü möhnətim çoxdur,
Hiç kimdən şikayətim yoxdur.
Taleimdir mənə cəf'a gətirən,
Hər bir anında min bəla gətirən.
Yoxsa dərgahi-padişahi-zəman
Lütfə mənəb'dürür, mürüvvətə kam.
Var ümidim ki, ol büləndməqam
Ola payəndə ta zəmani-qiyam.
Sərfəraz ola cümlə a'yani,
Bitəzəlzül cəmi'i-ərkanı.

QAZI ƏLAƏDDİNƏ MƏKTUB

Əlminnəti-lillah ki, şəcərəyi-elmü irfan gün-gündən mütənəvvə' olub, səmərəyi-asarı fəvaid saçmaqdadır, Və nihali-fəzlü ehsan saət-bəsaət tərəvət alıb dimaği-əhli-ımanı müəttər qılmağa tazə-tazə şükufələr açmaqdadır. Hər ayinə nəqşbəndi-nigarxaneyi-vücut kargahi-qüdrətdə bir surəti-mücəddəd çəkməkdən xali olmaz. Və bağhani-hədiqeyi-cud riyazi-hikmətdən hər saət bir nihali-tazə dikməkdən məlamət bulmaz.

Əgər bu təriqeyi-mərziyyə nəhci-istimrar bulmasaydı və bu adəti-mə'hudə müstəmir olmasaydı, bəqayı-süvəri-növiyyə və əfradi-şəxsiyyə zərurət ehtimalı bulmaz idi. Və silsileyi-nizama istehkam müyəssər olmaz idi.

Bu bahri-niligun min mövc hər saət əyan eylər,
Ülul-əbsara bir-bir kəşfi-əsrari-nihan eylər.

Bəşəşət çehreyi-ruzəfzun və əsəri-sürur, əhaliyi izzü e'tibardan xasü əvama bu məzmun vazeh olmuş və vəziü şərif bu surətə ittilə' bulmuş ki, iradəyi-qüdrəti-baliğeyi-rəbbani və məşiiyyəti-hikməti-kamileyi-sübham müstəd'iyi-istidaməti-rəvaci-şəriət və müstəziyyəti-istişaməti-mülkü millət olub, xəlvətsərayi-fəzilətdə mücəddədən bir şəm'i-füruzan münəvvər etmiş ki, pərtövi-zühurəndən ləməati-feyzi-ruhani cəmi'i-afaqa yetmiş.

Yenə gülzari-cahan xürrəmi xəndan olmuş,
Bir gül açılmışü afaq gülüstan olmuş.

Mücmələn bu hekayət kinayətdir ondan və bu rəməzi iyma işarətdir ona kim, təkmili-əsbabi-hüsuli-qayəti-izzü iqbal və tətmini-aləti-vüsuli-dərəcəyi-kəmal təriqjla bəzrəti-məxdumi-ələl-itlaq “əlləzi faqəhü külli rəən fil-afaqi”¹, yə'ni əqza-qüzatül-raüslümin ələl-izzü vəl-iqbali vəddin rəfəəl-lahü mədarice iclalihi ə'la şə'nə

¹ Elə Allah ki, kainatdakı hər kəs ona möhtacdır

iqbalihı.¹ Divanı-inayəti-əzəli və müqimi-ətiyyati-ləməzəyəlidən mövhibeyi-fərzəndi-dilbənd və ətiyyəyi-xələfi-salehi-səadətmiş birlə sərəfraz olmuşlar. Və dəryayi-arizudə bədrıqeyi-tövfiq birlə gövhəri-məqsuda dəstrəs bulmuşlar.

NƏZMİ-TARİX

Qaziyi-adil Əlaəddini-aliqədr kim,
Hökmi-məqbuli qəzadan hasil etmişdir riza.
Bir xələf vermiş ona İyzəd ki, zati-qabili
Elm cəm'ini, hünər kəsbini etmiş iqtiza.
Nəqdi-qazidir əcəbmi ol niütəhhər nütfəyə
Olsa tarixi-viladət "Kövkəbi-övri-qəza".

NƏZM

Bihəmdillah ki, bəxti-nikfərcam
Bezəd dəsti-əməl bərdaməni-kam.
Cəhanra bəxti-ayini digər dad,
Nihali-elm gül kərdü səmər dad.
Fərazi-təxti-istiqlali-təmkin,
Əlaül izzı vel-iqbali vəd-din,
Müyəssər did əsbabi-bəqara,
Bə dəst avərd əsli müddəara.
Füruzan gəst əz dövlət çirağəş,
Zi gülbərgi müəttər şod dimağəş,
Dirəxti-niyyəti-u şod bərumənd,
Xuda dadəş yeki fərzənə fərzənd.
Mübarək məqdəmi pakizə didar,
Xöcəstə taleü fərxundə asar.
İlahi! Ta cəhan manəd, bəmanəd,
Cəhan ura bekamı dil rəsanəd.

¹ Allah onun cəlal dərəcəsinı yüksəltsin və iqbalı şənini ucaltsın.

ƏHMƏD BƏYƏ MƏKTUB

Şükr kim, rə'yimcə dövrən etdi çərxi-çənbəri,
Tale' oldu feyz bürcündən səadət əxtəri.
Gəldi nəgəh bir humayun tairi-fərxündəfal,
Ziyvər almış bir mübarək namədən balü pəri.
Mətlə'i-ənvari-behcət, məzhəri-asari-feyz,
Ehtimalı nəqşdən ari, məayibdən bəri.
Fezrü rifət nüsxəsi, lütfü kərəm məcmuəsi,
Fəzl tumarı, hünər divanı, hikmət dəftəri.
Həm səvadi-nurbəxşi zülməti-abi-həyat,
Həm bəyazi-rövşəni Ayineyi-İskəndəri.
Rabəti-dil hifzinə qat-qat dərüni bir hisar,
Ləşkəri-qəm dəf inə səf-səf xütuti bir çəri.
Filməsəl, hər sətəri bir nəxli-məarif meyvəsi,
Mücmələn, hər ləfzi bir dürüci-məani gövhəri.
Məscidi-əqsa kibi pakizə səhni-səffəsi,
Səf-səf olmuş sətrlərdən pays-payə minbəri.
Vaizi-idrakın ol minbərdə təqdir etdigi
Bir dua kim, sübhü şam olmuş mələik əzbəri.
Qaşu nun, qəddi əlif, geysuləri cim, ağzı mim,
Bir səmənbər, nazənin məhbubə bənzər peykəri.
Sirri ifşasında qılmış ağzının tərkin dəvat,
Kəsbi sə'yimdə tökülmüş xamə alınının təri.
Sətrlərdir müntəzəm, ya hər biri bir rıştədir
Kim, düzülmüşdür ona əsrari-hikmət gövhəri.
Valeh olmuş səfheyi-ruxsarinə əhli-nəzər,
Tazə gəlmiş çöhreyi-pakinə xətti-ənbəri.
Sözmüdür mərqum, ya bimarə göndərmiş həkim,
Kağəzə sarıb bir az parə nəbati sükkəri.
Dilgüşadır, nəş'əsi guya ki, məzmunundadır,
Musili səhbalərin keyfiyyəti-canpərvəri.
Yoxsa təhririn qılan Musil meyindən nuş edib,
Məstlik vəqtində ol məhbuba vermiş ziyvəri.

Gənci-gövhərdir, gədalar nəzri olmuş hifz üçün,
Möhr urmuşlar anın üstünə bəy həzrətləri.
Ol fələkrif ət ki, andan sadir olmaz qeyri-xeyr,
Yaxşı fe'lin yoxdur andan özgə əsla məsdəri.
Var ümidim ki, cəmi-binəvalar üstünə,
Ta əbəd memdud ola zilli-ütufətgüstəri.

NƏSR

Heyni-heyrəti-hirman və əvam-həvani-hicran ki, lisana qüvvəti-iqtidayi-cinan və cinana qüdrəti iqtidayi-lisan mütəəzzir idi qəvafili-məsəliki məhzi-əltaf və rəvəhili-mərəhili eyni e'taf ilə ehda və ithaf olunan əmtiyei-əxbəri-sihhət və cəvəhiri-asəri-behcətiniz hüsnü vürudu ilə mühərriki-səlasili-übudiyyəət və mücəddidi-qəvanini-müxaləsətimiz düşüb ol tərz xameyi-mişkarın və ol nəqşi-nameyi-məsər-rətasarın hər sətri üruci-rütbeyi-iqtidara bir nərdiban və hər ləfzi hüsulü-dərəceyi-e'tibara bir müjdərəsan olmağın xirədi-xürdmiqdar və əqli-aqilişüar bu izzət ehtimalın mütəcavizül-adə və bu dövlət İstihsalın hevsələdən ziyadə görüb qərqeyi-dəryayi-heyrət və sərgəşteyi-badiyeyi-dəhşət olmaqda ikən dəsti-qeyrət daməni-himmət tutub lazım etdi ki, istiqbali-idraki-məzmununa cəvhəri-can və gövhəri-rəvan nisar oluna. Əmma yenə ümumi-inayətinizdən zimmətimizdə olan sənələrin və şümuli-şəfəqätünüzdən niyyətimizdə olan dualərin təxvifi-tövfiqi-müstə'd'iyyi-istibqayi-həyatımız və mümiddi-istehkamsəbatımız vaqə oldu. İstid'a olunur ki, həmvarə məzəlle-yi-ülüvvi-rif'ət və süradığı-sümüvvi-dövlət ətnabi-müasiri-hüsni-fial və övdəti-nətaici-lütfi-xisal ilə məfəriqi-kafeyi-zənəl-e'tiqada və rüusi-ammeyi-ülüləncada muzil və mümtəd ola və həmişə hediyyəi-ərbəbi-nəzər və cinani-cənani-əshabi-hünər rəşahəti-əmtəri-asəri-mərəhim və nəfəhati-əzhəri-izhari-məkariminizdən nəzarət bula. Həqqa ki, zəmani-mübaədəti-mülazimətinizdə müstəmir olan övqati-zəməmə və həngami-mülaziməti-mübaədətinizdə keçən saati-qeyri-səlimə nə qabili-təhrir və nə daxili-hövzeyi-qəbuli-təqrirdir. Əgər küdurəti-kufbeyi-əhzan dəf'inə əziməti-bustan müsəmməm olunsa, bu fəraq əsərindən sineyi-cuyibar çak və didəyi-hövz nənmək və nihali-turunc turşuy və nəxli-xurma pərişanmuy görünüb nə səbzələrdə fəraqdan bir rəng bulunur və nə bülbüllərdə nişatdan bir ahəng.

Və əgər mələləti-bağ-i-ədimül-fəraq dəf'inə sakini-külbeyi-əhzan olmaq murad olunsa, bu iştiaq istilasından dili-şəm' suzan və cigəri-pərvanə büryan görünüb rövzənləri ahi-sərd çəkməkdə və divariarı gərdi-küdurət tökməkdədir. Göz hüzurunuzda olan təməttö'ləri uyxuda görməyə qanə'dir, əmma giryeyi-biixtiyar uyxuya manə'dir və xatirə müşahidəniz təxəyyüldə hasildir, əmma nə hasil, təxəyyül edib təhəmmül etmək müşküldür.

QİT'Ə

Gər şərhi-qəm eyləsəm, ona payan yox,
V'ər səbr həm eyləsəm, ona dərman yox.
Çün təcrübə eylədim vüsalindən qeyr,
Ənduhi-fəraq dərдинə dərman yox.

Təvəqqe ki, mətləi-lətaifi-rəbbani və məşriqi-əvatifi-sübhanidən şümusi-vəsaili rəf i-zülməti-fəraq və biduri-vəsaiti-iqtibasi-ənvari-dəf i-iştiaq tülü' və zühur edincə bu nəhci-qədim və caddeyi-müstəqim üzərinə qədəmi-hiramət və qələmi-şəfqət sabitü sayir olub əbvabi-təfəqqüd məsdud və əsbabi-təzəkkür məfqud buyurulmaya (Baqi - dövlət müstədam və iqbəl bərdəvam bad bərəbbi ibad).

BAYƏZİD ÇƏLƏBİYƏ MƏKTUB

Ətəni kitabün bəl riyaziün münəvvərün. Lə-qəd zadəni min novrihin-nuru-fil-bəsəri. Misalün bi hüsnil ehtimami müsəvvərün əla-əltəfil-əlvahi-fi əhsənissüvəri. Sütürün kə-əflakin işarətüha'-şühubi. Xütutün kə-əc'sannin ibarətüha əz-zəhrü. Fə-fi külli nəsrin minhu kənzün minəl-müna. Və fi külli nəzmın minhü iqdün minəd-dürəri. Səhifətün imhəvət fiha fünunü'l-ma'arifi və hədiqətün unş'ət minha qüsunül-avarifi, mürəttəbətün bi təvşihis-sənayi kəl-beytū-mə'muri və müzəyyənətün bi-tərşihil-bədaye'i k'ər-rovzi'l-məm-turi, vərrədə vurudüha hida iqən'n-nəvaziri və həllət bibülümihə's səmmrətü fi'z-zəma'iri. Təəlləmə minha sü'ü-l amali və zalə və tərənnəmə fiha lisanü'l-hal və'lməqali¹

Baz əbri səbzeyi-pəjmürdeyira ab dad.
Növbaharı xarı-xüşkərə güli-sirab dad.
Didei-dövlət zi xabi-naümidü gəşt baz.
Dəsti-himmət qufli-əbvabi-əməlrə tab dad.
Qasidi aməd mühibbani-qədimü'l əhdra,
Bəhri-təcdidi-səfa peyğami-əz əhbab dad.²

Müəddədən cəvəhiri-nükati-şekvəəngizi-inayətməzmun və zəvəhiri-lüğəti-şikayətəmizi-şəfqətməkmunun ədvieyi-ətibbə kibi təlxətəm və rahətəza və

¹ Tərcüməsi: Mənə bir məktub, bəlkə də çiçəkli bir bağça gəldi. Onun çiçəkləri gözümün nurunu artırdı. O, ən lətif lövhələr üzərinə diqqətlə ən gözəl bir şəkildə təsvir edilmiş rəsm kimi bir misaldır. Onun sətirləri, işarələri şəhəblər kimi olan fəzlərlə bənzəyir. Yazılan budaqlar, ibarələri də çiçəklər kimidir. Onun hər nəsrü arzular xəzinəsidir. Bütün nəzmlərinde inci danələri vardır. O, mərifət fənnlərini ehtiva edən bir səhifə, bilik budaqlarının yetişdiyi bir bağçadır. Beytül-mə'mur kimi sənətlər bəzəyilə bəzənmiş və yağmurla islanmış bir bağça kimi bədiələr tərsiyilə süslənmişdir. Onun gəlişi göz bağçalarını çiçəkləndirdi. Onun gəlməsilə qəlblərdə meyvələr hasil oldu. Ondan pis əməllər kədərləndi və zail oldular. O, bağçada hal və qal dili tərənnüm etdi.

² Tərcüməsi:

Yenə bir bulud pəjmürdə bir səbzəni suladı.
Bir növbahar qurumuş bir tikanda gül bitirdi.
Dövlət gözü ümitsizlik yuxusundan oyandı,
Himmət əli aməl qapılarının qıfılını açdı.
Əski dostlardan bir qasid gəldi,
Dostluğumuzun səfasını yeniləmək üçün dostdan
bir xəbər gətirdi.

peymaneyi-səhba kimi cigərsuz və dilgüşa ki, əvaniyi-nəzm və nəsrə mövzu' və əyyadi-həddü həsrə mövdu' olunub təriqi-tə'dibi-ərbabi-qəflət və səbili-tənbihi-əshabi-hey-rət-dən irsal olunmuş. İsal olunduqda can istiqbali-idraki-dəqaiqinə azim və cinan istehsali əsrari-həqaiqinə cazim olub, mütalibə və müşahidə-dən sonra dideyi-can məfhumundan mənzerəi-canan qılıb məşami-cinani mərqumundan istişmami-rayihəyi-canan etdi. Əmma əksəri-hikayəti şikayətnümunə və övfəri-kitabəti kinayətgünə olmağın qəzali-xəyal məratı' və mərabia'i-işarəti şərifində həmləi-şahini-şika-yətdən lərzən və tairi-xatir səhari və bərari ibarəti-lətifindən sədməi-üqabi itabdən gürizan olub, lisani-hal və zəbani-məal ilə tərənnüm və təkəllüm etdilər ki:

BEYT:

Çe bəd kərdim, ya Rəb, əz çe ru rəncidə yar əz ma,
Çe vaqe şod, çera bər daşt çeşmi-e'ribar əz ma.¹

Həmana bir qaç gün insidadi-türüqi-tərəddüd maneyi-irsal və izbari-təvəddüd inqita'i-sübuli-təsadür və təvarüd qət'i-isali-asari-təfəqqüd olmaqla qübarsudisineyi-mir'ati-zəmirinizə rəngi-küdurət yetirib surəti-məhəbbət məhv olmuş və sərsəri-fəsad e'tiqadi-gülşəni-xatiri-münirinizə xələl verüb, rəngi-gülbərgi-məvəddət solmuş.

Məkon-məkon ki, nikuməhzəran çenin nəkonənd.²

Həqqa ki, əgər nəfsi-nəfis təriqi-bərqi fənada müntəfi olsa, mevqidi-vücudumdan iltihabi-niyrani-həqiqət intifa' bulmaz və əgər rişteyi-rabiteyi-canü tən və silsileyi-əlaqeyi-ruhü bədən münhəl və münqəte' olsa riqbeyi-iradətım ribkeyi-itaətdən xaric olmaz.

Gər bər kənəm dil əz to vü bər darəm əz to mehr,
An mehr bər ke əfkənəm, an del koca bərəm.³

¹ Tərcüməsi: Ya Rəb, biz nə etdik ki, sevgili bizdən incidi,
Nə oldu ki, bizə qiymət verməyib gözündən saldı?

² Bunu etmə ki, yaxşı insanlar belə şey etməzlər

³ Əgər mən səndən könlümü alsam və məhəbbətimi kəssəm,
Könlü kimə bağlayacağam və ya sevgini kimə verəcəyəm?

LÜĞƏT

A

Ab-su
Aba' - atalar
Abginə - şüşə
Abidar - sulu; təzə
Abi-heyvan - dirilik suyu
Abi-həyat - dirilik suyu
Abü danə - yemək-içmək; su və dən
Abü tab – lətifət, təzəlik
Ac - fil sümüyü
Afaq - üfüqlər
Afərinandə - yaradan, Allah
Afərininş - yaradılmış, xilqət
Afət- Bəla: gözəl
Afitab- günəş
Afiyət- sağlamlıq
Agah - xəbərdar
Ağaz - başlamaq, başlanğıc
Al - qırmızı; hiylə; nəsil
Alam - kədərlər, ələmlər
Alayış – bəzək, zinət, süni zinət, bulaşmaq
Aləmara - dünyanı bəzəyən
Aləməfruz - dünyanı işıqlandıran
Aləmsuz - dünyanı yandıran
Aləmtab - dünyaya işıq və hərarət verən
Ali - yüksək
Amac - hədəf
Amacgah - hədəfin olduğu yer
Amadə - hazır
Amal - əməllər, arzular
Ara - bəzəyən

Arayış - zinət, bəzək; arayışı-
söhbət eylə, saqi - saqi, söhbəti bəzə
Ari - boş, çılpaq
Ariyət- burovuz
Ariz - yanaq
Asayış - rahatlıq
Asib - bəla, müsibət
Aşiyən - yuva
Aşub - fitnə, həyəcan
Aşüftə - məftun, vurğun
Atəşbar - od yağdıran
Avaz - səs, səda
Ayin – adət, qayda-qanun
Azim - əzm edən, bir tərəfə gedən
Azimun - öyrəniş, yoxlamaq,
təcrübə

B

Bab - qapı, fəsil
Babi-məsdud - bağlı qapı
Bad - külək
Badə - şərab
Badigird - küləkdən əmələ gələn
qasırga
Badiyə - çöl, səhra
Badiyəgərd - çöldə gəzən
Badiyənişin - çöldə həyat keçirən
Badnavərd - küləklə döyüşən
Badpay - yel ayaqlı, sürətlə
gedən at
Badpeyma - boş, avara gəzən
Bak - qorxu
Baqi - həmişəlik, qalan, daimi

Bal - qanad
Bala - yüksək
Baliğ - yetişmiş, həddi-bülüğa çatmış
Balin - yastıq
Bam - dam
Bani - bina edən, əsasını qoyan
Bar - yük; meyvə; dəfə
Baran - yağış
Baravər – meyvəli
Barigah - saray; divanxana
Bari-giran - ağır yük
Barik - dəqiq, incə, nazik
Barkəş - yük daşıyan
Batil - əsassız, həqiqətə uyğun olmayan
Bavər etmək - inanmaq, etimad etmək
Baziçə - oyuncaq
Behbud - yaxşılıq, sağlıq
Behiştasa - behişt kimi
Behtər - daha yaxşı
Beyn - orta, ara
Beyt- ev; şe'rin iki qoşa mısrası
Beytül-həzən - qəm evi
Beyzə - yumurta
Bə 'd - sonra
Bəd - pis, çirkin, yaramaz
Bədəl - əvəz, bir şeyin yerini tutan
Bədəndiş - pis niyyətli
Bədgü - hər şey haqqında pis danışan
Bədxah - hər kəsin pisliliyini istəyən
Bədnam - pis adlı
Bədnəjad- əsli-nəcabəti olmayan
Bədr - on dörd gecəlik ay
Bədsərəncam - axın pis olan adam

Bəğəl - qoltuq
Bəhayim - dördayaqlı heyvan
Bəhcət- gözəllik
Bəhr - dəniz; əruz vəznində şeir ölçüsü
Bəhram - Mars planeti
Bəga - həmişəlik
Bəqayi-nəsli-insan - insan nəslinin həmişəlik qalması
Bəlakes - dərd çəkən, başı bələli
Bənat - qızlar
Bandə - qul, kölə
Bəndəpərvər - köləsini yaxşı saxlayan
Bəng - tiryək
Barat - yazılmış kağız; rəsmi göndərilmiş kağız
Bərd - soyuq
Bərf - qar
Bərg - yarpaq; bərgi-gül - gül yarpağı; bərgi-səbz - yaşıl yarpaq
Bərgüzidə - seçilmiş
Bərq - şimşək
Bəsa - çox
Bəsi - çox, xeyli
Bəstə-bağlı.
Bəstədəhan - ağzı bağlı; sakit; dili tutulmuş
Bəstər - yalaq
Bəşarət - müjdə
Bəşaşət - gülmək, fərəhlənmək, şənlik
Bəyaz - ağ
Bəzl - bağışlamaq
Bəzm - məclis
Bəzmgəh eyladi müəttəb – məclis düzəltdi

Bid - söyüd ağacı
Bidad - zülm
Bidirəng - aramsız, yubanmadan
Bigah - vaxtsız
Biganə - yad
Bigüman - şəksiz, şübhəsiz
Bihəd - hədsiz
Bix - kök
Bixud - özündən xəbərsiz
Büzzətü e'tibar - hörmətsiz və
etibarsız
Bikəran - hədsiz, ucsuz-bucaqsız
Bikəs - kimsəsiz, köməksiz
Biqərar - qərarsız, narahat
Bilcümlə - bütün, tamam
Bim - qorxu
Bimar - xəstə
Biməhaba - qorxusuz
Bina - görən, qabağı görən
Binəhayət - sonsuz
Binəva - yazıq
Bini - burun
Biniş - görüş
Bipərva - köməksiz; qorxusuz,
cəsarətli
Birun - xaric
Bisəriü saman - başsız-ayaqsız,
intizamsız
Biş - artıq, çox
Biştər - daha çox
Bivayə - adamsız, yersiz
Bizar - pulsuz, qızılısız
Bum - yer, torpaq; bayquş
Bustan - bağça, çiçəklilik
Buy - qoxu
Büq'ə - yer
Bülənd - yüksək, ali
Bühndəxtər – xoşbəxt taleli

Bülhəvəs - həvəsə uyan
Bün - özül; dib, kök
Bünyad - özül, əsas
Bürəhnəpa - ayaqyalın
Bürhan - dəlil, sübut
Büridə - kəsilmiş
Bürudət - soyuqluq
Büt - ədəbiyyatda gözəl məna-
sında işlədilir
Büzqalə - keçi balası, ovlaq
Büzürg -böyük
Büzürgvar - yüksək rütbəli

C

Cah – mənəsb; hörmət
Cahanara - dünyanı bəzəyən
Cahanəfruz - aləmə işıq verən,
günəş
Camə - paltar
Camid - donmuş
Can - ruh, bədən
Canbəxş - rub verən
Canfəza - can bağışlayan
Canpərvər - ürəyə xoş gələn
Cansuz - ürək yandıran
Cari olmaq - axmaq, tökülmək
Cəbəl - dağ
Cəbin - alin
Cədd - baba
Cədəl - mübahisə
Cədid - təzə, yeni
Cəng - döyüş, müharibə
Cərahət - yara
Cərəs - dovanın boynundan
asılan zəng, zınqırov
Carihə - yara

Cəzə' - səbirsizliklə təlaş və
iztirab keçirmək, ağlayaraq şikayət etmək
Cəzm - qəti
Cibal - dağlar
Cidal - döyüşmək, vuruşmaq
Cigərsuz - ürək yandırıcı
Cinan - cənnətlər
Cövşən - zireh, dəmir geyim
Cu - arx, su arxı, kiçik çay
Cuşiş - cuşə gəlmək, coşmaq
Cuybar - kiçik çay
Cüda - ayrı
Cünbuş - hərəkət
Cünun - dəlilik

Ç

Çah - quyu
Çahi-zənəxdan - çənə çuxuru
Çak etmək - parçalamaq
Çakər – nökrər, qul
Çaki-giriban - yaxa cırığı
Çapuqsüvar - sürətlə gedən
Çarəcu - çarə axtaran
Çarəsaz - əlac tapan
Çeşm - göz
Çeşməyi-həyat - dirilik bulağı
Çənbər - dairə
Çərxi-çənbəri - dairəvi səma
Çin - qıvrım, toplu, doğru
Çinə - quş dəni
Çini-əbru - qaşqabaq

D

Dad - ədalət, insaf
Dadbəxş - ədalətli
Dadxah - şikayətçi

Dağidar - son dərəcə mütəəssir
olmaq; dağlanmış
Daği-dil - ürək daği
Dağizən - dağ vuran
Dam - tələ, tor
Damən - ətək
Daməni-kuh - dağ ətəyi
Damigah - tələ qurulan yer; dünya
Dami-qəm - qəm tələsi
Dana - alim, bilici
Danəndə - bilikli adam
Daniş - bilik, elm
Danişmənd - ağıllı, bilikli, elmlı
Dar - bina, ev
Dari-bəqa - axirət evi
Dariül-əman - sığınacaq yer
Dehqani-hədiqeyi-hekayət -
hekayət bağçasının bağbanı
Dey - qış mövsümü; hicri günəş
ilinin onuncu ayı
Deycur - qaranlıq gecə
Deyn - borc
Deyr - monastır, kilsə
Dəb - adət, ənənə
Dəbir - katib, yazıçı
Dəbistan - məktəb
Dədü dam - vəhşi heyvanlar
Dəhan - ağız
Dəhr - çöl, səhra
Dəqaiq əhli - incə, xırda şeyləri
bilənlər, zərif düşüncülər
Dəlil - yol göstərən; sübut
Dəm - qan; nəfəs; ah; söhbət
Dəm vurmaq - bəhs etmək
Dəmadəm - zaman-zaman, arası
kəsilmədən
Dəmbəstə - nəfəsi tutulmuş, da-
nışmayan

Dəmi-sərd - soyuq ah
Dəmsaz - sirdaş, yoldaş
Dəndan - diş
Dəni - alçaq
Dər - qapı
Dərəğuş - qucaqlamaq
Dərbədar- qapı-qapı gəzən
Dərdi-dil - ürək dərdi
Dərdnak - dərdli
Dərhəm - qarmaqarıışıq
Dərmandə - aciz, əlacsız
Dəryadü - geniş ürakli, hövsələli
Dəryayı-təhəyyür eylədi cuş -
 heyvət dənizi dalğalandı
Dəst - əl
Dəstamuz - ələ öyrənmiş (quş,
 heyvan)
Dəstar - çalma, sarıq
Dəstgir - əldən tutan
Dəstrəs - əl çatan, ələ gəlmək
Dəstur - İzn, rüxsət
Dəvvar - dövr edən, hərəkət edən
Dibaçə - müqəddimə
Didar - üz, camal, görüntü
Didə - göz
Digərgun - pozulmuş
Dil - ürək
Diləra - könül bəzəyən, sevgili
Dilaram – ürəyə səfa verən
Dilazar - ürək incidən
Diləfgar - könlü yaralı
Diləfruz - könlü fərəh gətirən,
 ürək açan
Dilfirib - könül aldadan
Dilkaş - ürək çəkən
Dilnəvaz – ürək oxşayan
Dilnişan - ürəyə yatan
Diriğa - heyf, çox təəssüf

Divanə - dəli
Dövr bünyad etmək - mollaxanada
uşaqların öz dərslərini avazla
təkrar etmələri
Dud - tüstü
Dur - uzaq
Durbin - uzaqgörən
Durəndiş - gələcəyi düşünən.
uzaqgörən
Duzax - cəhənnəm
Dü cahan - iki dünya; bu dünya
və axirət
Dürc - sandıqça
Dürd - şərəbin dibinə çökən xılt
Dürüğ - yalan
Düstur - qanun
Düşnam- söyüş
Düşvar - çətin
Düyün - şənlik, toy
Düzd - oğru

E

E 'vaz - əzizləmək, mehribanlıq
Eybcu - eyb axtaran, rişxəndçi
Eyn - göz
Eys - kef, işrət; eyşi-əbədi -əbədi işrət

Ə

Ə 'da - düşmənlər
Ə 'ma - kor
Ə 'mal - əməllər
Ə 'van - köməkçilər
Ə 'zayim - dualar, ovsunlar
Ə'zəm - daha böyük
Əali - böyük adamlar, alilər
Əazim - böyükklər

Əbcəd - ərəb əlifbasında say sistemi
Əbd-qul
Əbdan - bədənələr
Əbr - bulud
Əbri-neysan - neysan buludu
Əbru - qaş; əbruyi-xəmi bəlayi-
 üşşaq - əyri qaş; aşıqlərin bə-
 lasıdır
Əbsəm - lal ol
Əbvab - qapılar; əbvabi-təkəllüm
 etsə ağaz - söz qapılarını açsa,
 danışsa
Əbyat - beytlər
Əcəm - ərəb olmayan
Əcz - acizlik
Ədəm - yoxluq
Ədəmdən oldu peyda - yoxdan
 var oldu
Ədiiv - düşmən
Ədvar - dövrlər, zəmanələr
Əfgar - pərişan, yaralı
Əfkəndə - yıxılmış, düşkün, biçərə
Əflak – göylər
Əfsər - tac
Əfsürdə - solğun
Əfza - artıran
Əğyar – özgələr, yadlar
Əhbab - dostlar
Əhlən və səhlən - ərəbcə "xoş
 gəldiniz" mənasında işlədilən
 ifadə
Əhli-neyrəng - kələkbaş, hiylə-
 gər adamlar
Əhli-raz - sirr əhli, sirdaş
Əhmər - qırmızı
Əhsən - çox gözəl
Əhvəl – çəp

Əxgər - qor; odlu kül
Əxtər - ulduz; əxtəri-bəxtim
odlu tirə - bəxt ulduzum qaraldı (söndü); əxtərşünat
münəccim
Əxzər - yaşıl
Əkabir - böyüklər
Əkbər - daha böyük
Əklü şürb - yemək-içmək
Əkməl - daha mükəmməl, nöqsansız
Əkrəm - çox səxavətli
Əqalim - iqlimlər
Əqd - düyün, nikah
Əqdəm - qabaq, əvvəl
Əqli-vali – yüksək ağıl
Əqran - tay-tuş
Əqrəba - yaxın qohumlar
Ələim - əlamətlər, nişanlar
Ələyiq - əlaqələr
Əlcibali-övtad - şiş dağlar
Ələm - bayraq; dərd-qəm
Ələf- lütflər, mərhəmətlər
Əmarət - əmirlik
Əmin - inanılmış, mö'təbər
Əmn - rahatlıq, sülh
Əmval - var-dövlət
Əmvat - ölümlər
Ənadil - bülbüllər
Ənbiya - peyğəmbərlər
Əncüm - ulduzlar
Əncümən - yığıncıq
Əndəlib - bülbül
Əndişə - fikir, xəyal
Ənfəs - nəfəslər
Ənis - həyan, həmdəm
Ənqa - Simurğ quşu

Ənvər - işıqlı, parlaq
Əraq - tər
Ərğivan - qırmızı rəngli çiçək
Ərməğan - hədiyyə
Ərsa - meydan
Ərus - gəlin
Ərvah - ruhlar
Ərzən - ucuz
Ərzəl - alçaq
Əs 'ar - bazar, nırx
Əsalib - üslublar, qaydalar
Əsbab - səbəblər, vasitələr
Əsəd - şir
Əshab - müsahiblər, həmsöhbətlər
Əshəl - daha asan
Əsrar - sirrlər; əsrari-dil - ürək
sirrləri; əsrari-nihan - gizli
sirlər
Əsvəd - qara
Əş 'ar - şeirlər; əş 'ar bulub kə-
sadi-əs 'ar - şeirin bazarı kasad
olub, şeir qiymətdən düşüb
Əşcar - ağaclar
Əşhər - çox şöhrətli, məşhur
Əşkal - şəkillər
Əşkbar - göz yaşsı tökən, çox
ağlayan
Əşkbar - göz yaşsı
Əşhiz - göz yaşsı axıdan
Əşrəf- çox şərəfli
Əta - bəxşis
Ətrak - türklər
Ətşən - susuz, təşnə
Ətvəri kərihi xülqi naxoş - hərə-
kətləri iyrənc, xasiyyəti xoşa-
gəlməz
Əyan - açıq, aşkar

Əyyam - zaman, günlər
Əzhar - çiçəklər
Əzhər - daha aşkar, daha aydın
Əzim - böyük
Əzimət - müəyyən bir yerə
hərəkət etmə

F

Faxtə-çöl göyərçini
Fam - rəng
Fanusi-xəval - xəyal fənəri
Fariğ - asudə
Faş - zahirə çıxmaq, məlum
olmaq
Fəm - ağız
Fərax - geniş
Fəraq-ayrılıq
Fəramuş etmək - unutmaq
Fərar - qaçmaq
Fərd - tək
Fərda - sabah
Fərəh - şadlıq
Fərxəndə - şad, xoşbəxt, uğurlu
Fərq - baş
Fərrux - uğurlu
Fərz oldu - vacib oldu
Fərzənd - oğul
Fəttan - fitnəli; cazibəli
Figar - yaralı
Firdövs - cənnət
Firib - aldatmaq
Fulad - polad
Füsürdə - donmuş, solğun
Füsürdədil - ürəyisolğun, hissiz
Fütada - düşmüş
Füzun - artıq, çox

G

Gav - öküz

Gavi-mahi - dini əfsanədə yeri buyunuzunda saxlayan və balığın üstündə duran öküz

Geysu - hörük, saç

Gənc - xəzinə

Gəncineyi-nəzm - şeir xəzinəsi

Gəncinəgüşa - xəzinə açan, yeni söz deyən şair

Gərd-toz

Gərdan - hərlənən, dönən; gərd ayineyi-nişatə-düşdü - şadlıq aynası tozlandı; gərdalud - toza, torpağa bulaşmış

Gərdişi-zəmand - zamanənin dolanması

Gərdun - dönən; fələk; dünya

Gərm - isti; gərmi-hazar qılmaq bazan qızışdırmaq

Gəz - dəfə, arşın

Gil - pələnc, torpaq

Giran - ağır, bahalı

Giranbar - ağır yüklü

Girdab - burulğan, fırtına

Gireh - düyün

Giriban - yaxa; giribançak - yaxası parçalanmış

Giriftar - tutulmuş

Giriz - qaçma; girizan - qaçan

Giryan - ağlar

Giryə - ağlama

Giyah - ot

Gövhərbar - gövhər yağdıran

Gövhərfəşanlıq - gövhər səpmək, mənalı danışmaq

Gövhərpaş - gövhərsaçan

Gövhərriz - mənalı danışan, şirin
danışan
Göymək - yanmaq
Gur - qəbir; qulan
Guş - qulaq; guş tutmaq - qulaq
asmaq
Gülbün - gül budağı
Gülçin - gül toplayan; gül yığan
Gülfam - gül rəngli
Gülfəşan - gülsaçan
Gülgün - gül rəngli
Gülxən - hamamın od qalanan yeri
Güli-hədiqeyi-cud - səxavət bağ-
çasının gülü.
Güli-sürx - qırmızı gül
Güli-tər - təzə gül
Gülnar - nar çiçəyi
Gülrizlik - gül səpmək
Gülru - güllüzlü Gülrüxsar - gülyanaq
Gümnam - ad-sanını itirmiş:
unudulmuş
Gümrah - yolunu itirmiş: yolun-
dan çıxmış
Gürz - toppuz
Güşadə - açılmış; güşadə əbrü - açıqqaşlı:
gülər üzli; güşa-dəru - açıq üzli
Güvah - şahid
Güzər - keçmək
Güzidə - seçilmiş

H

Hadi - yol göstərən
Halik - həlak olan
Hamun - çöl

Hariz - əkinçi
Haziq təbib - məharətli, ustad,
təbib
Həba - bihudə
Həbib - sevgili, dost
Həcər - daş
Həcəri-mübarək - Kəbədəki
müqəddəs daş
Hadayiq - bağçalar
Hədiqs - bağça
Həqir - etibarsız, aciz
Həməmə - göyərçin
Həmbəzm - bir məclisdə oturan
Həmdəm - yoldaş
Həmnışin - yoldaş
Həmra - qırmızı
Həmraz - sirdaş
Həmsayə - qonşu
Hərgiz - heç zaman, əsla
Hərir - ipək
Həsud - paxıl
Həvadis - hadisələr
Həvaxah olmaq - sevmək, istəmək
Həvəsnak - həvəsti
Həyuni-rəhnəvərd - yol gedən
dəvə
Həzar - min; bülbül
Həzarpişə - müxtəlif peşə sahibi
Hicab - pərdə; utanma
Hicr - ayrılıq
Hidayət - doğru yola getmək
Hifzi-səbəq - dərs əzbərləmək
Hilal - yeni çıxmış ay
Hilaləbru - ay qaşlı Hindusinə sürmə həmgiriftar
-sürmə də qara gozlərinə məftunidi
Hirman - məhrumiyyət

Hirz - qorunmaq, tilsim
Hümayun - uğurlu, mübarək
Hümma - xəstəlikdən doğan
hərarət, qızdırma; isitmə
Hünərmənd, hünərvər - hünərli
Hüsni-göftar - söz gözəlliyi

X

Xab - yuxu
Xah-naxah - istər-istəməz
Xök-torpaq
Xakidan - dünya
Xaki-kəfi-payı sürməyi-nur -
ayağının torpağı hurilərin gö-
zünə sürmə idi
Xakisar - toz-torpaq içində qal-
mış; pərişanhal
Xakistər - kül
Xakpay - ayaq torpağı
Xali - boş
Xama - qamış qələm
Xamuş olmaq - sakit, dinməz
dayanmaq
Xan - süfrə; karvansaray
Xana-ev
Xar - tikan; fəqir, zəlil
Xarə - çox möhkəm daş, mər-mər, qranit
Xavər - gündoğan
Xeyt - dəstə, tayfa
Xeymə - çadır
Xeyrəndiş - xeyirli iş düşünən,
xeyirxah
Xədəng - möhkəm ağacdan qayrılmış ox
Xədəngi-xunriz-qan tökən ox

Xələf- əvəz edən; "oğul" məna-
sında işlənir
Xələl - keçmişdə qadınların
ayağa taxdıqları zinət
Xəm - əyri
Xəmidə - əyilmiş, bükülmüş
Xəmi piç - əyri və qıvrım
Xəndan - gülən; açılmış
Xəndə - gülüş
Xərgah - çadır
Xəsarət - zərər, ziyan
Xəsm- düşmən
Xəsüxar - çör-çöp
Xətm etmək - qurtarmaq
Xəyyat - dərzi
Xəzanə - xəzinə
Xəzra - yaşıl
Xüridar - alıcı, müştəri
Xilaf- yalan, tərsinə deyilmiş söz
Xilafi-müddəa - istəyin əksi
Xirəd - ağıl
Xirəmənd - ağıllı
Xirəgözlü - fərsiz; qamaşmış,
şaşqın gözlü; bihəya
Xirqə - keçmişdə kişilərə məxsus
üst paltan
Xosrov - padşah, hökmdar
Xoşnud - razı
Xövf- qorxu
Xudrəy - özbaşına hərəkət edən
Xun - qan
Xunabə - qanlı su
Xunalud - qana bulaşmış
Xunbar - qan yağdıran
Xunin - qanlı
Xunriz - qan tökən
Xuraman - sallana-sallana
(yerimək)

Xurşid - günəş
Xurşid rüxilə aləmaray - günəş
üzü ilə aləmi bəzəyən
Xüçəstə - uğurlu
Xüld - cənnət
Xülq - təbiət
Xüm - küp
Xürdədan -ən kiçik şeylərə
diqqət edən
Xürrəm - şad
Xürsənd - şad
Xüsran - zəlillik
Xüşk -quru
Xütteyi-Rum - Rum ölkəsi, Kiçik
Asiya

I

İbarəti-xub - yaxşı ifadələr,
bədii ibarələr
İbram - üzə salıb bir işi bir ada-
mım boynuna qoymaq
İbtihac - sevinc, fərəh
İcabət buldu - qəbul oldu
İdamə - davanı etdirmək
İdbar - bəxtsiz, talesiz
İkrah - iyrənmək
İkram - hörmət göstərmək
İklisab - kəsb etmək, qazanmaq
İqd - boyunbağı
İqdi-şəbnəm - şəh damlaları
İltica - sığınmaq
İmtila - dolmaq
İmtina - çəkinmək, rədd etmək
İnabət - qəflətdən qurtarmaq
İnfial - utanmaq
İnhiraf - dönmək, boyun qaçır-
maq, rədd etmək

İnkisar - sınmaq, qırılmaq
İnqitai-ülfət qıldı - əlaqəsini kəsdi
İntiha - nəhayət, son
İntixab - seçmək
İntiqal - bir yerdən başqa yerə
keçmək
İntişar - yayılmaq
İradət - arzu, istək
İrəm - cənnət
İrişdi - çatdı
İrsal - göndərmək
İrşad - yol göstərmək, rəhbərlik
etmək
İrtifa - ucalmaq
İstiğna - ehtiyacsızlıq, laqeydlik
İstiqbal - qabağa çıxmaq, qarşı-
lamaq, gələcək
İstirham - yalvarmaq
İstitaət - qüdrət, güc
İştika - şikayət etmək
İştियाq - şövq, həvəs
İtab - datımaq, töhmət
İmam - tamamlamaq
İttisad - yetişmək, qovuşmaq
İyzəd - Allah, Tanrı
İzdiyad - artırmaq

K

Kafur - ağ rəngli və qoxulu yağ
Kax - qəsr, yüksək bina
Kam - məqsəd, arzu; ləzzət
Kambəxş - arzu və məqsədə
yetirən
Kambin - arzu və məqsədinə nail
olan
Kamran - xoşbəxt, arzusuna çatan
Kan - mädən

Kar - iş
Karfərma - iş buyuran
Kargər - işçi
Karxanə - iş göryülən yer; dünya
Kaşif- kəşf edən
Kaşifi-əsrar - sirləri kəşf edən
Kazib - yalançı
Keyvan - Saturn planeti
Kəbbadə - təlim yayı
Kəbir - böyük
Kəbud - göy rəng
Kəbutər - göyərçin
Kəlağ - qarğa, quzğun
Kəlal - yorğunluq
Kəlami-mövzun - vəznli söz, şeir
Kəmakən - əvvəlcədən olduğu
kimi
Kəmandar - ox atan
Kəmanəbru - yay qaşlı
Kəmin - pusqu
Kəmingah - bərə, pusqu yeri
Kəmqiyət - qiymətsiz, dəyərsiz
Kəmtər - daha az, əskik, aciz, etibarsız
Kənar - qucaq
Kərahət - iyrənmək
Kərih - iyrənc
Kəsad - alış-verişin durğunluğu, kasadlıq
Kəvakib - ulduzlar
Kəzzab - yalançı
Kibr - böyüklük, qürur
Kilk - qamış qələm
Kilki-təqdir - qəzanın qələmi
Kirdigar - Allah
Kirişmə - naz, qəmzə
Kişvər - ölkə, məmləkət, vilayət
Kizb – yalan

Kövdən - axmaq, dərrakəsiz
Kövkəb - ulduz
Kövkəbə - təntənə; binaların
üstündəki bəzək
Kövn - dünya
Kuh - dağ
Kuhikən - dağ çapan. Fərhadın
ləqəbidir
Kuhsar - dağlıq yer
Kühü dəşt - dağ və səhra
Kutah - gödək, qısa; kutah nəzər
uzaq görməyən adam
Kuy - küçə, astana
Küləh - papaq
Külbə - daxma
Külbəyi-əhzan - kədər evi
Küstax - arsız, ədəbsiz, həyasız
Küştə - öldürülmüş

Q

Qabil - qabiliyyətli, ağıllı
Qaim - möhkəm, daimi
Qal - söz
Qaliyə - mişk-ənbərdən hazırlanan gözəl iyli qara ətir
Qaməti-mövzun - yaraşlıq boy-
buxun
Qanda - harada
Qanğı - hansı
Qanı - hanı
Qate' - kəskin
Qazə - ənlük; qadınların yanaqlarına çəkdiyi qırmızı rəng
Qə 'r - dərinlik, dib
Qəbahət - günah, təqsir
Qəbail - qəbilələr
Qəbih - çirkin

Qəb-qəb - buxaq
Qəbl - əvvəl
Qədəhpeyma - şərab içən
Qədr - hiylə, vəfasızlıq, haqsız-
lıq, zülm
Qədr (ğədr) - dəyər, qiymət,
məziyyət
Qələyan - qaynama
Qəmər - ay
Qəmgüsar - təsəlli verən, həmdərd
Qəmnak - qəmli, kədərli.
Qəm rəhgüzərində payimaləm - qəm
yolunda ayaqlar altında qalmışam
Qəni - varlı, dövlətli
Qərib - yaxın
Qəriq - suya batmış, boğulmuş
Qət'i-rəhi-dilsitanım etdin -
sevgilimin yolunu kəsdin
Qənvəs - üzgüçü, dalğıcı
Qəzal - ceyran
Qəzənfər - şir
Qissəpərdaz - nağıl söyləyən
Qönçədəhan - ağzı qönçə kimi
kiçik və yaraşlıq
Qönçələb - qönçə dodaqlı, qırmızı dodaqlı
Qövl-söz
Qübar - toz
Qüllab – çəngəl
Qürab - qarğa
Qürb - yaxınlıq
Qürbət - yaxın olmaq
Qüsl - yuyunmaq

L

- Laf* - danışiq, yalan söz
Lağər -arıq Laləfam - lalə üzlü
Lahrüx - laləyanaq, qırmızıyanaq
Lahrüxsar - lalə üzlü, qırmızı
yanaqlı
Laləzar - laləlik, çəmən
Laməkan - yersiz; Allah
Layəqəl - idraksız, ağılsız
Layəzal - zail olmayan, həmişəlik; Allah
Leyl - gecə
Leylü nəhar - gecə və gündüz
Lə 'lfam - qırmızı rəngli
Lə 'lgun - qırmızı rəngli
Ləb - dodaq
Ləbaləb - ağızına qədər dolu
Ləbbeyk - "bəli" mənasında
işlənilir
Ləbbəstə - sakit, danışmayan,
dodağı bağlı
Ləbriz - daşan
Ləəb - oyun
Ləhəd - qəbir
Ləhm - ət
Ləhn - səs, nəğmə
Ləhv - oyun, əyləncə
Ləhvü ləəb - faydasız oyun,
əyləncə
Ləm 'eyi-tab - istinin parıltısı
Lərzən - titrəyən
Ləziz - ləzzətli
Liva - bayraq
Lö'bət - oyuncaq
Lö'lö - inci, mirvari
Lövhaşəllah - Allah uzaq eləsin

M

- Ma'* - su
Mabeyn - iki şeyin arası
Madər - ana
Mah - ay
Mahi - balıq
Mahi-Kən 'an - Yusifin ləqəbidir,
Kənanın ayı deməkdir; gözəl
mə'nasında işlənir
Mahiparə - ay parçası
Mahi-taban - parlaq ay
Mahliqa - ay üzlü
Mahru - ay üzlü
Mahtab - ay işığı
Malamal - ağızına qədər dolu
Maliş - sürtmək
Manənd - oxşar, oxşatmaq
Mar - ilan
Marümur - ilan və qarışqa
Matəmara - yas evi, dünya
Matəməfza - kədəri artıran
Matəmzədə - yaşlı, müsibətə
düçar olan
Mə 'bud - ibadət olunan
Mə'budi-həqiqi - "Allah" mənasında işlanir
Mə 'kus - tərsinə çevrilmiş
Mə 'mur - abadan
Məabir - keçid
Məani - mənalar
Məasi - günahlar
Məbhut - heyran, şaşqın
Məcruh - yaralı
Mədəd - kömək
Mədidi - uzun, çox
Mədyun - borclu

Mafqud - yox olmuş
Məftuh - açılmış
Mahafil - yığıncaqlar
Məhalik-ölüm yeri
Məhar - cilov
Məhbub - sevgili
Məhcub - utanan
Məhcur - ayrı düşmüş
Məhd - beşik
Mahfil - görüşəcək yer, məclis
Məhi-asimani-həşmət - əzəmət
göylərinin ayı
Məhmit - dövənin üstündə iki
adamlıq kəcavə
Məhrəmi-raz - sirrə məhrəm
Məxfi - gizli
Məxuf- qorxulu, təhlükəli
Məxzən - xəzinə
Məqal - söz, kəlam
Məqbər - qəbir
Məqərr - qərar ediləcək yer.
Məlamət - məzəmmət, danlaq
Məlcə - sığınacaq
Məmat - ölüm
Mənəzil - mənzillər
Mənzur - baxılan
Mərahil - mərhələlər, mənzillər
Mərdud - rədd olunmuş
Mərdüm - insanlar; göz bəbəyi
Mərdümək - bəbək
Mərdümi - insanlıq
Mərg - ölüm
Mərkəb - minik
Mərqəd - qəbir
Məs 'ud - xoşbəxt
Məsdud - bağlanmış, qapanmış
Məsərrət - şadlıq, şənlik
Məsnəvi - iki misrası qafiyələnən
nəzm
Məsrur - şad
Məstur - örtülü

Məşrəb - xasiyyət; içki qabı
Məşşatə - gəlini bəzəyən qadın
Mətlub - tələb olunan, istənilən
şey
Məzaq - zövq
Məzhər - bir şeyin zahir olduğu yer
Məzkur - söylənən
Midad - qələm
Minafam - firazə rəngli
Minbə 'd - bundan sonra
Minqar - dimdik
Mir 'at - güzgü
Mişkalud - ətirli
Mişkbu - mişk qoxulu
Mişkfam - mişk rəngli, qara
Mişkin - xoş qoxulu, qara rəngli
Miyan - bel; orta
Mö'təqid- etiqad edən, inanan
Mö 'təmid - etimad edilən
Mövt - ölüm
Mur- qarışqa
Murçə - qarışqacıq
Mübhəm - anlaşılmayan, üstü
örtülü
Mübrim - inad, israr edən
Müdbir - talesiz
Müdəbbir - tədbir tökən
*Müənbə*r - ənbərlənmiş, ətirli
Müəttər - ətirli
Müəzzəb - əzab və izzirab çəkən
Müəzzəm - böyük
Müfərrəhi-dil - ürək sevinci
Mühib - qorxunc
Mühlik - təhlükəli
Müxbir olmaq - xəbər dar olmaq
Müjə - kirpik
Mükərrəm - hörmətli
Müqbil - taleli
Müqəddəm - irəlicədən, əvvəlcədən
Müqəddər - insanın alınına yazılmış tale, qəzavü qədər
Müqərrəb - yaxın

Müqərrər - qərara alınmış
Müqtəza - lazım gələn
Mülazimət - birinin qulluğunda
olmaq
Mülhəq etmək - çatdırmaq
Mün 'əks - əksinə
Mün 'im - dövlətli, varlı
Münadi - carçı
Münqad - tabe, itaət edən
Müntəxəb - seçilmiş.
Mürdə - ölmüş
Mürəttəb - tərtib edilmiş
Mürğ - quş
Müsafir - yolçu, səfərə çıxan
Müsafirət - səyahət etmək,
keçmək
Müsahib - həmsöhbət
Müsələm - təslim edən, doğruluğu təsdiq olunmuş
Müsəlsəl - zəncir kimi sıralanmış, silsilələnmiş
Müstəcməi-cümleyi-fəzail - bütün
fəzilətləri cəraləşdirən
Müşəvvəş - təşvişçi
Müştəri - Yupiter planeti
Mütəəllim - kədərli, məhzun;
şagird
Mütəhəyyir - heyrətə düşən
Müti' - itaət edən
Müzəkka - təmiz
Müzəkkər - erkək, oğlan uşağı
Müzəyyən - zinətli, bəzəkli
Müzməər - gizli Müztər - çarəsiz

N

- Nab* - xalis, saf; azı dişli
Nabəca - yerində olmayan, münasibətsiz
Nabəkər - işə yaramaz
Nabina - kor
Nadidə - görünməmiş, misilsiz
Nafə - göbək; ceyran göbəyindən
çıxarılan mişk
Naf'ilə - faydasız, boş
Nafir - nifrət edən
Nahəmta - bərabəri olmayan,
əvəzsiz
Nahəmvar - əyri
Nahid - Zöhrə, Venera planeti
Naxah - istəmədən Naxun - dırnaq
Naim - yatan, yuxuda olan
Nakam - məqsədinə nail olmayan
Nakəs - alçaq, sayılmayan adam
Naqə - dəvə
Naqənişin - dəvəyə minmiş
Naqil - nağıl edən, söyləyən;
keçirən
Nal-qamış qələmin içindəki incə
tel; qələm; tütək; nalə edən,
inildəyən
Nalış - nalə, inildəmək
Nam - ad, şöhrət
Namehriban - məhəbbətsiz,
vəfasız
Namə - məktub
Naməhrəm - biganə, yabançı
Namərgub - bəyənilməyən
Namövzun - vəznətsiz
Namübarək - uğursuz
Namütənahi - nəhayətsiz, sonsuz

Namvər - adlı, şöhrətli
Nanu namək - duz-çörək
Napeyda - tapılmayan, gizli
Napərva - qorxusuz
Napüxtə - bişməmiş, xam
Narəsidə - yetişməmiş, kal
Narəva - layiq olmayan
Nasaz - uyğun olmayan
Naseh - nəsihət edən
Nasəza - layiq olmayan, ləyaqətsiz
Nasiyə - alın
Nasiüftə dürr - deşilməmiş inci
Naşad - qəmli
Natəvan - gücsüz, zəif
Navək - ox, kirpik mənasında
işlənir
Navərd - müharibə, döyüş
Nayab - tapılmayan
Nazim - düzən, tərtib edən;
mənzum əsər yazan şair
Nazpərvər - naz ilə böyümüş
Neyrəng - sehr, əfsun, kələk
Neyyah - ağı deyən, ağıçı
Nə 'leyn - ayaqqabı
Nəbərd - vuruş
Nəbiz - xurmadan hazırlanmış
şərab
Nəcm - ulduz
Nədim - həmsöhbət, yoldaş
Nəfir - kəranay, fəryad
Nəğməsaz - nəğmə oxuyan və
bəstələyən
Nəhib - ah-nalə ilə ağlamaq
Nəhs - uğursuz
Nəxl - xurma ağacı; fidan
Nəxli-ənidlim səmər veribdir -
arzu ağacım meyvə veribdir
Nəim - ne'mət verən
Nəqiz seyrəm - əksinə hərəkət
edənəm
Nəng - ar, həya

Nərm - yumşaq, mülayim
Nəsab - nəsil
Nəsaq - qanun-qayda
Nəsimi-gülriz - gülləri tökən
səhər küləyi
Nəstərən - ağ gül
Nəşat - sevinc
Nəşatəfza - şadlıq artıran
Nəşatəngiz - nəşə qaldıran
Nəuzubillah - Allaha sığınırım
Nəvadir - nadir tapılan şeylər
Nəvasaz - səslə oxuma
Nəzdik - yaxın
Nigah - baxış
Nigar - şəkil; gözəl
Nigun - alt-üst olmuş, tərsinə
dönmüş
Nigunsar - başı aşağı
Nihadə - qoyulmuş
Nihal - təzə və yeni bitmiş ting
Nihan - gizli
Nik - gözəl, yaxşı
Nikəxtər - xoşbəxt, xoş taleli
Nikəndiş - xeyirxah
Niknam - yaxşı adlı, şöhrətli
Nilifam - göy rəngli
Mim - yarı
Nimruz - günorta
Nisab - son hədd; arzu olunan
dərəcə, əsas
Nisf- yarı
Nisfi-leyl - gecə yarısı
Nisyan - unutmaq
Niş - tikan, iynə

Nişati-baqi - əbədi nəşə
Nişimən - oturacaq yer, məclis
Niza - çəkişmək, vuruşmaq,
mübahisə
Nizar - zəif, arıq
Nöh fələk - doqquz qat göylər

Növayin - yeni qayda
Növərus - təzə gəlin
Növxiş - yeni qalxmış, təzə
Növüm - yuxu
Növümid - ümitsiz, naümid
Növrəs - yeni yetişmiş
Növrəsidad - yeniyetmə
Növşüküftə - yeni açılmış
Növzad - yeni doğulmuş
Nuş etmək - içmək
Nüqrə - gümüş
Nüqtə - dərin mənalı söz
Nüqtədan - zərif adam, incəlikləri başa düşən
Nüqtəpərdaz - mənalı danışan

Ö

Övci-hüsn - gözəlliğin zirvəsi
Övqat - vaxtlar
Övn - kömək
Övraqi-lətafət - gözəlliğin tərif
Övza - vəziyyət

P

Pabəstə - ayağı bağlı
Pabus - ayaq öpən
Pabiürəhnə - ayağıyalın
Pakbaz - sədaqətli aşiq
Pakdamən - namuslu, ismətli adam
Pakizə - lətif, nazik
Pamal - ayaq altında qalan
Pay - ayaq
Payan - axır, nəhayət
Payə - mərtəbə
Payibənd - ayağı bağlı
Payidar - davam edən, möhkəm
Pey - iz
Peyapey - bir-birinin dalınca
Peyda - zahir, aşkar olmaq
Peykan - oxun ucundakı dəmir;

tikan

Peykər - üz, surət, gözəl
Peyman - əhd, söz
Peymanə - böyük qədəh, ölçü
Peyrov - arxasınca gələn
Peyvəstə - arası kəsilmədən
Pədər - ata
Pəjmürdə - solğun, pərişan
Pənbə - pambıq
Pərdaz - düzəldən, tərtib edən
Pərdənişin - pərdə arxasında
oturan; çadralı
Pərxaş - dava, döyüş, mübahisə
Parirüxsar - pəriüzlü
Pərivəş - pəri kimi
Pərizad - pəri balası, gözəl
Pərkalə - parça
Pərtöv - işıq; nəsihət
Pərva - qorxu, kömək
Pərvaz etmək - uçmaq
Pərvər - bəsləyən
Pərvəriş - tərbiyə
Pərvin - ulduz adıdır
Pəsəndidə - bəyənilmiş
Pəyam - xəbər
Pəyamavər - xəbər gətirən
Piç-qıvrım

Piçidə - bükülmüş, sarınmış
Piçü tab - izzirab, tələş; qıvrım
Pir - qoca, yaşlı
Pirahən - köynək
Pirayə - zinət, bəzək
Piri-həmidətül-xəsail - gözəl
xasiyyətli qoca
Piş - ön, qabaq
Pust - dəri
Puşidə - örtülü
Püxtə - bişmiş
Pünhan - gizli
Pür - dolu
Pürdil - ürəkli
Pürəfsun - sehirlili
Pürsuz - çox yandıran

R

Rağib - rəğbət edən
Rah - yol; şərab
Rahmümun - yolgöstərən
Rayic - rəvachlı
Raz - sirr
Razi-dil - ürək sirri
Rehlət - köçmək, ölmək
Rə 'd - göy gurultusu
Rə 'na - gözəl, lətif
Rəfiq - yoldaş
Rəh - yol
Rəha qıl - azad et
Rəhnuma - yol göstərən
Rəhrov - yol gedən
Rəhzən - yolkəsən
Rəxnə - yarıq, zərər, zədə
Rəxşan - işıqlı, parlaq
Rəxt - paltar
Rəmida - hürkmüş, qorxmuş
Rənc - zəhmət, ağır
Rəncidə - incidilmiş
Rəncur - zəhmətə, əziyyətə

düçar olmuş
Rəsan - çatdıran
Rəsən - ip
Rəsidə - yetişmiş, kamala çatmış
Rəvaq - binanın tağı
Rəvan - gedən, axan ruh
Rəvanbəxş - ruhverən
Rəviş - gediş, yeriş
Rəzm - müharibə, dava
Ribat - karvansara
Riğ - qum
Riqqətəngiz - təsirli
Risman - ip
Riş - yara, saqqal
Rişə - saçaq, kök
Riştə - tel, bağ, əlaqə, sap
Riyasəti-qəbail - qəbilələrin başçılığı
Rizacu - birisinin razılığını
 istəmək
Rizvan - behiştin qapıçısı
Rövşən - işıqlı, aydın
Rövşənzəmir - ürəyiaçıq
Rövzən - baca, pəncərə
Rubah - tülkü
Ruhbəxş - ruh verən
Ruhəfza - ruh təzələyən
Ruz - gün
Ruzə - oruc
Ruzi-hesab - qiyamət günü
Ruzirəsan - ruzi yetirən, Allah
Ruzü şəb - gecə-gündüz
Rüb' - dördüdə bir
Rüba - çəkmək
Rücu - dönmək, qayıtmaq
Rüx- üz
Rüxsar - yanaq

S

Sabir - səbr edən
Sadəzəmir- sadələvh, açıq ürəkli

Sağər - qədər, piyalə
Sahir - sehr edən
Sal - il
Salik - müəyyən bir məqsəd
arxasınca gedən
Salus - riyakar
Sani' - quran, düzəldən; Allah
Sayə - kölgə
Sayəgüstər - kölgəsi olan, hami
Seyd - ov, şikar
Seyl - sel
Seyt - şöhrət
Səbavət - uşaqlıq
Səbəq - dərs
Səbəqəxan - şagird
Səbur - səbirli
Səbiük - yüngül
Səbiükbar - yüngül yüklü
Səbiükxiz - cəld, çevik
Səbiükəvan - iti yeriyən
Səbz - yaşıl
Səbzəfə - yaşıl rəngli
Səd - yüz
Sədhəzar - yüz min
Səhbə - qırmızı şərab
Səhmək - qorxulu
Səid - xoşbəxt
Səidəxtər - taleli, xoşbəxt
Səqf - tavan
Səlasil - zəncirlər
Səmək - balıq
Səmənbu - yasəmən qoxulu
Sənəm - büt, gözəl
Səng - daş
Səngi-xara - mərmər daşı, çaxmaq daşı, bərk daş
Sənubər - şam ağacı
Sər - baş
Sərəçeyi-ədəm - yoxluq sarayı
Sərəğaz - başlanğıc
Sərəpa - başdan-ayağa
Sərəçəsmə - çeşmə başı, bulaq

başı
Sərdəfiər - dəftərin başında qeyd
olunan, məşhur
Sərgərm - məşğul, başı qızışmış,
sərxoş
Sərgəştə - avara, şaşqın, pərişan
Sərxeyi - tayfa başçısı, əmir, rəis
Sərir - taxt
Sərkəş - baş aparən, inad, tərs
Sənnə - soyuq
Sərnigun - başı aşağı
Sərrafi-cəvahiri-rəvayət - rəvayət
cəvahirinin sərrafi
Sərrişlə - ip ucu
Səşşar - ağızına qədər dolu
Sərvər - başçı
Sərvi-riyazi-möhnətü dərd - dərd
və qəm bağçasının sərv
Sərvqəd - ucaboy, uzunboy
Sərzəniş - qaxınc, töhmət
Səvad - ölkə; qaralığ
Səyyad - ovçu
Səyyar - hərəkət edən, gəzən
Səyyarə - hərəkət edən ulduz,
planet
Səzavar - layıq
Sib - alma
Siba' - yırtıcı heyvanlar

Təfəxiir - öyünmək, fəxr etmək
Təğəfül - özünü bilməzliyə
qoymaq
Təğənni - nəğmə oxumaq
Təğəyyür - başqalaşmaq, rəngini
dəyişmək, açıq
Təğyirpəzir ola bu surət - bu hal
dəyişib
Təhdid - qorxutmaq
Təhəmmül - dözmək
Təhəssür - həsrət çəkmək
Təhəyyür - heyran olmaq
Təhi - boş, səbəbsiz, hikmətsiz
Təhidəst - əliboş
Təhrik - bir işə sövq etmək
Təhrir etmək - yazmaq
Təhsili-bəqayi-nəslə rağib - nəslin artırılmasını istəyənlər
Təhsin - tərifləmək
Təxfif- yüngülləşdirmək
Təkəpü - o tərəf-bu tərəfə qaçmaq
Təkəllüm - danışıq
Təqdir - olacaq şeyin Allah tərəfindən qabaqcadan
müəyyənləşdirilməsi; bəyənmək, qədrini bilmək
Təqdis - müqəddəs hesab etmək
Təqəddüm - qabağa keçmək
Təqrrib - təxmin
Təqrirə gətir - söylə; burada
qələmə al mənasındadır
Təqsim - bölmək
Təlx - acı
Təlxgöftar - cıdıl, acı danışan
Təlxkam - övqatı təlx olmaq
Təmərrüd - inad, dikbaşlıq
Təməttö' - faydalanmaq

Təmhid - dua etmək, bir şəxsin
böyükliyünü göstərmək
Təmkin - ağırlıq, vüqar
Tən - bədən
Tənə'üm - bolluq içərisində həyat keçirmək
Tənəffir - nifrət etmək, iyrənmək
Təng - dar, sıxıntılı
Tər - təzə
Təranə - nəğmə
Tərci - bir şeyi digərindən üstün tutmaq
Tərəb - şənlik
Tərəbnak - şad
Tərənnümsaz - tərənnüm etmək
Tərgib - havəsləndirmək
Tərh etmək - qurmaq, plan çəkmək
Təriq - yol
Təvaif- tayfalar
Təvəccöh - rəğbət göstərmək
Təvəhhüm etmək - qorxuya düşmək
Təvəlla - dostluq
Təzəhiil - sarsılma
Təzərrö' - yalvarmaq, xahiş etmək
Təzyid - artırmaq
Təzyin vermək - zinətləndirmək,
yaraşlıq vermək
Tifli-müzəkkəri-müzəkka - zəkali
oğlan uşağı
Tiğ - qılınc
Tir - ox
Tirə - qaranlıq
Tiri-imtəhan - imtahan oxu
Tişə - külüng
Tiz - cəld, iti
Tizpərvaz - sür'ətlə uçan
Tizraftar - cəld hərəkət edən
Tizröv - sürətlə yeriyən
Tövcih- bir məzmunu başqa
ibarələrlə qələmə almaq
Tövyfi-hərəm - Kəbənin başına
dolanmaq
Tuba - cənnət ağacı; gözəlin

böyu

Tul - uzunluq

Tuşeyi-ruh - yol azuqəsi

Tülu - günəşin, ayın çıxması

Türab - torpaq

Türfəndə - vaxtından əvvəl

yetişən

Türreyi-mişkbu - mişk qoxulu saç

Türrə - saç

U

Ur - çılpaq

Us - ağıl

Ü

Übudiyyət - qulluq, köləlik

Ücb - özünü bəyənmək, boş yerə

qürurlanmaq

Üftadə - yıxılmış, düşmüş

Üqab -qaraquş, qartal

Üqubət- əzab, cəza

Ümman - böyük dəniz, okean

Üsrət - çətinlik

Üstüxan - sümük

Üstüvar - möhkəm, qüvvətli

Üyub - eyblər

Üzlət - yalnız yaşamaq

Üzma - ən böyük

V

Vabəstə - bir şeyə bağlı

Vadiyi-qəm - qəm səhrası

Vahib - bağışlayan

Vahid - tək

Vahimə-qorxu

Vaqif-xəbərdar

Vala - yüksək, uca

Vam - borc

Vayə - bəhrə, qismət

Vəch - üz; məbləğ
Vəhdət - yalnızlıq, təklik
Vəhm - qorxu; tərəddüd
Vərd - qızıl gül
Vəra' - pəhrizkarlıq
Vərtə - uçurum, təhlükə
Vəsətət - vasitəçilik etmək
Vəsi - varis, vəsiyyəət edilmiş
adam
Vühuş - vəhşi heyvanlar; vühuşü
tiyur - vəhşi heyvanlar və
quşlar

Y

Yaban - çöl, səhra
Yaquti-əhmər - qırmızı yaqut
Yar - yoldaş, dost; sevgili
Yaran - dostlar
Yari-can - sədaqətli dost
Yari-ğar - mağara yoldaşı,
köməkçi
Yarü əğyar - dost və düşmən
Yaş - körpə mənasında işlənilir
Yaşırmaq - gizlətmək
Yavər - köməkçi
Yeka yek -bir-bir
Yekcəhət - müttəfiq, bir tərəfli
Yekdəm - bir zamanda, bir an
Yekrəng - bir rəngli, fikrində və
özündə sabit olan adam
Yeksan - bərabər
Yeksər - hamısı
Yekta - tək, bərabəri olmayan
Yekzəban - bir dilli
Yə 's - kədər, ümitsizlik
Yəd - el; yədi-beyza - ağ əl
Yəx - buz
Yəzdan - Allah
Yövn - gün

Yüğüş - çox

Z

Zağ - qarğa
Zair - görüşə gələn, ziyarət edən
Zakir - zikr eyləyən
Zar - sızıldayan, ağlar, zəif
Zə mincə - rəyincə, fikrincə
Zəban - dil
Zəband - alov; zəbanə çəkmək
- alovlanmaq
Zəbti-nəsəqi-kəlami-mövzun -
şeir qayda-qanunlarını saxlamaq
Zəbun - düşgün, aciz, zəif
Zəcr - əziyyət, məcburiyyət
Zəxm - yara
Zəxmdar - yaralı
Zəki - zəkali, cəld
Zəlalət-zəlillik
Zəmin - yer
Zəmir - ürək, könül
Zən - qadın
Zər - qızıl
Zər sağər - qızıl piyalə
Zərəfət - zəriflik
Zərəfsan - qızıl tökən
Zərq - hiylə
Zərrin - qızıla tutulmuş şey
Zib - bəzək, zinət
Ziba - bəzəkli, zinətli
Zifaf - toy gecəsi, gərdəyə
girmək Zill-kölgə Zində - diri
Zindədil - gözüaçıq, arif adam
Zinhar - saqın
Zükur - kişilər
Zülal - saf su
Zülfeyni-müsəlsəlsi girehgir - iki
zəncir kimi qıvrım hörük
Zülmat - qaranlıq, əfsanəvi həyat
suyunun olduğu yer

MÜNDƏRİCAT

<i>Ön söz yerinə</i>	4
Leyli və Məcnun.....	9
Bəngu Badə.....	229
Söhbət ül-əsmar.....	263
Müəmmalar.....	277
Hədisi-ərbəin.....	285
Şikayətnamə.....	295
Məktublar.....	303
Lüğət.....	311

Buraxılışa məsul:	Əziz Güləliyev
Texniki redaktor:	Rövşən Ağayev
Tərtibatçı-rəssam:	Nərgiz Əliyeva
Kompyuter səhifələyicisi:	Rəvan Mürsəlov
Korrektor:	Pərvanə Məmmədova

Yığılmağa verilmişdir 08.10.2004. Çapa imzalanmışdır 09.04.2005.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 21. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 74.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.